
EX LIBRIS
ARCHITETTO
GIOVANNI
MUZIO
MANZU

ANTIQVAE · VRBIS SPLENDOR

HOC · EST · PRÆCIPVA · EIVSDEM · TEMPLA · AMPHI-
THEATRA · THEATRA · CIRCI · NAVMACHIÆ · ARCVS
TRIVMPHALES · MAVSOLEA · ALIAQVE · SVMPTVO-
SIORA · ÆDIFICIA · POMPÆ · ITEM · TRIVMPHALIS
ET · COLOSSÆARVM · IMAGINVM · DESCRIPTIO

Opera & industria Iacobi Lauri Romani in æs
incisa atque in lucem edita.

Addita est breuis quædam et succincta imaginum explicatio in qua Regum Consulum Imperatorūq; res gestæ et rei Romanæ origo progressus incrementum, ac finis ex Historiarum monu=mentis ostenditur.

ROMÆ ANNO . S . H . MDCXII

Cum Priuilegio Summi Pontificis et Aliorum Principum . Superiorum permissu.

SERENISS·ET·INVICTISS·SIGISMVNDO·III·REGI·POLONIÆ·MAGNO DVCI·LITHVANIÆ·RVSSIÆ·PRVSSIÆ·MAS·SAMOGITIÆ·LIVONIÆ SEVERIÆ· ET·C·HÆREDITARIO·REGI·SVETIÆ·GOTHIÆ·VANDALIÆ MAG·DVCI·FILANDIÆ·TRIVMPHATORI·MOSCOVIÆ·AC·OIVM·SEPTENT^{um}·REGIO^{um}

Iacobus Laurus Romanus F·P.

Ea est, maximarum à Te rerum gloriosè feliciterq; gestarum copia, Inuictissime Rex, et ea amplissimæ maiestatis Tuæ, summo cum splendore coniuncta magnitudo, ut non solum subditi Tui, gestienti cum letitia, obtutus in Te suos, tanquã in firmissima ac solidissima Polonici nominis ac dignitatis columna, figant: sed exteri etiam, et magno locorum interuallo disiuncti, ad quos, Solis instar, immortalis nominis Tui celebritas et gloria penetrauit, in Te unum oculos conyciant, et te unum, omnes inter cæteros Principes suspiciant, debitoq; cultu tantam uirtutem, pro uirili quisq; prosequi conetur. Inter quos ego, cum iam diu omnes meos conatus studiaq; in hoc uno defigerem, ut aliquo monumento posteris testatum relinquerem, quanta M^{tem} V^{ram} ueneratione prosequerer; quantumuis in uarias ancipitesq; cogitationes animus meus eã in re distraheretur, cum neq; mihi uoluntatiq; meæ satisfacere possem, neq; aggredi opus meis uiribus impar auderem: tamen uicit tandem, et omnem metum excussit, singularis illa M^{tis} V^{ræ} et omnium ore celebrata clementia. Quæ cum prouolutos ad se amplecti, eorumq; munus uel quodcunq; deuotissimi animi signum, quamuis exile ac tenue benignissimè excipere soleat: animum quoq; mihi addidit, ut minimè dubitarem, opus hoc, protectione M^{tis} V^{ræ} munitum, in lucem aspectumq; hominum proferre. In quo tribus et uiginti ætatis meæ annis consumptis, Romanæ potentiæ gloriam, eiusdemq; toto terrarum orbe clarissimæ monarchiæ, opes, uires, triumphos, uictorias, admirandaq; ædificia, templa, basilicas, delubra, colossos, pyramides, circos, thermas, portus, amphitheatra, arcus triumphales, et quæcunq; illustriora, æternæ memoriæ, immortalis fama consecrauit; non lineis tantum adumbraui, uerum etiam scriptis ueluti uiuis coloribus expressi. Huiusmodi opus, optimo iure Tibi Gloriosissimo et semper Augusto Regi debebatur, tum propterea, quod eum, amplissimæ Monarchiæ, splendorem, uictorijs triumphisq; Tuis imitari, atq; adeò amplificanda propagandaq; Religione Christiana, æterna cum gloria superare conaris; tum multò magis, quod ei nationi, illato nouo lumine, felicissimè præes, quæ et in metam humaniter liberaliterq; tanta beneficia contulit, ut eorum memoriam, nulla sit unquam in me obliuio abolitura, et quæ armorum literarumq; laudibus celeberrima, ita antiqui Romani Imperij uirtutem semper æmulatur, ut ad Romanam antiquæ reipub: normam quàm proximè accessisse uideatur. Quanquam uero maiora et ampliora, M^{tis} V^{ræ} sublimitas requirebat; tamen cum plus interdum ponderis habeat uoluntas quàm uires non tam hoc externum indicium, quàm animum meum, obseruantiamq; meam erga se, M^{tem} V^{ram} consideraturam firmiter spero, et spes ne me fallat iterum iterũq; cũ animi pronliss^a. subiectione oro.

SIGISMVNDVS . III . D . G . REX . POLONIÆ . M . DVX . LIT . RVSS . PRVS . MAS . SAMO . LIVO . NECNON SVECO . GOTO . VAND . Q; HÆREDITARIVS REX
Laurus Romanus 1609
Superiorum permissu.

Terrestris Pugna Victoria — *Maritimæ Pugnæ Victoriæ*

Sacrificia

Triumphus

ROMA·VETVS·ET·NOVA·ÆDIFICIA·EIVS·PRÆCIPVA·SVISQVÆQVE LOCIS·VT·CAPITOLIVM·TEMPLA·AMPHITHEATRA·THEATRA CIRCI·NAVMACHIA·ARCVS·TRIVMPHALES·CVRIÆ·BASILICÆ COLVMNÆ·OBELISCI·PALATIA·THERMÆ·HIPPODROMI·AQVÆ-DVC^{vs}·HORTI·SEV NEMORA·FESTA·VARIA·VENATIONES·IN·THEAT^{is}. COLOSSI·FVNEBRIA·RELATIONES IN NVMERV̄ FALSOR·DEORV̄ IMPERATOR·FVNERA·SACRIFICIA·ANTIQVA·PONT·MAX·CREATIO CVM·SVIS·CEREMONIIS·ET·IN·CON̄VB^{iis}·C̄OTRACT^{ve}·MATRIMONII·ORIGO ET·CVLTVS·FALSOR·DEOR·DESCRIPTIO·ROMANI·IMPERII·EIVSD̄· MONARCHIA·REGES·ET·REGINÆ·VARIAR·Q·GENTIV̄·CAPITA·AC DVCES·DVCTI·ROMAM·IN·TRIVMPHV̄·ILLVSTRIA·QVOQ·GESTA VII·REGVM·ROMANOR·CONSVLVM·DICTATOR·ET·IMPERATOR· ITEM DE LIBERALITATE IVSTITIA PIETATE ET CONTINENTIA INVICTISSIMOR·ROMANOR·ET·PRÆCIPVA·CAVSA INCREMĒTI·EIVSDĒ MONARCHIÆ

Reginæ ac Reges in Triūphū ducti

Reges subacti Prouinciæ domitæ

Continētia Scipionis in Hisp^ma. — *Curtij in Patriam amor* — *Traianus iustitia clarus* — *Horatij fortitudo in retinēdis hostiū copijs ne in Vrbem irruerent,* — *Mutij Sceuola constantia*

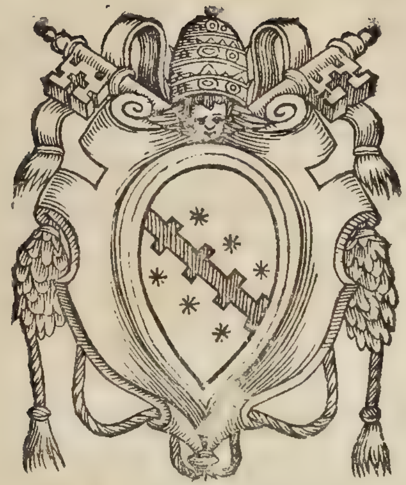
IACOBVS LAVRVS LECTORI STVDIOSISSIMO S.

EQuidem non video, Lector humanissime, quid in Apelle dignum magis encomio iudicem: vimne illam cælestem cum arte, & natura coniunctam, an consilium quo res ita suas temperare potuit, vt non solum summã sibi laudem pepererit, sed omnem etiam superarit inuidiam. Enimuerò optimus ipse artifex homines, quibus placere cupiebat ipsos suarum rerum spectatores, iudicesq. adhibebat atque eos in occulto tanquam quid oraculi proferentes, audiebat. Si sanè Apellis ego ingenium ac pennicillum adumbrare non potui, certè eius prudentiam imitari non desÿ, dum hactenus, sine vllo præfationis indicio, & quasi meis hisce latitans imaginibus ingenia de ÿs omnia consulere, quam vllam quæstus rationem habere constitui. Per octo quidem, & viginti annos id egi huiusmodi partus quam primùm natos, quasi non meos exponens, vt omni prorsus amore seposito vitia, si qua forent, tanquam in alio animaduersa corrigerem, quin etiam de more aquilæ vnguibus illos suspendi, vt si qui ingenÿ tui solem fixis oculis intueri non possent, nothi, & indigni haberentur, quos hoc ego nomine circumferrem. Peracta re tandem vicimus, non tamen ex ipsorum solertia, sed benignitatis tuæ radio mitiùs sibi reddito, quo studio, & beneuolentia confirmati, omni suspicione, metuq. depulso, in summorum totius orbis principum conspectus, manusq. euenire non dubitarunt: vnde non solum laudem, & præconium (quod satis, superq. foret ad gloriam Auctoris immortalem) sed munera etiam magni ponderis, & momenti receperunt. Quorum cum multos, qui suis me semper litteris, & officÿs dignati sunt, vt Sacra Cesarea Maiestas, quæ nostrum hunc librum loco muneris excipiens ad eiusdem promotionem diploma priuilegÿ mihi concessit, nominare non pigeat, tamen grati animi, & honoris mei ergò Serenissimam Sabaudiæ Ducis Celsitudinem, qui nuper honorificè donari me iussit, omnino, semper, & vbique celebrare non desinam. Cum verò quisquam hinc digna de nobis concipere, operisq. præstantiam iudicare potuisset, aliundè argumenta se offerunt quibus tanquam suis idem meritis commendatur. Longe diùq. animaduertens nostros olim Romanos nondum Christianæ religionis compotes, virtutis sola specie delinitos latè imperium propagasse, eamq. per litteras, arma, & lapides gloriã reliquisse, quam magno posteri studio ac labore comparare contenderent, quo nescio ipsius patriæ impulsu, quibusuè stimulis incitatus, quòd hæc potissimùm ruinis obruta iacere conspexeram ipsa omnia complecti animo, ingenio colligere, ac studio comite, & industria integrare, & artis tandem beneficio suscitare constitui, quoad vrbis illius exemplar nostræ ante oculos, quantum fas esset, imitandum, aliasq. mirandum proponerem. Quæ vt conficerem Deum ipsum testor, qui omnia intuetur, nulli me vnquam labori, sumptuiq pepercisse, solumq. arduè ac impensè rem tantam aggressum absoluisse, cum potentis vllius vires, nedum meas exegisset. Quid enim non cogit pietas, & in patriam pietas? Ante omnia in antiquioribus versati sumus, nimirum Pollione Vitruuio vetustorum Cæsarum Architecto solertissimo, M. Varrone, T. Liuio, Suetonio, Tacito, vtroq. Plinio, Plutarcho, Dione, Appione, Diodoro Siculo, Herodiano, Alexandrino, Dionisio Alicarnaseo, Ammiano Marcellino, Sexto Ruffo, Iulio Capitolino, Elio Lampridio, Flauio Vopisco, Elio Spartiano, Flauio Eutropio, Flauio Iosepho, multisq. alÿs quos suis in locis adduximus. Deinde illos legimus non paucos qui nonnullis ante nos sæculis extiterunt Thetzen, Ioannem Zonaram, Ioannem Boemum, Fenestellam, Pomponium Letum, Andream Alciatum, Blondum, Albertum, Bocatium, tandem nouissimos Guidum Pancirolam, Alexandrum ab Alexandro, Gulielmum de Choul, Marlianum, & Faunum, Andream Fuluium, Carolum Sigonium, Onofrium Panuinum, Lipsium, & alios. Præterea numismata ferè omnia vidimus, plantasq. & ruinas annotauimus, quibus adiumento fuit marmor illud repertum Paulo III. Pont. Max. apud Forum Romanum, in Romuli, Remiq. templo per Illust. & Reuerendiss. D. fel. mem. Alexandrum Farnesium inter opes Illustriss. eius Familiæ conseruatum, quod incisam antiquæ vrbis plantam continebat, quam Antiquarÿ diu nostri Pirrus Ligorius, & Bernardus Gamutius obseruantes poligraphias tutò, & accuratè suas conscripsere. Quibus rebus omnibus cognitis antiquæ Romæ splendorem ipsius à fundamentis Romuli conditoris originem cum Regum Italiæ successione ac serie præmittentes incepimus; deinde vsque in finem omnia ferè publica ac priuata ædificia, quæ sumptus inestimabilis fuere, ad eorum formas, loca, situsq. ex Vitruuio, nummis, signis, Poligraphÿs, & vestigÿs, quæ hucusque extant descripsimus. Capitolium primo loco posuimus, vt ordine conspiceres Templa, Basilicas, Curias, Thermas, Gymnasia, Palæstras, Domos, Palatia, Naumachias, Circos, Theatra, Amphiteatra, Colossos, Pyramides, Columnas illas potissimùm quæ Antonino Pio, & Traiano excitatæ sunt, denique eam, quam vocant Milliariam quoquo versus ipsius fines imperÿ quoad distantias demonstrantem, Villas, Hortos, Armilustria, Prætoria, & pleraq. alia, quæ vobis occurrent. Interea principum, qui illa struxere monumenta, vitas, exitusq. narrauimus, nihil prætermittentes, quod ad illius superstitionis inuidiam, & nostræ religionis gloriam Reip. regimen, militarem disciplinam vniuersamq eruditionem pertineret, quam ob rem ipsius gentis ritus, & Sacrificia, Festa, Matrimonia, Triumphos cum omnibus cunctisq. Regibus, ac Reginis, qui ducti fuerunt in triumpho, litteris, & iconibus expressimus, quibus tum bellicas, tum ciuiles dignitates addidimus terrestres copias, & nauales, saltationes, venatus, ludos, & alia, quæ eorum in Saturnalibus, diebusuè natalitÿs, ac funeralibus edebantur. Tandem viros adiunximus qui omnium litterarum, præsertimq humanarum laude celebrantur, egregios vtriusque orationis artifices, quorum delectum, consilium, & eloquentiam obtinuimus. vt non solum opus hoc nostrum carminibus aliquando clarescceret, verum etiam tersa, ac perpetua latinitate decurreret. Itaque quicumque sis Lector bonus adsis, nostris fruere laboribus atque Romam quondam illam triumphantem videre putans accingere, vt alteram nostram, vt nunc ipsa est, nouam, & instauratam conspicias. Vale.

IACOMO LAVRO AL STVDIOSO LETTORE.

NON sò veramente diſcernere (benigno Lettore,) che coſa ſia maggiormente degna di lode in quel diuino Apelle, ò quella celeſte maniera congiunta con l'eſquiſitezza dell'arte ſua, ò veramente quella ſomma prudenza co'l mezzo della quale non ſolamente acquiſtò lode grandiſsima, mà ſuperò etiandio ogni ſorte d'inuidia ; Percioche queſto mirabile artefice voleua, che gl'huomini ſteſsi, à quali s'affatticaua di piacere , foſſero dell'opere ſue giudici, & ſpettatori: il parere, & giuditio de quali egli naſcoſto ſentiua nè più meno che ſe tanti oracoli foſſero ſtati . Se io per debolezza di forze non ho potuto peruenire à quel grado ſublime dell'ingegno , & pennello d'Apelle, non ho però giamai laſciato d'imitarne la prudenza ; mentre ſin'hora ſenza indicio de pompa, ò prefatione alcuna, & quaſi naſcoſto trà queſte imagini cercai più toſto di ſentirne il giudicio d'ogn'vno, che cauarne vtilità , ò altro emolumento , iſponendole per ſpatio di vint'otto anni ſucceſsiuamente ſubito che naſceuano come ſe mio parto , & proprij figli non foſſero, accioche depoſto ogn'Amore, come alieni conſiderandoli, poteſſi corregere quei difetti , & mancamenti che vi ſi poteſſero ritrouare ; & ad imitatione del-l'Aquila gli ſoſpeſi per gli piedi, accioche s'alcuno ve ne foſſe ſtato, che non haueſſe potuto fiſſare gl'occhi nel ſole del voſtro ingegno, foſſe da me per adulterino reputato, & cancellato dal numero delli legitimi : finalmente con queſta lunga, & continoua proua non per la'ſquiſitezza loro, mà perche la benignità voſtra raddolcì gli raggi del giuditio, loro hanno tanto acquiſtato di vigore, & forza dalla commune beniuolenza, che depoſta ogni tema, & vano riſpetto peruennero francamente al coſpetto, & nelle mani de maggiori, & più ſegnalati Prencipi del mondo, dalli quali non ſolamente lode (il che baſtarebbe alla gloria immortale dell'authore) mà ancora donatiui di molta importanza hanno riportato , & tralaſciando qui molti, che ſi degnorono di promouere queſt'opera con fauori, & lettere ; Sarà ſempre ſegnalatiſſimo preſſo di me, & celebrato in ogni tempo, & luoco l'honore, & fauore fattomi dall'Altezza di Sauoia , la quale gli meſi adietro con vn largo donatiuo mi fece prouare che la liberalità ſua non è punto alla ſua generoſità, & Regia magnificentia inferiore ; & auenga che da altre parti poteſſe ogn'vno cauare qualche grande, & alto concetto di queſt'opera, ho voluto nondimeno che queſta quì ſi commendaſſe, come anco l'ampliſsimo Priuilegio, che da Sua Maeſtà Ceſarea ho ottenuto per tutto l'Imperio. Hauendo dunque io lungamente conſiderato, che gli noſtri antichi Romani priui dalla luce della vera religione, & abelliti ſolamente d'eſtrinſeca apparenza della virtù , allargorno tanto l'Imperio , & laſciorono nelle lettere , armi , & fabriche , vna memoria tanto glorioſa accioche gli deſcendenti loro in parte acquiſtare , & in parte conſeruare la poteſſero . Non sò da che ſpirito , & da qual ſtimulo della patria incitato , ò dalle eroiche attioni loro , che vedeua ſepolte tra le rouine determinai di abbracciarle , con l'animo raccoglierle , con l'ingegno , & con l'induſtria , & fatica propria reſtituirle nel antico ſplendore per maniera , che quaſi riſuſcitate poteſſero compitamente rappreſentare ad ogn'vno l'anticha maeſtà della noſtra Roma, & inuitargli , non tanto ad imitare , quanto ad ammirare la ſua paſſata magnificenza . Il che acciò poteſsi finire, sà IDDIO, che il tutto vede, che io non riſparmiai fatica, ò ſpeſa alcuna, & che ſolo hò cominciata, & finita queſt'Impreſa, che più gagliarde forze, che le mie ricercaua : mà à che non ſpinge l'amore, & l'Amore della Patria ? Primieramente fui aſsiduo nella lettione di Pollione Vitruuio marauiglioſo Architetto delli più antichi Ceſari , M. Varrone, Tito Liuio, Suetonio, Tacito, gli dui Plinij, Plutarco, Dione, Appiano Alexandrino, Diodoro Siculo, Herodiano, Dioniſio Halicarnaſeo, Ammiano Marcellino , Sexto Ruffo, Iulio Capitolino, Elio Lampridio, Flauio Vopiſco, Elio Spartiano, Flauio Eutropio, Flauio Gioſeffo, & molti altri de'quali à ſuoi luoghi ſi fà mentione . Habbiamo in oltre letti tutti quelli, che precedettero à noi d'alcune centinaia d'anni . Gio. Zonara, Gio. Boemio, Feneſtella, Pomponio Leto, Andrea Alciato, Biondo, Albertino, Boccatio , finalmente gl'vltimi che ſucceſſero, Guido Pancirola, Aleſſandro de Aleſſandri , Guglielmo de Choul, Marliano, & Fauno, & L. Mauro , Andrea Fuluio, Carlo Sigonio, Honofrio Panuino, Lipſio, & altri ; Habbiamo in oltre diligentemente conſiderate tutte le medaglie, notate tutte le piante, & rouine, al che hà data luce grandiſsima, quel marmo inſigne, che nel Pontificato di Papa Paolo III. glorioſa memoria, fù trouato vicino al Foro Romano nel Tempio di Romolo , e Remo dall'Illuſtriſs. & Reuerendiſs. Cardinale Farneſe , & che hora ſi conſerua trà le coſe più pretioſe di caſa Farneſe , nel qual ſi vedeua diſtintiſsimamente tutta la pianta dell'Antica Roma , dalla quale diligentemente oſſeruata hanno cauata le loro Poligraphie molto eſatte Pyrro Lygorio , & Bernardo Gammucci . Il che diligentemente conſiderato habbiamo cominciato à rappreſentare le grandezze antiche, dalli fundatori di Romolo, & dalla ſucceſſione delli Rè d'Italia ; Dipoi ſucceſsiuamente habbiamo deſcritti tutti gli Edificij tanto publici quanto priuati , ſecondo le loro vere figure, luoghi, ſiti , cauati dall'antiche medaglie , & monete ; Habbiamo in primo luoco poſto il Campidoglio , & indi per ordine gli Tempij, Baſiliche, Curie, Therme, Gimnaſij, Paleſtre, Caſe, Palazzi, Naumachie, Cerchij, Theatri, Anfitheatri, Coloſsi, Piramidi, Colonne , & particolarmente quelle erette à Traiano, & Antonino Pio, & quella che s'addimandaua Milliaria , che moſtraua le diſtanze da Roma à qualſiuoglia Città, Prouincia, ò Regno ſoggetto al Imperio Romano ; Dipoi le Ville, Horti, Armiluſtri, Pretori , & altri vi verranno ſucceſsiuamente in mano : Habbiamo in oltre ſcritte le vite delli fondatori di queſte fabriche, raccontando le memorie, & fini loro, non tralaſciando coſa alcuna, che poteſſe ſcuoprire, ò la vanità di quella ſuperſtitione, ò la verità, & gloria della noſtra Religione Chriſtiana, ò in qualſiuoglia maniera giouare al gouerno publico, ò promouere l'eruditione, & impreſe, & diſcipline militari . Onde tutti gli coſtumi , & vſanze antiche, Sacrificij, Feſte, Nozze, & Trionfi, vi ſi rappreſentano con Figure, Dichiarationi inſieme, con tutti gli Rè, & Regine, che furno condotte prigioni nè Trionfi; Al che ſi ſono aggiunti, gli gradi, & honori Ciuili, & Militari, gl'eſſerciti Maritimi, & Terreſtri, gli Balli, & Caccie, Giochi, Gladiatori, & ogn'altro ſpettacolo, che nelli Saturnali, Naſcite, ò Funerali, ſi coſtumauano. V'habbiamo aggiunte le dichiarationi de valent'huomini dell'età noſtra acciò quello che veniria rappreſentato al viuo, con figure, foſſe maeſtreuolmente deſcritto in poche righe di pura latinità. Reſta ſolamente à pregare come fò il Lettore, che fauoriſchi l'impreſa, aggradiſca queſte noſtre fatiche, & mentre conſidera Roma Antica tutta trionfante s'apparecchi à vedere fra poco Roma Nuoua, & le grandezze, che in lei di preſente ſe ritrouano.

IN ROMA, Appreſſo Giacomo Maſcardi. MDCXIV. Con licenza de' Superiori.

CLEMENS PAPA VIII.

AD FVTVRAM REI MEMORIAM, Cum ſicut accepimus dilectus filius Iacobus Laurus Romanus Almę Vrbis noſtræ incola Sculptor, & inciſor eius labore, induſtria, arte, & expenſis Saluatoris Domini Noſtri IESV CHRISTI, eiuſq. Beatiſsimæ ſemperq. Virginis MARIAE, ac Sanctorum pias, religioſas, ſpirituales, & ad deuotionem excitantes, necnon ad publicam, & vniuerſalem conſolationem imagines cum illarum titulis, inſcriptionibus, & denotationibus in æneis, vt alijs ſibi beneuiſis formis innouare, ſculpere, incidere, atq. repreſentare plurimi cupiat, ſed timeat ne alij eiuſdem artis Magiſtri ad ſuum honorem, & decorem ſimiles à dictis ſuis imaginibus formas deſcribere, ac depingere audeant, ſiue præſumant, & lucrum ex eis ſibi comparent, dictuſq Iacobus proprium laborem in aliorum vtilitatem, ac ſuum damnum conuertat: Nos eiuſdem Iacobi indemnitati hac in parte conſulere, ſibiq; ſpecialem gratiam facere volentes ſupplicationibus eius nomine nobis ſuper hoc humiliter porrectis inclinati, eidem Iacobo vt effigies, imagines, aut quaſuis alias impreſsiones qualeſcunq. fuerint à Sacri Palatij noſtri

A Apoſto-

Apostolici Magistro approbatas modo, & forma præmissis per totum Statum Ecclesiasticum siue in dicta Vrbe ex suo ingenio innouare, edere, & vendere, vendiq. ac distribui facere, libere, & licite possit, & valeat Apostolica auctoritate tenore præsentium licentiam, & facultatem, & sine alicuius personæ impedimento concedimus, & impartimur, omnibusq. & singulis Sculptoribus, Incisoribus, ac etiam Impressoribus, & quibusuis alijs personis tam in eadem Vrbe, quam toto Statu Ecclesiastico, ne ipsi, siue qualiscunq. sit effigies, imagines, impressionesq. per prædictum Iacobum factas, seu faciendas in posterum, aut alias ad earum similitudinem, & imitationem quoquomodo, seu in toto, vel in parte, & sub quouis prætextu, etiam correctionis, aut additionis, seu mutationis in æneis formis huiusmodi representare, sculpere, & incidere, aut alias in quauis forma imprimere, & edere, seu ab alijs impressas venales habere, venditioniq. exponere ad decennium à cuiusq. imaginis incisione, seu impressione computandum quouis quæsito colore sine prædicti Iacobi licentia audeant, siue præsumant, sub quingentorum ducatorum auri de Camera pœnis districtius inhibemus. Mandantes propterea dilecto filio nostro in Alma Vrbe Vicario, ac Vniuersis, & singulis Venerabilibus fratribus nostris Patriarchis, Archiepiscopis, Episcopis, eorumq. Vicarijs, & Officialibus, cæterisq. Iustitiæ Ministris quoties pro parte prædicti Iacobi, aut quorumuis aliorum ab eo pro tempore quomodolibet causa habentium fuerint requisiti, seu aliquis eorum fuerit requisitus eidem Iacobo in præmissis efficacis defensionis præsidio assistentes præmissa omnia, & singula in Ciuitatibus, Oppidis, Terris, & locis vniuersis, vt præfertur, obseruari faciant auctoritate nostra Apostolica inobediētes quoslibet, & rebelles per supradictas pœnas aliaq. iuris & facti remedia appellatione postposita compescendo inuocato etiam ad hoc, si opus fuerit, auxilio brachij secularis, irritumq. & inane quicquid secus super his à quoquā quauis auctoritate scienter vel ignoranter contigerit attentari. Non obstan. constitutionibus, & ordinationibus Apostolicis, cæterisq. contrarijs quomodolibet facientibus quibuscumque. Dat. Romæ apud Sanctum Petrum sub Annulo Piscatoris die 17. Martij. 1598. Pontificatus Nostri Anno Septimo.

M. Vestrius Barbianus.

ROMAE, Ex Typographia Reuerendæ Cameræ Apostolicæ. MDCXIIII.

MATTHIAS DIVINA FAVENTE CLEMENTIA ELECTVS ROMANORVM IMPERATOR SEMPER AVGVSTVS,

Ac Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatię, Sclauoniæ, &c. Rex, Archidux Auſtriæ, Dux Burgundiæ, Stiriæ, Carinthiæ, Carniolæ, & Vvirtembergæ, &c. Comes Tirolis &c.

AGNOSCIMVS & vigore præſentium innoteſcere volumus vniuerſis; Quod cum demiſſe Nobis expoſitum ſit Librum quendam inſignem cui titulus ſit ANTIQVAE VRBIS SPLENDOR HOC EST PRAECIPVA EIVSDEM TEMPLA, AMPHITHEATRA, THEATRA,&c. Opera & induſtria Iacobi Lauri Romani in æs inciſa, atq; in literatorum gratiam, qui ex antiquitatum harum cognitione honeſtam voluptatem capiant in lucem edita eſſe; Vereri autem eundem authorem, ne, quod nonnunquam accidere ſolet, æmulorum dolo, vel fraude, qui lucri captandi cauſa editionem temerè imitentur, ſperato ipſe laboris, induſtriæ, & expenſarum fructu deſtituatur. Proindeq; Nos ſuppliciter rogàrit, vt indemnitati ſuæ hoc loci benignè conſulere, ipſumq; aduerſus iſtius modi defraudationem, Priuilegio noſtro Imperiali ad decennium clementer munire dignaremur; Nos ſanè pro benigna animi noſtri affectione, qua cum rem literariam, tùm honeſtos eiuſmodi conatus libenter adiuuamus, memoratis precibus benignè annuendum duxerimus, vti vigore præſentium annuimus, Ideoq; omnibus & ſingulis Typographis, Bibliopolis, aliiſq; quibuſcunq; negotiationem librariam exercentibus ſeriò inhibemus & vetamus, nè quis prænominatum Librum per integrum decennium,

à prima

à prima editionis die computandum, intra Sacri Romani Imperij, Regnorumq; & Dominiorũ nostrorum hæreditariorum fines, simili aut alio quouis typo vel forma, siue in toto, siue in parte recudere, aut alio recudendum dare, vel alibi etiam impressum adducere, vendere vel distrahere, clàm, vel palàm, citra voluntatem & consensum prædicti Iacobi Lauri, eiusdemq; hæredum audeat vel præsumat. Si quis verò secus faciendo Priuilegium hoc nostrum Cæsareum spernere, negligere, aut trasgredi ausus fuerit, cum non solum huiusmodi Libro perperam quippè recuso & adducto (: quem quidem antedictus Iacobus Laurus ipsiusuè mandatarius, vbicunq; locorum deprehensum, siuè propria authoritate, siue magistratus loci istius auxilio sibi vendicare poterit:) de facto priuandum, sed & pœna insuper decem marcharum auri puri Fisco nostro Cæsareo fraudis vindici, & prædicti Lauri eiusuè hæredum vsibus ex æquo pendenda decernimus omni spe venia sublata, mulctandum: Dummodò tamen Liber iste nihil in se scandalosum, aut Orthodoxæ Religioni Catholicæ Sacri Romani Imperij constitutionibus aduersum, vel bonis moribus contrarium, siuè in præfatione, siuè in contextu, seu aliàs quocumq; modo contineat: Et iam dictus Laurus, terna vt minus Libri huius exemplaria, proprijs suis sumptibus quamprimum ad Cancellariam nostram Imperialem transmiserit, quatenus Priuilegio hoc nostro gaudere voluerit. Mandamus ergo vniuersis nostris, ac Sacri Romani Imperij Regnorumq; & Dominiorum nostrorum hæreditariorum subditis, cuiuscunq; gradus, ordinis, conditionis, dignitatis aut præeminentiæ existant, tam Ecclesiasticis quàm secularibus, præsertim verò ijs, qui in Magistratu constituti, vel proprio, vel superiorum suorum nomine, et loco, Iuris ac Iustitiæ administrationem exercerent, ne quenquam Priuilegium hoc nostrum Cæsareum temerè et impunè transgredi aut violare patiantur, qui potiùs contumaces, si quos compererint, præscripta pœna plecti, alijsq; idoneis modis coerceri curent; Quatenus et ipsi eandem mulctam euitare maluerint. Harum testimonio literarum, manu nostra subscriptarum, et sigilli nostri Cæsarei impressione munitarum. Datum in Arce nostra Crumlouiæ die vigesima septima mensis Ianuarij Anno Domini Millesimo Sexcentesimo decimoquarto. Regnorum nostrorum Romani secundo, Hungarici sexto, Bohemici verò tertio.

MATTHIAS.

Vidit L L. C c.

Locus sigilli.

Ad mandatum Sacræ Cæs. Maiestatis proprium

L. Barnitius.

ROMAE, Ex Typographia Reuerendæ Cameræ Apostolicæ. M. DC. XIIII.

Italiam primus suis temporib⁹ sub Regib⁹ fuisse, tā notū est, quā quod potissimū. Primus in ea Ianus principatū tenuit. quē cū Annio Viterbien. Noem multi existimāt, à quo Ianiculū quid
ibi habitare cęperit, appellatur. 2 successit Saturnus, qui e Gręcia in Latiū filij Iouis arma fugiēs in eo incolas tunc in siluis degere, et gladib⁹ uesci solitos agricultura docuit, ac domos
fabricari fecit, et uites cōserere. quoniā uero totū id tempus in eo latuit, Italia Latiū appellari cōsueuit, autore Virgilio; 3 secutus est Picus Saturni filius 4 Faunus 5 Latinus qui triēnia regnauit, unde et
in Latinos nomē abijt, et Latinorū correctio literarū, quas Carmēta Nicostrata reperat. tūc Hercules Gerio illū tricorpore intermisse fingitur, et Cacū callidū bou eius abactorē Tiberis accolā oppressisse, bouesq.
recepisse, ut idē Maro et Liu. memre. Hac etiā tēpestate Troia capta est a Græcis, et Æneas pfugus in Italiā uenit, et Lauiniā Latini Regis filiā duxit uxorē. 6 post Latinū successit Ascanius Æneæ ex Creusa fil. qui
tādē hoc regno Nouercæ suæ relicto Albā lōgā quā cōdidit, regnū trāstulit quod ut ordine Italiæ Reges enumerē 7 Posthumius Silus frater eius sed nō germanus regnū accepit. 8 Æneas Silus 9 Alba. 10 Athis. 11 Capis
Capuæ cōditor. 12 Capetus Tiberinus, à quo Tibis Romæ flu. antea dictus Albula quòd in eo obrutus fuerit, sortitus est nomē. 13 Agrippa Remus Auētus qui et nomē mōti illi indidit ob ipsius ibi obitū et sepulum 14 Procas
15 Amulius f. qd fratre maiorē natu regno expulerit, et Rheam Silam frat. filam Vestæ ne hæredē re. propriū daret cōsecrauit, quæ tādē a Marte cōpressa Remū et Romulū geminos pepit, quā obrē Rhea a Patruo uincta, et Gemini
in flu. alueo expositi sūt, qui partī a Pico uolucri partī a lupa cętera tādē ab Acca Laurētia Faustoli Pastoris cōiuge educati postea adulti patruū occiderūt. unde. 16 Numitor in regnū successit. At uero Romulus cū esset Pastor
[illegible] quos spōte sibi ipse subiecerat, urbē posuit Año post excidiū Troiæ CCCXXXIII regnāte Achaz Reg. Iudæ Ante Salutis An. CCCLII quā Romā, ut uidetur, Romulus suo de nomine appellauit, uictor ex augurio tūc
[illegible] inter alia obseruato quod ipse 12 vultures, frater sex tātū uiderat [illegible] tādē a se latę studio quā frater p contēptu uiolauit ipsū occidere nō dubitauit. Discribitur hic Roma in figura
[illegible] quo tunc urbē Romulus ædificandam inducto sulco circumdedit quæ Capitolium et Palatinum colles includebat; ut uerior tenet opinio, quam sequitur Faunus cum omnibus fere Recentioribus.

ANTIQVÆ VRBIS
Oriens
Occidens
Septentrio
Meridies
Castrum Prætorium
Aqua Martia Tepula et Iulia
Aqua Claudia et Anio nouus
Porta Numentana
Porta Salaria
Porta Pinciana
Porta Lauicana
Porta Latina
Porta Capena
Via Appia
Via Latina
Via Campana
Vallis Aegeria
Porta et uia Ardeatina
Porta Trigemina
Via Ostien
Porta Portuensis
Porta Ianiculensis
Via Collatina
Aqua Virgo
Collis ortulorum
Regio V. Esquilina cum colle Viminali
Regio VI. Alta Semita
Regio IX. Circus Flaminius
Regio XII. Piscina Publica
Regio XIII. Auentinus
Regio XIIII. Transtiberim
Regio II Coelimontium
Circ. Maximus
T. Pantheon
Moles Adriani
Circ. Adriani
Circ. Neronis
Naumachia Neronis
TIBER FLV
Theat. Marcelli
Theat. M. Pompei
Amph. Vespasiani
Terme Antoniane
Sepulc. Cestij
Doliolum
1.T. Iouis Capitolinus
2.T. Vestæ
3.T. Pacis
4.T. Romæ
5.T. Faustinæ
6.T. Saturni
7.T. Iouis Statoris
8.Ar. Seueri Boarij
9.Settizoniū Seueri
10.Insula Tiberina olim Iouis Licaonij
11.T. Fortunæ Virilis
12.T. Portumni
13.Meta Sudans
14.Arcus Domitiani
15.Arcus Gordiani
16.Ar. Marci et Veri
17.Ther. Alexandrine
18.The. Neroniane et Adri.
19.Forum et T. Minervæ
20.Curia Hostila
21.Basilica Al. Seueri
22.Basilica Antonin.
23.Pons Ianiculus
24.Pons Palatinus
25.Basilica Augusta
26.T. Mart. Vltoris
27.Basilica Al. Seueri
28.Pal. Augusti

VERA·CAPITOLII·ET·ARCIS·ROMANÆ·TOPOGRAPHIA·EX·VETVSTEIS·MONVMENTEIS·DELINEATA

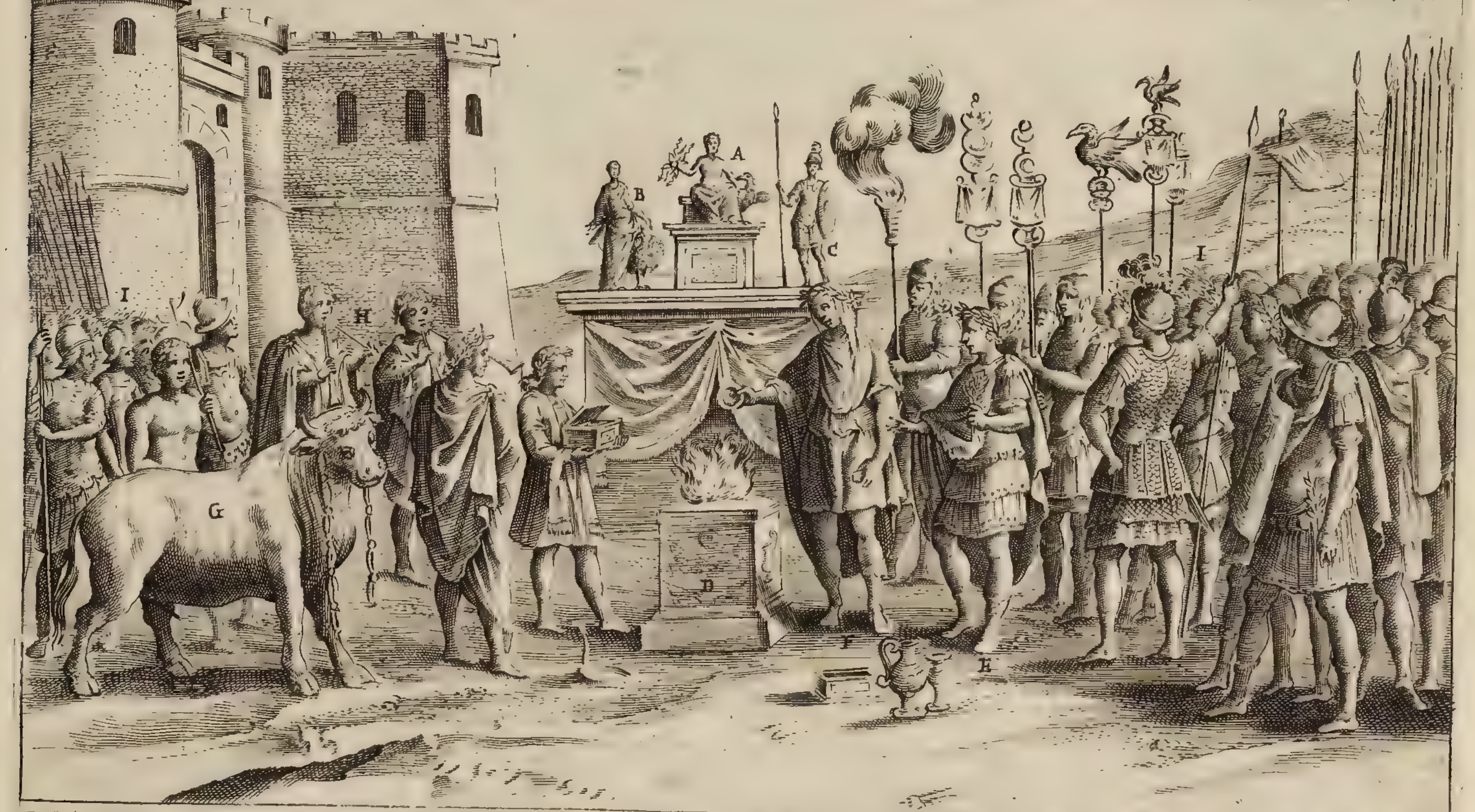
1. Templum Iouis Capitolini. 2. Bibliotheca Capitolina. 3. T. Iunonis Monetæ. 4. T. Iouis Custodis. 5. T. Fidei. 6. T. Termini. 7. T. Concordiæ 8. T. Iouis Tonantis. 9. Asylum. 10. Curia Calabra. 11. T. Iouis Feretrij. 12. Aedes Mentis et Veneris Ericinæ. 13. T. Apollinis. 14. Senatulum. 15. Atrium Publicũ. 16. Porticus Capitolinus. 17. Carcer Tullianus. 18. Ædes Libertatis. 19. Via Sacra usque in Arcẽ. 20. Trophæa Marij. 21. T. Vesta. 22. Aliorũ Deorũ sacella. 23. Statuæ et Columna. 24. Intermontium duorum Quercetorum. 25. Centum gradus. 26. Equus Max. Domitianus. 27. Arcus Septimij Seueri. 28. Arce Capitolinæ. 29. Saxum Tarpeium.

QVEMADMODV̄ MAGNATES ILLI ROMANI IMPERATORES DE ALIQVA PROVINCIA REGIONE POPVLISVE EXCISSIS ET DEBELLATIS AC DE REGIBVS VICTIS ET CAPTIS ROMÆ TRIVMPHARVNT TABVLIS ÆNEIS INCISA EX VETVSTISS. LAPIDV̄ NVMOR. ET LIBROR. MONVM. ACCVRATIS. INSPIC. DESC.

1. Congiarium populo Romano datum.
2. Templum Iouis Capitolini.
3. Camilli et Flaminij.
4. Ara
5. Consules
6. Lictores
7. Ministri turbā baculis submouētes.
8. Lictores
9. Magistratus
10. Senatores
11. Tubicines
12. Tabule eburneæ et æreæ colossus signa captaq; orbiu mōtiu fluuioq; et martiu simulac.
13. Auru argentu aes cude et aliquot signi imp
14. Tabulæ signa aurea argētea ærea eburnea purpura coccus birsus uestes.
15. Coronæ militib' romanis et legionib' uirtutis ergo donatæ
16. Gentiu uictaq; arma pharetræ frenæ enses
17. Galeæ scuta thoraces gladij signa
18. Pecunia
19. Vasa aurea et argentea
20. Tubicines
21. Hostiæ popae uictimarij
22. Camilli et Flaminij
23. Elephanti gentiu uictarum
24. Currus arma diademate coronæ regum aut ducu captarum
25. Reges captiui cu familia filijs filiab' que suis
26. Gentes bello capta
27. Coronæ a prouincijs Imperatori triumphanti donata
28. Lictores laureati
29. Thuris et arabu odoru suffimēta
30. Is qui uictis insultabat triumphante monebat.
31. et 33. Tubicines
32. Imperator triumphans
34. Suauiss. odoru suffimenta
35. Propinqui ducis triumphanti
36. Ministri et scutiferi
37. Legati tribuni exercitus duces
38. Legio
39. Centurias et manipulos des: tributos
40. Exercitus Populi Romani in legiones cohortes

SACRIFICIVM·MILITARE·AD·PORTAM·VRBIS·A·TRIVMPHATVRO·OFFERRE·SOLITVM·

Vt Pyrrus Ligorius tam diligens antiquitatis indagator, quā solers eiusdē delineator describit, Imperator exercituū ex consēsu S.P.Q.R. triumphaturus portaq. vrbis sóleniter in: traturus cū partis spolijs omnibus atq. opibus ex Regnis Prouincijq. subiugatis, cū captiuis principibus carrisq. auro, gemis, alijsq. spolijs onustissimis. ut in sequenti triūpho uberius uidedū erit inportæ ipsius ingressu solēne sacrificiū A. Ioui, B. Iunoni, C. et Marti sublime positis inportatili loco, pānis sericis, alijsq. diuitijs exornato fieri consueuerat. D. Ante aram ubi ad mactādā uictimā succensus erat ignis. E. Imperator triumphans pro obtenta uictoria gratias Dijs agens sacrificiū offerebat, ingenue uel potius inique confitēdo eorū beneficio talē accepisse uitoriā. cū autē Imperator dignitate Pontificia nō gaudebat, templor. Pont. Max. coram illo. F. cū sacerdotibꝰ assistentibꝰ ac uictimarijs rite litabat. In quo sacrificio G. taurus inauratis cornibꝰ, et capite fas: cijs ex bombicino hinc indeque pedentibꝰ inuoluto offerebatur. Dum fiebat cæremoniæ H. instrumēta tubæque audiebantur. I. præsenti centurionū et militū turba quor. capita lauri frondibꝰ redimita erant. L. Victimarius manu securim tenet uictimā iā facturus. peracto sacrificio pulchro ordine, magnificoq. cū apparatu triumphator Romā ingrediebatur, uiaq. triumphali p. Vrbē inuehebatur, quæ et ipsius tēpla peristromatis uelata erant, uiæ ramis stratæ uirentibꝰ. omniū tempora lauro coronabatur populus præ sūmo gaudio exultabat, atq. p. plateas, uias, porticus et fenestras ad hæc mira spectacula cōsluebat ut etiā in basilica L. Pauli Æmilia locus erit amplior hęc eadē copiosius demostrādi. Nihilominus Romani eo tēpore ut a fidei nostræ lumine alieni hæc faciebāt quodcuque sibi fe: liciter accidebat Dijs suis acceptū referētes, quod quidē Christianor. sūmo, ueroque Deo debuisset, qui propterea eos undique triumphare fecerat, quod Ecclesiæ suæ caput in hoc orbis terræ capi: te constituere tēenderat foueratque.

ALLOCVTIO IMPERATORIS TRIVMPHĀTIS AD VICTORĒ EXERCITV̄ ET PRÆMIOR SEV DONOR VELVTI PECVNIÆ CORONARV̄ ARMILLOR ASTAR VASORQ AVREOR DISTRIBVTIO

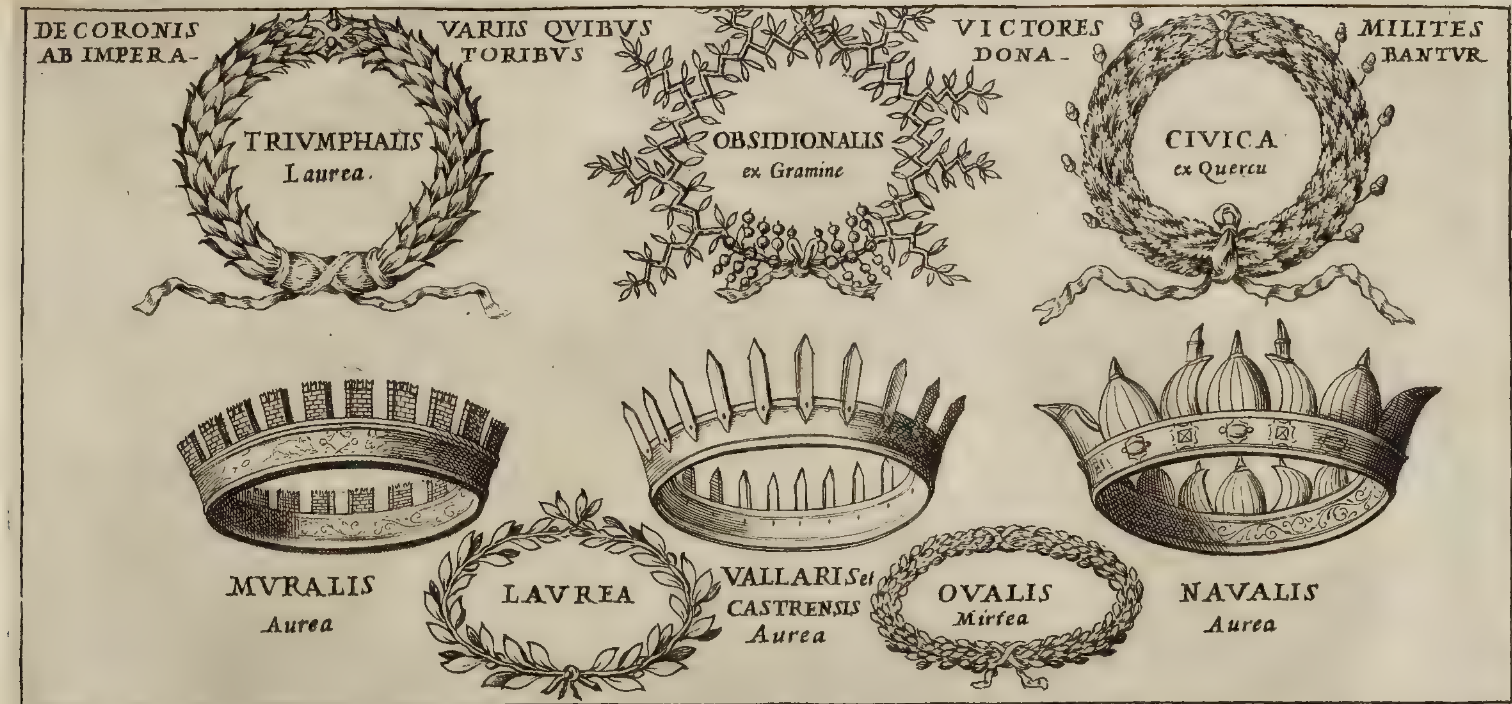
HIS·ALIISQ·PRÆMIIS·AD·EORVM·EXACVENDAM·VIRTVTEM·BELLICAM·MILITES·A·SVIS·DVCIBVS·DONABATVR ARMILLAS·SINISTRO·BRACHIO·INSERTAS·IVXTA·HVMEROS·GESTABĀT·VT·IN·ANTIQVIS·STATVIS·VIDERE·EST.

T. Liuius l. 4. dec. 1. testatur capta et prædæ data Terracina statuisse senatū ut stipendiū miles Rom. de publico acciperet, cū ante id tempus suo quisque functus eo munere esset: nihil acceptū inquit idē unquā a plebe tanto gaudio traditur fuitq igitur P. et Cn. Cornelijs Cossis Fabio Ambusto Valerio Potito tribunis militarib⁹ licet repugnātib⁹ trib. pleb. populo indictū tributū, et in militū stipendia et in alias Reip. expensas coepere Patres primū conferre, eos plebs omnis sequuta. stipendiū autem Varrone, Festo, Plinio, et Vlpiano auctoribus dicitur a stipe id est ære quia nondū erat argentū signatū hi tribuni mil. consulari potestate soluebant militib⁹ de hoc tributo pub. sed preter æris stipendiū nō sufficeret, nā in singulos ānos terna illis dabantur stipendia, triū ducator singula, ita ut stipendium annuū nouē esset ducator, C. Cæsar 4. addidit Equitibus tamen triplicabatur stipendiū, merebāt autē triplex inquit Liu. l. 7. d. 1. ea tempestate Præmia autē siue donaria ita distribuebantur, parta uictoria, Consul siue Imperator ex edito loco pro concione aduocato strenuissimo quoque milite, eiusq publice primum collaudata uirtute præmia pro cuiusq merito distribuebat; hos corona uaria, seu armillis illos hasta uesteq donabat: Huiusmodi seu laudis seu præmij incitamentis mirum est quantum militum animos qui partim honore partim utilitate capiuntur, incitarent ad res deinde præclariores bello gerendas; quibus cum accederet disciplina militaris exacta assiduus usus exercitatioq, otio et luxu longius ablegato, nil quoque mirum quod bellis uictorias adequarent triumpharentq de toto terrarum orbe nam Imperatores ut plurimum paucis contenti uictoria politi prædam omnem militibus partiebantur Cuiusmodi fuere Cincinatus qui cum quatuor agri iugera possideret eaq ipsemet coleret ex agro ad Dictaturam uocatus uictoria obtenta præda omni militibus dimissa, ad colendum agrū rediyt. Spurius Caruili Papirij collega prædam ex Hetruscis deuictis collectam militibus partitus est centenas asses in singulos. Paulus Æmilius 70. in Epiro Vrbibus captis quæ pro Perseo steterant prædam omnem exercitui contulit. Quid de Alexandro Seuero dicam qui fracto et in fugam uerso Artaxerse potentissimi Persarum Rege qui 700. Elephantis mille et 800. falcatis quadrigis et multis equorum millibus in certamen leuem descenderat opulentissima parta præda exercitum ditauit: Neque tamen Duces Imperatorisq sua uirtutis laude caruere, nam præter publicos honores, occasiones, et triumphos amplissimos eis a Senatu decretos, statuis etiā, et arcubus triumphalibus, perpetuisq honorum monumentis exornabantur.

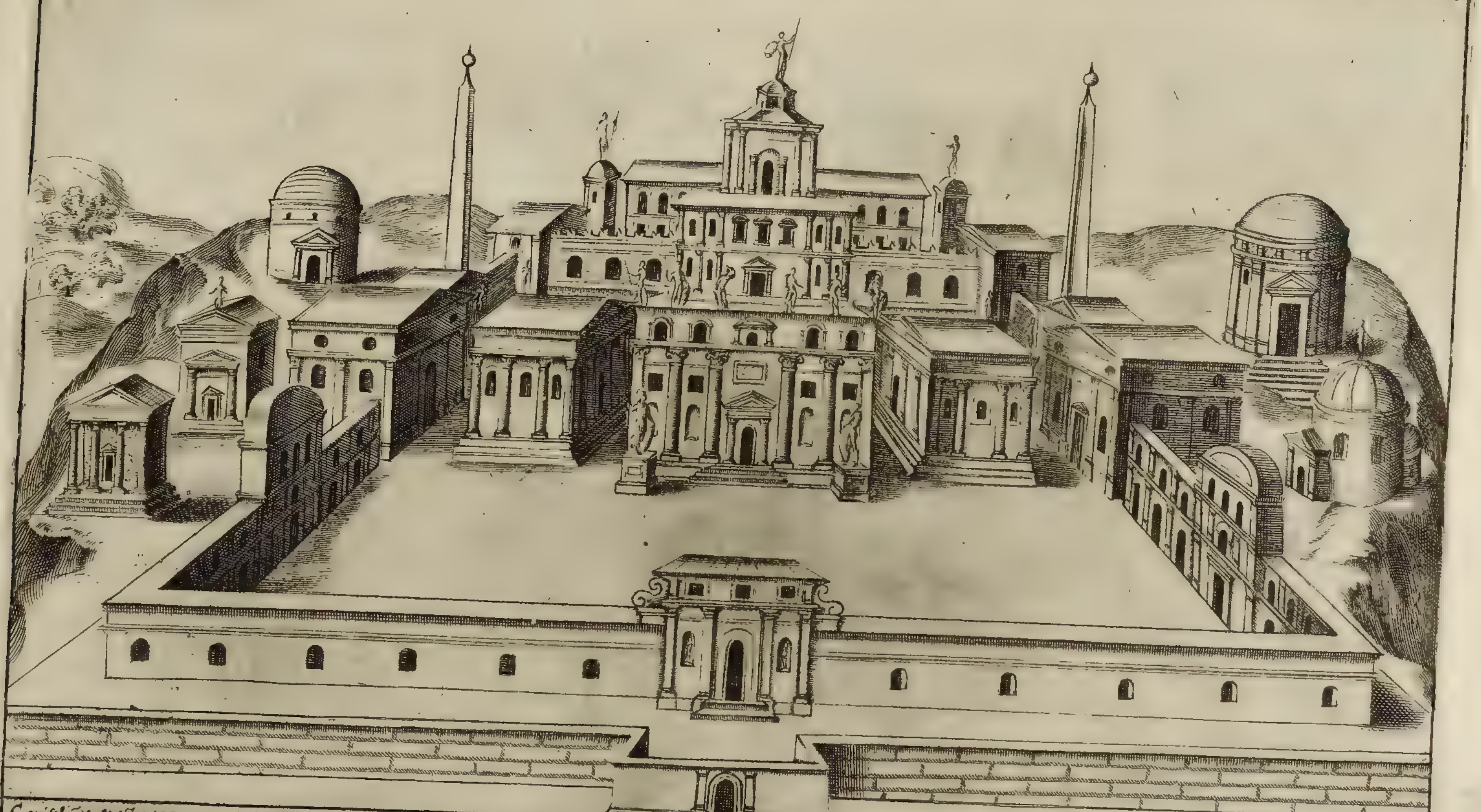
INSTRVMENTA·VARIA·ANTIQVI ROMANOR·SACRIFICII·EX VETVSTIS MARMOR·COLLECTA

A. Numisma Domitiani æreũ, quod in ludis secularib⁹ sacrificiũ exprimit, cui cũctus pop. cũ Imp.^te aderat, genib⁹ cũ eo flexis Deos suos uenerabatur ut refert D. Guliel.^us Choul Lugdũ. in antiq Rom. relig.^e c. 25. B. cum Romani nihil prorsus sine augurio faceret caueã pullariã in sacrificiũ portare cõsueuerãt qua 2 pulli Gallinacei inclusi erãt, ut ex eorũ alacritate aut tarditate in mãducãdo faustũ uel infaustũ diẽ illũ fore autumarẽt ad faciendũ, uel omittẽdũ sacrificiũ ideo augurãdi munus tãti putabatur, ut nõ nisi senatores id abirẽt, cũ Deorũ interpretes haberẽtur domo instar tẽpli structa utebãtur ubi Augurator sedẽs uelato capite, uesteq̃ promissa quę trabea siue lęna dicebatur; manu tenebat lituũ, quo celi angulos designabat. C. Discus max.^s qui intestina mactati in sacrif.^ii animalis recipiebat; erãt et alij in forma paterę, qui et sanguinẽ, ut ex Virgil. cõstat. tepiduq̃ cruorẽ suscipiũt pateris. D. Acerra arcula thuris, aliorũq̃ suffimẽtũ receptaculũ, quę tauri carnẽue alia sacrificij spargebãt, ut nidorẽ cõbustę carnis extinguerẽt, ut idẽ Gulielmus existimat. E. Solitaurilia uictima dicebatur ꝑfectiss.^a quę quinto quoque ãno a Censore fiebat ad Romã expiãdã dicta à soli quod hetrusca lingua unde ritus et auguriũ Romana sũpsit supſtitio, integrũ significat et tauri, de qd taurũ nobilius animal, qui cũ scrofa, hirco et ariete mactabãtur. F. Pila ubi aqua dicta Mercurij seruabatur sacerdoti ꝓfusi putabãt leuia sese posse crimina expiare, ut docet Virgil. et Macrob. im͠ul hoc carm.^e idẽ ter socios pura circũtulit unda, spargẽs rore lem̃, et ramo felicis oliuę. G. Ara sacrificij. H. Vas uetus dictũ Prefericulũ aut urceolus, in quo uinum erat, qd usq̃ uictimæ caput sacerdos effũderet. I. Gestamen capitis albũ quo Flamen dialis utebatur. K. Mytra, siue Cydaris quã summus Pont. qui oĩbus pręerat sacerdotib⁹ gestare cõsueuerat Põtificia dignitas olim etiã summo in pretio habita cuius munus erat ritus, prodigia et funeralia curare cęlestia interpretari sacrificia Diis assignare. L. Altare ubi fructuũ primitiæ ponebãtur. M. Candelabrũ. N. Olla ubi carnes coquebãtur, quæ ex sacrificio supererãt quibus sacerd.^es cognati et amici ac cet. O. Malleus quo animãtia ꝑcutiebãt. P. Aspergillũ ex laurũ uel oliua. Q. Ancilia scuta quorũ que e cęlo lapsa fuisse credebãt. R. Securi. S. Secespita uetus cultru. T. Cultru. V. Pellis uictimæ. X. Lituus hoc ang.^s

Pro uarijs et egregijs militũ rebus in bello gestis terra mariq. uarijs quoque ueluti præmijs coronis ab Imperatoribus donabantur quas hic expressimus Plin. l. 16. c. 4. ait Bacchũ primum sibi coronam ex hedera imposuisse, quod antiquitus nulla nisi Deo dabatur, postea uictimas quoque coronare consueuisse, et homines uarijs de causis. Quare Aulus Posthumius Dictator, ut idem refert. l. 33. c. 2. apud lacum Regillum castris Latinorum expugnatis ei cuius maxime opera capta essent coronam auream ex preda dedit. Et exercitus Romanus a Quintio Cincinnato Dictatore liberatus eundem corona aurea libra pondo donauit, ut testatur Liu. l. 3 dec. i. ut etiam P. Decius Tribunus militum uictis Samnitis quod exercitũ Romanũ ex angustijs uallis conclusũ et obsessũ ab hoste liberasset a Consule pro merito collaudatus et aurea corona donatus fuit ut est apud eundem Liuiũ l. 7. d. 1. Papyrius quoque filius a Papyrio Cursore consule patre ob rem egregie bello gestam cũ quatuor Centurionibus armillis et corona aurea fuit ornatus Scipio item Massinissæ regi laudata prius pro concione eius uirtute coronã aurea dedit, cum alijs donis et Clælia alterã ut auctor est Liu. l. 10. d. 3. M. Agrippa a Oclauio postea Augusto cum M. Lepidum nauali prælio apud Siciliam deuicisset coronam naualem accepit cuius meminit Plin. l. 16. c. 4. et prius eo ut ibidem est M. Varro a Cneo Pompeo. De alijs coronis scribit Gellius aitq. coronã triumphalem Imperatoribus in triumpho dari solitam fuisse quõdam e lauro compactam, Obsidionalem e gramine. dabatur Obsessorum liberatori ut P. Decio apud Liu. l. 7. 1. d. Ciuica erat e quercu et et ex ilice, hac ciuis ciuem ab eo extremo uitæ discrimine liberatus donabat. Hæc erat tantæ æstimationis, ut ei teste Plinio, cæteræ omnes et aureæ cederent, tanti erat ciuem seruare; hinc disce quæ debebatur Xpo Dño qui tot Sanctorum ciues suæ uitæ discrimine seruauit: quæ quoque martyribus eius Muralis erat quæ dabatur qui primus hostium muros inuaserat quare cum Gothifredum Ducem qui primus Hierosolymorũ mœnia ascenderat aurea corona uellent insignire, noluit in ea Vrbe ubi Xpus Dominus spinea fuit coronatus, neque etiam ille egregius miles Christianus de quo Tertullianus de corona militis Castrensis et Vallaris dabatur qui primus Castra uallumq. subierat, ut Naualis qui primus Naues occupauerat. Erat hæc aurea, ut myrtea fuit Oualis, quã cingebatur is qui Ouans minor triumphi specie Vrbem inibat. Refert Plin. l. 15. c. 29. Papyrium Nasonem qui primus in Monte Albano triumphauit de Corsis myrto coronatum, ludosq. circenses spectare solitum quod cæteris quoq. concedebatur ut coronati spectaculis cum honore interessent, ijsq. assurgeretur. et Postumium libertum in consulatu de Sabinis triumphantem primum omnium Ouantem Vrbem ingressum, quoniam rem leuiter sine triumpho gesserat Myrto Veneris Victricis coronatũ, hancq. postea Ouantiũ fuisse coronam excepto inquit M. Crasso qui de fugitiuis et Spartaco laurea coronatus incessit, et Massurio auctore, ait curra quoque triumphantes myrtea corona utos. Aulus Gellius scribit, et meminit eiusdem Plinius l. 7. c. 28. L. Sicinium Dentatũ uictorem fuisse in 120 bellis et 45 cicatrices aduerso corpore recepisse. 34. spolia reportasse donatumq. fuisse 18 hastis, 25 phaleris. 83 torquibus, 160 armillis, 26 coronis, 14 ciuicis 8 aureis, muralibus 3. et obsidionali una. Mitilene capta C. Cæsari donata fuit ciuica corona a Termo Prætore. Augusto Cæsari 13 Septemb. Ciceroni filio Cos. donauit Senatus coronã Obsidionale et Ciuicã. Aureliano etiam fuerunt a Valeriano donatæ Bizantij quatuor muralis quinque Vallares Nauales 2 et duæ Ciuicæ.

CAPITOLIVM

Capitoliū ita dictū ut ait Varro, quod cū fundamēta eruerētur T. Iouis Capitolini ædificādo caput humanū integrū fuerit repertū quod portēderet Vrbē Romanā caput Orbis futurā ita Liu. l. 1. et Pli. l. 28. Arx Romanæ primum dicebatur, ut ante Mons Saturnius deinde M. Tarpeius, seu Rupes aut Saxū Tarpeiū a Tarpeia Virg. filia Sp. Tarpei qui arci præerat: hæc quod Sabinos in arcē accepisset, ab ipsis, quib' eā prodiderat, armis obruta, ibiq, sepulta mōti seu cliuo nomen dedit. Hic Collis alter: post Palatinū urbi fuit inclusus Hic ubi nunc Aracæli Templū omniū primū fuit ab ipso Romulo cōsecratū Ioui Feretrio quo Romulus uictor spolia retulit opima. Aliud deinde celeber. eidē Ioui designat Tarquinius Priscus quod bello Sabino uouerat, areamq, ei, ut ait Liu: occupat fundamētis, dictusq, Iupiter Capitolinus quod ei Capitolinū fuit cōsecratū pfecit hoc tēplū deinde Tarq. Superbus sed eis reg. pulso, dedicauit M. Horatius Consul Poplicolæ collega qui eā dedicationē exoptauerat ut uult Plut. in eius uita sed cum cōflagrasset Mariana clade Sylla restituit eo autem ante dedicatiōnē mortuo, dedicauit Catulus Ca: sub nomē inq. Plut. tēplo inscriptū est. Verū cū iterū Vitelliana seditione perijsset incēdio Vesp. tertiū restituit, qui ut ait Suetonius, ruderib' purgādis manus primus admouit ac suo collo quædam extulit quod dicitur fecis se Constātinus Magnus pro sua eximia pietate in collocādis fundamētis D. Petri T. cui Iouis merito cessit, nā duodecim cophinos in honorē 12. Apost. eruta terra plenos dicitur ipse quoq, extulisse, cū p. arrepto ligone terram effodisset Verū cum iterū sub morte Vesp. cōflagrasset Domitianus eius fil. ut idē ait Suet. restituit ea mag. ac splēdore ut quēadmodū refert Plut. ubi sup. duodenis talentoq; millib'. eoq, āplius æstimaretur; et ferunt inquit ule Tarquiniū impēdisse in fundamēta tēpli libr. argēti 40. millia nec ad in/radū solū dictis.' hōis opes suffecisset adiunxit Domit. idē T. Iouis Custodis. Huc ad T. Iouis Cap. ascendebāt triumphātes Ioui eidē sacri: ficaturi, aditu p Velabrū, qui uidetur fuisse præcipuus, plurimi alij erāt ascēsus descēsusq, e Capitolio, max. in forū Romanū p arcū Septimij Narrat Liu. præter portentū humani capitis in fundam. inuētū illud etiam accessisse quod cū cetera fana exaugurarēt ad Iouis T. ædificādū, Termini nō fuisse exaugurari idq; porte dire Terminū Imp. futurū ppetuū quodquidē Deus opt. Max. mira provid. uidetur ita disposuisse futurū aliquādo eius imper. Spirituale perpetuum

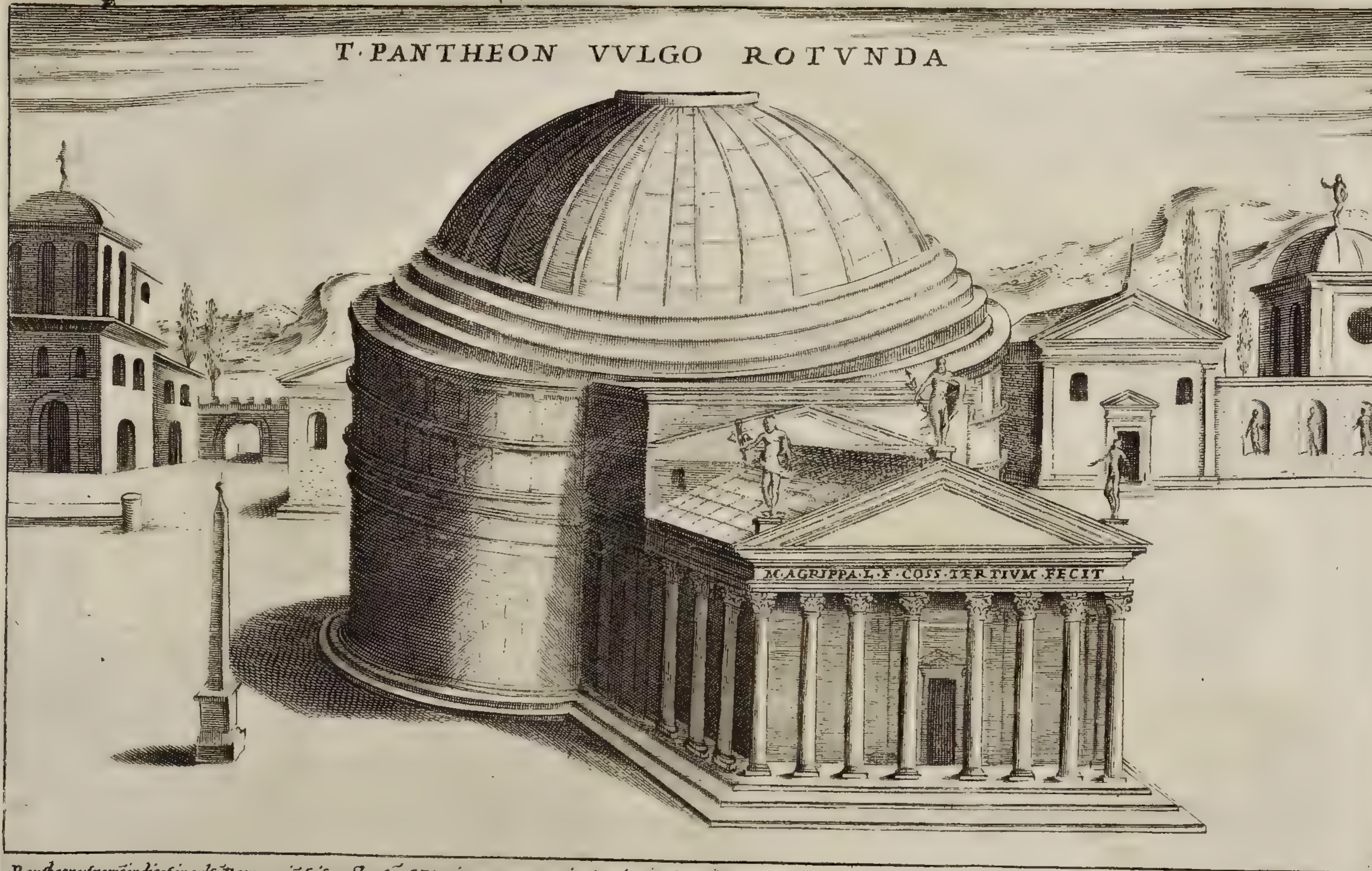
DE TEMPLO IOVIS CAPITOLINI

Hoc templū maximū Iouis Capitolini, siue Optimi Maximi (ut indigno appellatur) ꝑ partes confectū fuisse constat; Nā Tarquinius Priscus uouit, Superbus deinde impēsis maximis à funda: mētis extruxit, sed præ obitu consecrationē obire nō potuit; quod postea quidē obtinuit et dicauit M. Horatius Publicola Collega ut ex sequenti titulo uidere est. Marcus Horatius Consul. ex lege templū Iouis Optimi Max. dedicauit āno post Reges exactos à Consulibus postea ad Dictatores, quia maius imperiū erat solēne claui figendi translatū est. Situ fuit hoc templū supra crepidinē ut testatur Dio: nisius, quē locū Dei tutelares potissimū tenere consueuerāt, quasi tutelæ illius Vrbis incūbentes. in eo tria erant sacella inter se, cōmunia habentia latera. mediū quidē Iouis, ab utraque parte Iunonis et Mineruæ sub una aquila, unaq; uelata tectura. unde Ausonius. Trina in Tarpeia surgunt consortia templo. cur autē hæc tria Numina Tarquinius sub eodē tecto statuerit Macrobius exponit ex tribus rebus quæ ad uitā conducūt; nimirū spiratione quæ Ioui tribuebatur, corpore ꝑ quod Iuno, animo rationis cōpote ꝑ quē Minerua designabatur. Erat multis statuis exornatū, quar; una auream X. pedū dicauisse Clau: diū scribit Tremellius, et multis alijs ornamentis excultū uidelicet uasis preciosissimis, libris Sybillinis. eo noui consules ibant sacrificatū, quia Ioui omne deberi initiū existimabant. Fingitur Iupiter Saturni et Opis filius coniux et frater gemellus Iunonis, in Creta natus, et in Aulatia eiusdē insulæ oppido sepultus in testimoniū multiplicis adulterij et lasciuiæ, et tyrānidis in patrē Saturnū exer: citæ pro sūmo Deo habitus et Opt. Max. appellatus. quod quidē horribile uidetur dictū, nedū cogitatu.

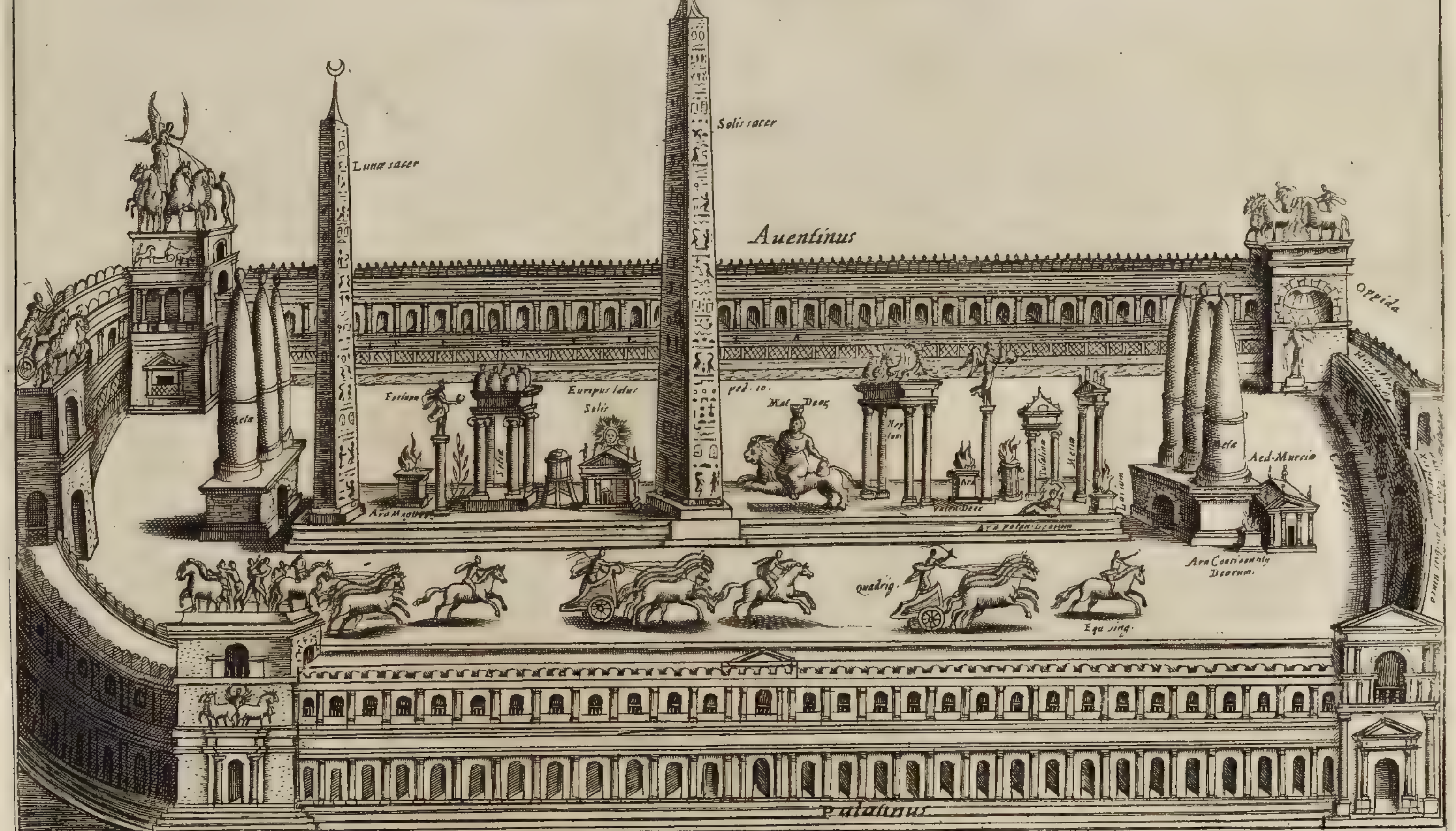

Templũ Deæ Vestæ fuit a Numa Põpilio II. Romanorũ Rege (ut eiusdē sacra instituta) ædificatũ forma spherica, ut ex numismatib⁹ Vesp.ni et Faustinæ cõstat, et hic describitur: cingebatur autē 18 columnis. In ipso T.lo extabat Vestæ simulachrũ cui Virgines e præcipua nobilitate consecrabantur, sed nõ ante sextũ nec post decimum admittebatur ætatis annũ, ad trigesimũ Virginitatē seruabat, quo expleto nubere ipsis ex lege permissũ. primis decē annis instruebantur ceremonijs et sacrificijs alijs decē ipsæmet ea faciebãt, reliquis postea decē ipsæ iuniores instituebãt, ut ex nũmis eiusdē Faustinæ liquet ubi iuniores cũ prouectiorib⁹ Deæ assistunt. Quæ uero omnibus præerat Maxima dicebatur, ut apud nos Abbatissa quæ Monialib⁹ præest. Constat hoc ex Epitaphio Flauiæ V.V. quod ita habet Flauiæ Maniliæ V.V. Max. cuius egregiã Sanctimoniã et uenerabilē morum disciplinã in Deos quoque per: uigilē administrationē Senatus laudando cõprobauit, Aemilius frater et Rufinus frater et Flauij Siluanus et Hireneus sororis filij a militijs ob eximiã erga se pietatē præstantiamq. Harum Virginũ munus præcipuũ erat ignem sacrũ perpetuò fouere et tueri: ne extingueretur si quando (quod erat maximũ portentum) alicuius negligentia extingueretur, ea a Pontifice Maximo castigabatur. sic L. iuius nar: rat quandam flagris propterea cæsam quod sacrum ignem negligenter habuisset. Et ut illesæ erant omnibus uenerationi sic læsæ stupro uiuæ defodiebantur. quædam iniuste accusata uiolatæ uir: ginitatis ad comprobandam innocentiam nauim zonæ qua præcingebatur alligatam attraxit, altera cribro aquam tulit in sendum. Numa stipendium eis e publico statuit ut ait Liu. l. 1. plu: rimaq. ipsis bona præterea legabantur, quibus se splendide et egẽtes familias complures sustentabant. Romanos sæpe bello ciuili dissidentes reuocarunt ad cõcordiã. Perseuerarũt ad Theodosij Imp. Xpiani tempora quieaq; reditus plurimũ imminuit quod diceret non decere (ut consueuerant) curru uehi ad pub.ca circi et amphitheatri spectacula.

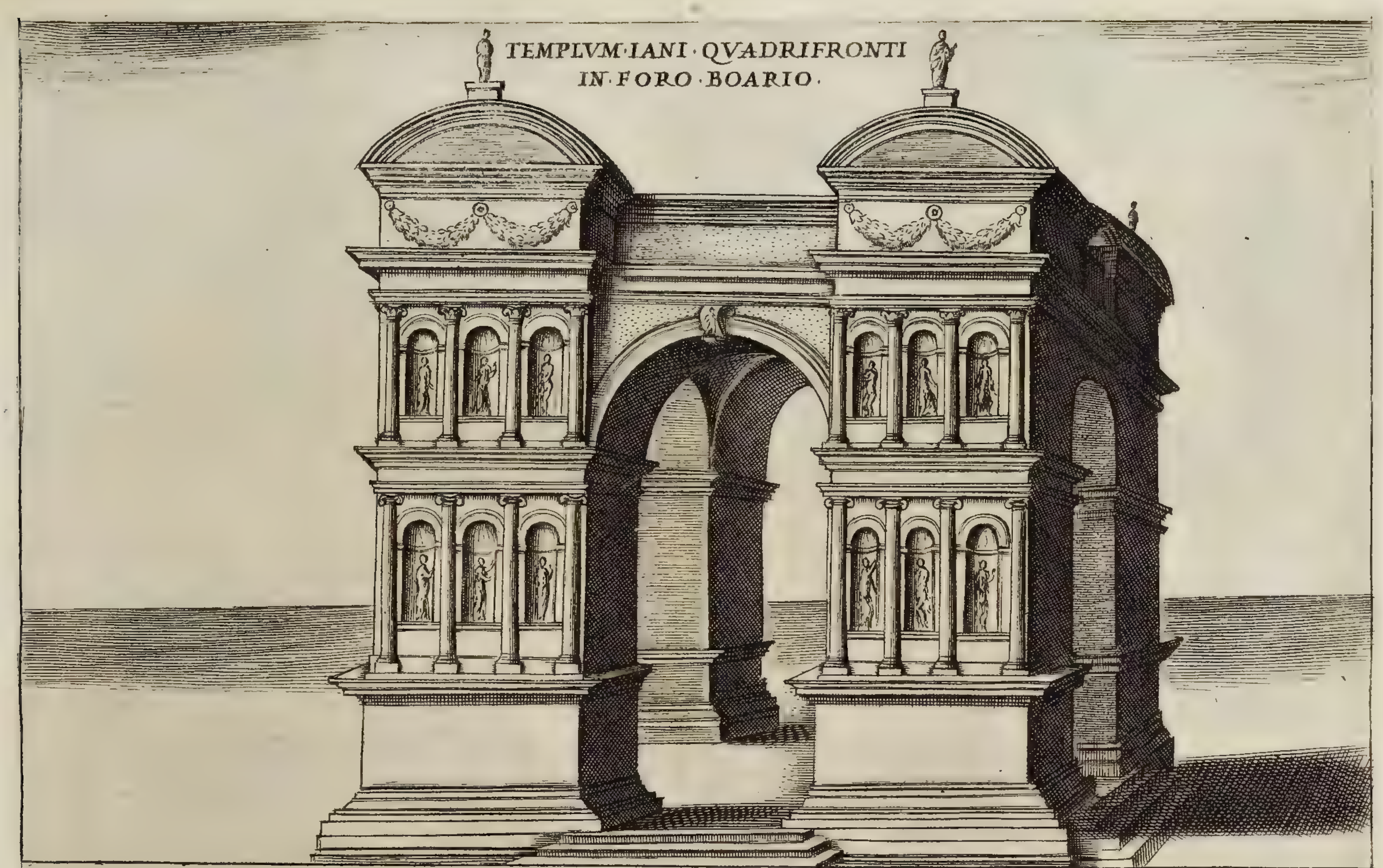

Pantheon, ut nomē indicat, in cultū Deor, omniū fuit constructū a M.Agrippa Aug. genero, ut inscriptio indicat, et Plinius lib. 36. cuius fuit ab eodē Ioui Vltori et Dijs omnibus dedicatū: ædificiorum Romæ præser: tim templorum facile pulcherrimum, opere corinthio, forma rotunda, et ideo ita uulgo appellata, fortasse ut cæli seu mundi figura imitaretur; columnis circū amplissimū concameratū fastigiū seu tholum fulciē tibus, quod ne ipsomet suo pondere ruat, fuit circūquaque quadratis locis excauatū. Propterea autem uidetur optimi templi structura exprimere quod muro continuo 30 palm. lat. circum: ducatur, unica tantum ianua, unico quoque foramine in suprema arcuata culmine lumen admittit undequaque æqualiter circumfusū, cui in pauimento ex marmore opponuntur concauitates seu spira: cula ad aquam pluuiā absorbendā. Altitudo eius tanta est quanta latitudo 144. pedū in circuitu, in suis quæq. loculamentis seu sacellis dispositæ erant Deor. Dearumq. statuæ pulcherrimæ inter quas fuit egregiū Veneris simulachrū ex ebore a Phidia confectū in cuius auribus unio ille Cleopatræ Reginæ in conuiuio superstes, et Actiaca uictoria Romam delatus ab Augusto colloca: tus est. Habet loco uestibuli porticū amplā 16. olim nunc 13. columnar. sustinet trabes ex ære inauratas, duæ ex his columnæ periere incendio, tertia fuit ablata. Descenditur nunc p aliquot gra: dus cū olim p septē ascenderetur. Instaurauit ex Spartiano Adrianus, Septimius quoque Seuerus et Aurelianus ut in inscriptione ibidē cernitur. At uero Bonifacius 4 S.mus Pontifex expiatū ut olim in honore Iouis ōium Deor, sic in honorē et cultū B. Mariæ Virg. et ōium Sanctar. Virg. et ōium Sanctor. Imp. Phoca consacrauit.

CIRCVS MAXIMVS

Circus Maximus inter Palatinũ et Auentinũ longus dimidiũ fere miliare, latus octauã mil. parte. Erat locus ludis Circen. equestrib⁹ uenationib⁹ alijsq. spectaculis destinatus iã ab ipso Romulo, à quo primũ Circen. instituti ob raptas Sabinen. feminas. Tarquinius priscus a Romulo designatũ pfecit ædificiũ. C. Cæsar amplificauit, adornauit Augustus, translatis eo ex Aegypto obeliscis duob: uetustate quibusdã in locis collapsũ et dirutũ restituit et ampliauit Traianus. Eliogabal. deinde egregie strauit pauimentũ crisocolla, columnisq. exornauit, adeo ut populus eo cõflueret haud minus ad spectandũ ædificiũ quã ad spectacula quæ ibi ędebantur. Hodie nõ nisi pauca uisutur huius Circi uestigia, tribus enĩ porticib⁹ ad modũ theatri ita distinxerat. C. Cæsar, ut Senatores ab equitib⁹ equites separati a Populo ita spectarent suis quique sedib⁹ ut alter alteri uisũ nõ eriperet. Idẽ quoq; Dictator eo deduxit aquã Appiã, et Crabrã, ita ut in Stagno seu lacu ampliss.° nauali etiã prælio decertarent. a re nomen etiã Naumachiæ obtinuit. Erat in eodẽ Circo templũ Neptuni, obeliscos autẽ ibi ab Augusto collocatos licet diffractos in partes Sixtus V. e terra defossos, et compositos, alterũ ad S. Ioannẽ Lateranen. longu' ped. 112. alterũ ad S. Mariã de populo longũ ped. 88 collocari iussit.

Ianum de quo in Ianiculo mentionē aliquā fecimus, templū in foro habuisse boario nemini dubiū esse potest, præcipuū quidē, et maximū, cū ipsius quadrifrōte simulacro, quē in locū testatur Andreas Ful.us a Numa traslatum fuisse Romā, qđ captis Phalerijs ciuitate Tusciæ inuentū fuerat in magna ueneratione habitū; de quo sic Ouidius memorat Qui Puteal Ianumq. timet, celeresq. calendas naq. ad forū attingebat puteal hoc quod in mercatorū sedē Libonius extruxerat. idē etiā inuit lib. 1 fast. cū sint tot Iani cur stat sacratus in uno hic ubi iuncta foris tēpla duob. habes. quin etiā nris ibi tēporib. uestigiū apparet, qđ ad porticus accedit effigiē ut bene B. Gamucius in sua urbis antiq. descrip. quā si magna ex parte collapsā, dirutāq. uidemus, ac omni prorsus ornamēto destitutā, et circumcirca loculis in pariete e cauatis qui columnulis Ionicis (ut ex una quæ extat uidere est) fulciri ac decorari uidebatur nihilominus ex eo tēplū Iano dicatū instar porticus in quatuor diuisæ facies Antiquarij fuisse concedūt, qđ et Augusti numisma cōfirmat ubi simile templū quadratū cū Iano quadriformi desup. eminēte exprimitur. Obseruādū est autē Ianū eundē bifrōtē a Numa antea ex ære cōflatū, cū a Romulo ex ligno factū accepisset ut significarēt autore Macrobio Ianū Regē prudētiss. extitisse, qui præterita cōsiderabat, futurisq. cōsulebat; postea u. quā apud Phalerias ut ostēsū fuit ipse Numa quadriformē inuenit Romamq. fecit asportari, deinceps relig.ne coli cœpit p. oesq. urbis regiones diuersa ex materia fieri cōsueuit qdruplici eo uultu innuere uolentes uel Ianum in 4.or terræ orbis angulos dominatū fuisse, ut apposite sese iactās Adria: suis in numism.is demōstrauit, uel initiū āni facere, cuius et p.s mēsis a sese nomē accepit, qui quidē anus 4.or in tēpora distrib.r 12. uero loculi qui in pariete cōcione fabricati erāt 12. mēses, aut totidē Zodiaci signa declarabātur Gamuccius A. Fulano tadē Berosus affirmat Ianū Deū dictū fuisse pacis postquā Romulus et Tatius pcusso inter se foedere coniūcti summa in concordia et trāquillitate uixerūt. atq. ex eo tēpore belli pacisq. Hieroglificū præbuit. nō pacem obseratis forib., patefactis uero bellū uel quas rupta esse pacē prætēdebat quolibet u.° ab urbe condita usq. ad Imperiū Octauiani Iani fores apertæ fuerint.

Campus Martius ita dictus, quod pulsis Tarquinijs quoq; erat Marti fuerit dicatus. Erat olim extra Vrbis mania quæ a ponte senatorio ad monte Quirinale ducta hanc modo maxima Vrbis parte excludebat. Erat am:
pliss. et ad pote usque Miluiu excurrebat. Locus erat ut eum Strabo describit ahoqui amœniss.^us quod uiriditatibus herbis floribusq; fere perpetuo conuestiretur, collisq; leniter accliuis ad fluminis alueu expatiates ita
alliciebat omnes, ut uix ullu nisi inuitu dimitteret. Hic nonunqua fiebat comitia ad deligendos magistratus, sed præcipue quod Marti esset cosecratus ad coscribedos milites, quod no uideretur urbis paci conuenire milites
intra eam deligere. sed præsertim locus erat aptiss.^us exercedis corporib' iuuentutis, maxime ludicris uarijs spectaculis, palestris ludis, concertationib' seu certaminib' in specie belli ta equestrib' et pedestrib' qua
naualib', quod lacus inibi ampliss.^mi effoderentur ad classica huiusmodi prælia. A Cæsaris deinde et Augusti ætate coepit locus frequentari, ædificijs ligneis primu deinde lapideis. Augustus enim hic suum
Mausoleu sibi suisq; ædificauit, ut etia plurima postea costructa fuere monumeta illustriu uiror; ac feminar; Domitianus hic in Valle Martia sub colle hortulorū suum extruxit Naumachiu. Circi quoque
theatra et amphitheatra et statuæ qua plurimæ hic fuere positæ præter eas quas huc e Capitolio ob loci ibi angustia transtulit Cæsar. Pantheon quoque in adiaceti campo adiuxit Agrippa cu Thermis.
Præterea hortis ac nemoribus ita erat consitus, ut ad summam amœnitate et splendore nihil fere desiderares. Inter cætera admirada erat obeliscus ab Augusto ex Aegypto hieroglyphicis insignis 110. ped.
altus qui proiecta umbra horas indicabat, lineis ex metallo inaurato ductis in pauimeto, quadris lapidib' strato additis 4. uetis in unoquoque angulo his uerbis Boreas spirat etc. Repertus fuit tepore Sixti V,
alte defossus inter T. S. Laurentij in Lucina et Pal. Ducis Comitu obstitit aliquid quo minus erueretur ut reliqui quos Potifex conquiri iussit in uunu eius latere legebatur hac inscrip. Imp. Cæs. D. Aug. P. M. Imp. XII. Cos. XI. Trib. et.

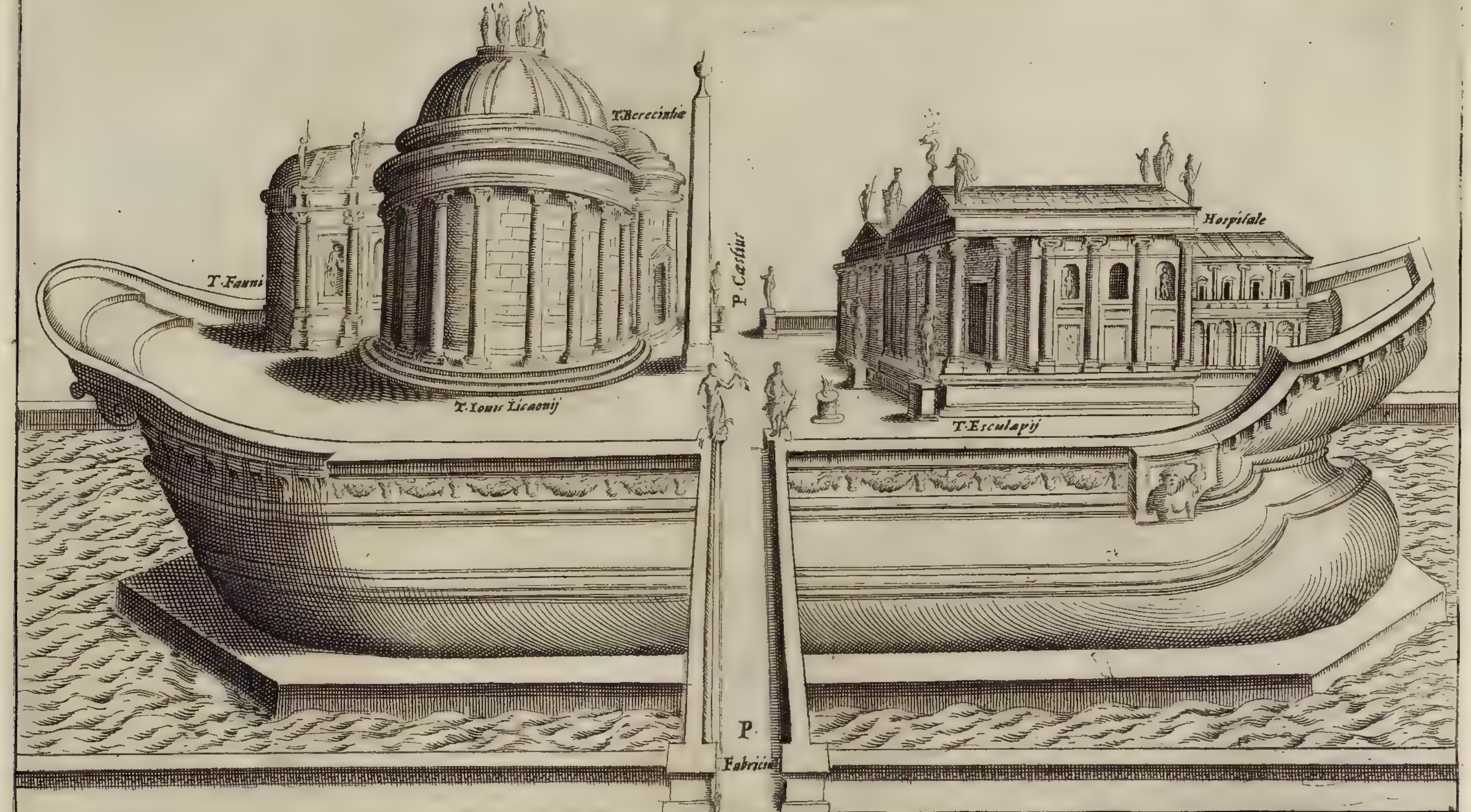
Armilustrũ seu Armilustriũ dicitur fuisse in Auẽtino prope templũ S. Alexij ubi armati rem diuinam faciebãt sacrificãterq, canebãt tibijs et ludos quosdam inibant ad arma spectantes. Ex Plutarc. habemus fuisse in Auentino, nã ait a Romulo fuisse sepultũ Tatium Sabinorũ Regem in Armilustro in Auentino et superioribus annis in proximis uineis repertũ fuit marmor cum hac inscriptione SACRVM MAG VICI ARMILVSTRI. *Locus item in quo huiusmodi ludi instituebantur et fiebant Armilustrũ dicebatur Varro tamen non ab armis sed ab ambitulu: stri armilustrũ dictũ existimat quod ibi circũ metas fertur pompa et equi currunt Armilustrũ inquit Varro l. 5. de Ver. or. ad Cic. ab eo dicitur quod in Armilustri armati sacra faciunt nisi locus potius ductus ab his sed quod de his prius id ab luendo seu lustro quod circuibant ludentes ancylibus armati cũ Varro conuenit Sextus Pomp. l. 1. de uerb. sig. Verũ quod idẽ Varro ait lib 4. nõ existimo uerũ nimirũ fuisse eundẽ Armilustrũ cũ Circo maximo. Existimo ig. fuisse locũ ubi et arma et armati lustrarẽtur, Arma quidẽ ut esset idẽ quod armamentariũ armati ut ad bellũ processuri ibi primũ armati obirẽt locũ et ab Imperatorib' lustrarẽtur quib' armis, et quã armatorũ specie essent insignes aptine an inepti essent ad arma et ad bellũ, ibiq. pᵐᵐ antequã armati cõtra hostes prodirẽt sacra Dijs facerẽt quo bellũ feliciter mirẽtur quod nũc a Xpianis ñris felicius fit cũ Deo prœlia inituri seipsos precibus sacrificijsq, commendant.*

Admirandũ Portũ Romanũ Claudius Imperator construxit, qua de re Suetonius in eius uita: Portũ Ostiæ extruxit circunducto dextra sinistraq; brachio, et ad introitũ profũdo iã solo mole obiecta, quã quo stabilius fundaret nauẽ ante demersit qua magnus obeliscus ex Ægypto fuerat aduectus. cõgestisq; pilis supposuit altissimã turrim in exẽplũ Alexãdri: ni Phari, ut ad nocturnos ignes cursũ nauigia dirigerẽt: Traianus deinde eundẽ portũ instaurauit. A Portu Vrbs proxima Portuen. dicta. Hic Tyberis facit paruã insulã quã riuo ex se deducto circũdat in fluitq; in mare trãsiẽs iuxta Ostiã Tyberinã. Insula est satis paludosa, et a Procopio belli Gothici lib. 1. dicitur insula sacra inter illã et oppidũ adhuc uisũtur uestigia ingẽtiũ ædificior; et inter stirpes et cespites plurima reperiũtur lapidũ ac marmorũ fragmenta defossa, quos olim lapides mercatores eo mari deuexerunt aliquot etiã cernuntur iam parati ad statuas, ut deinde factas Romã asportarent. Verũ fracta Romanor; potentia ibi remansere. Neque solũ portus hic fuit admirabilis ob eius magnitudinẽ, et quod esset statio fidissima nauib⁹, sed ob splendorẽ ædificior; quæ inibi adusum ipsius portus et merciũ extruxerãt erãt enim horrea et cellæ et Palatia ad excipiẽdos aduenas, legatos Pri: cepesq; uiros qui Romã ad obsequiũ Romani præsidũ appellabãt. et hic in apposita eius delineat.ne diligẽter expressa offertur nobis spectãda eius mag.na quã Pyrrus Ligorius ex anti: quis monumẽtis numismatib⁹ alijsq; locis et auctorib⁹ excerpsit. Adhuc portũ cõfluebant undiq; Romã mari, ex uarijs scilicet orbis terrar; partib⁹.

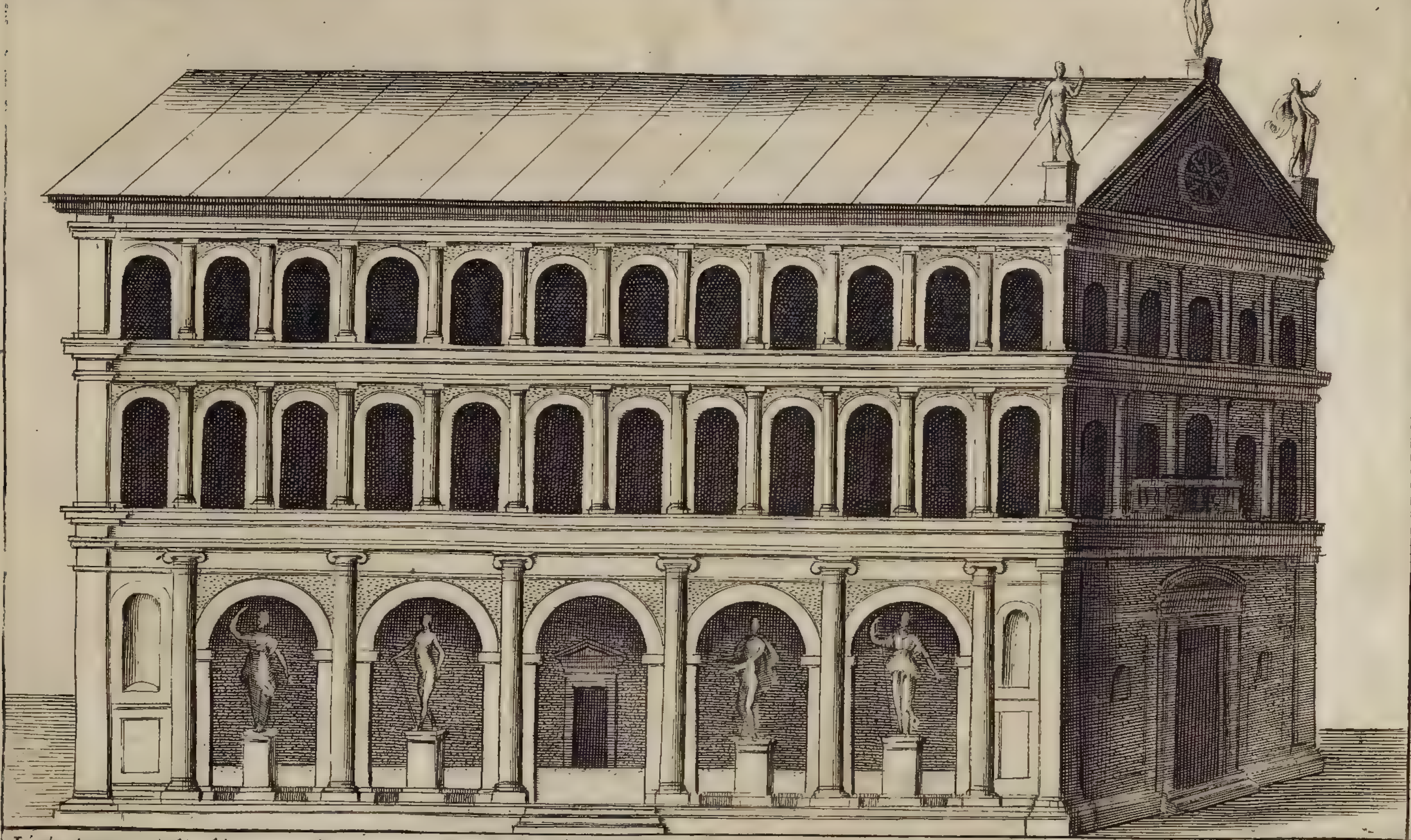
INSVLA TIBERINA OLIM IOVIS LICAONII HODIE INSVLA S·BARTHOLOMÆI

Insula Tiberina fertur primũ facta, ut ait Liuius lib. 2. ex segete farris quã desectũ cũ stramento ex agro Tarquinior, Romani in eorundẽ sceleris poenam fudere in Tiberim nũ cũ fluuius magnis caloribꝰ leni ut solet, flueret aqua, facile segetis acerui corbibus imissi, limo illiti uadis hærenter fecere insulã, ex alijs etiã quæ flumen temere fert eodẽ inuectis postea, credo inquit Liuius additas moles, manuq; adiuti ut tam eminẽs area firmaq; templis ac porticibus esset. refert autẽ insula formam nauis seu potius triremis, quod Æsculapius, qui hic colebatur Epidauro Romam naui fuerit aduectus nam cũ Vrbs trieñiu peste laborasset, inspectis libris Sibyllinis, decretũ ut mitterentur legati qui Æsculapiũ Epidauro Romam accerserent, ut est apud eundẽ Liu. lib. 12. et Vrbi laboranti præsto esset. Narrat autẽ Valerius Max l. 1. c. 8. Aesculapium anguis specie Legatos e templo eius egressos comitatũ, et alacriter, quod ad sedẽ clariorẽ pergeret, in triremẽ cũ eis irrepsisse Romãq; aduectũ, e ripa Tiberis ubi descenderat, in Insulã hanc, ubi templũ ei dedicatũ fuit, tranauisse, aduentuq; suo pestem cessasse miro sane dæmonis artificio ad fallendos eos miseros specie serpentis, ut p.ᵒ nros parẽtes, nam ut Deus falso crederetur ut aerẽ inficere sic eundẽ potuit purgare. Adlatus Æsculapij templi ubi nunc templũ S. Ioañis Collybitæ posuere nosocomiũ, quod cũ Æsculapius Apollinis filius medicinæ repertor esset, iccirco Deus ægris præfectus crederetur, hic paucis ab hinc añis quod nõ sine peculiari Dei prouidẽtia factũ notarunt plurimi xenodochiũ Xpianor, fuit cõstructũ. ubi erat templi Iouis Licaonij a quo insula dicebatur Licaonia nũc extat templũ S. Bartholomei Apˡⁱ eiusq; [illegible] asseruatur et ab eodẽ nunc S. Bartholomæi insula appellatur.

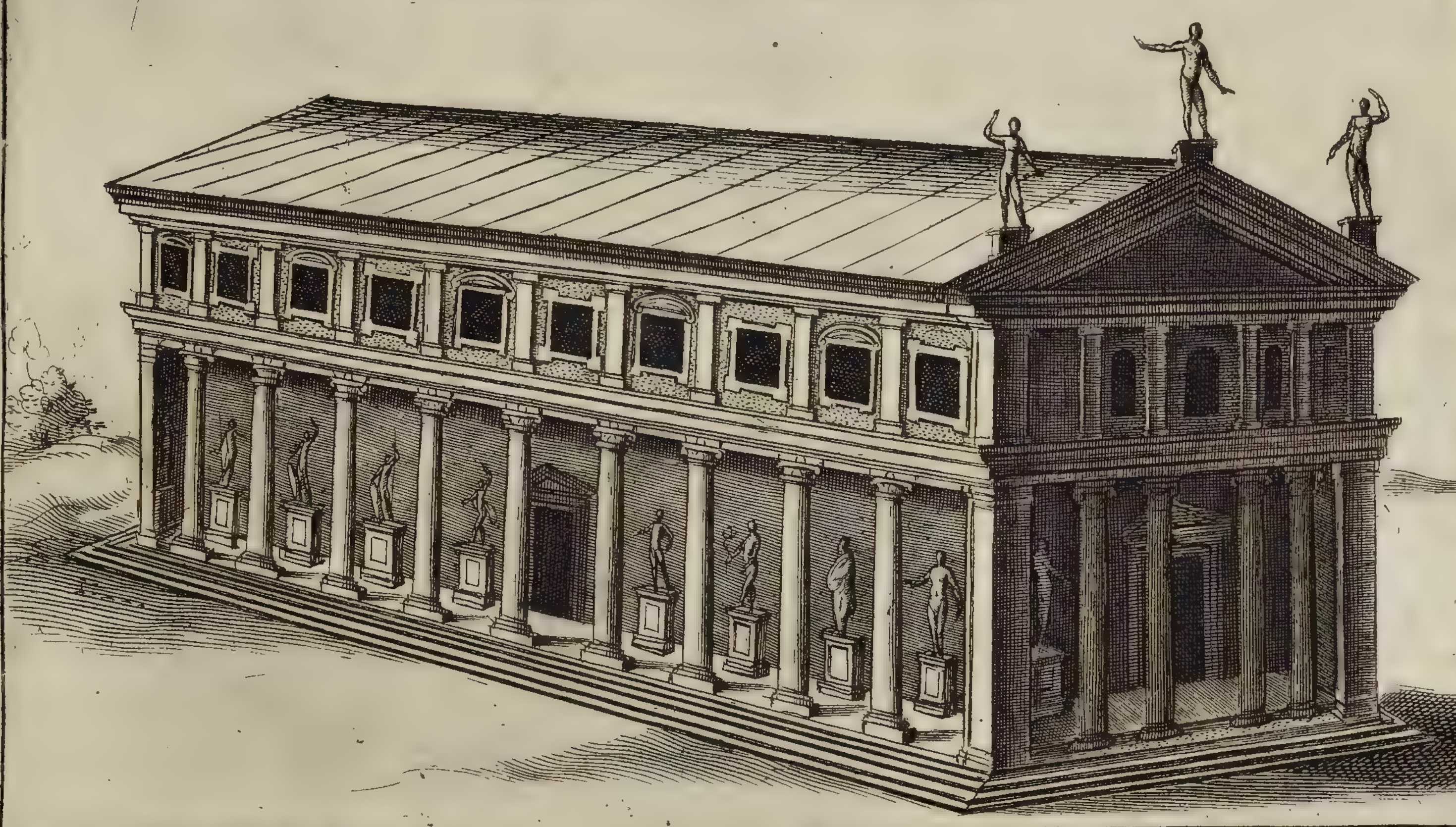
A

DE CVRIA HOSTILIA IN MONTE CAELIO VBI HODIE ÆDES SS IO·ET PAVLI·

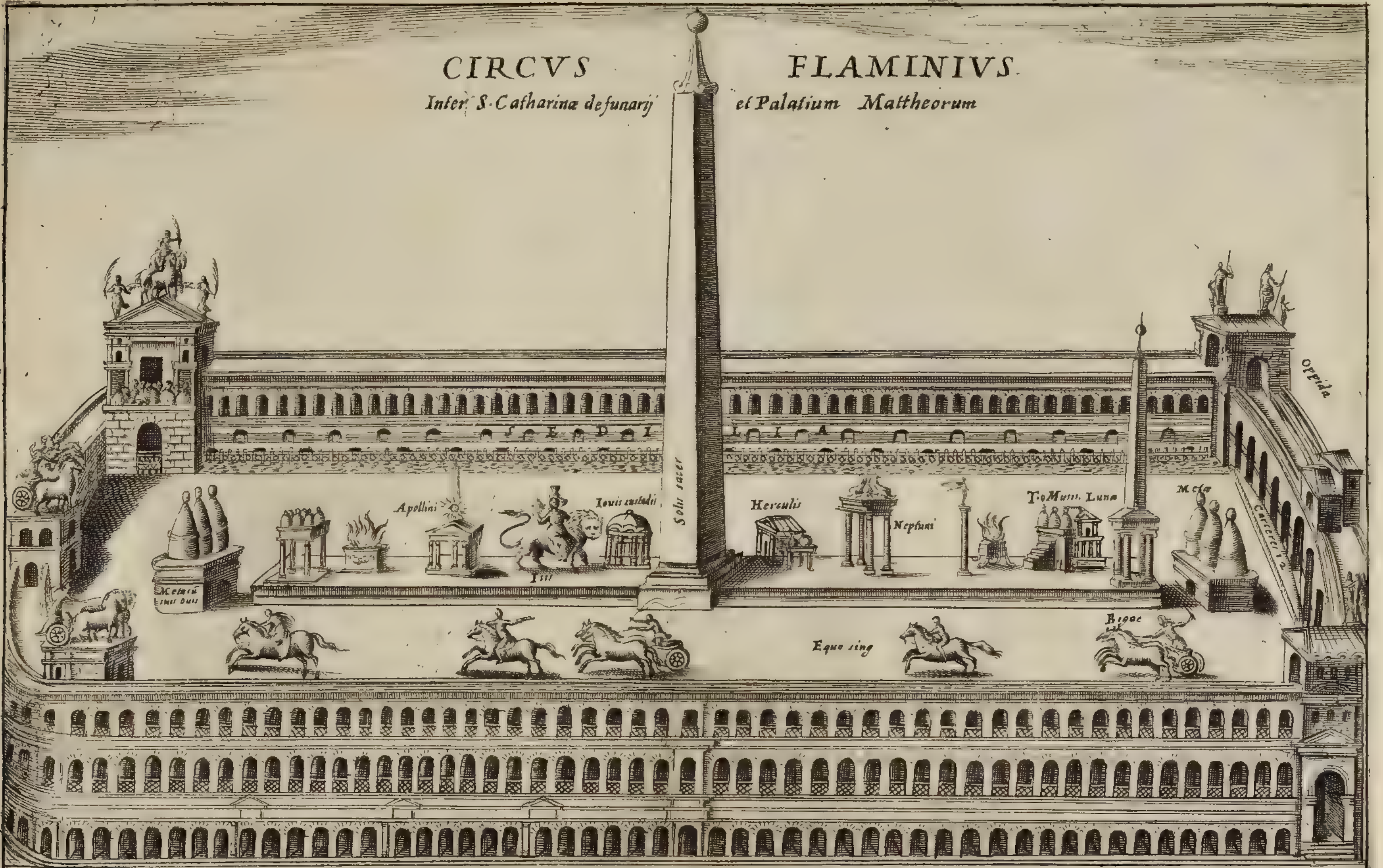

Liuius in Monte Cælio ubi nunc est ædes SS·Io: et Pauli collocat curiã quã dicit Tullum Hostiliũ condidisse his uerbis. Tullus Rex in Cælio monte templũ ordini ab se aucto Curiam fecit, quæ Hostilia usque ad Patrũ nostrorũ ætatem appellata. Curia seu senaculum dicitur, quòd eò senes conueniebant, curas idest res humanas, siue sacras publice curaturi. cum uerò aliæ fuissent curiæ, in quibus res sacras gerebant: in hac Ostilia potissimum res profanas, seu humanas agere consueuerant Varro etiam hanc templũ appellat, quia per Augures erat constituta, absq; quorum auguratione nullibi Senatus haberi poterat. unde aduertit non omne templum esse sanctũ, quia non omnes ædes sacræ erant templa. Curia augurato condita erat templum: ædes sacræ non augurato condita templa non dicebantur. unde colligitur; curias templa esse sacra, et rursus sacra templa curias. quo nomine ædes Concordiæ quandoq; dicitur, in qua senatus, et orationes habebantur. ut uidere est apud Ciceronẽ Philip. 3. ne tamen curiosus lector confundatur; aduertat quod inter Basilicã Portiã et Curiã ueterem à Romulo ædificatam autore Sex. Pompeio ante Rostra iuxtaq; comitium est alia Curia ab eodem Hostilio structa et appellata eodẽ Varrone autore ut cõstitit ex titulo ibi in ruinis inuento huiusmodi: In Curia Hostilia quæ hodie respondet ad eam regionẽ ubi est templũ SS·Cosmi et Damiani, olim Romulo et Remo item fratribus dicatum. Fuit autẽ Tullus Ostilius Rex III à Romulo creatus ob diligẽtẽ operã quã aduersus Sabinos nauauerat. bellũ Albanis indixit. Albã destruxit. Albanos etiã Romã trãsire iussit tandẽ à cælo fulminatus obijt.

BASILICA L·PAVLLI EMILII

Fuit hæc Basilica Pauli Emilij in medio fori Romani inter templũ nunc S. Adriani et Faustinæ iam S. Laurentij De hac ita scribit Plinius lib. 36. c. 15. nonne inter magnifica Basilicã Pauli columnis e phrigibus mi:
rabilem Plutarchus ait eum expendisse in hanc basilicã 900000 aureos quã pecunia cum esset cũ Marcello Consul a Cæsare acceperat. Paulus Æmilius hic bis fuit consul, bis quoque triumphauit.
Triumphi autem eius agmen quo triumphans ingressus est Romam fuit huiusmodi. In primis Vrbis uiarũ quibus erat transiturus, erant utrinque parietes domuum instructæ et ornatæ
tapetis aulæis et eximijs peristromatis Templa aperta præferebant in facie serta ramosq; arborũ uariæ innexos ad lætitiã compositos Præibant agmen ad dimouendũ populũ pluri:
mi suis quique baculis ne impedimento essent triumpho qui tribus diebus fuit continuatus P.ª uix sufficit conuehendis quadrigis bigis carrucisq; simulachris tabulisq, pictis Altera per:
uehebãtur carris curribusq, Macedonũ arma auro metalloq, cælata admodũ fulgẽtia nimirũ clipei, galeæ, toraces aliaq, arma Tracica his succedebant 3000 hominũ pecuniã argẽtea in uasis 750 ferentia
et singula uasa terna capiebant talenta et 4. hoĩs singula ferebãt uasa reliqui portabãt argẽtea itẽ uasa scyphos uidelicet urceos atq, amphoras egregia cælatura 3.ª die sũmo mane procedebatur Tibicines tubis tibijs alijsq, instrumẽtis
bellicis Post hos ducebantur boues 120 inauratis cornib⁹ linteis sertisq, instructi ad sacrificiũ quos pone sequebãtur adolescẽtes puellæq, ferẽtes aureos scyphos, ad sacrificij eiusdẽ usũ et alij numisma aureũ uasis 77. Horũ uer:
tigia legebat unus pateram uel urceũ aureũ ferẽs 10. talentorũ ualoris quẽ Paulus Æmi. plurimis gẽmis unionibusq, ornadũ curauerat. Adferebãtur uasa quoq, aurea Antigoni, Seleuci, ac Persei cuius statim currus insequebatur cũ diademate ipsi
Persei armis imposito; mox aderãt sequẽtis huius infelicis Regis filij ex eius familia quos ipsemet sequebatur lugubri indumento, eũq, comitabatur retro oẽs eius familiares et domestici moestiss.ᵘᵐ suũ Regẽ cũ luctu lacrimisq, spectãtes sequebã.
tur hos deinde 400 aureas coronas ferẽtes P. Æmilio triumphãti a uarijs Vrbib⁹ dona trãsmissas Ipsemet Imp. postidos sequebatur in curru triũphali purpurea indutus ueste auro gẽmisq, intexta, lauri ramũ dextera præferẽs Post Imperatorẽ ibant eius
milites laureati cum suis centurionibus, tribunis et legatis Tantum hic consul Respub. profuit ut ab eo ad consulatum Hircij et Pansæ non fuerit amplius necesse contribuere ob ingentem pecuniam quam in ærarium intulit Lege Plutar. in uita.

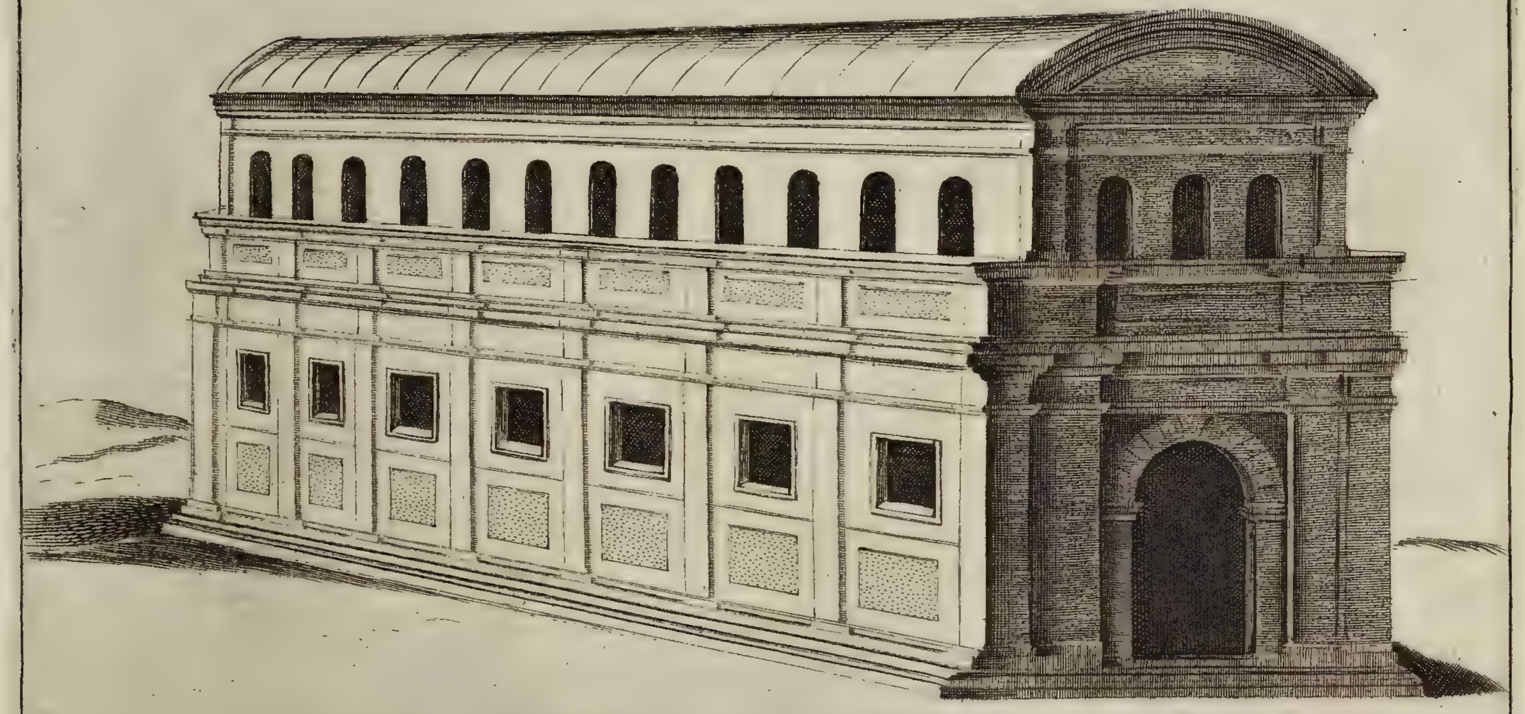

Circus Flaminius dicebatur quod esset in campo Flaminio, eratusui uarijs ludis, festisq, uenationibus taurorum, leonum, tigrium, elephantum etiam, nonnunquam cursui quoque quadrigarum quæ a pernicissimis equis agebantur. Varia item complectebatur Circus iste ut hic cernere est loca in circuitu accõmodata ad spectandum fori appellati: quare cum esset commodus et Capitolio proximus Senatus eo cogebatur interdum ad aliquid de Repub.ca decernendum. erat præterea in eodem plurima templa Vulcani uidelicet Neptuni, et Herculis custodis et aliud comune Musis ædificatũ a Fuluio Nobiliore qui ex Ambracia Nouem Musarum simulacra retulerat. Ait Plinius l. 36. c. 5. in eodem Circo fuiße plurimas et egregias statuas a Scopa eximio sculptore factas una cum Martis Colosso et simulachro Veneris. In templo Neptuni erat hæc inscriptio ABASCANTO AVG. LIB. ÆDITVO. ÆDES. NEPTVNI QVÆ·EST·IN·CIRCO·FLAMINIO·FLAVIVS·ASCANIVS·ET·PALLANS·CÆS·N·SEP·ADIVTOR·A·RATIONIB·PATRI·PIISSIMO·FEC.

Ianiculus: mons septē Romæ montiū uetustate, et antiquo Romanoꝝ cultu celeberrimus per Transtiberinā regionē protenditur, propterea hoc nomine appellatus, quòd ibi Ianus habitauerit ac moriēs sepeliri fecerit. Ianus inquā ille Noemus a nonnullis habitus, qui ex diluuio superstes cū liberos, et nepotes ad implendū orbē diuideret, ipse Italiā eo in loco incolendā sibi proposuit. Nec tamen desunt scriptores ut Faunus, et Marlianus ac cæteri, qui referant eundē Ianiculū fuisse dictū, quod ex eo Romani primū iter in Hetruria fecerint. si namq. Cicero, et Macrobius cōsulantur Eanus idest Ianus corrupto uocabulo ab eundo, siue transeundo dicitur. Hinc Ianus ab ineunte seculo aureo, teste Andrea Fuluio, læuū latus Tyberis in Hetruria tenuit, cū dextrū Saturnus habuisset, uinū et far eos populos tum temporis agrestes conserere docuit. Vestam habuit uxorē, quæ uirgines in unum congregauit, quarū studio et custodia sempiternū suū ignē conseruaret, quibus et Ianus ualuas, seras et claues inuenit, ideoq. in posterū ianuæ ab eo dictæ. quod quidē ostendunt hodie nonullæ illius imagines dum Ianū manu una uirgā et altera clauim tenere conspicimus. quā obrem, et ob ipsius egregias uirtutes facile gentē illā opinione sui aliqua imbuere potuit, ut post mortē loco numinis coleretur, et multis ibi, alibiq. altarib⁹ adorari consueuerit, quem admodū in eodē Ianicuculo circum Mammeæ sacellū 12 Iana altaria erecta sunt ut Pyrrus Ligorius in sua urbe demostrauit forte ob numerū 12. mensiū ex quibus annus solaris efficitur, cuius caput et initiū ipse Ianus habebatur, et ideo gemina ante et retro facie a præterito et futuro quæ uidet quandoq. quadriformi a 4. anni temporib⁹ exprimitur. cæterū pro isto Mameæ sacello ac 12. clauigeri Iani altarib⁹ antiquoꝝ superstitione celebratis, hodie ibi Xtianæ relig. monast. PP. Fratrū Frãciscani ord. uisitur, et templū S.mo Petro cælesti clauigero erectū pariter cū sacello eidē cōsecrato in monte illo aureo uere aureo, ubi ipse Princeps Apostoloꝝ gloriosū pro Christo Dño martyrium consumauit.

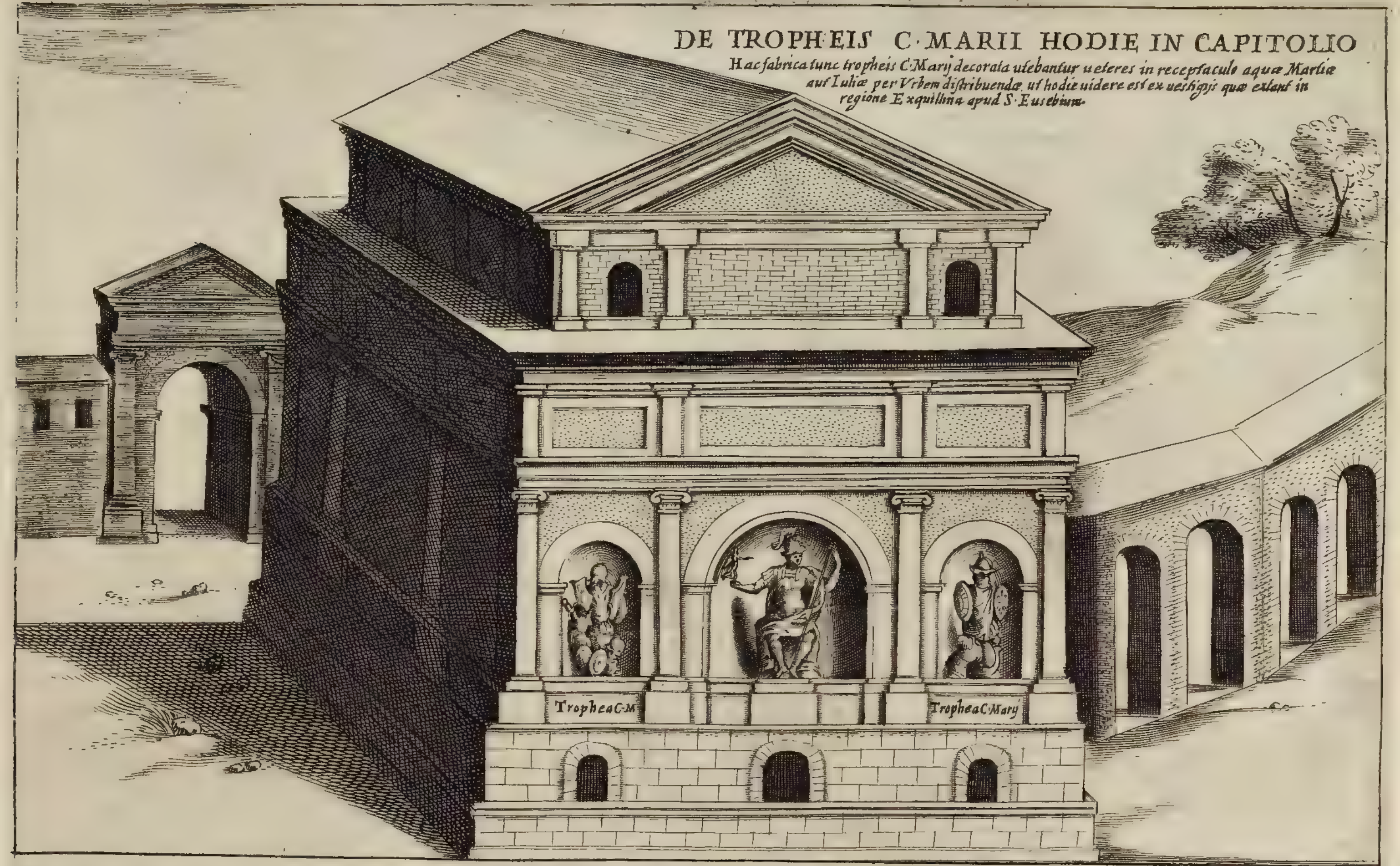
BASILICA PORTIA

M. Portius Cato primus omniū basilicā condidit, ut recte Andreas Fuluius ex Plinio 2° anotauit. quā cum censoris munere fungeretur in foro sub curia a se ædificata extruendā curauit ex ære publico, ac de suo nomine appellauit, in qua tribuni plebis ius dicere consueuerāt: cū autē hæc prima basilica fuerit, nō ab re erit, pauca hic de basilica usu et cōmoditate subtexere, quanuis suis in lo: cis cū de aliis etiā ageremus de ea mentionē fecerimus. locus erat publicus ubi ad dirimendas lites negotiatores frequenter aderant, quod ex Vitruuio manifeste cōstat, dum de basilicis ædificādis uerba fa: ciens, loca inquit adiuncta foris, quā calidissimi partibus oportet constitui, ut per hyemē sine molestia tempestatū se conferre in eas negotiatores possint. Fuit M. Cato autore Plinio Iuniore in lib. de uiris Illus.tri genere Thusculanus quā optime de Republica meritus non solū ab animi fortitudinē maturitatē consilij, uitę integritatem, sed etiam pro uirga censoria quā semper in deprauatos mores inuectus est, nihil ferens incorrectū quod Senatus Populiq; Romani gloriā obscurare posset. unde et illud de eo tritū et uulgare dicitur, quod parentes filios educationis immemores supplicii excitaret, quo circa per antonomasiā censoris nomine Catonē intelligimus, ipsumque nequam moribus exoptamus, tam parū diuitias cupidus et honorū. ut tribunatū militum in Sicilia non nisi rogatus acciperet, quæsturā fortissime præturamque iustissime gereret, nec quicquam in exercitu suo præcipui præter honorē et imperium haberet. Prætor Sardiniā subegit. Consul Celtibros domuit, et ne rebellare possent plerarumque eorum muros demoliri mandauit. Syriatico bello Tr. mil. sub M. Atilio Glabrione occupatis Thermopilas, iugis præsidiū hostiū depulit. fuit uestitu ciboq; parcissimus, et oratoria facultate alter Demostenes appellatus ut scribit Plutarchus adeo ut et Galba octogenarius accusauerit dictitare solebat ueram fœminæ nobilitatē in pudicitia consistere.

DE TROPHEIS C·MARII HODIE IN CAPITOLIO

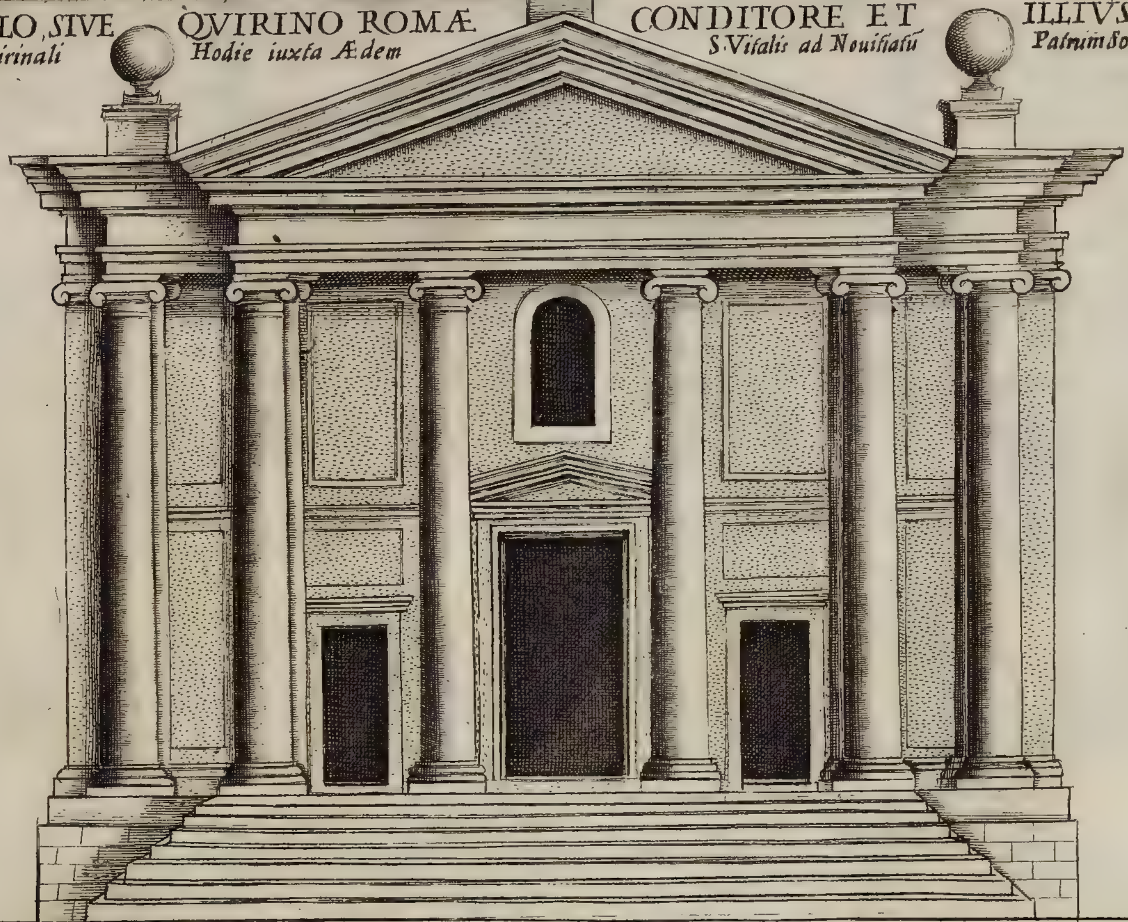
Hac fabrica tunc tropheis C·Marij decorata utebantur ueteres in receptacule aquæ Marliæ aut Iuliæ per Vrbem distribuendæ, ut hodie uidere est ex uestigijs quæ extant in regione Exquillina apud S·Eusebium.

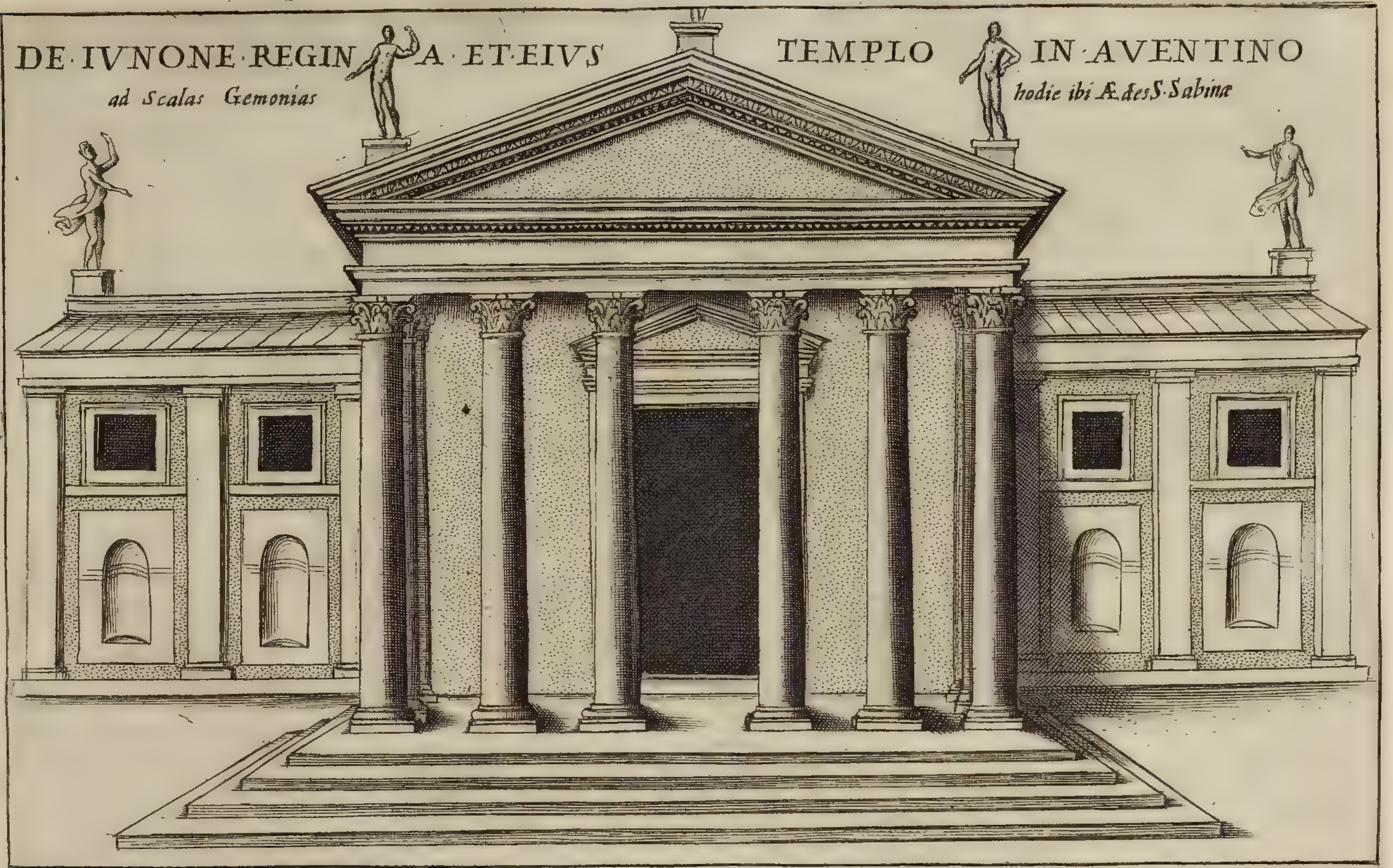
Erant Romæ multis in locis trophea quæ . sunt : spolia hostib' adepta, Ioui ferè omnia tradita, et consecrata, quæ quidē in locis eminentib' p stipites dependebāt, ut tradit Seruius . Inter hæc autē nobilissima illa fuerunt, quib' C. Marius post suos de Iugurtha, Cymbris, et Teutoni triumphos, decoratus est, quæ olim apud templū S·Eusebij semidiruta uidebātur et Cymbrica appellātur quæ à C·Cæsare postea instaurata fuerūt, cū a Sylla fuissent disiecta teste Suetonio · ibidē in marmorib' uetustissimis ad huc apparent Galeæ et thoraces cū clipeis sculptæ nunc autem in capitolio hæc ipsa extant ante duos hincinde equos marmoreos fuit autē C·Marius Arpinas M·T·Cice· cōpatriota humili quidē loco natus sed ob belli peritia, animiq magnitudinē preclarissimus. septies consulatu gessit, multa P·R· prælia sūma cū gloria et laude pugnauit, de Cynbris atq Teutonis triumphauit ut dictū est, et de Iugurtha, quē et duos eius filios in triumpho duxit, autor est Salustius, Plutarches, Florus et alij · quis si defuissent, satis esset eiusmodi epigrāma quod uidere est in lib· Epigra· antiquæ urbis. C·Marius PR·TR·PL·Q·Augur TR·Mil· ex sorte Bellū cū Iugurtha Rege Numid· uel procos· gessit eum cæpit, et triūphans in Iouis æde secundo cōsulatu ante curru suū duci iussit. III·consul absens creatus est IIII· Teutonor exercitū deleuit V·Consul Cimbros fugauit ex leis et Teutonis iterū triūphauit Remp· turbata seditionib' et TR·PL· et prætor, qui armati Capitoliū occupauerāt VI·Cos· uindicauit post LXX· annū patria p arma ciuilia pulsus armis restitutus VII·Cos factus est· De manubijs Cimbricis et Teutonicis ædem Honori et Virtuti Victor Veste triumphale calceis puniceis ·

DE ROMVLO, SIVE QVIRINO ROMÆ CONDITORE ET ILLIVS TEMPLO

In Monte Quirinali Hodie iuxta Ædem S. Vitalis ad Nouitiatũ Patrum Societ. Iesu.

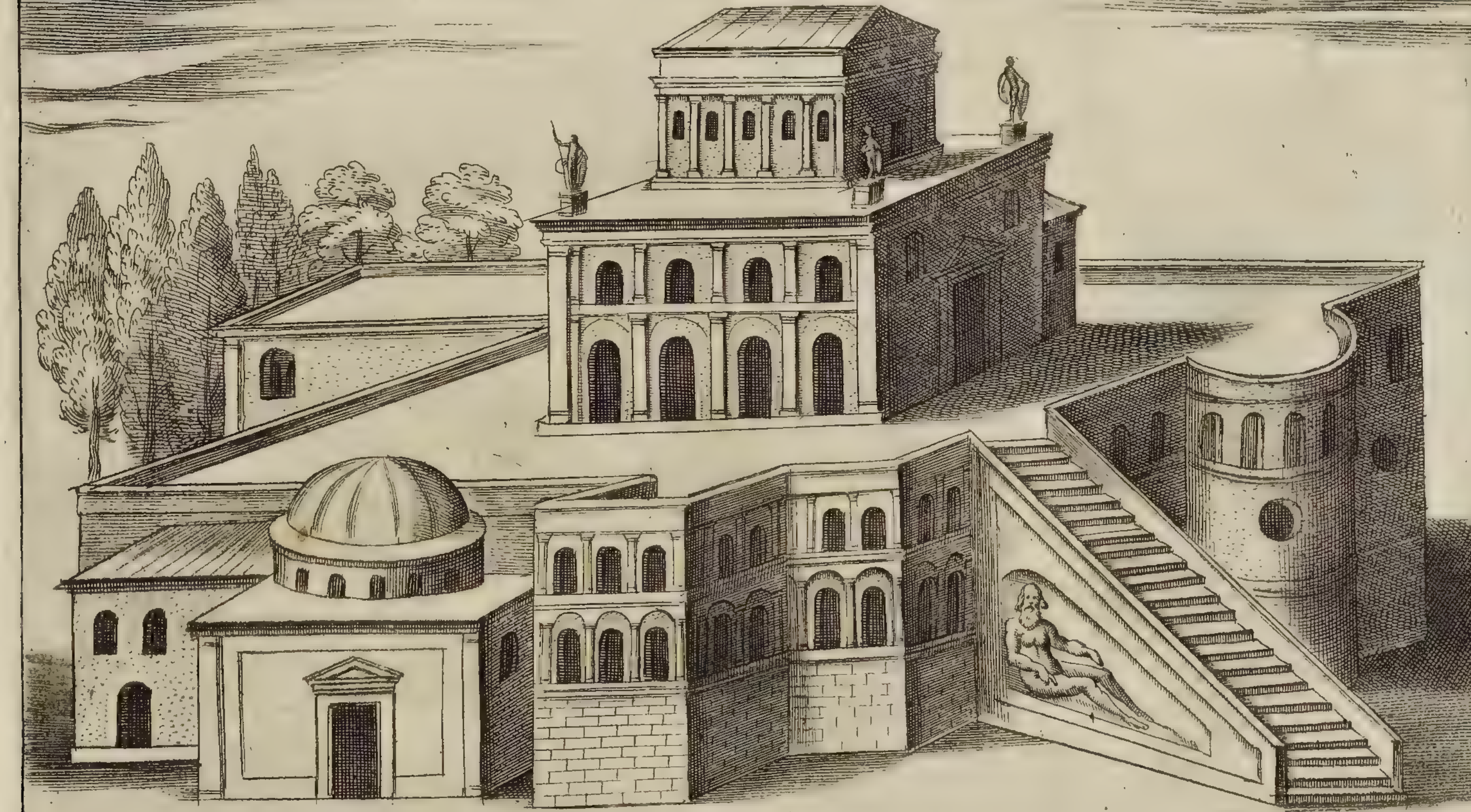

Romulus siue Quirinus Romæ primus regnauit, quã condidit. Hunc quidem incerto patre natũ, et spuriũ fuisse cùm alijs placet auctoribus, tum maxime Plutarcho in Theseo. Quicquid teneat uetus opinio eum ex Marte et Ilia uirgine uestali Numitoris Albani Regis filia furtim fuisse genitũ, atq. ideo ad profluentẽ Tyberim expositũ et à lupa fœta enutritum; tandem a Faustulo Regio pastore deprehensũ, et ab Acca Laurentia educatũ usq. ad annos adolescentiæ, quibus Amulium postea obtruncauit, fratremq. Remum cũ quo simul editus fuerat, ob gloriam inaugurandi domiciliũ, interfecit. tandẽ uero post multos triumphos, quos ex Ceninensib. et Antemnatibus, de Camerinis, de Fidenatibus, et Veientibus egerat, ut ait Dionysius lib. II. Plutarchus et Liui. lib. I. referunt cũ ad Capræ paludẽ concionẽ haberet subito coorta tempestate magno cũ tonitru et fragore è concione illa euanuisse. ; nec deinde in terris Romulũ fuisse. quanuis id Varroni comentitiũ uideatur; qui asserit post Rostra Romuli sepulchrũ fuisse; quã sententia confirmat Horat. ode. 16. Tum uero cum Romani Regis desiderio oblanguescerent, Iulius Proculus ut eos animaret persuasit Romulũ sibi augustiore forma in Quirinali colle apparuisse et ab eo accepisse se in cælũ deuehi, populoq. nũquã defuturũ. Idcirco in eo colle Romulus sub nomine Quirini adorarè coepit in templo, quod illi consecrarũt. cuius nominis etymologia Ouid. quadrifaria declarat in fastis. Verum est tamen quod Lactantius lib. I. de falsa relig. cap. 15. attestatur, eundẽ Proculũ subornatũ fuisse à Patrib. ut nunciaret plebi suæ, uidisse se regem humano habitu augustiore, eumq. mandasse ad populum ut sibi delubrum fieret, se Deum esse, et Quirinum uocari.

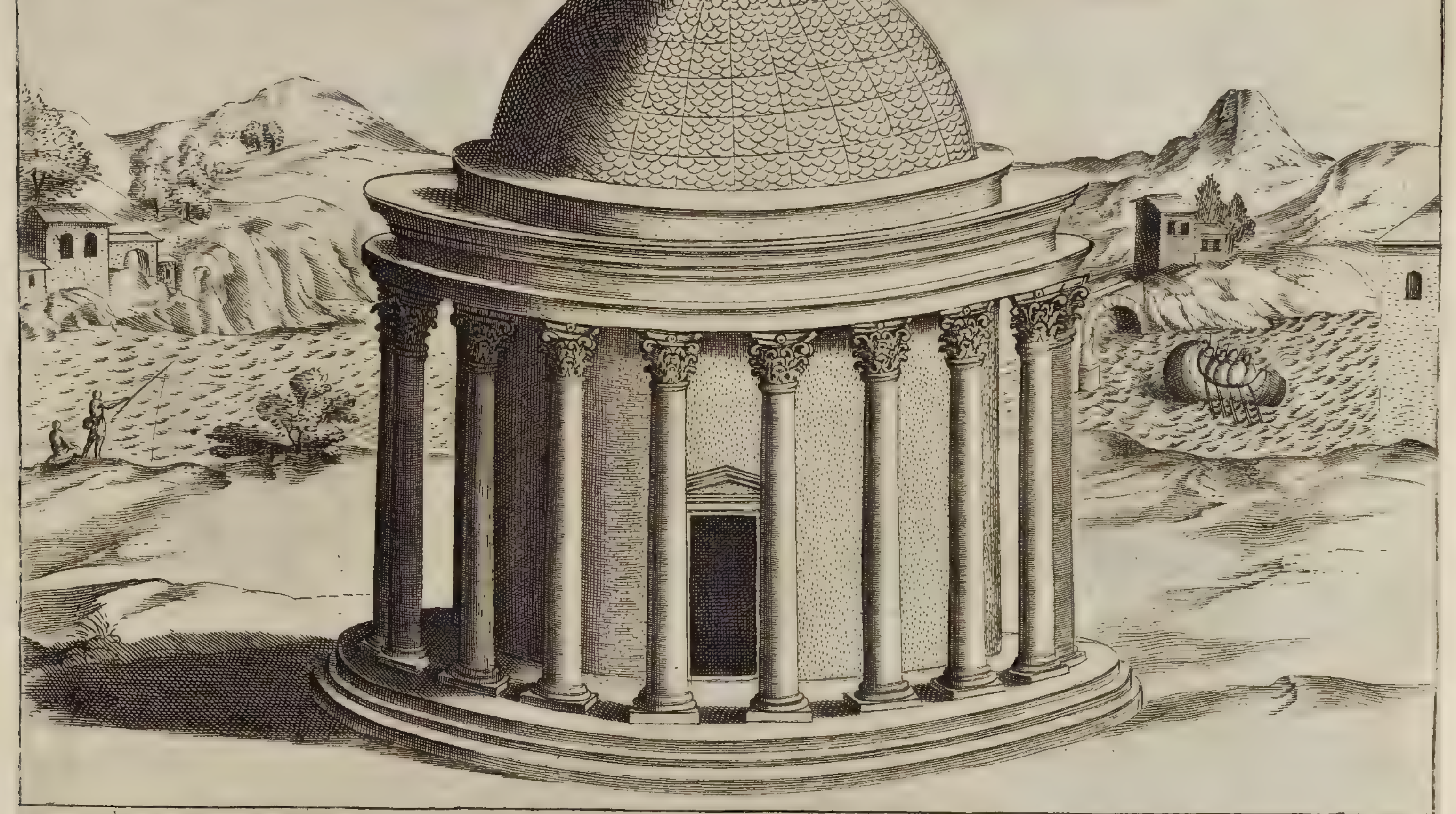
Hoc Templū Camillus Dictator ex manubiar, quæ spolia erant manuēsia, parte, quas uictor ex Veietanis obtinuit, Iunoni reginæ ex uoto posuit. cuius simulacrū cū e Veijs in Vrbē inferre uellent Romani, fabulantur et annuisse, et uelle respondisse militi cuidā siue per spiritū, siue per iocum illud interroganti: uis ne Romam ire Iuno? quod quidem nec uisum, nec etiam auditum, miraculum conclamatum est à cæteris. exinde uerò in honore habita fuit ista Iunonis effigies, et cū ingenti pompa ac ueneratione in templum, quod ei Camillus erexerat, illata fuit, et ibi reposita. Hoc templum in Auentino erat cliuum ubi Gemoniæ scalæ illæ celebres fuerunt, ad quas sontes unco trahi. ac præcipitari solebant: de quibus Marcus Tullius Suetonius, et multi alij meminere. quæ quidem respondent in locum, ubi hodie S. Sabinæ templum flumini imminet. Matronas et Virgines statis temporibus alterutras sacra Iunoni facere, Liuius accurate commemorat: numero 27 Virgines erant, quæ duo Iunonis Reginæ simulacra cupressina sequebantur in uestibus oblongis, carmen quoddam rude atq ineptum, sed illi ætati fortasse non ingratum modulantes etc. Iuno errore Gentilium Regina Deorum est habita: soror Iouis et coniux: regnis, opibusq præesse, et puerperijs patrocinari credebatur, ut constat ex Virgilio, et Plauto. ei currus et arma Homero teste tribuuntur. quatuordecim ei Nymphæ ancillantur ut scribit Virg. eadem Februæ, Cynthiæ, Lucinæ. Populoniæ, et Proserpinæ, et alys obscuris nominibus ab effectu uocitatur. Pauo sub illius tutela continetur in cuius caudam Argum illum oculosum fuisse uersū fingit Ouidius.

VILLA PVBLICA *ad Montē Iordanum*

Ad eam partem quæ attingit montē quem uulgo Iordanū dicimus stetisse Villā publicā Antiquarij opinantur Erat autem Villa publica ut referunt Blondus, Marlianus et Faunus domus ampla in modum Curiæ ædificā[ta] peculiare hostium Legatis hospitium, quia id intra urbem habere non poterant, unde de publico alebantur · quod quidē Liuius his uerbis attestatur · Macedones deducti extra Vrbē in Villam publicam, ibique ijs locus, et lautia præbita. Quod etiam extra urbem diuerterent facile uidebis apud eundem Liuium, qui Rhodiorum Legatos in Senatu conquerentes inducit multis uerbis. his tamen præcipuis et ad rem nostram facientibus. propē hostium more extra urbē manere iussi in hoc squalore uenimus in curiā Romanā Rhodij de eadē uilla publica meminit Cicero ad Atticū et credimus cū eodē Antiquarijs Monticulū illū qui ibidē uidetur factū fuisse ex ruinis uillæ publicæ et aliorū ædificiorū Hæc in re quidē Romanæ illius gentis ordinē et prudētia nō possū nō admirari sumisque laudib[us] celebrare: cū ius a natura insitū hostilib[us] legatis nō denegās, imo indulgēs Reipub. sic consulebāt ut ne quid ex aduersorū armis siue colloquijs detrimētū acciperet non sic autem cū amicis socijsq[ue] se habebant; quorū legatos intra urbē in gregostasi palatio quodam recipiebant de quo alibi mentio fiet.

DE HERCVLE ET DE EIVS TEMPLIO S. STEPHANI IN FORO BOARIO HODIE ÆDES PROPE TYBERIM

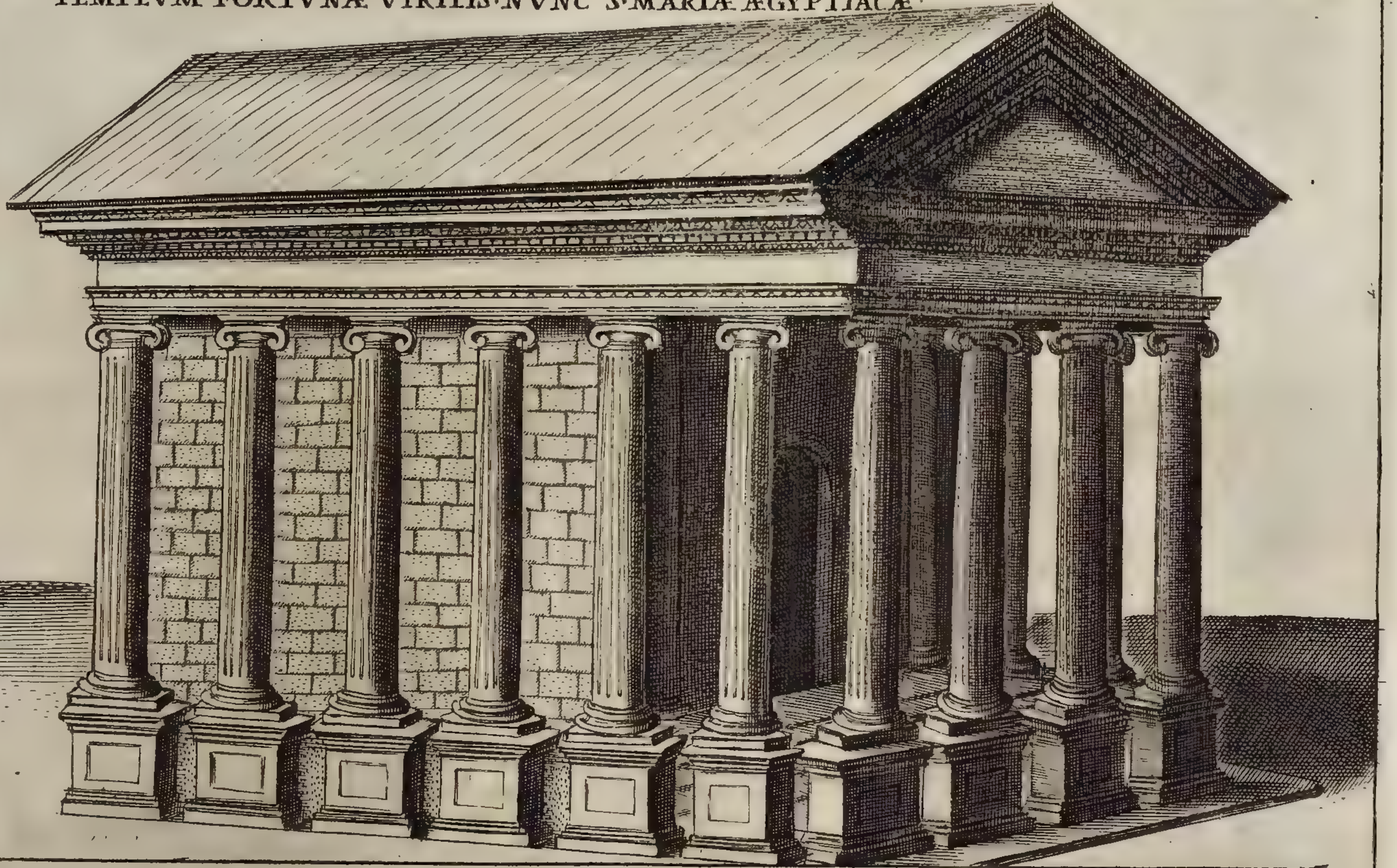

Præter nonulla templa Romæ Herculi sub uario cognomẽto posita, quoꝝ unũ erat in Auentino hodie apud S. Alexij æde, nõ temere ab antiquis christianis ibi constructã, quòd ibidẽ Hercules grecè ΑΛΕΞΙΚΑΚΟΣ latine hominũ defensor colebatur aliud: e regione ædis Quirini in monte Quirinali: tertiũ in circo Flaminio dictũ Herculis Musaꝝ, quia fingebatur comitatũ camenis præstare nã alia ratione quã ut (autore Eumenio) significaretur. musaꝝ quietẽ uirtute ac brachio Herculis indigere et ideo parili cultu et sacrificio adorari oportere. 4.um in aditu eiusdem circi ubi templũ nũc est S. Luciæ; præcipuũ Scituq. dignum fuit templũ illud quod sub uictoris cognomine ut refert Macrobius erectũ ei fuit in foro boario; quanuis idem Macrobius alterũ eiusdem appellationis tẽplũ agnoscat ad portã Trigeminã. cũ in hoc foro precipue canũ, muscaꝝ, et asyloꝝ copia nõ deesset ob animalia, quæ ibi uenalia exponebatur, nihilominus dicitur, nec canes, neq. muscas eo ingredi ausos esse ad cæsas ibi uictimas degustãdas, uel ob Herculis clauã quę pro forib. tẽpli erat, cuius olfactu canes refugiebãt, uel quia hoc idẽ impetrauerat Myagiro Deo muscaꝝ, qui cũ Belzebuto coincidit qui princeps muscaꝝ quoq. dicitur. Qua intre maxime se Demone aperte demõstrauit nimirũ cũ Myagiro siue Belzebuto regnũ diuisũ habere, et se inuicẽ iuuari ut miseros mortales deciperent. statua huius Tænea in Pont. Sixti 4. reperta cũ hoc titulo D. Her. invicto C. I. Pomponius P. S. V. C. uidetur in palatio cõseruatoꝝ. Fingitur Hercules Iouis et Alchmenæ filius. infans in cunis duos serpẽtes à Iunone immissos elisit manib. uir multa mõstra supauit, quę in 12. eius laborib. cõtinẽtur quãuis unũ et 30nõ æquos tamẽ Boccatius numeret. uxorẽ habuit Dienirã; furiatus tandẽ se in Oetha combussit.

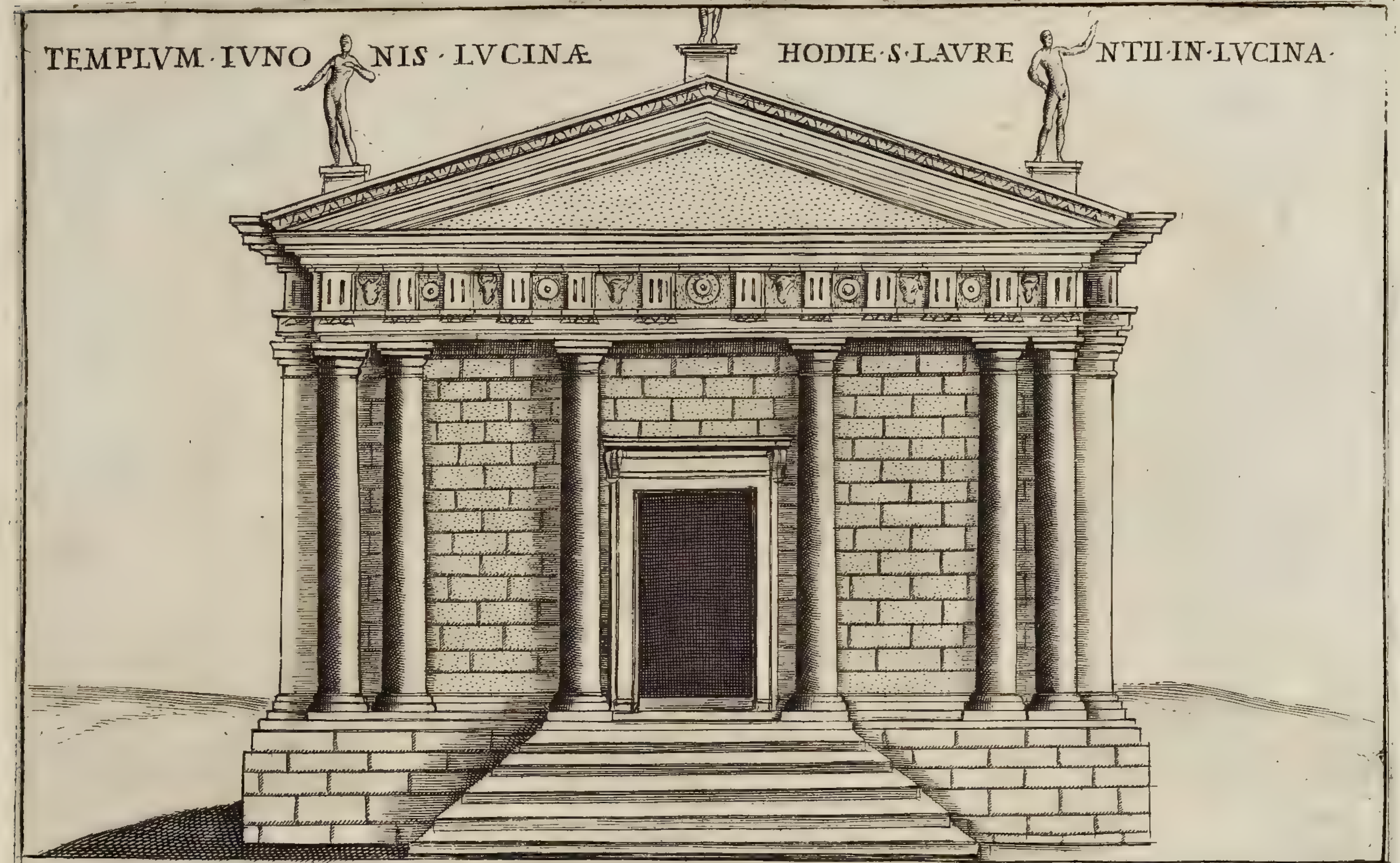

Infra eam partem montis post cliuum quæ rupes Tarpeia est dicta Saturni ædes fuit. cuius quidem conditor quis nã fuerit, diuisa est Autorũ sententia. nam Solinus meminit à Comitibus Herculis fuiße conditam. Varro à T. Tatio, Macrobius à Rege Tullo. in hac autẽ æde fuit ærarium omnium primũ institutũ et tutrina: eiusq, uestigia extitiße suo tempore, testatur idẽ Varro. unde effectum est ut Recentiores nostri nunc eam in statera cognominent. nõ desunt tamen qui affirment M. Horat. Publicolã omnium primũ ædem Saturni ærarium declarasse templũ hoc intus marmoribus uersicoloribus coopertũ erat deforis uero maltha, aliaq; materia abductũ. Respondet autem bic locus ei ubi quonda extitit sacellũ cũ turri S. Saluatoris cognomento in ærario, siue in statera obiter tamen aduertẽdũ est ibidẽ hoc nostra tempestate extare fornicẽ Septimij quamuis dirutũ et semiustũ hic autẽ fuit Seuerus Septimius omniũ sua ætatis Romanoꝝ pulcherrimus ibi extat uictoria alata simul et trophea belliq, terrestria et naualia simulacra cũ sua inscriptione quæ uidebis apud L. Faunũ in suis Vrbis Romæ antiquitatibꝰ. Pingitur Saturnus Cæli et Vestæ fuisse filius ut scribit Lactentius Opis frater et maritus, quæ Iouẽ ex eo peperit seruatum matris astutia a Patre, qui omnes liberos deuorabat. quam obrẽ fugatus à filio ex quarundã aliorum opinione ad inferos relegatus quorũdã alioꝝ uero apud Latiũ delituisse, unde Latiũ ea pars Italiæ dicta fuit perperã facit qui eum uult ab inferis eripere, ut in Latio constituat. Etenim illius impietas nõ alium quã inferos locum uendicat. Saturno assignatur ærarium quia fingitur numos inuenisse.

TEMPLVM FORTVNÆ VIRILIS·NVNC S·MARIÆ ÆGYPTIACÆ·

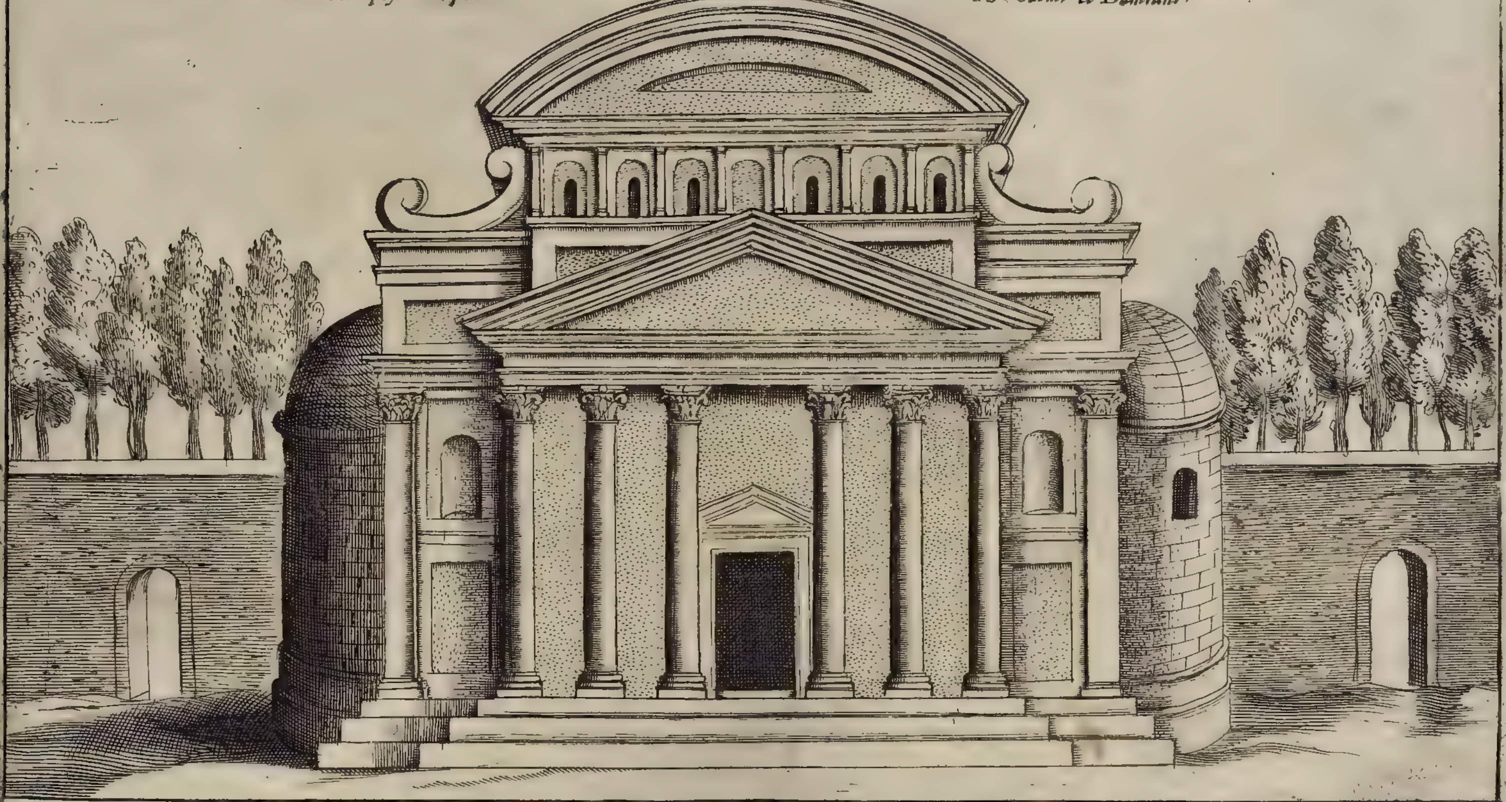
Dicitur hoc templū fuisse illud idē quod hodie S·Mariæ Ægiptiacæ ad forū olim piscariū ad huc eius extat figura, et columnæ striatæ 12. opere Ionico: uidetur quadra fuisse figura, non rotūda, ut Basilicæ, qua propter dubitant nōnulli fuisse Fortunæ uirilis, quod potius ea rotundū templū desideret. neque potest fuisse Basilica Lucij et Caij, ut quidā uolunt. quæ adhuc fere integra restat in Esquilijs forma rotunda. alij uolunt fuisse potius Asylum seu Templū Misericordiæ, seu Pudicitiç sed hi coniecturis tantū dicuntur. Habet porticū sex columnarū quā: uis non desint qui uolunt tantū esse porticum quæ superest ad usum nostrarum Ecclesiarū accomodatā quicquid sit, est opus licet rusticū egregie laboratum quod ex architrabe co: lumnis imposita constare potest in eius enim spatio uidemus boum capita inter frugum foliorumq. ramulos artificiose insculpta. Narrat Valerius Maximus in templo Fortunæ uirilis fuisse statua ligneam inauratā Seruij Tulli et cum incendiū quod Romæ erat frequens reliqua omnia consumpsisset hanc mansisse illæsam quod accidisse existimabant quod Seruius Tullus fuerit a Vulcano fauillæ ignis forma conceptus eo tempore quo mater eius in domo Tarquinij Prisci ancillabatur. quod in Xpianorū plerumq. templis factum agnouimus id fieri apud gentiles opera dæmonis ad eos in suo errore continendas legimus.

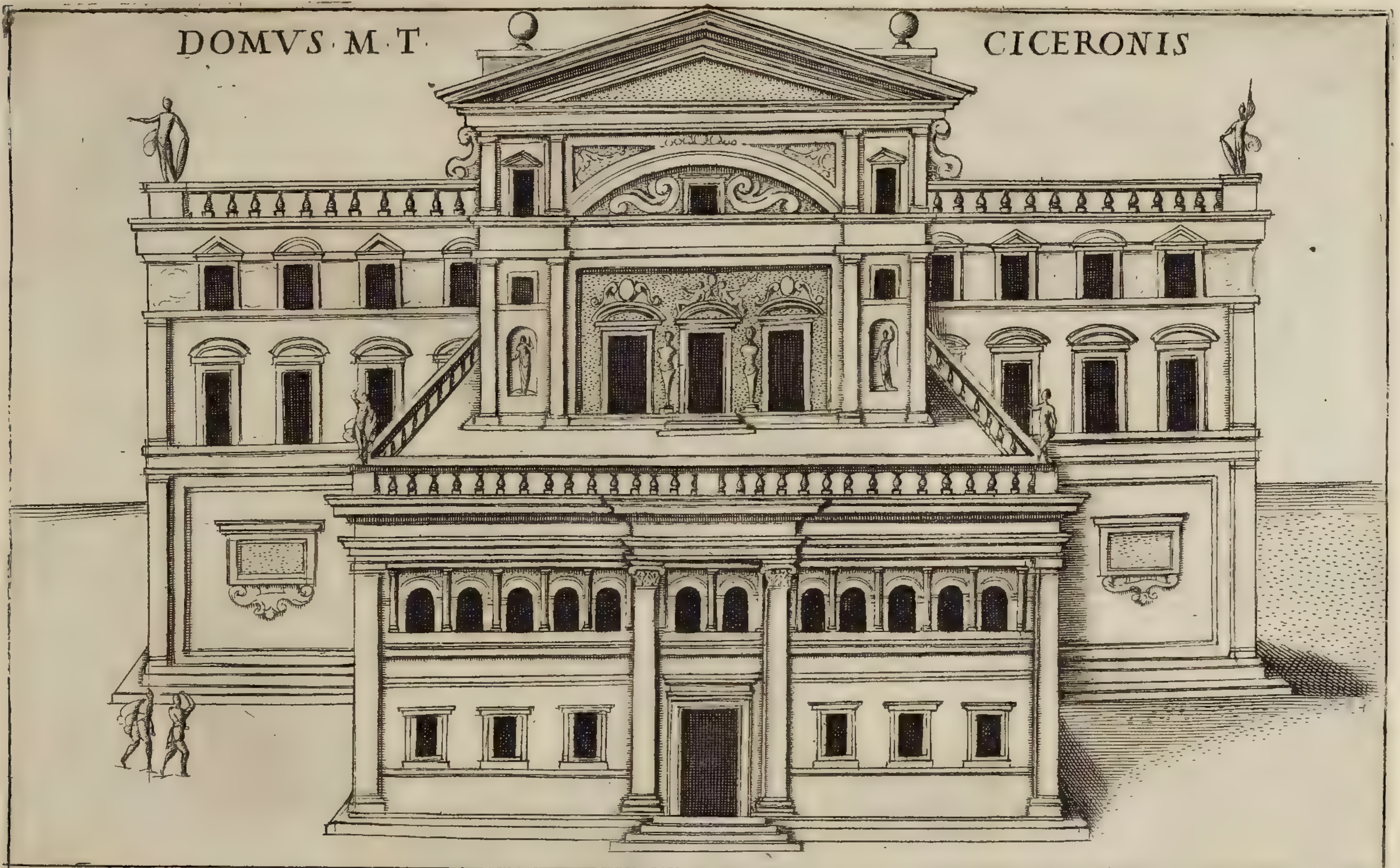
Templũ Iunonis Lucinæ fuit magnifice extructũ cũ porticu columnis suffulta, totũ intus marmore cõtectũ, hic erat simulachrũ Iunonis, quod Matronę Romanę sũma cũ ueneratione colebant, nã cũ nuptę parere non posēent, huc ad eius opē imploranda confluebãt, et eo dementiæ adducebãtur ut terga saltē nudata humi prostratæ Sacerdotũ Lupercaliũ uerberib⁹ ex pellibus capraꝝ cõfectis subijcerent uerberanda, ut ita foecundæ redderentur; quodquidē dæmonis opera fiebat ut indicat Ouidius 2.° fastoꝝ (A gur erat: nomen longis intercidit ãnis Nuper ab Etrusca uenerat exul humo. Ille caprũ mactat: iussæ sua terga puellæ Pellibus exectis percutienda dabãt. Luna resumebat decimo noua cornua mense: Virque pater subito, nuptaque mater erat. Gratia Lucinæ: dedit hæc tibi nomina lucus: Aut quia principium tu Dea lucis haber: Parce precor grauidis, facilis Lucina puellis; Maturũque utero molliter aufer onus.) Hoc cernere licet in numismatibus Lucillæ in quibus ex una parte est Iuno sedens uiduæ habitu uerber præferens manibus his uerbis Iunoni Reginæ Obtinuit autē Lucinæ nomen uel à lucu quem habebat sub Monte Exquilio uel luce ut idem Ouidius indicat existimo id nomen obtinuisse, quod partũ in lucem redderet parientibus enim præerat ut idem ibidem indicat, quo circa illa apud Terentiũ in Andria pariens Lucinæ opem implorat his uerbis Iuno lucina fer opē. Hoc modo stulta Gentilitas Nostræ autē Xpianæ mulieres uel Dei matrem uel aliquem Sanctoꝝ cui talis gratia a Deo concessa fuit. Templũ autē hoc Lucinæ dedicatũ est à Sixto PP. III. in honore S. Laurentij Martyris quod optime in diuinis officijs administratur et regitur à R.dis Patribus qui uocantur Clerici minores

DE · VENERE · GENITRICE · ET · DE · EIVS · TEMPLO · IN · FORO · CÆSARIS ·

Ad hortos post Templum SS. Cosmi et Damiani.

Hoc forum Cæsaris appellatur, quia Cæsar Aug. siue dictator post Pompeianā Victoriā illud à fundamētis extruxit. Ad quod extruendū scribit Plin. solū tantū emisse mille ducentis sextertijs, extructū instituit, ut tradit Appianus, ad causas, iudiciaq, tractanda. quod quidē nec procul erat à Comitio, ut ex Plin. colligitur; nē etiā à templo Iani. Hodie respōdet ei loco, quo post SS. Cosmi et Da. æde horti conspiciuntur. In hoc foro prope uiā sacrā templum erexit Aug. Veneri genitrici, quod in Pharsalia uouerat: de quo meminit idē Appianus; et illud Iulio Cæs. dedicauit quod templum + tabulis, ut autor est Plin. sūmo pretio emptis exornauit: et pro illius forib. simulacrū equi sui posuit, qui neminē, quā se sessorē patiebatur; et priores pedes hoīs similes habebāt. fuit hoc forum Romanū ut modicū ita pulcherrimū. modicū, quia cū ille partes boni principis ageret, nemini molestus nec iniurius esse uoluit, uicinas domos ciuiū ad id operis occupando: Pulcherrimum uero fuit, quia multis erat statuis ornatissm; inter quas præcipua illa erat Veneris Genitricis loricatæ, opus Archesilai, quāuis præ studio dedicādi nō absolutū. cuius corpus teste Plin. lib. 36 unionibus, quos ex Anglia ipse portauerat, fecit aptari, et in medio foro collocari. Hæc tandē, quæ Venus Genitrix, siue Magna appellatur, gemini Amoris mater dicitur ab Ouidio. tribuitur et cingulū, siue cestos ob legitimas nuptias: seruitus cupidinū, cygnor, et columbarū, qui bini nunc isti nunc illi ipsius pertrahunt currū, ut uidere licet ex numismatis. ex arboribus myrtu, ex floribus rosam sibi uendicat. Cytherea, Aphrodite, et Acidalia et cuel à loco, uel ab effectu dicitur; denique et genitrix, quia credebant naturæ prolē suppeditare. unde et Lucr. initio sui de rer. natu. Tea inuocat, Æneadū genetrix oīum diuūq. uoluptas. Sub eodē ergo nomine priuatā sibi genitricē Cæs. Tē. statuis et imaginib. honorauit, ex qua per Iulū Aeneæ filium genus suum ducere gloriabatur.

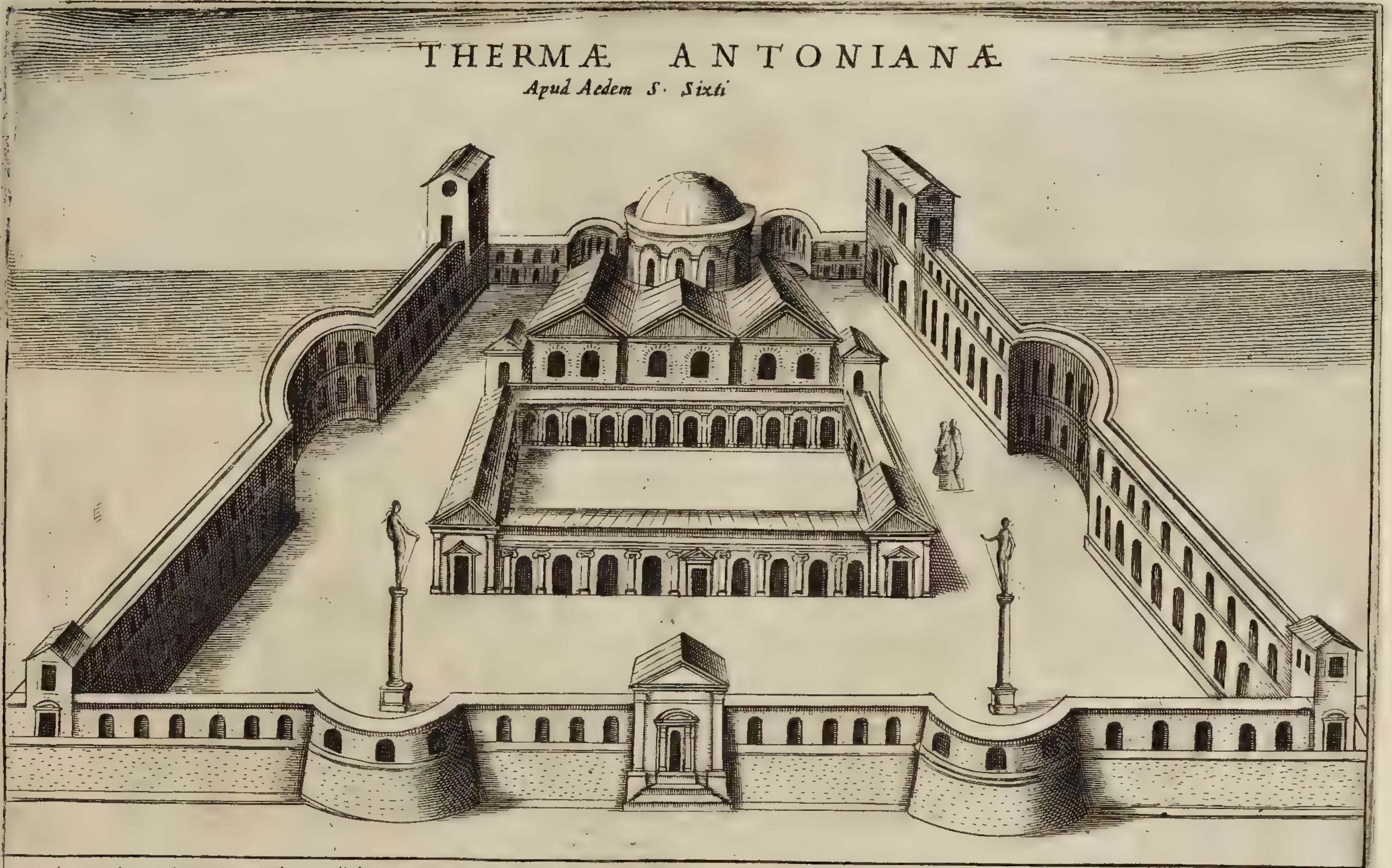

Proxima Iouis Statoris templo ædes suas Ciceronē tenuisse manifestè cōstat nō solū ex recētioribus Marliano, et Andrea Fuluio antiquarijs, uerū etiā ex Gellio, et Plutarcho, atque ex eadē Cicerone
obseruatū est, nobiles et magnificas et ipsius loci confinio qua propter et Cicero gloriabūdus dixerat. in cōspectu totius Vrbis domus est mea, et pretij magnitudine, quo eas ut Gellius memorat a Lucio Cras-
so emerat scilicet sextertijs uicies a Silla mutuis acceptis. et amœnitate piscinæ, qua se Crassus plurimū delectabat Has tandē ædes incēdio perijsse queritur ipse Tullius domus inquit ardebat in palatio nō for-
tuito sed oblato incēdio · ibiq. Clodius libertatis tēplū cū porticu struxit. Altera etiam domus, quæ ei fuerat in ceramio a Clodio expugnata fuit ut ipse ad Atticū scribēs affirmat ad eamq. expugnandā Clodium
P. Sillæ domū pro castris sibi sūpsisse M. T. C. Viduæ fœminæ cuiusdā diuitijs creditur fuisse filius authore Plutarcho, sed incerto patrē generatus unde quibusdā ansā prębuit autumandi ex aliquo uiro nobili a Tullio
descēdēti genitū Principio propēsus fuit Musis, sed uidēs hac re se multis inferiorē studiū illud posthabuit ut oratoriæ facultati se totū dederat qua oēs facile antecelluit grauissimā simultate cū P. Silla exercuit,
cuius cedere furori satius sibi esse putās Roma exijt et Athenas se cōtulit, ibiq. uersatus est tādiu dū ipse Silla interijt, et ab amicis reuocatus fuit. Pretoriā dignitatē cōpētorib. multis pręripuit, qua bonestiss. gessit dein
de cōsul cū Antonio creatus suo consilio cōiuratione L. Catalinæ patefacta deleuit multis eius socijs alioquin uiris nobiliss. morte multatis officiosiss. erga amicos ac necessarios extitit, quos pub. cōmendari, uel
defēdere singularis. nouit. Procōsul Ciliciæ prouincia cōtigit quā sūma cū laude administrauit in bello ciuili Pompeianas partes secutus est relicto Cęsare quo tandē uictore in ipsius gratiam redijt.

Ad collem Exquilinũ intra Vrbis muros et collẽ fuere horti et amplißima domus seu potius Turris Mæcenatis ex qua turri quod inde ob eius altitudinem tota Roma facile conspiceretur dicitur Nero Vrbis incendium à se maligne excitatũ prospectasse, non tamen in Vrbem Antio ubi incendij tempore agebat, regressũ ut ait Tacitus lib. 15 Annal. quam domui eius qua palatium et Mæcenatis hortos continuauerat ignis propinquaret. Construxit autem Mæcenas has ædes non solum sibi sed excipiendis hospitibus Poetis præsertim quibus plurimum delectabatur, idcirco Virgilio Poetarũ Principi et Horatio ualde familiariter utebatur, eratq. ipse Poeseos non omnino ignarus. Exceptos uero huiusmodi hospites eruditos et Musis amicos adeo splendide ac liberaliter habebat ut oẽs deinceps principes uiri qui huiusmodi doctos uiros benigne excipiũt ab eo Mæcenates uocitentur. Erat turris hæc seu Domus Mæcenatis admirabili structura dispertita quatuor ordinibus et planitiebus una super alteram in altum ad modum turris excrescentibus cuius fastigium desinebat in theatrum unde patebat aspectus in hortos subiectos ad oẽm amenitatẽ et delitias consitos, et campos adiacentes, Vrbemq. totam, quæ facile inde quanta erat æstimari poterat.

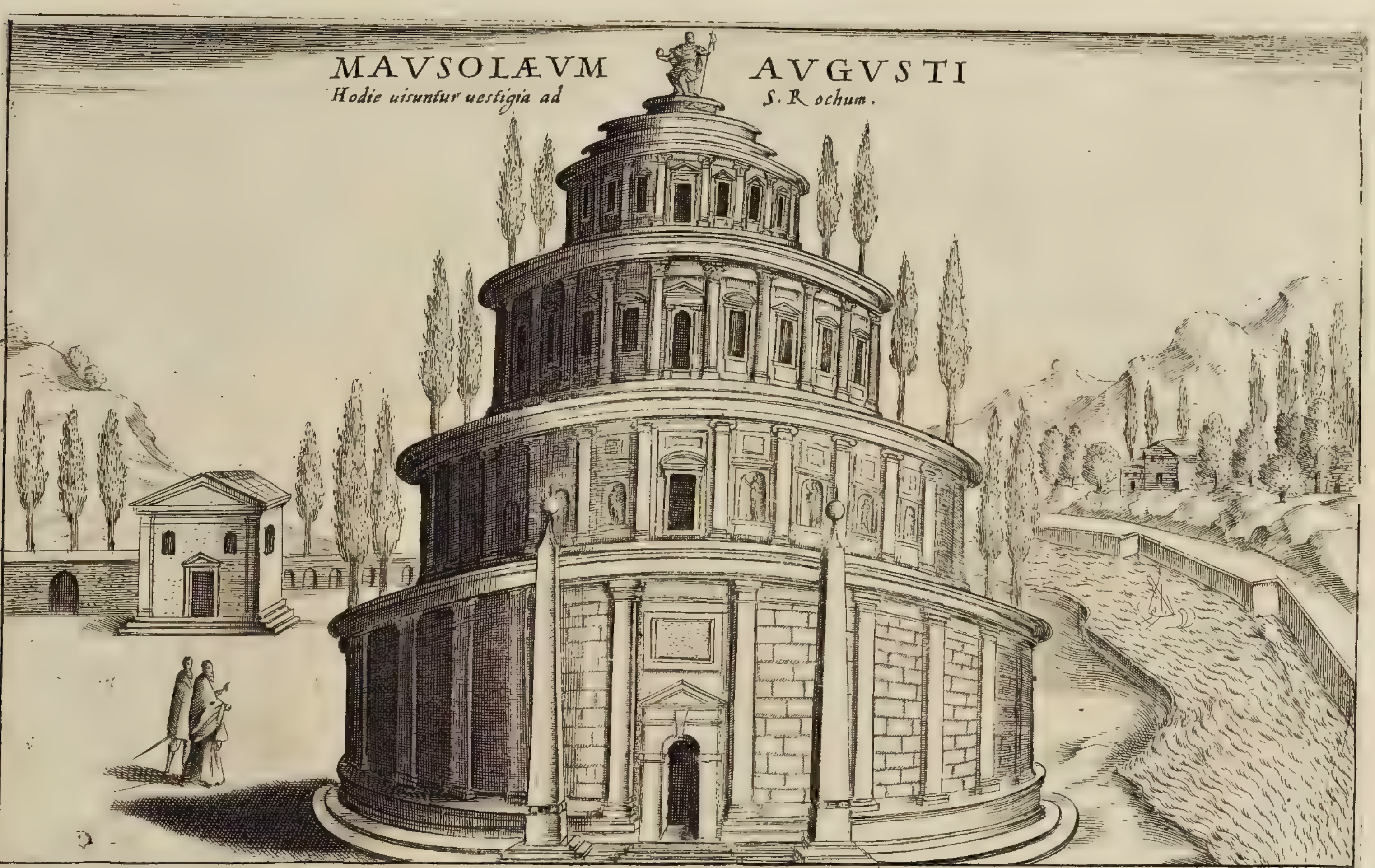
Erat Mæcenas eques Romanus oriundus ex stirpe Regum Hetruscorũ quod indicat Horatius Ode p.ª Mæcenas atauis edite regibus et Velleus Paterculus qui addit eum licet nobilissimus esset equestri ordine contentũ ut eo liberius posset Poetarũ aliorumq. curorum consuetudine frui. nam alioquin potuisset si uoluisset ad maximos euehi magistratus quod Augusto Cæsari esset familiarissimus opibus tamen abundabat quas oẽs in fouendos Poetas doctosq. uiros effundebat.

Spartianus refert Bassianus Antoninū Caracallā reliquisse thermas sui nominis eximias, quarū cellā solare Architecti negant posse illa alia ratione fieri, nisi qua facta est. nam ex ære cupro cancelli suppositi esse dicuntur, quibus concameratio tota concredita est, et tantum est spatij, ut id ipsū aliter fieri potuisse negent docti mechanici. quas quidem et Eutropius ualde comēdat. at uero Lampridius scribit ab Antonino inchoatas Alexandrum Seuerum perfecisse atq; exornasse. quibus et pars aquæ Appiæ siue Claudiæ seruiebat sub eisdē autē thermis ipsū Antoninum palatiū suum ut alij quoq; Imperatores consueuerant; superbissimū condidisse perhibent. Antiquarij ubi autem hæc omnia definitè fuerint non liquido probant ex inscriptione aliqua, præterquā quod uniuersi in altero Auentini montis uertice apud ædem hodie S. Balbinæ fuisse commemorant ubi ingentes adhuc ruinas expirare dices, cū uastissimos ibi parietes, diuersisq; ex lapidibus columnas iacentes; atq; cōminutas aspexeris. cōfirmat Lucius Faunus ex eo quod ānotauit, nempe hodie locū illū, quasi ex longa retro traditione Antignani corrupte ab Antoniano apellatū. et Vlisses Aldroandius in libello, quem de statuis cōscripsit refert multa ex thermis Antonianis ornamēta in Palatio Farnesio spectari, cuiusmodi sunt nōnullę Herculis statuę, et 2 gladiatoris, quar; unus puerū in sublime correptū pedib; tenet, Hermaphroditi, et uirg. Vestalis illius quę pro purgāda inocētia aquā cribro cōtinuisse dicitur. Dianæ, et multa alia fragmēta. quod autē potissimū harū termar; diuitias extollit, est taurus ille quē dicunt Maratoniū à loco in Athenis ubi illū Hercules interfecit, ex marmore candidiss.; et monte esse marmoreū nihil dubiū. cū Hercules ibi cū tauro pugnare uideatur cuius una manu cornu apprehendit, altera stringit urgetq; fera, eiusq; rictū distorquet. inimo serpens maximus in foramen irrepere, et clauā pendere Herculis et multa alia. fuit Antoninus Caracalla turpiss.us et inaniss.us Imperator, qui præ inuidia et absolutè regnandi cupiditate fratrē Getam necauit in palatio ex insidijs etiā in matris eius suæq; Nouercæ complexib; quā postea intēperāter exarsit, uxoremq; duxit. interijt tādē in sordib; ut ipse uixerat, quas inter eijciēdas è corpore occisus fuit.

Inter celeberrimas thermas a uarijs Imperatorib⁹ extructas fuere hæ thermæ Aurelianæ quas Aurelianus Imp. egregio splendore ac magnificentia in Transtyberina regione construxit ut essent usui hyberno præsertim tempore, nam alioquin plurimæ erant ab alijs Imperatorib⁹ constitutæ quæ æstiuis caloribus seruiebant. Dicuntur, fuisse ubi nunc campus Iudæus ibi etiamnum nonnulla extant uestigia. Ambiebant autem Thermas porticus, exercendis etiã athletis qui hyeme intectis stadijs exercebantur. in his quoq; erant peristilia, et exedræ, disputationib⁹ philosophantium alijsq; litterar. exercitationib⁹ accomodata. nemora item in medio thermarũ et plataneta lauretaq; cum pratis, suis ambulationib⁹ ita iucunde ad amænitatẽ erant distincta ut mirifice corpora animosq; se exercentiũ reficerent, in hęc prata sereno cælo hyberno frigore ad sese exercendũ prodibant e xystis. Præter has thermas idẽ Imperator ut ipsemet in quadam de se testatur epistola apud Dionẽ Cassiũ Tyberinas extruxit ripas, et uadũ aluei tumentis effodit, quod utinã imitarẽtur nostri, nã nõ tam frequẽter Tyberis in ripas tanto cũ Vrbis detrimẽto effluerét.

Mausoleũ hoc Augustus sexto suo consulatu extruxit sibi, suisq, sepulchrum, inter uiam flaminiã, et Tiberim, imitatus in hoc Mausoleũ quod Arthemisia Regi Cariæ Mausolo coniugi suo exædificauit, quod erat unum ex septem Orbis miraculis; cuius meminit Martialis in Amphitheatrũ Cæsaris lib. 1. epig. his uersib' Aere nec uacuo pendentia Mausolea. Laudibus immodicis cures in astra ferant. Erat autem hoc Augusti, ut ferunt, tantæ amplitudinis, ut illi non cederet quamuis eximia opera extructo: exædificatũ uero fuit ex pario candido lapide. aiunt fuisse altum ducentos quinquaginta cubitos, et in apice sustinuisse æneam Augusti statuam. statuit idem Augustus hic obeliscum ægyptijs notis rerum naturã indicante ex Aegypto a se transuectũ, qui gnomonis instar umbra sua indicabat horas ad motũ solis, strato ut inquit Plinius lib. 36. c. 10. lapide ad obelisci magnitudinẽ: addidisse præterea ferunt porticũ pedũ mille, hortos item, ac nemora uariæ amænitatis, et pulchritudinis, ita ut intuentiũ oculos tenerent, ac mirifice recrearent.

ANTIQVÆ·VRBIS·SPLENDOR ET·EIVS·ADMIRANDA·ÆDIFICIA
SERENISSIMO·ATQ·INVICTISS.MO CAROLO·EMANVELI·SABAVDIÆ·DVCI
CHABLASII·AVGVSTÆ·ET GEBENNESII: SACRI·ROMANI·IMPERII·PRINCIPI·VICARIOQ·PERPETVO:
MARCHIONI·IN ITALIA·PRINCIPI·PEDEMONTIV·MARCHIONI·SALVTIAR·GEBENNAR·COMITI·ROTONDIMŌTIS·NICIÆ
ASTÆ·ET·TENDAR·BARONI·VAVDI·ET·FAVCIGNIACI·VERCELLAR·MARCHION.VS CEVÆ·MARIONELLIÆ·ET·C DNŌ SVO·CLEMEN.
Iacobus Laurus Romanus perennem Foelicitatem
Cum nihil antiquius et clarius ijs esse soleat qui res suas, uel alienas immortalitati mandare constituunt quā ullum
optare princip̄e, cuius splendore, et patrocinio innitantur, ad illas illustrād̄as, et à quorundā scioloꝝ calumnia, et ipsius
temporis iniuria uendicādas, uere te unū Princeps Serenissime, uideo idoneū, qui meos hos labores decorando, ac tuēdos
suscipias Ea enim est tui nominis gloria, stēmatisq. maiestas ut nō solū natura, sed etiā uirtute æmulus ipsius Solis uidearis,
sinā que res ille obscuras illustrare, ac nitidas, uel quæ in se quidquā lucis ostentat perstringere, et obscurare soleat quis
te huiusmodi ingenio et nobilitate affectū eße nō uideat, qui lucē tenebris, et tenebras afferre alioꝝ omniū luci cōsue:
ueris. Propterea Romanæ hæc antiquitatis ornamenta suis antea fundamētis obruta uestigijsq. sepulta labore nūc
meo tandē excitata lucē uidere nō possūt, nisi debitā tuā illis exhibeas, quatuoꝝ monumenta Cæsarū unde
per Imperatores augustiss.am et antiquiss.am ducis originē, tutò et iucunde compareant, quib' etiā si quid ætas
imminuit atq. impedit, quominus ad pristinū splendorē omnino redire potuerint, saltē tuo ipsius nomine, stē:
mateq. inscripto supplendo corrigas, atq. illustrando amplifices. Quid mirum si te tantum in hæc Cæsar
demortua, atq. muta monumenta ualere crediderim, quando quæ ex literis, et annalib' spirāt hactenus,
et loquuntur tua admirabili rei militaris scientia, incredibili uirtute singulariq. felicitate imitando
superas, nedū renouando cōfirmas Hac etiā ego luce confirmatus nil iam maleuolos si qui essent quorundam
animos metuā, utcūq. de aculoꝝ acie glorietur, quibus partus obliquè meos intuentes, eos fascinare, immo et deuorare
cōtenderint isti oēs profecto Celsitud.is tuæ radio euanescet, ac in inuidiæ sese latebris ocultare mallet, quā nostri
hisce ruinis instaurati serpere et insultare Quā cūita sint, si ego alteri, quā tibi Princeps Serenise meū cum
suo ipsius autore opusculū dicare et donare nequeo, tu pro tui nominis sanguinisq. prestātia utrūque ne.
graueris suscipere, quē Deus opt. Max tuæ ipsius mag nitudini parem semper efficiat et c.
Romæ
Cū Priuilegio Summi Pontificis et aliorꝫ Principum
Superiorum permissu

Studioso Lectori ·
Doctor Andreas Baianus Lusitanus F.

Nosse triumphātē viua sub imagine Romā
Si cupis, hoc Lauri perlege lector, opus
Ære immortali Laurus, nõ fronde coronat,
Antiquæ et Romæ tempora uiua facit.
Vrbs vetus exciderat Lauro redimita uirēti,
Laurus et amissas integrat alter opes.
Templa, triumphales arcus, capitolia, ther=mas,
Circos, Naumachias, amphitheatra, uias.
Lympharũ ductus, hortos, palatia, scenas,
Sũma columnarum, pyramidumq. iuga.
Atque Colosseas moles, operosa theatra,
Venatum, ludos, Indigetumq. decus.
Diuorum ritus, hominũque, Hymeneq. triumphos,
Victrices currus, et spolia ampla ducum,
Aurelij quæ explere sitim Patris ista ualeret,
Explebunt etiam, lector amice, tuam.

Cum Priuilegio Sũmi Pontificis
et Aliorum Principum

ROMÆ ANNO DÑI
M D C XIII ·

ANTIQVITATVM · VRBIS
LIBER SECVNDVS
EODEM AVTORE ET SCVLPTORE
IACOBO LAVRO R ·

ROMA · VICTRIX · DE · DACIA · PROVINCIA · SVBACTA · TRIVMPHANS · VVLTV · AC HABITV · BARBARORVMQ · SPOLIIS · ILLVSTRIS ·

Idem in almã Vrbem iam nouam et
ex ueteri in melius restitutam .

Innumeros quid Roma tuos, antiqua, triumphos
Mirer opes, nomen, sceptra, trophæa, uiros?
Persidis ac Medũm, Danaũmq. suprema per orbē
Trina sub imperio regna fuisse tuo?
Tot Reges, sũmosq. duces, populosq. feroces,
Ante triumphales præterijsse rotas?
Europã, Libyen, Asiamque potentibus armis,
Legibus et uictas succubuisse tuis?
Robur et Eoos tantum penetrasse per Indos,
Vt tecum peterent pacis inire fidem?
Nunc mage quæ Christi dñi nunc pace triũphas,
Pluraq. non belli, ui, sed Amoris habes.
Non ferro, sed uoce Dei, lignoq. uerendo
Cuncta domas, dulci subdis et illa iugo.
Cedant arma togæ: concedat laurea linguæ,
Roma uetus lateat, dum noua Roma patet.

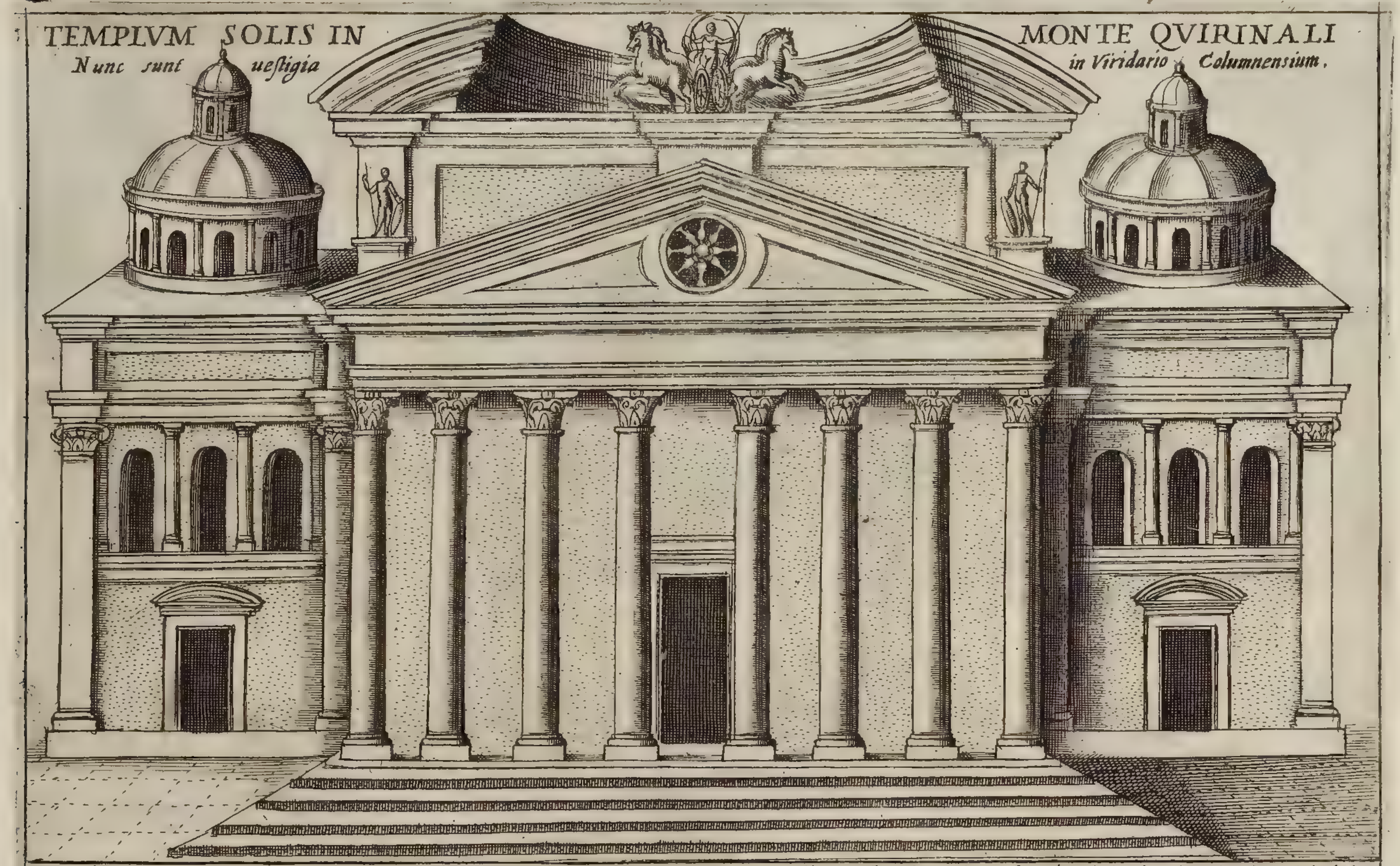
Superiorum permissu.

Simulachrũ hoc Romæ uictricis ex marmore una cũ duab⁹ hinc inde statuis Regũ captiuor. Numid. ex subnigro lapide sũt in hortis Ill.mæ Cæsior. familiæ iuxta S. Petrũ in Vaticano) et quoniã hic ut in Palatio cõtiguo sũt uariæ statuæ tã integræ quã fractæ, præclara antiquitatis monumenta, uolui hic ea ascribere ut satisfaciã honestæ Nobiliũ Romã aduentantiũ uidendi cupiditati. Primum in atrio Palatij sut 3 statuæ, una ex Amazonibus quæ magni fiebat a M. Ang. Bonarota, est Apollo, et etiã Sabina mulier seminuda et altera quæ etiã magni fit. sũt et aliæ mutilæ. Vnũ tracu ad quod delineandũ aduentant pictores quare [illegible] adeo, commoditate, [illegible] circa epitaphia, et in medio laruata facies ampla ex lapide porphiretico. Circa hortis sũt 22 Termini antiq. diuersis effig. Est uas tripes ad usũ fontis antiquum in quo Faunus [illegible] subteius ubi quiq. os emittebat aquã, in hortis Neptunus nudus. Est Apollo cũ cythara, et Agrippina lapis, et in eo excisæ duæ figuræ, Pallas, Hermaphroditus, æneus pes colossi, ad caput uia horti est fons unde defluit aqua ex limace marmoreo puer gestãs urnã in collo. Postea [illegible] est tabula marmorea cũ insignib. Ill.mi Card. Cæsij, sũt hic statuæ 3 truncæ ex marmore. Extra ligellũ Venus absque capite mensa marmorea cũ 5 sororib⁹ lugentib⁹ excisis in marmore aliaq. sculp. fluuius. Ad ingressũ Antiquarij sunt hinc inde 2 Sphinges. In fronte Antiq. est caput Iouis ex porph. et caput Othonis Imp. inde Poppeæ uxo. ex mar. supra 5 Idola Palladis uidelicet Cereris, Victoriæ, Copiæ et Dianæ. Ante Antiq. uaria frag.ta in ipso Ant.o D. Somni, Sabina et cap. Palladis Herc. et [illegible] Coloni, Herculis Satirus, caput Iouis e regione eius [illegible] Pyrri Epirotar. Regis Leda una cũ Cupidine. Egredientib. ex Antiq. occurrit arces ex mar. albo et leo ex misto, ibi in ligello aperto Eliogabali statua. In uertice tholi parui Idolũ ex lapide nigro ex. simiã referẽs et 2 Crocodili, Paulo ulterius [illegible] in medio [illegible] aquæ uiuæ [illegible] marmoreus, caput Bacchi, Neptunus, et hortor. Deæ Muro inhærent plurima antiqua epitaphia. Plutonis statua, leones 2 ex rubro lapide cũ armis Cæsior. In Palatio deinde uisitur columna [illegible] Scipionis Africani ex [illegible] lapide admiranda sculptura [illegible] ob oculos tantũ uirum. In loculamentis parietis sunt 3 Vasa ex alabastro Orientali pelucido, raro opere. Præterea in Xisto adiacẽti sũt capita Imperator. inter quæ illud Caracallæ exprimit [illegible] est M. Brutũ et M. Ant.s triumuirũ cũ Cleopatra. sũt præterea in posteriori cubiculo uaria antiquitatis monumenta ex ære et lapide statuæ minores, lucernæ, capita, uasa, et caput Adriani, Cupido item cũ puero ansere premẽte, [illegible] opus et alia uisu digna quæ breuitatis causa omitto, quæ qui uiderit cæteris discedat. Dicitur corrogasse hæc oĩa antiquitatis monumenta Federicus ille Cardinalis Cæsius et iccirco laudandus, ut propter templũ quod extruxit S. Cater.ª de Funarij.

CAROLVS·EMANVEL·D.G.DVX·SABAVDIÆ·CHABLASII·ET·AVGVSTÆ·SAC·ROM·IMPERII·PRINC·VICARIVSQ·PERPET·MARCHIO·IN·ITALIA·PRINC·PEDEMON·MARC·SALV·etc
OPORTVNE
Superioq permissu 1613
Iacobus Laurus Romanus f.
Romæ Cum Privilegio Summi Pontificis

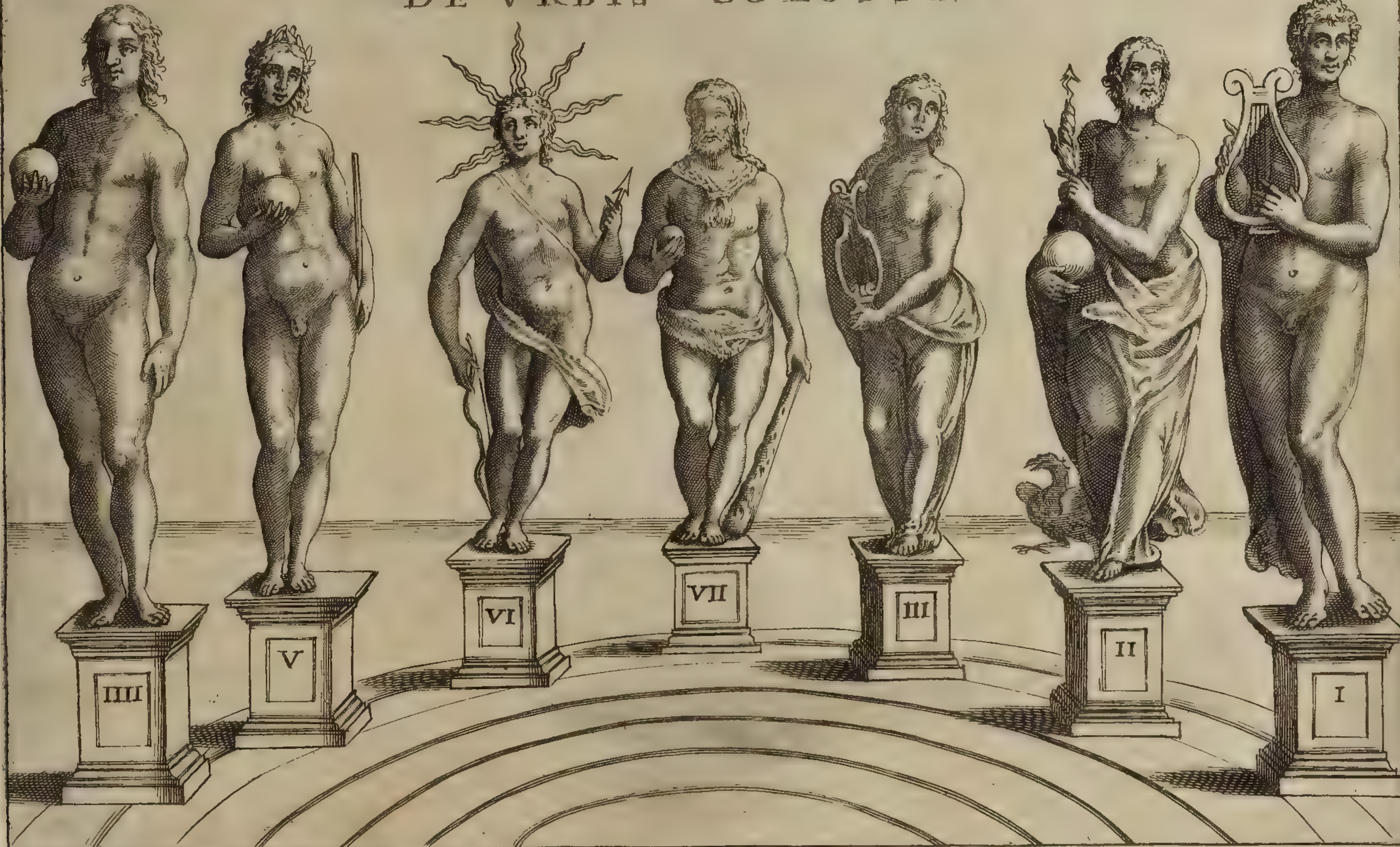

M·Marcellus ad portam Capenã hoc honori et Virtuti templũ dedicauit anno 17. a Patre eius primo consulatu in Gallia citeriori uotũ antea quod fere in id temporis cõuenit, quo Liuius Romam 2° bello punico occupata fuisse cõmemorat aliud quoque posuit Marius teste sest. Pompeio celebre sinõ ob materię prestãtã, cũ multa tunc fana hac illud re facile antecelleret, ut pote quod Vitruuius nob:[ss] et antiquis:[us] Architectus nõ marmoreũ fuisse testetur his uerbis, nõ solũ scripta a Cossutio sũt desideranda, sed etiã a C. Mutio qui magnificẽtia confisus ædes Honoris, et Virtutis Marianæ cellæ, columnarũq. et epistiliorũ symetrias legitimis artis institutis perfecit, id uero si marmoreũ fuisset, ut haberet, quẽ admodũ ab arte, sic a magnificẽtia, et impensis autoritate, in primis et summis operibus nominaretur. Nihilominus operositate atq. elegantia unũ ex sumptuosiss:[is] fuisse constat, ut ex Vitruuio legimus, nõ solũ sculpturæ artificio, quo intus, ac deforis renidebat, sed etiam imaginibus ornatissimũ quas autore Plinio Cor. Pinus, et Actius Priscus Vespasiano restituẽte pinxerũt. quib' etsi ornamẽtis caruisset hoc sane celebratissimũ semper foret quod mysticam, et hieroglyphica spectatorib' mente innueret, dũ uolẽtib' Honoris introire templum nullus quã per ostiũ Virtutis ædis ibi affabre, et ingegniose factũ pateret aditus S. Augustinus de ciuit. Dei arcanũ hoc aperuit docens hac in re antiquos Romanos uoluisse nemini honorẽ tribuendũ, siue appetendũ, qui ingressũ in Virtutẽ, imo et progressus non fecisset. Virtus enim quæ tanquam Honoris custos hoc in loco describitur sola est quæ ueris candidatos suos honoribus afficit et quæ Vera ac propria nobilitas est quæ et fasces mytras, et Coronas continet ei datura præcipuæ cui templũ suum frequentauerit, qui in Dei gloriã, animæq. salutem diligẽter attenderit, qui uero aliunde quam per uirtutis ianuam usam ad honores affectare contenderit per tectũ quidẽ uel fenestrã latrunculi et tyrãni more conscendens rapere illos non consequi consueuerit. Mementote ergo terrarũ Principes animo collabentia templa Virtutis excitare, nec ullũ uelle mouere ad honorẽ uestigiũ quod p. Virtutẽ nõ feceritis discite indignũ quemq. honoribus iudicare, qui templũ Virtutis non adierit et assiduus eius cultor nõ extiterit. Hoc quidẽ considerãtes, uel illi qui a Xpiana fide abhorrebant, antiqui Imperatores moralib' quibus poterat, se uirtutibus excolebant et huiusmodi politicis Remp: disciplinis instruebant, nec ante sibi maximi titulũ uẽdicabãt quã optime de uirtute meruisset, a qua optimi cognomẽ obtineret. quorũ ex numero, ut cęteros prætermittã, Antoninus, atq. Traianus extiterũt qui quoniã res suas gestas uirtutis robore fulciebant nulla unquã tẽporis calamitate belloręq. impetu exciderũt huius rei quidẽ ingẽs argumẽtũ accipimus columnas illas duas max. una a Traiano altera ab Antonino excitatas, quę hodie in sua integritate ac elegãtia pmanẽt.

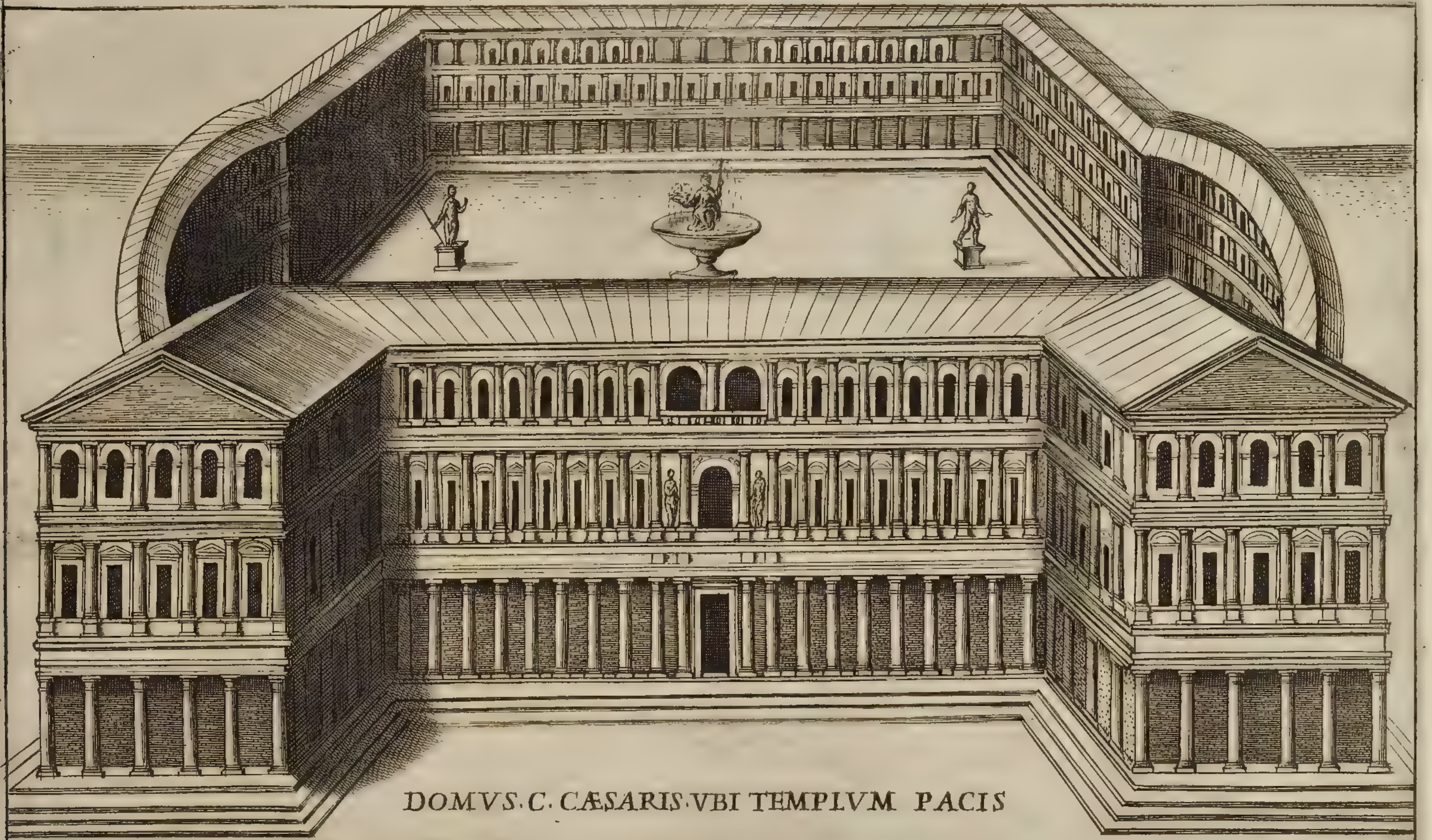

Templū Solis dicitur in Monte Quirinali ab Aurelio Imp.re iuxta Thermas Cōstātinianas magnifice extructū, ornatuq; intus et foris columnis eximiæ elegātiæ sicuti meminit de hoc Flauius Vopiscus: porticus eius 12 columnis sustinebatur, quo numero et 12 menses et 12 Zodiaci signa significabatur. In hoc frontis eiusdē fastigio eminebat quadriga quatuor equis ex metallo inaurato qui referebat 4.r an̄i tempestates in ipsomet templo sublimi in loco erat statua Solis ænea inaurata licet quēdā uelint fuisse aurea quo fiebat ut templū ipsū intrinsecus et forinsecus undique emicaret et ob marmoris ipsius candore et 12 signa extantia quæ motu solis et iter eius ānuum indicabant, et locū ubi singulis mēsib9 diuertit, declinationesq; eiusdē hæc omnia uarijs interuallis distincta cū picturis eximijs et columnis ex Aegypto transuectis admirabile reddebant speciē intuentibus. Hic Sol qui nunc Apollo nunc Phoebus nūc alijs nominib9 appellabatur ortus in Aegypto Iouis Ætheris filius dicitur fuisse singulari pulcritudine et scientia præsertim astroꝝ, lyræ quoq; et arcus inuentor simulachrū eius stultissime colebatur ut Deus et falsam augebat opinionē quod per illud dæmon uaria reddebat oracula et responsa primum templum obtinuit in Delo in Claro deinde Lycia et Ionia alijsq; regionib9 tandem Romæ magnificentissimū eiq; instituti ludi Apollinares et sacrificia. Huc, ut ad alia idola, sæpius adducti sapientiss.i uiri Martyres ad sacrificādū, maluerūt fortiss.e pro Xρō uero Deo et iustitiæ solē occūbere quā rē adeo stultā et detestādā cōmittere.

DE VRBIS COLOSSIS

Inter omnes uastissimas statuas, quæ Romanorum priscis temporib⁹ in urbe stabant simulacra erant Colossi dicta Græco quidē uocabulo, ab hebetando uisu, si suidæ credimus, quia oculorum ascendentiū eo acies deficeret, uel a Pompeio, a colosso primo conditore, quos præter quā quod per totā urbē in fragmentis ut capite trunco manu, et pede uidere est Plinius moles pares turrib⁹, et Martialis ambitiosa hyperbole sidereos appellauit, quod in astra proprius minari uideretur. Horū quidē septē meminisse et collegisse nobis uisū est quos passim apud autores inuenies, utpote celebratissimos. Primus Apollinis erat in Capitolio XXX cubitorum, ex Apollonia Ponti urbe translatus. 2. Iouis in campo Martio a Claudio Cæs. dicatus, qui et propter Pompei theatri uiciniā Pompeianus dicitur 3. eiusdē Apollinis in bibliotheca templi Augusti 50. pedū a pollice, dubiū ære nobilior an pulchritudine. 4. in Capitolio eiusdē Iouis a Q. Seruilio cōditus tantæ amplitudinis ut conspiciatur a latiari Ioue. 5. quē P. Lentulus in eodē Capitolio fabricari fecit. 6. Neronis a Zenodoro artifice sūmo facto. 1 2 0. pedū magnitudine quem ipse Nero cōstituit in domo aurea, unde et hodie Vespasiani amphitheatrū ab ipsius colossi uicinitate coliseo corrupte dicitur, de quo Martialis hic ubi sidereus propius uidet astra colossus, et subdit inuidiosa feri radiabant atria Regis quē, ut refert Andreas Fuluius Nerone mortuo, ne ob eius fœda flagitia talis memoria remaneret, imo et cū sonitu interiret soli dicarunt, donaruntque. 7. fuit Domitiani in foro de quo Papinius, que sup impositi moles gemata colosso statlatū complexa forū. Hæc sunt quæ de urbis colossis collegimus. Noueris tamen studiose lector mentionē fieri de Scopæ colosso extra Vrbē ad portā Labicanā apud circū in templo Bruti Callaici. duos etiā mōstruosæ molis reperiri alterū Rhodiū soli dicatū, quē fecerat Chares Lydius. 70. cubitorum altitud. alterū Mercurij in ciuitate Galliæ Aruernis a Zenodoro factū pedū 4 00.

DOMVS · C · CÆSARIS · VBI TEMPLVM PACIS

C. Iulius Cæsar ut refert Suetonius Pontifex iam Max. electus domū publicā nō qualē priuatus in Suburra habitauerat, mag.ca sibi condidit ad uiā sacrā ubi tandē Vespasianus templū Pacis extruxit quū Iulia sumptuosiss.e ipsa exornasset, et Augustus diruisset ut ibi uxori suæ Liuiæ porticū excitaret quod et Faunus in sua Vrbe memorat. Fuit C. Cæsar rerū gestar. gloria fælicissimus, et unus ex nouē inuictiss.is totius orbis ducibus. qui animi magnitudine dignitate, potentia et autoritate, reiq. militaris scientia omnes longe principes superauit atq. cū maximis etiā Philosophis, oratoribus, et Scriptorib. cōparandus, cū ipse suo omniūq. iudicio suis se gestis idoneū scriptorem inuenerit. fuit honorū sic appetēs, ut oībus sese ingesserit Reip. munerib. nāq. procōsul de Lusitania triūphaturus, triūphū abdicauit, ut Romæ presēs, sicut lex erat, cōsulatū peteret, et obtineret. Indeq. consul in decēniū factus eam post aspirans ad maiora dignitatē cōtēpsit nec censuræ, siue præfecturæ morū quā gessit acquiescēs dictaturā sibi ꝑpetuo uendicauit, munus eo tempore maximū et sacrosāctū à quo prouocari licebat nemini. Præterea Imperatoris cōmune nomē quod ad solā rei militaris gloriā ꝑtinebat, sibi infimū cogitās, id adeo sublime fecit, ut deinceps potentiā et autoritatē in Rep. cōtineret, quod et sibi suisq. posteris relinquēdū curauit. ita semꝑ imperiose se gessit ut comitia in potestate haberet, et oēs ineuntes. magistratus in sua acta preiurare cōpulerit, aliter nō inituros. sic oīum breui animos et suffragia tenere potuit, unde leges in triūphis et dignitatib. cōsequēdis aliquādo impune uiolauit. Summus exercitus Imperator pro exēpla militis munus exercuit, dum prælium cū Germanis cōmissurus à milite pauitate arreptis armis cuiusque in hostes impetu faciēs cæteris uires, animūq. addiderit. Hispania usq. ad Lusitaniā penetrauit, et uicit Gallias Britānias, et Africā debellauit, et uectigales fecit. bellū in Hispania cū filijs Cn. Pōpeij Magni gessit acerrimū illudq. depugnauit, et absoluit de ciuib. nō legitime triūphādo, cū antea ipsū Cn. Pomp. in Pharsalia profligasset; quinquies triūphauit p.º ex Gallijs cū rege Vercigentorige eaꝝ duco q. triūphū Suetonius et Florus primū et excellentiss.um fuisse refert 2.º de Ægipto triūphū egit in quo Reginā duxit Arsinoen. 3. de Ponto Alexādria iā recepta, Pharnaceq. celerrime superato quod et titulo demonstrauit his uerbis Veni Vidi Vici. 4. ex Africa in quo Iubā Regis filiū captiuū duxit. 5. Hispania, ut supra demōstrauimus. præter ouatione cuius Dion meminit, qua C. Cæsar post ferias latinas ex Alba, ut mos erat, in Vrbē inuectus fuit, regijsq. acclamationibus exceptus à Populo ob quod et exquisitos honores à Senatu obtentos seu potius extortos inuidiā apud ciues concitauit ut coniuratione facta à M. Bruto et Cassio Idib. Martij in curia Pompeij 23. uulneribus confossus occūberet. postquā ordinasset ānū, et quintilē mensē à suo nomine appellasset, sic tandē nimiæ ambitionis pœnas exoluit, et sanguine Pompeij generi in eius Curia occisus expiauit.

ORDO·TRIVMPHI·CAII CÆSARIS·PER·VIAM·TRIVMPHALEM·AD·CAPITOLIVM.

1. Templũ Iouis Capitolini.
2. Congiariũ P.R. datũ.
3. Ara
4. Camilli et Flaminij.
5. Consules.
6. Lictores.
7. Ministri turba baculis submo.tes
8. Lictores.
9. Magistratus.
10. Senatores.
11. Tubicines.
12. Prouinciæ Mon Flu.
13. Diuersæ Ferar perg.
14. Vrbes regiæ et metrop.
15. Aurũ et arg. cũ sig. impre.
16. Tabulæ signa aurea etc.
17. Vestes gematæ et statuæ.
18. Gentiũ victar arma etc.
19. Multi principes duc. h[illegible]
20. Galea, scuta et alia milit.
21. Vasa aur. et arg. plena monẽ.
22. Vasa inumera aurea etc.
23. Alia Vasa pretiosa.
24. Multa Vasa disci et phiale.
25. Tubicines
26. Hostię poppę Victimarij
27. Tauri multi ad sacrifi.
28. Camilli et Flaminij.
29. Elephantes uicti
30. Currus Regij cũ coronis
31. Cur. reg. cũ corõ duũ don.
32. Reges ducti in triump.
33. Milites strenui p merit. cor.
34. Lictores laureati.
35. Odores Arabici.
36. Tubicines.
37. Is qui uictis insul. labat triup. monebat.
38. Imp. triumphas.
39. Musici
40. Sufim. odor.
41. Propinqui D.I.
42. Legati trib duces
43. Ministri e scutiferi
44. Præfecti
45. Homo armatorum.
46. Arcifer.
47. Iaculatores
48. Aquiliferi et centuriones
49. Labarigeri
50. Signa cũ Du. Imaginib.
51. Dragoniferi
52. Alia diuersa signa
53. Legiones

THEATRVM POMPEI MAGNI

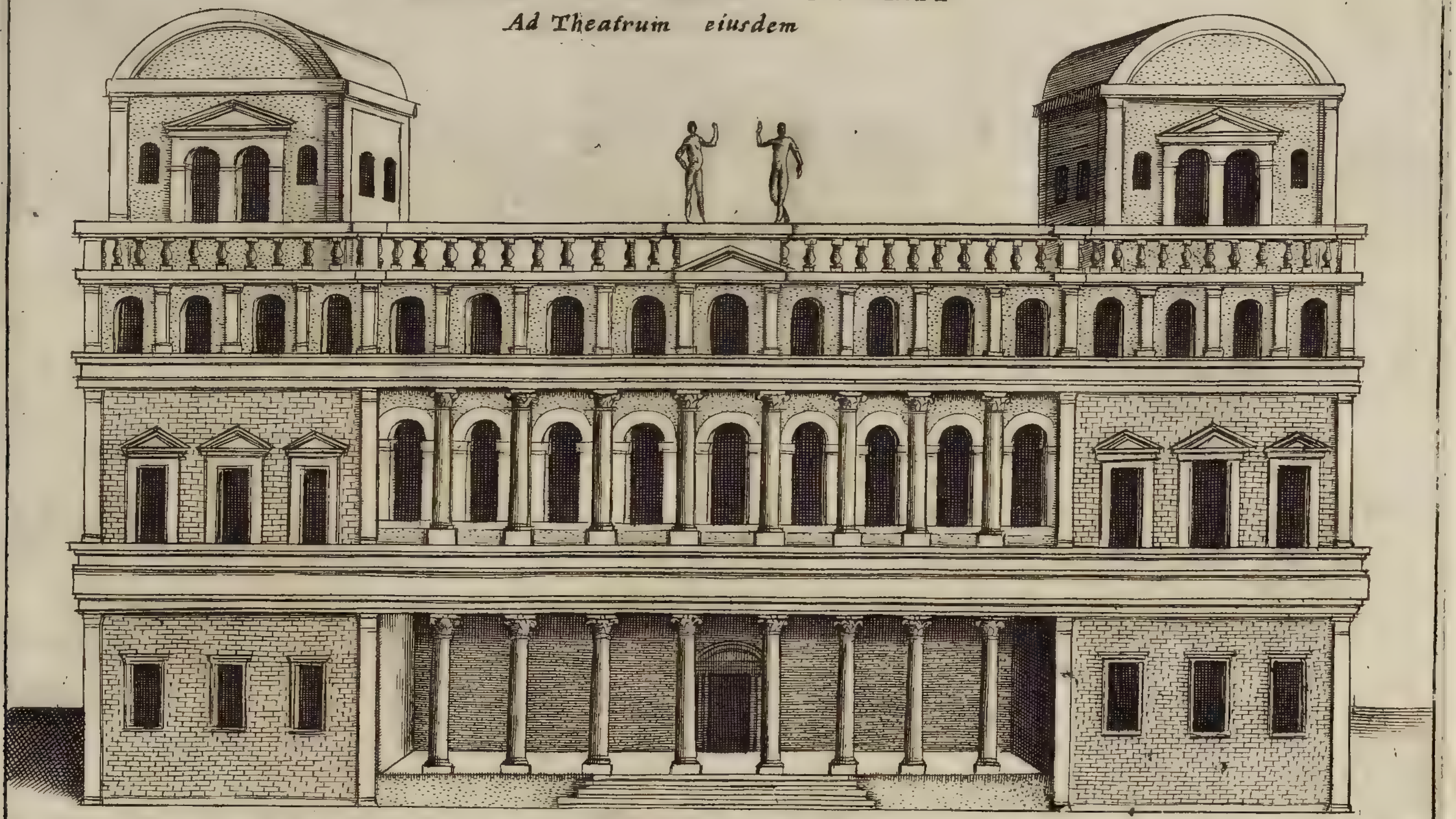
Nunc acies Campi Floræ ad Palatium Vrsinorum.

Theatrum hoc primũ fuit omniũ Romæ, quod stabile et fixum fuit ex lapide constructũ, nam primũ ex ligno pro tempore excitata solutis spectaculis dissoluebantur, res erat hæc maioris impensæ quã utilitatis, quo circa ad eam etiã uisandam Pompei libertus, beneficij a Dño accepti memor, fertur eius nomine Theatrũ hoc statuisse, quamuis Pompeus ipse non libertus, uidetur illud constituisse, nam narrat Cornelius Tacitus lib. 14. Pompeũ accusatũ quod mansurã sedẽ theatri posuisset: Censores. n. non multũ probabãt theatra, quare ea statim iubebant solui, moribus consulentes, quibus lasciuia ex theatris nata et etiã factiones subinde plurimũ aduersabãtur. Tertullianus libello de spectaculis perpetuũ inquit theatrũ Pomp. condidit ãno Vrbis 699. antea subitaria erant, et Censorũ iussu plerunq; disiecta. Pomp.[us] autem ueritus censoriam animaduersionẽ Veneris ædem theatro superposuit, ne Deæ reuerentia deyceretur: cognita deinde aliqua etiam utilitate theatri alij huius exemplo moti fuerunt ad similia construenda. spectare poterant in hoc theatro 40. hominũ millia Caligula incendio absumptũ restituit. Suetonius narrat nõ resti: tuisse sed semipfectũ absoluisse quod pollicitus fuerat Tiberius ut est apud Plin. lib. 36. c. 15. cuius tempore conflagrauit. Nero uno die inaurauit ut Tyridati Regi Armenor; qui Romã uenerat, ut ab Imp.[re] regni insignia acciperet, mirum præberet spectaculũ ab eod. in theatrũ introducto.

MAGNI POMPEI CVRIA

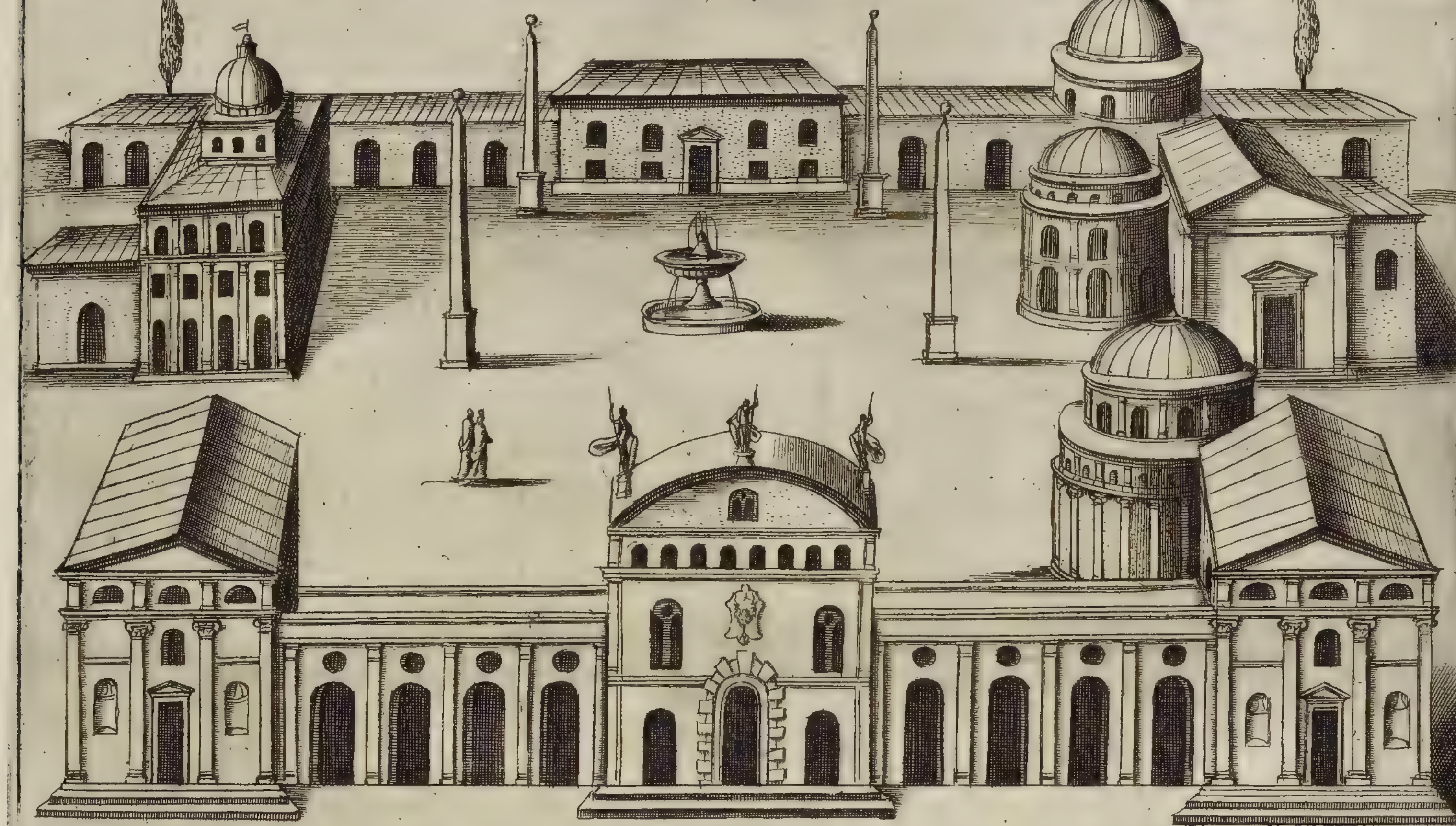
Ad Theatrum eiusdem

Ad suũ Theatrũ cõstruxit Pompeius Curiã, quã ut Plutarchus monet in Vita incoluit post 3.um tãtũ triũphũ cũ antea humilius habitasset. hic Cæsar 23. a cõiuratis cõfossus uulnerib⁹ perijt, quæ propterea ut ait Suetonius fuit obstructa. Dicta fuit Pompeiana ab eius nomine: columnæ undecũque cẽtenæ ex marmore phrigio, porticũ fulciebãt, hoc ædificiũ egregijs habitationib⁹ xystisq, distinctũ intus forisq, eximijs picturis, ab Antophilo præstantiss. pictore ornatũ. expressus Europæ raptus, Cadmiq, labores. stetit ad Gordianũ Imp. Philip. Imperio cõflagrauit, ita omnia absumit tẽporis iniuria, præter illustria Pompei facinora domi forisq, gesta, nã domi Rempub. consilijs, foris auxit bellis, ita ut uix ante eũ nemo amplius. Triũphauit quod nulli unquã cõcessũ ad huc eques et adolescẽs XXX annis quib⁹ bellũ gessit tertiũ triũphauit, de trib⁹ ut Plutarc. aduertit orbis terræ partib⁹ Asia uidelicet Africa et Europa, ita ut cũ Cæsare suæ gloriæ æmulo de toto terrar. orbe triũphasse dicatur Occidẽte simul cũ toto Oriente perdomuit neque de terra solũ sed de mari, deuictis prædonib⁹ et pyratis quor. maxima pars mediterraneũ habebat infestũ Regiones de quib⁹ triũphauit enumerat Plutar. in uita qua sũt Pontus, Armenia, Cappadocia, Paphlagonia, Media, Colchis, Iberia, Albania, Syria, Cylicia, Mesopotamia, Phoenice, Palestina, Judæa, Arabia, et pyratæ terra mariq, debellati, addit et Castella ab eo capta 1000. Vrbes haud multo pauciores 900. naues pyraticas 800. Vrbes iterũ habitatorib⁹ prædict. 39. Plin. lib. 7. c. 26. Triũphi III. inquit, quẽ duxit ad III. Kal. Oct. M. Messala M. Pisone Cõs. præfatio hæc fuit etc. Pl. l. 34. aut in eo Triũpho ductã fuisse Pharnacis Regis Põti statuã argẽteã, ut et Mitridatis, et currus aureos argẽteosq; dicũt lata quoq, lunã auream 30. lib. mensas aureas gẽmis distinctas, 3. statuas aur. Mineruæ Mart. et Apoll. 33. coronas gẽmeas, ut Pomp. ipsius statuã ex unionib⁹, mõticulũ ite aureũ cũ ceruis leonib⁹, omniq, genere pomor. biduũ nõ suffecit, ut ait Plutar. triũphi agmini, ac põpæ, Captiui ducebatur præter principes piratar. Fil. Tigranis Ar. R. cũ uxore et filia Rex Iudæor. Aristobulus Mitrid. soror et 5. filij: ad hæc Albanor, Iberor, et Comagenor. Regis obsides, et ingẽs tropheor. numerus Romanos reditus qui erat bis millies sestertiũ [illegible] mille talenta [illegible] sunt duodecies centena millia aureorum.

TEMPLVM ET FORVM MINERVÆ

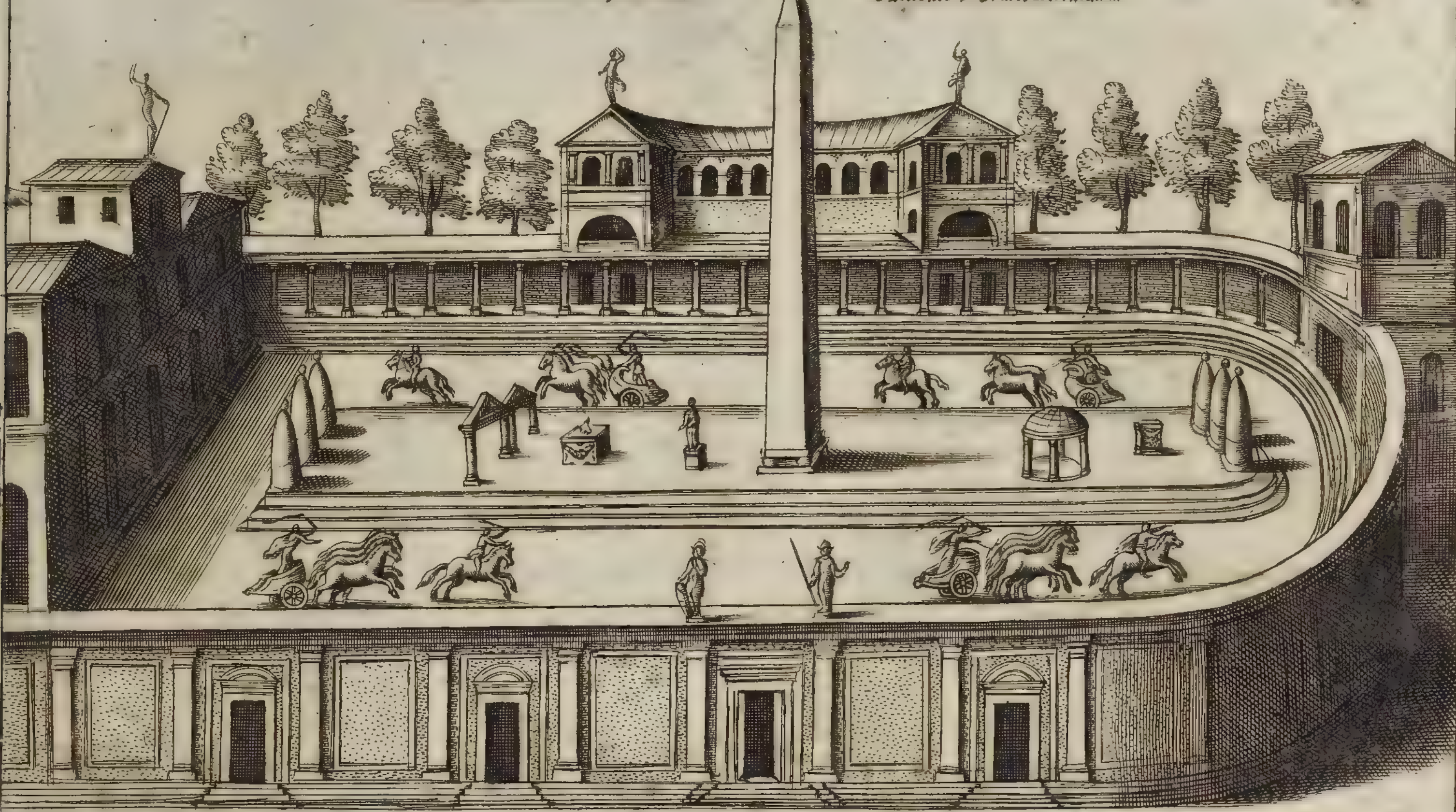
Hodie Ecclesia S. Mariæ super Mineruæ

Templũ Deæ Mineruæ ædificatũ seu dicatũ fuit à Magno Pompeo ex Manubijs ubi omnia uictar; à se gentiũ insignia ac titulos reposuit ut est apud Plin. l. 3. c 26. Templũ uarie ornatũ instructũq; fuit addito simulachro ipsius Deæ cui uaria quoq; a suis sacerdotib⁹ fiebant sacrificia, nã ei uictores redeuntes è bello triũphantesq; sacrificabãt in gratiar; actione quas ei tanquã Deæ armigeræ referebãt, quo circa etiã ægide sinistra et hasta manu dextra longa induta toga fingi pingiq; erat solita interdũ caput Medusæ in scuto præferens Bellona propterea quasi Dea bellatrix dicta, a Græcis Pallas, Minerua à Latinis dicitur alijsq; nominib⁹. Iouis Aetheris primogenita attest. Leontius auct. Grec. Atq; iccirco fabulatur eã Poetæ è Iouis cerebro natã ob eam for tasse causã quod cũ sapientiss.ª fuerit foemina et ideo sapientiæ et bonis artib⁹ auctorib⁹ proposita, significare eo cõmẽto uoluerint sapientiã pro qua sumebatur Minerua ex inexhausto diuinæ sapiẽtiæ fonte dimanasse. Meminit huius cõmẽti S. August. l. 5. de ciu. c. 10. Tritonides quoq; dicebatur a poetis præsertim, eo quod Ogygis Regis tempore circa Tritonidẽ Africæ paludẽ uirginali facie et habitu dicatur apparuisse Diuinitatẽ ante uidetur obtinuisse apud eã gẽte tãquã de hominib⁹ benemerita qd olei et lanificij creditur fuisse inuẽtrix ludi in eius honore celebrabatur Quinqua: tria dicta, quæ ad sua usq; tẽpora peruenisse test.ʳ Plin. fiebãt aũt 5. dieb⁹ quib⁹ pueri uacabãt a studijs preceptoribus, ferebãt munuscula in honore Deæ de quo Ouid. Varro scribit ab ea Athenas aliqui uolũt qd ij nomẽ dederit ab oliua ei dicata insignu Victoriæ et pacis. Merito hoc Deæ sapiẽtiæ tẽplũ cessit ædi B. Virg. ueræ sapien. matris cui ibidẽ Pres Pred. eiusd. sap. cult.ʳᵉˢ inseruiunt.

HIPPODROMVS AVRELIANI IMP.

Extra Vrbis mœnia ad Amphitheatrum Castrense S. Crucis Hierusalem.

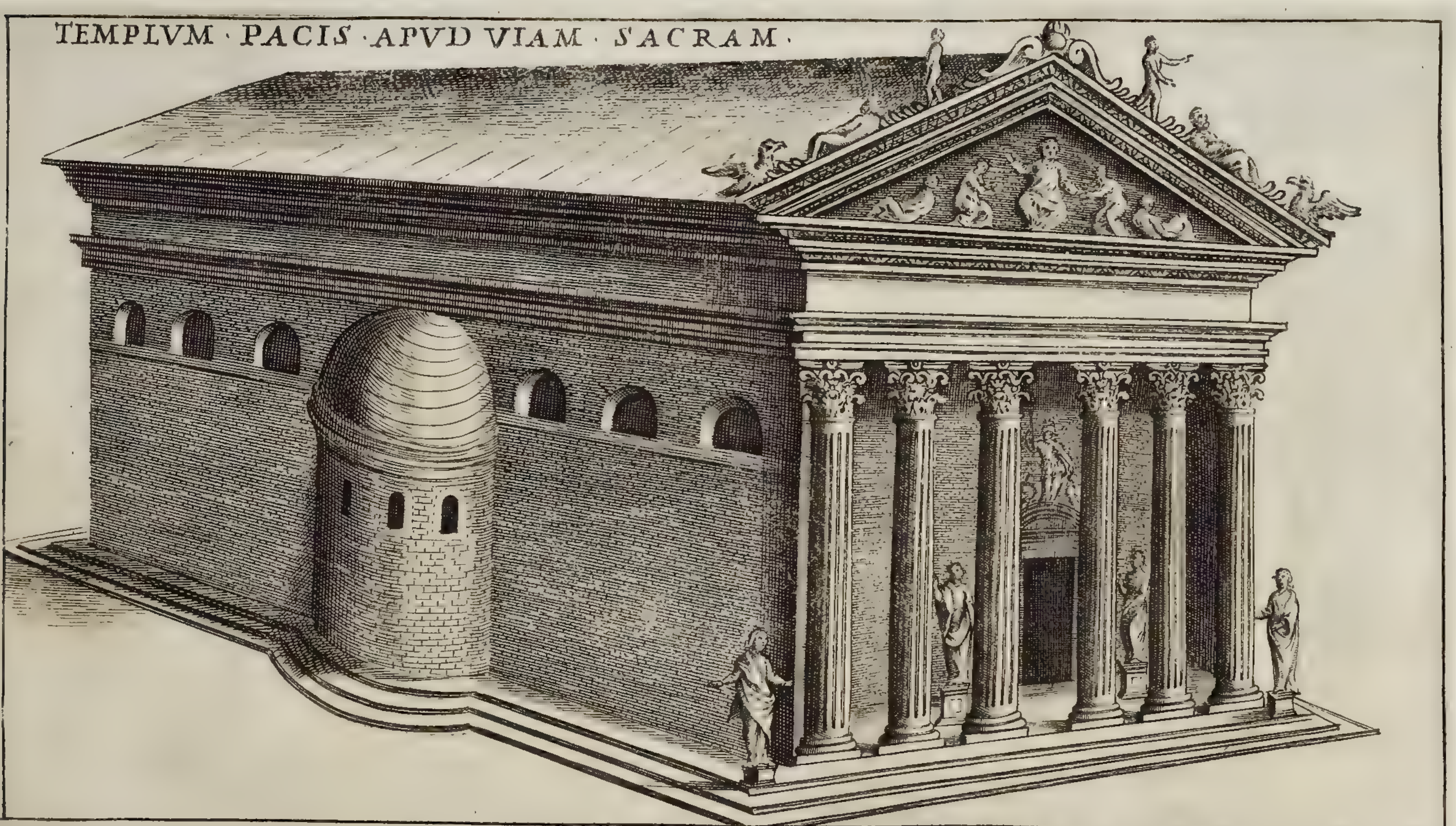

Hippodromus siue Circus Aureliani extra vrbis mœnia ad eum locũ ubi amphitheatrũ castrense extitit in S. Cruce Hierusalẽ iuxta aquæductũ aquæ Iuliæ, Tepulæ et Martiæ ut hodie uestigia uisuntur in ipso Circo obelisci in plura diuisi fragmenta characterib9 Ægyptiacis insculpti, et cuneorũ hoc est graduũ ubi spectatores considebãt dum uaria spectacula edebantur, quæ quidẽ uel bigæ et quadrigæ concurrẽtes erant, uel diuersorũ animaliũ uenatus, et gladiatorũ pugnæ, aliiq. ludi, qui populi in se oculos cũ magna iucũditate et admiratione rapiebãt. Hippodromum hunc ab Aureliano fuisse cõstructũ Pyrrus Ligorius affirmat quamuis a recentiorib9 prætermissus fuerit qui ad huiusmodi tantæ cõsiderationis ędificiũ animũ nõ appulerũt. fuit Aurelianus in Pãnonia obscuro loco Daciæ siue Mesiæ natus. Suenos, Sarmatas, Marcomãnos superauit Palmirenos aggressus eorũ Reginã Zenobiã cepit, Thraces, Sclauosq. domuit et ultra Danubiũ 50000. Gothos interfecit Heraclemonẽ Gothorũ ducẽ suæ patriæ proditorẽ extremo effecit supplicio. tandẽ Antiochia, totoq. Oriente et Ægypto in ditione redactis et Gallis subiugatis imo potius toto orbe superato gloriosiss.ᵐ Romæ triumphũ egit Regios currus quatuor secũ ducens unũ Odenatis Palmerinorũ Regis auro, et argento gemisq. onustũ, alterũ pariter exornatũ qui Persarũ Regis erat 3. Zenobiæ, propriis Reginæ ipsius manib9 excultũ, sperãs se in illo nõ utuicta, sed uictricẽ Romã ingressura. 4. a quatuor ceruis elatũ, qui Regis Gotorũ, erat cũ uiginti elephãtis, feris Libiæ et Palestinæ mansuetis 200 quatuor tygrib9 et aliis 800. animalib9 captis et abactis. captiuis in triũpho comitantib9 Exomitis Arabib9, Eudomonis Indis, Bactrianis, Iberis, Saracenis Persianis, Gothis, Alanis, Russis Sarmatis, Francis, Sueuis, Vandalis Germanis, Palmirenis, Ægiptiis, ac decẽ Amazonib9 uiriliter indutis in bello Gothico captis tandẽ ex insidiis mancipii occisus fuit anno 278 autore Flau. Vopisco.

Nonlongè ab arcu Domitiani arcus stetit triumphalis Cæsari Aug. excitatus è marmore structus, elegaterq. elaboratus quòd ibi uictoriæ ac res ab eo feliciter gestæ insculptæ fuerunt. Hodie uerò nec unũ quidem de tanta mole uestigiũ remanere uideo. quod fortè in causa fuit quare Marlianus ite et L. Faunus nulla de eo uerba fecerint, nisi P. Franc.^s Albertinus in opusculis antiquus diligens, et uerus Antiquarius, quãuis nimiũ breui tati studeat. Octauianus fuit e Regia Octauiorũ familia quæ Velitris incepit ac floruit, ibi que natus est, ut ex ruina et inscriptione quã uidi et (si benememini) legi mihi alijsque constitit; ciuitate in Latio sita procul à Roma 18. passuũ millibus, nulli quidẽ post Neapolim p eam fere regione secunda, mediocriter opulenta, ut iam melius de ea uolaterranus scripserat, frumento et uino præsertim sapa, populoque abundantiss.^a cuius hodie spiritale ac temporale dñi one tenet Ill.^mus ac R.^mus D. S. R. E. Card.^lis de Yoiosa Epũs Ostien. et Veliterñ. fuit hic Imperator suo tempore feliciss.^us quod in altiss.^a mundũ pace administrauit. Tres habuit triumphos à S.P.Q.R. sibi cõcessos ut refert Seruius lateq. Sigonius quib.^s gloriose Roma inuectus est; primus de Sclauonia. 2. ex Victoria Maritima. 3. de Marco Antonio uicto et obtento regno Ægypti, et Regina Cleopatra, quor; ultimi meminit S. Hieronymus. 3. eo die Augustũ duxisse secũ infinitũ captiuor; numerũ, et antiquor; Ptolomeor, omniũ gazas, ut nec antea nec postea tãta copia auri et argẽti, gemarq. Roma aduecta fuisse noscatur. ut et alij referũt adeo ut suo tempore Iani fores clauderentur et si Liuio atq. Orosio nrõ credimus ter illas obseruauit, quod simbolũ pacis erat apud Romanos; qui semel ab Vrbe condita tũc uero ter clausas fuisse fores mirabatur. Imò et feliciss.^a tempora, in quæ plenitudo illius temporis erupit, quo Deus unigenã filiũ suũ, susceptũ ex Maria Virgine mundo ipsius dedit Saluatorẽ; meruit paganus hic Princeps propter sũmã mansuetudinẽ et clementiã, liberalitatẽ, iustitiã et fortitudinẽ primum Augustus appellari, ite et pater patriæ, templis inuita honorari; tãdẽ uero sicut unus ex Principibus cecidit ætatis suæ an. 73. et imperij quod tenuit 56.

A. B.

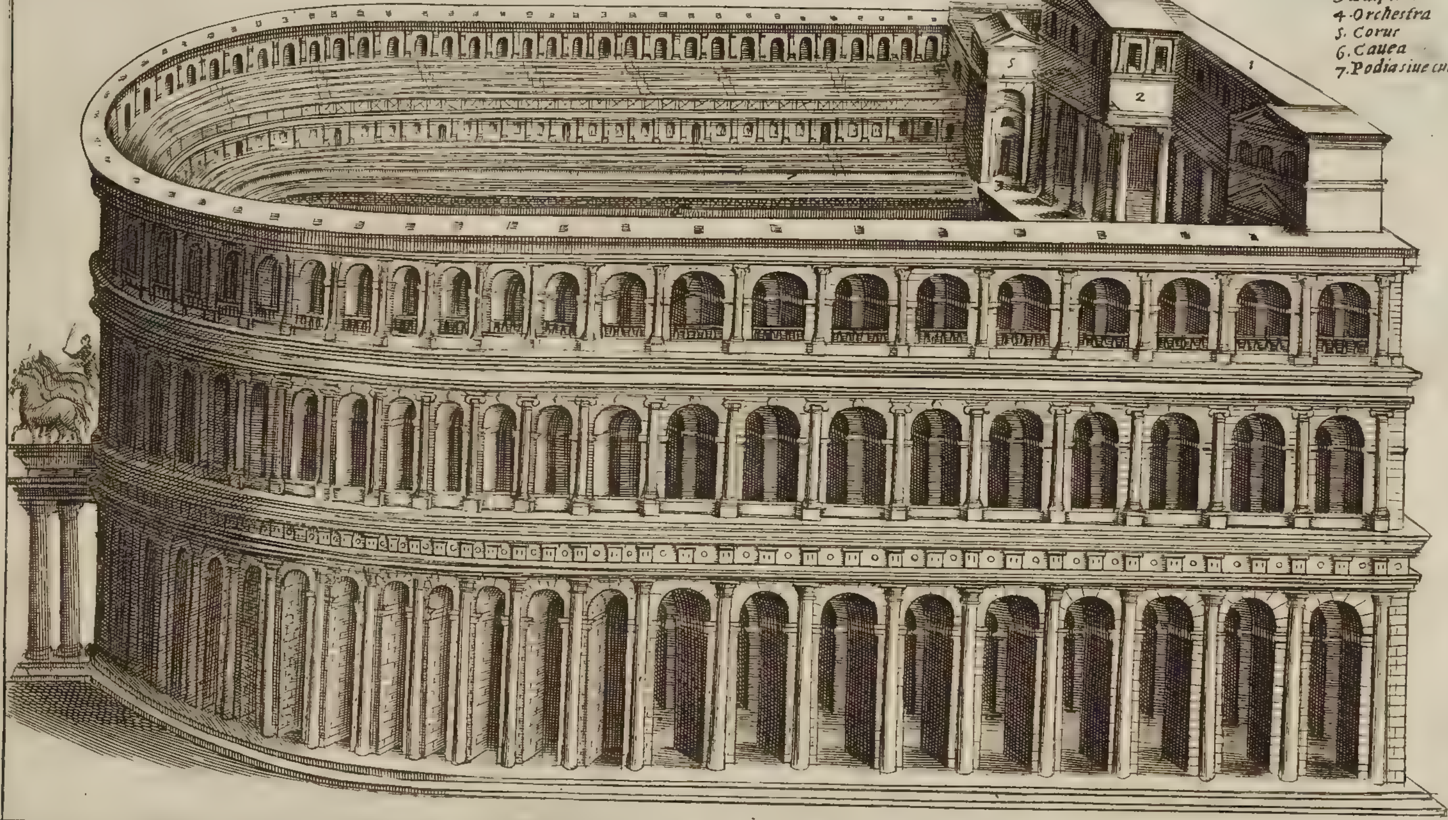
Flau. Vespasianus Imperator post bella ciuilia mira celeritate struxit, atq; cōfecit Templū Pacis ut Suetonius et Iosephus corāmemorāt a fundamentis incipiens; opus quidē molis amplitudine labor, artificio, diuitiarūq; cumulo totius Vrbis augustiss. teste Plin. lib. 31. Nāquo ad magnitudinē affirmat Gamuccius, qui et illius plāta inuenit ac delineauit loca ubi Porticus liuia et curia hostilia Basilicaq; Catonis steterāt occupasse, ut architecturæ bonū ordinē nihil impediret, quo minus tēplū illud absolutiss. foret, ac nullis Romæ eo usq; cōditis delubris cōcederet. quo ad uero manus artificū, quæ foris, intusque eminebāt, multas tēpli partes clariss: simor; pictor; Timātis, Protogenis, Sillæ, et Nicomachi picturis exornauit, præterea Veneris, cui et tēplū dedicauit, imaginē a Thimale egreg. statuario facta et Herois, et Hyalisij, cuius Cicero ad Atticū meminit multaq; alia simulacra seposuit. tādē quoad opulentiā, illud pro certo habemus Herodiano autore fuisse ditissimū, nā et S. Hieronymus scribit oīa uasa, et ornamēta templi Hierosolimitāni, quæ in celebri illo triumpho Titus aduexerat, eidē cōsecrās; quæ et in arcu Titi adhuc expressa ab uno latere uidetur; quia uero ibi nō amplius quā candelabrū aureū, et arca fœderis sculptura explicat, nouerit studiosus lector inumerab.es ac pretiosiss. gazas a Tito fuisse Romā allatas, patrisq; in tēplo collocatas, arcā nimirū gemis, aureisq; laminis coopertā, tabulā ex auro solidā, et multa alia quæ Hebrei suis in sacrificijs sacrisq; ritib. utebātur; candelabrū aureū, unde ramor; triplicatas omnū ex latere cū totidem luminib. pullulabat. Tādē uero tēplū hoc max. ornatiss. et ampliss. refert Herodianus Imperatore Comodo nocturni casu fulminis deflagrasse, cuius hec præter alia sunt uerba potiss. totū de improuiso pacis tēpl. cōsūptū incēdio est, quod unū scilicet opus cunctor; tota urbe maximū fuit, atq; pulcherrimū, et opulētiss. quippe uniuersi ferme illic diuitias, quasi in thesaurū cōgerebāt. cū uero in hoc templo 8. fuisset max. opere corinthio col. unā quę semisepulta superat S.mus Pater Pont. Paulus V. erui et recōcinari iussit deindeq; adsportari ad locū e regione Basilicæ S. Mariæ Maioris, nihil nō p̄termittēs, qd ad Sanctiss. Dei matris, quā studiosiss. colit, gloriā cultūq; spectaret, nō etenī contentus eidē sacellū gemis, auro pijs simulacris, et picturis ornatiss. cōdidisse, et qui sacrā rē faceret, et ipsius laudes cōcinē modularetur, instituisse, hāc etiā colunā erigi ac desup. Deiparæ Mariæ Virg. effigie cōstitui imposuit, qua SS. Petrus et Paulus suis in columnis impositi, ut Regina suspiciat Romaq; Patronā sibi singulare præcipue et pacis præside ueneretur, et agnoscat. Vespasianus Vitellio successit optimus Imp. et in Rep. officiosiss. cuius emolumētum suo semp. anteposuit, in pecunia quā Pop. Rom. neruū appellabat, nō sibi sed Reip. cōgerenda in honore tale se gerebat ut ex eo quāti satis esset ad bene imperādū uēdicaret in cetero oībus equalem se esse diceret. Rem senatoriā militarēq; auxit, quā prope collapsā inuenerat. facilis oībus ad eū aditus patebat, nā in foro, ut domi oēs libētiss. audiebat. nihil æquius ferebat, quā aliunde sibi illatas iniurias. cū uero alique sibi aduersarium puniri necesse erat lacrymas effundebat, ne uel in iusta crudelitatis specie filio sucessori, aut alicui foret exēplo. Hic tamen ita clemens et benignus Imperator crudeliss. in Iudeos extitit in hoc potissimū ostēdēs nō suo sponte, sed auctore Deo p. ipsum taquam p. uirgam Assur, duræ ceruicis populum puniente, bellum illud p. se Titumq; filiumq; confecisse, ut Iudeos de Vnigeniti Dei filij nece, eorūq; contumacia uendicaret, de quo in arcu Titi nulla diximus.

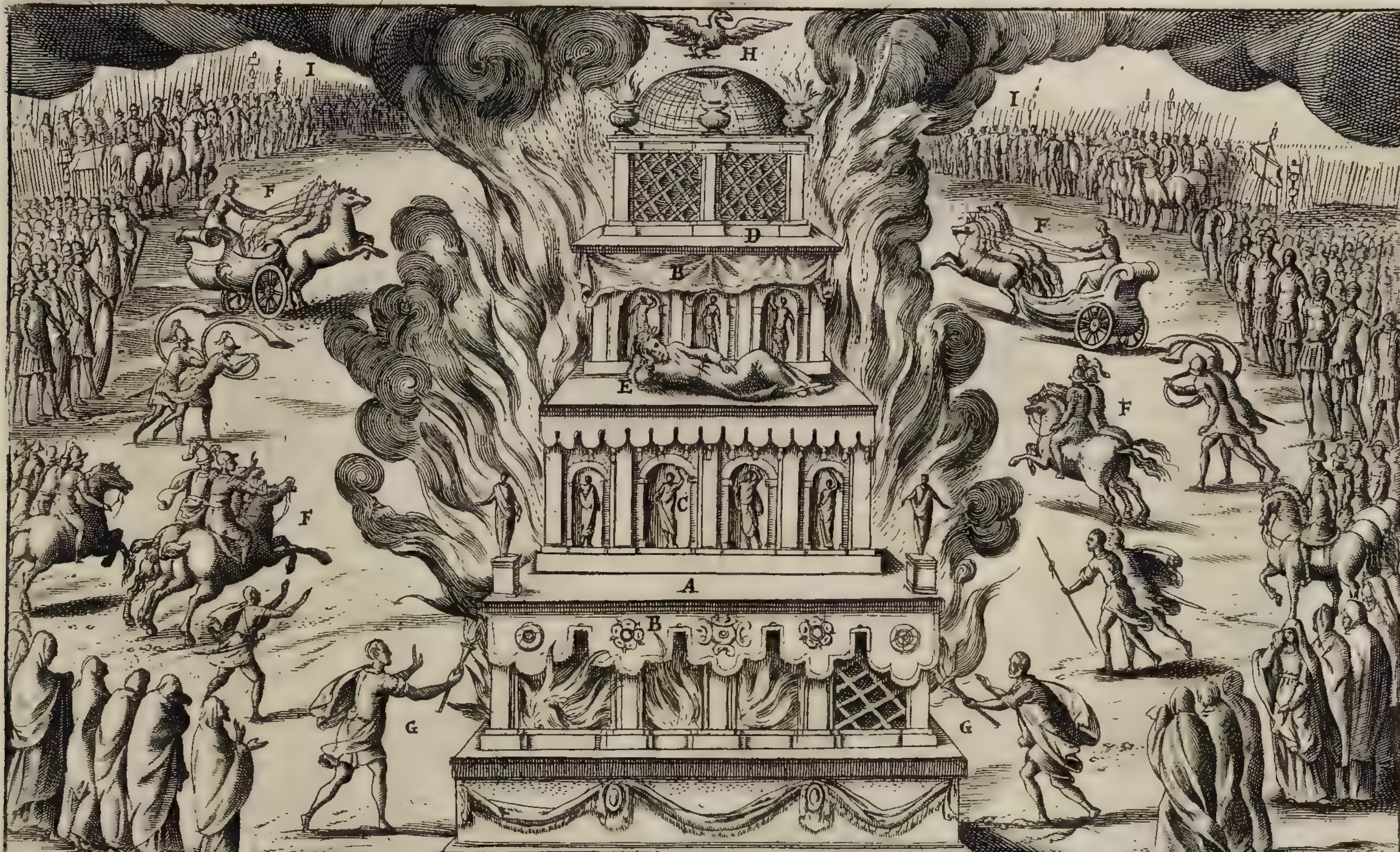
Non pauca templa Marti dedicata fuisse in urbe Roma constat ex Autorib; sed ubinàm adhuc apud Antiquarios lis est, sũmaq confusio. quod autẽ loco ac tempore definitur illud est quod Cæsar Augustus in suo foro, de quo supra egimus, ad eam partem que S. Martinæ ædẽ attingit, templũ Marti Vltori, seu uindici in forma rotunda ædificauit promissum ex uoto in bello Philippensi, quod pro ultione paterna susceperat: ut scribit Suetonius in hunc modũ. plurima opera publica extruxit, è quibus præcipuæ forum cũ æde Martis ultoris. Item et in fastis Ouidius inducens Martẽ ipsũ loquẽtẽ cũ Cæsare Augusto. Templa feres, & me uictore uocaberis ultor: uouerat et fuso lætus ab hoste redit. Martem Iouis, et Iunonis filiũ ceca fingebat Antiquitas. Ouidius tamen aliter censet in fastis Iunone scilicet Martẽ sine patre concepisse tantũmodo tacto flore, quem Chloris uxor Zephiri eidem monstrauit, quod ideo finxerunt, ut aduertit Boccatius, ne Ioui benigno, et mansueto filiũ sic efferatum et sanguinolentum tribuerẽt. Hunc omnes ferocissimum Deum, et armigerum dicunt, et ob id bello armisq præesse uolunt. Adhæc in magno honore apud Romanos est habitus, quod Romulus Romæ conditor ex eo genitus uulgò credebatur. Attribuitur ei currus, ex animalibus lupus ob rapacitatem ex auibus picus quia militari seruiebat augurio ex herbis gramen quia in gramine solebant castrametari, eoq uictores coronari.

THEATRVM MARCELLI

Vbi nunc Palatium Sabellorum.

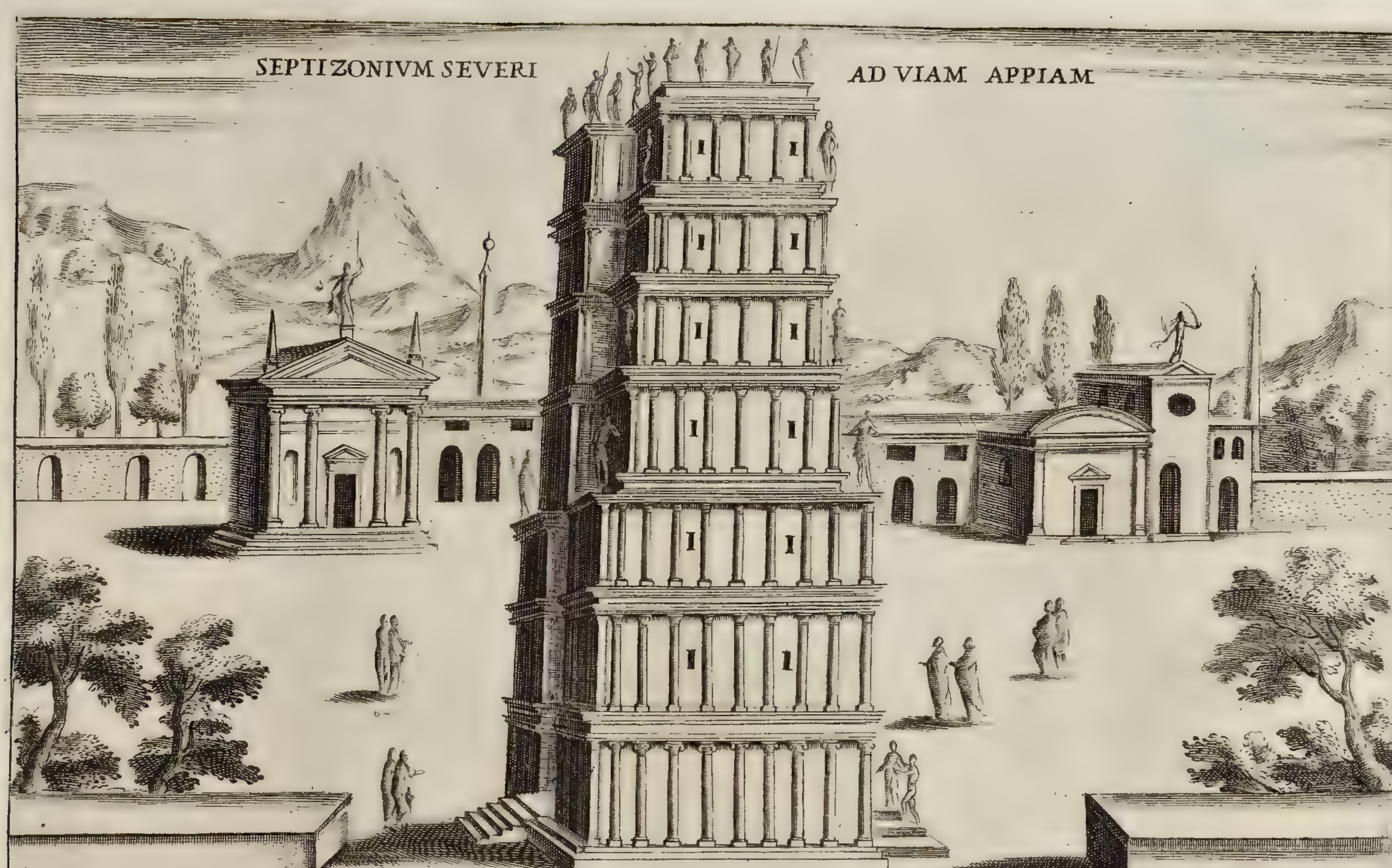

Theatrum hoc extruxit Cæsar Augustus ad consecrandū imōrtalitati nomen M. Marcelli filij sororis suæ Octauiæ, cui etiam ob amorē quo matrē et filium prosequebatur adstruxit porticū eximiæ magnitud. et elegantiæ, inde templū hodie S. Mariæ in Porticu; Duob⁹ ordinib⁹ cōstabat hoc Theatrū dorico uidelicet et ionico. Vitruuius sane testatur fuisse ea specie ac pulchritudine qua aliud unquā fuit uisū Romæ, quo circa illud merito dicuntur fuisse imitati in quibusdā ædificijs describendis nobiliss.mi etiā architecti, ut M. Ang. Bonarota et Ant.us à S. Gallo, ut uidere licet in atrio eximij Ducum Farnesiorū Palatij à Paulo III. magna impensa extructi ad Theatrū Pompei. Septem Theatra Romæ huic nō adeo dissimilia uisebantur. Construebantur autem Theatra ad dandas populo fabulas, recitandasq; comœdias, tragœdiasq; , nā a spectando theatrū dicitur. Hic Marcellus, delitiæ Populi Romani, futurus Imp. et successurus auunculo, quod propinquitate eum omniū proxime attingebat, nimirū nepos ex sorore. primam uxorem habuit Pompeiam Sexti coniugē, alteram Iuliā Augusti filiā. obijt adolescens in Baiano nō sine moerore Vrbis ne dicā Orbis de hoc cecinit Princeps poetar. Virgil. . . . Tu Marcellus eris etc.

CONSECRATIO·SIVE·INDIGETATIO·IMPERATOR·POST·OBITVM

Romanorū mos ac ritus erat, Imperatores post obitū consecrādi, et inaniū Deorū numero adscribendi, eos maximè qui imperio successores relinquebāt. primū enim tota Ciuitas atrata, in lacry-
mis, luctuq. uersabatur, deinde effigiē cæream, quæ defuncti oris lineamēta referebat, faciendā curabāt, eamq. in eburneo lecto compositā, pretiosis pānis coopertam in sublimi loco ante ipsū imperiale uestibulū
collocabāt. ad læuā magna diei parte Senatores primi cōsidebāt. ad dexterā Romanæ heroinæ pro coniugū, uel parentū dignitate alba ueste indutæ simpliciter muliebrē mundū omnē prorsus deponētes. Octo quidē diebus
huiusmodi ceremoniæ decurrebāt, quib⁹ Medici feretro accedētes, et effigiei pulsū tentare simulātes, male deinde peius postremoq. animā exhalasse affirmabāt. quo dicto Senatores primi feretrū humeris p uia sacram
in forū uetus, hoc est campū Martiū deportabāt ubi præter duo hinc inde theatra unde iuuenes feminæq. nobiles nænias uersusq. lugubres decātabāt, moles A. ex lignis siccis, et acapnis in quadrū cōstructa erat intus sarmētis,
fœnoq. replectiss.ª foris uero B. cortinis auro elaboratis elegāter exculta C. eburneis statuis, uarijsq. picturis exornata. supra illā molem D. altera eminebat eiusdē artificij sed nō magnitudinis præterquā quod patebat foribus et
fenestris itaq. gradatē ex imo loco ad sūmū fastigiū ascēdebatur ad eum quidē modū, quo pharus Aegyptia uidebatur extructa, quæ p nocte accēsis ignib⁹ nauigātes duceret ne qua forte impingerent, uel errarent E. feretra igitur usquē
ad hoc minus tabernaculū deportato, ibiq. deposito, magnā aromatū, suffimentorum, fructuū, herbarū et unguētorū fragrātiū copiā spargebāt. Interea F. equites quidā circū illā fabricā cū essedis, et currib⁹ obequitabāt quorū aurigæ purpura,
et gausapi rubro induti psonā ducū et principū qui Imperatori defuncto seruierat, suscipiebāt. tandē uero rebus his oībus pactis ipse imperio successurus G. acceso cereo ignē turri ligneæ admouebat e uestigio flāmis in altū erūpentib⁹ aquila H.
quæ in supremo domicilio latitabat in cælū subuolabat I. quāobrē stulti et adulatores Romani animā ipsius Impis ab aquila in celituū numerū, et cōsortiū correptū clamitabāt hec omnia ne temere dicta uideantur a Blon-
do. multisq. antiquarijs accepimus qui quidem ex ueterum lectione ex 3 æneis numismatis alterquidem Ant. Pij altero u. M. Aurelij quibus huiusmodi fabricā exprimunt, tales ritus et architecturā literis prodere non dubitarunt.

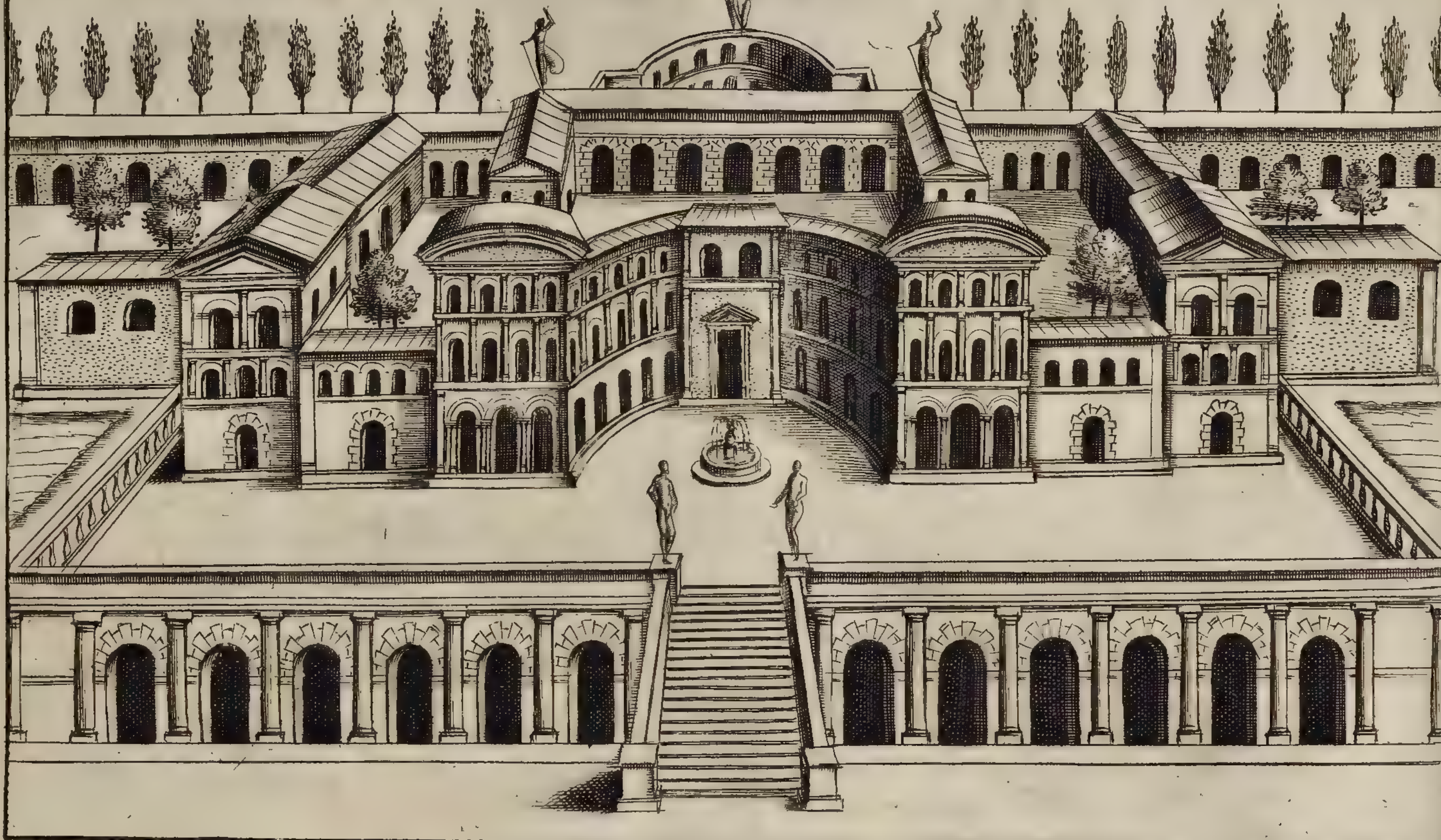
Septizonium dicitur a septem ordinibus columnar, sibi mutuo in altitudinē superpositis uel a septē zonis mundi quod earum similitudinē referant, uel septodiū ut quibusdā placet, quod septem diuersæ uiæ in illud concurrerēt Seuerus Imperator dicitur illud extruxisse Ad nostrā hanc ætatem tres adhuc ordines supererant, quos quoniam ruinam minarentur Sixtus V. deturbandos curauit, lapidibus eius ad alia ædificia adhibitis ad quem autem usum Seuerus illud extruxerit, non constat sunt qui uolunt ut esset quasi porticus montis Palatini Alij ad suam sepulturā iuxta uiam Appiā, ut Romam hac ex Africa ingredientibus obijceretur monumentum celebre cineribus sui ciuis quamuis hostis suæmet huic nationi infestissimi, præcipue Leptæ patrio solo de quo etiam triumphauerat et fortasse ut suis quoque mortuus esset terrori qui: bus uiuus fuerat. Non desunt qui uolunt a Tito fabricatū, quod is dicatur natus a Suetonio in uita prope Septizoniū et a Seuero deinde perfectū. Quidā archi: tecturæ periti uix possunt adduci ut credant quomodo septem ordines potuerint sibi in tantam proceritatē insistere, quocirca putant dictū Septizonium non a septē columnarū sed lapidum ordinibus qui ædificiū circum, Zonarum instar cingebant uarietas lapidum columnarum indicat ædificium hoc insigne ex alijs ruinis ac uestigijs ædificiorū fuisse constructum, columnæ enim quædā erant porphireticæ aliæ striatæ.

ARCVS L·SEPTIMII SEVERI AD RADICES CAPITOLII

Arcum hunc idem S·P·Q·R· constituit L·Septimio Seuero in foro Romano ad radices Capitolij, ob rem præclare militiæ in Oriente præsertim administratam; nam deuictis Parthis, Adiabenis, Arabibus. Parthicus, Adiabenicus, ut ex inscriptione, reique gestæ monumentis in hoc eodem Arcu incisis, constat, est appellatus. Triumpho ei propterea non semel decreto, triumphare renuit præcipue quod laboraret pedibus, nec posset iccirco currui triumphans insistere, permisit tamen ut M·Aurelius Antoninus eius filius triumpharet loco patris cui ea de causa fortasse simul cum patre fuit idem Arcus ab eodem Senatu constitutus. Qui ad hæc usque tempora etiamnum integer persistit, nisi quod nonnihil incendio, alijsq; barbarorum iniurijs læsus sit, altiusq; defossus: isti etenim ira ac rabie inflammati in hanc Vrbem adeo exarserunt, ut qua in homines uindicta exaturare se nequiuerint, eam in ipsas petras et saxa euomuerint.

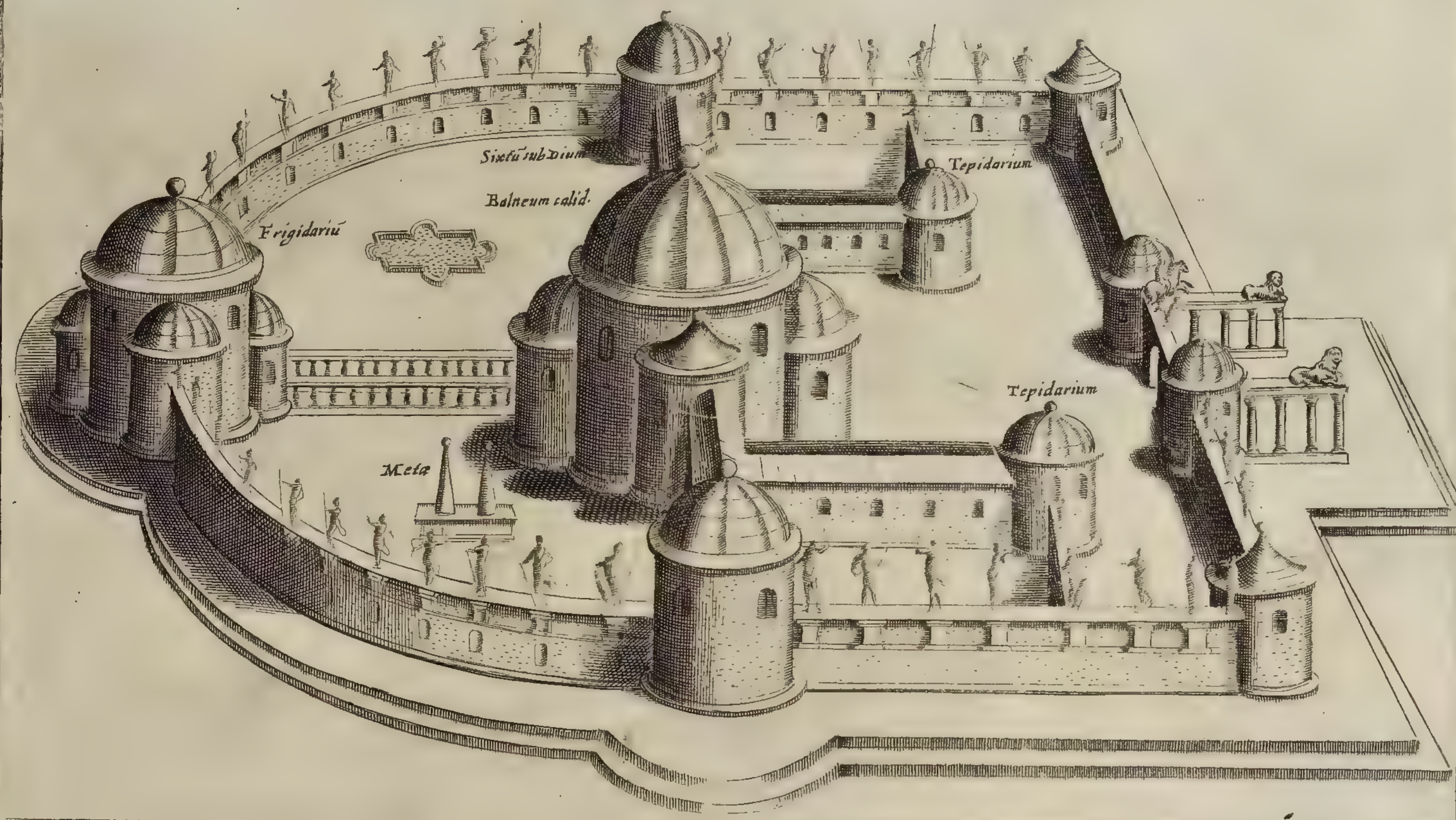
DE HORTIS SALVSTII APVD ÆDEM S·SVSANNÆ

Constat ex S·Ambrosio forum, domum et hortos Salustianos ad eam fuisse partem ubi hodie situm est templum S·Susannæ qui quidem horti non solum proximam occupabant uallē, sed ad portā collinā, quæ initiū dat uiæ Salariæ ad Sabinos fere usque :: secundū urbis mænia diffudebantur. cū autē per seipsos celebres et laudabiles fuerint ob fabricæ sūptuositatem, loci longitudinē, arborūq, amænitatē, nihilominus. eo potissimum celebrātur, inprimis quòd ibi ut Plinius refert hominū gigantēū corpora miraculi gratia aßeruabantur, qui Pusio forte p̄ antiphrasin, et secundilla ac Gabbata uocabantur quor; ultimus Claudio Principe ex Arabia aduectus fuerat ıx. pedū, et totidē unciar; nec tamen superior alijs, quos memorat semipede addito sub Cæsare Aug. extitisse. Hanc quidem ueritatē postea cōfirmauit caput unū humanū miræ magnitud: ibi cū hydrijs multis effossū in loco quò nunc Gyrlus dicitur; ubi et iacet obeliscus notis Ægyptiacis elaboratus. Deinde quòd eò uentitare solebāt Imperatores. nā de Nerone Tacitus ita meminit uentitabat Nero ad Pontē Miluiū, quò solutius Urbem extra lasciuiret. igitur regrediente p̄ uia Flaminia cōpositas insidias, euitatas, quoniā diuerso itinere Salustianos in Hortos remeauerit. Meminit et Vopis. de Aureliano maluisse in Hortis Salustij quā Romæ uiuere. collē autē ubi quota pars domus Salustij cernitur incolæ Salustricū appellātubi effossū est marmor cū hac inscriptione M·Aurel·Pacorus M·Cocceius Stratocles æditui Veneris hortor; Salustianor; base pauimēto marmorato Dianæ D.D. Salustiani tandē appellātur a Salustio quodā suo conditore qui in Africa Prætor fuit C Cæsare adiuuante ubi amplissimas facultates comparauit Romamq, reuersus pulcherrimam uillam ad Tybur emit, et huiusmodi hortos iuxta domum suam constituit.

THERMÆ AGRIPPÆ

prope T. Pantheon

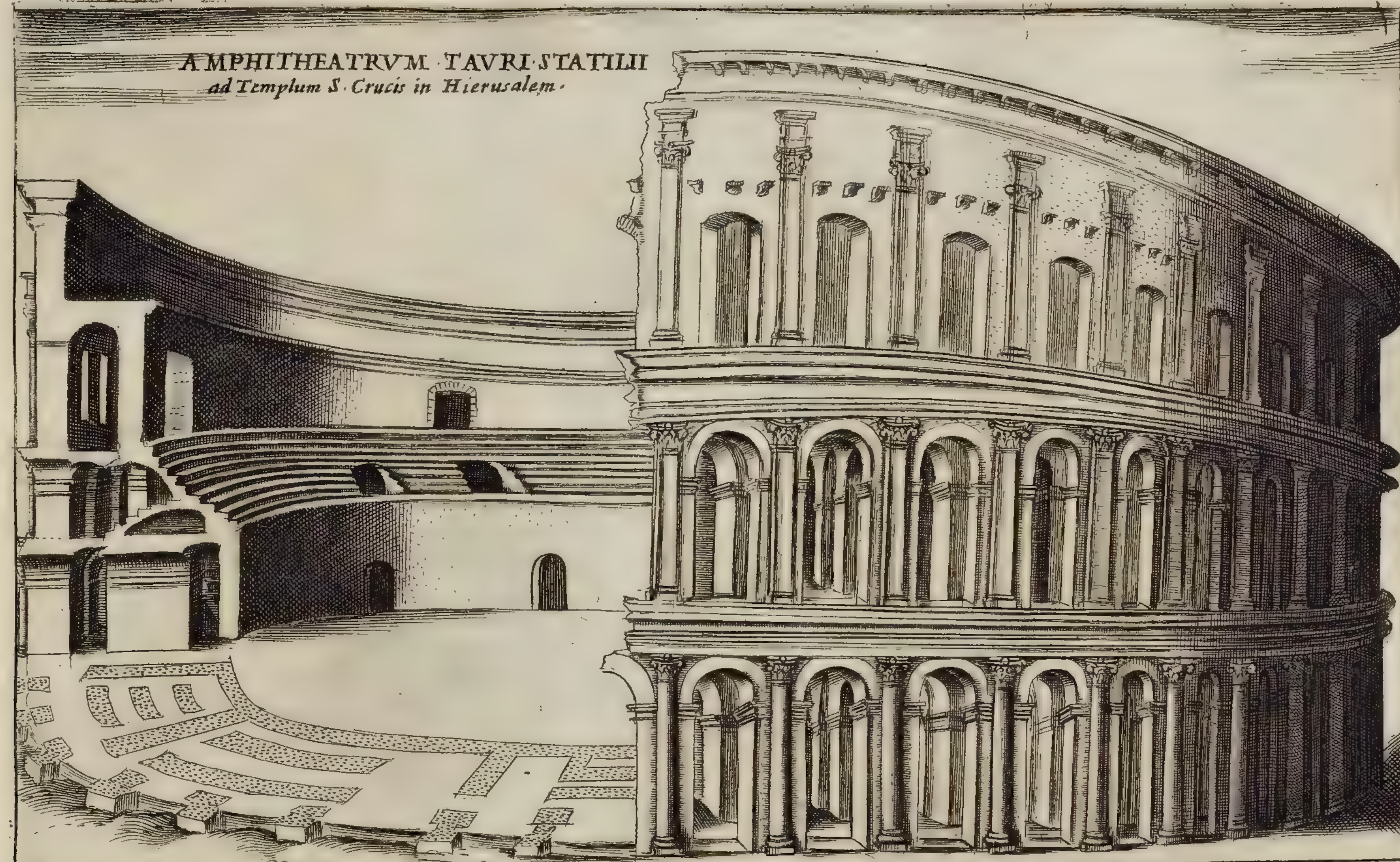
Thermas has Agrippa exædificauit retro Pantheon ad usū balnearū nam iccirco erant distinta loca tam calida quam frigida, ut hic exprimuntur selectissimis undiq; statuis adornata: praeterea erant alia loca amplissima pro ex exercendis agitandisq; corporibus, ludisq; quibus expletis, accedebāt ad se lauandū: loti et tersi conspergebantur aquis odoratis, ut luxui nil deeßet. Aderant item labra siue lauacra et uasa ex lapide porphiretico refrigerandis membris æstiuis caloribus. Spheristeria quoq; forma rotunda accomodata ad lusū pilæ alijsq; ludis. Apodisterium item erat locus seruandis uestibus, nam ubi se exuerant ad ineundā luctam eas cōmittebant custodiæ capsarij cui id incūbebat. Aula etiam prægrandis erat intus forisq; statuis ornata, ut porticus picturis eximijs aliaq; huiusmodi quæ et faciebant ad oblectandū detinēdumq; socios amicosq; interim dum lauantes operiebantur, ut refert Vitruuius lib. 5. Ad conseruandam autem ualetudinē, thermar; balnearq; usus facit plurimū ut uult Galenus 3 de tuenda ualetudine.

Fertur foru͂ hoc fuisse a Traiano opera eximij architecti Apollodori co͂structu͂ ta͂ admirabili structura, ut que͂admodu͂ meminit Am. Marcellinus l. 14. Constatius: Imp. Constat. Magni filius Roma͂ ingressus, ad inspicienda͂ Vrbis, de qua mira cognouerat, magnificentia͂ ad foru͂ hoc cu͂ uenisset, obstupuisse dicatur splendore͂ operis, animu͂q; despondisse, se posse quid simile efficere; solu͂ Traiani equu͂ locatu͂ in atrij medio, qui ipsu͂ principe͂ uehebat, imitari se uelle dicebat et posse: cui astans regalis, ait Marcellin. Hormisda, respondit gestu gentili: Ante inquit Imperator stabulu͂ tale condi iubeto, si uales. Circum foru͂ excurrebant porticus columnis pulcherrimis distinctæ, statuisq; eo ab Alexandro Seuero collatis ex ruinis Vrbis. Dicuntur præterea fuisse hic præter equu͂ Traiani uaria equor; simulachra ex metallo ite͂ inaurato trophea quoque, scutaq; cu͂ galeis cæterisq; militarib' orname͂tis quibus erat ascriptu͂ inferius. Ex manubijs. In medio quoque foro quæ etiamnu͂ hodie extat, conspicie͂batur columna. in qua egregio artificio exculpta cernuntur omnes uictoriæ ac triumphi quos egregius iste Imperator ab hostibus plurimos reportauit: nam deuicta Dacia, quæ bis rebellauerat, domitis præter Hebræos rebelles, Armenis, Adiabenis, Parthis, Dacicus Adiabenicus Parthicus, ut post eum L. Seuerus, fuit appellatus, quod cognomen ei postea Senatus confirmauit, a quo expugnatis quoque Arbela Gaugamelaq; Assiriæ Vrbibus arcum in hoc eodem suo foro meruit, Optimiq; cognomen. Verum admirabili Dei prouidentia factum est ut duæ columnæ Antonini et Traiani remanserint, quib' duæ columnæ Ecclesiæ Petrus et Paulus Sixto V. imponerentur.

Columnā Antoninā excitandā curauit M. Aurelius Antoninus in honorē Antonini Pij Patris a quo precib. Adriani fuerat adoptatus. Cernūtur in ea exculpta bella eiusdē ac celebratæ uictoriæ de Armenis Parthis Germanis Vandalis Sueuis et Sarmatis. Inter cætera cernitur A. Imago Iouis Pluuij alati promissis capillis et barba qui undiq. ex omnib. corporis partib. demittit.. pluuiā et fulgura et sub eo hostes prostrati et equi Romaniq. eos armis aggredientes et insequentes in fugā uersos. Hist. rei gestæ ex uarijs auctorib. refert Card. Baronius tom. 2. Anal. ecc. nā, cū Romani in Germania ab hostib. circūsessi et mōtib. cōclusi laborarēt aquæ penuria et siti ferme enecarētur Xpiani qui erāt in exercitu precib. a Deo obtinuerūt pluuiā ad recreādos Romanos et fulgura et tonitrua ad prosternēdos hostes in fugāq. cōuertēdos. beneficiū innotuit Imp. a Xpianis fuisse obtentū qui deinceps eis plurimū fauit et statuit ut eorū accusatores punirētur ipsiq. liberi dimitterētur. Altitudo huius Columnæ fertur ped. 175. fenestellas habet 56. quib. scala ut ipsa colūna cochlidis instar lume admittit ad gradus 206. iam detritos his ascēdebatur ad sūmū in cuius uertice extabat eiusdē Antonini statua ut ex numismatib. eius cōstat. eius loco Sixtus V. Pont. Max. S. Pauli ex metallo inaurato imposuit statuā qui etiā eādē colūna incēdio alijsq. iniurijs lesā iussit instaurari ac refici forūmq. quo colūna erat eiusdē Antonini in Via Flaminia quod quidē forū adiunctā habebat porticū cuius etiānū supsunt prope S. Stephani T. detruncata uestigia et 11. colūnæ marmoreæ ord. corint. ex 42 quib. Basilica Antoniana seu potius Neptuni T. cingebatur inter hoc forū et aquā uirg. erāt septa in quib. Pop. R. ad ferenda suffragia includebatur dicebātur septa seu etiā ouilia qd tabulis ueluti ouilia circū seperētur his adiacebat mōticulus hodie M. Citorius ita fortasse dictus qd ibi ciues citarētur ad suffragia et inde separati ab alijs deducebāt. p ponte ne alter alteri indicaret quib. suffragia tulisset huius pōtis meminit Suetonius in Caes. quē ex eo cōiurati deturbare ferme deliberarāt. Nōnunquā in septis uaria dabātur spectacula et ludi Neronis ætate exhibitus fuit gimnicus quo nudi cōfligebāt et alij ipsi ludi scenici nimirū comediæ et trag. Vterq. Antoninus tā pius quā M. Aur. egregius fuit Imp. ille pace hic militia insignis, ille nō tā Imperiū amplificare quā partū sapiēter tueri studuit; is bello clarus plurimas gentes a Romanis desciscentes perdomuit et ad obsequiumq. reduxit.

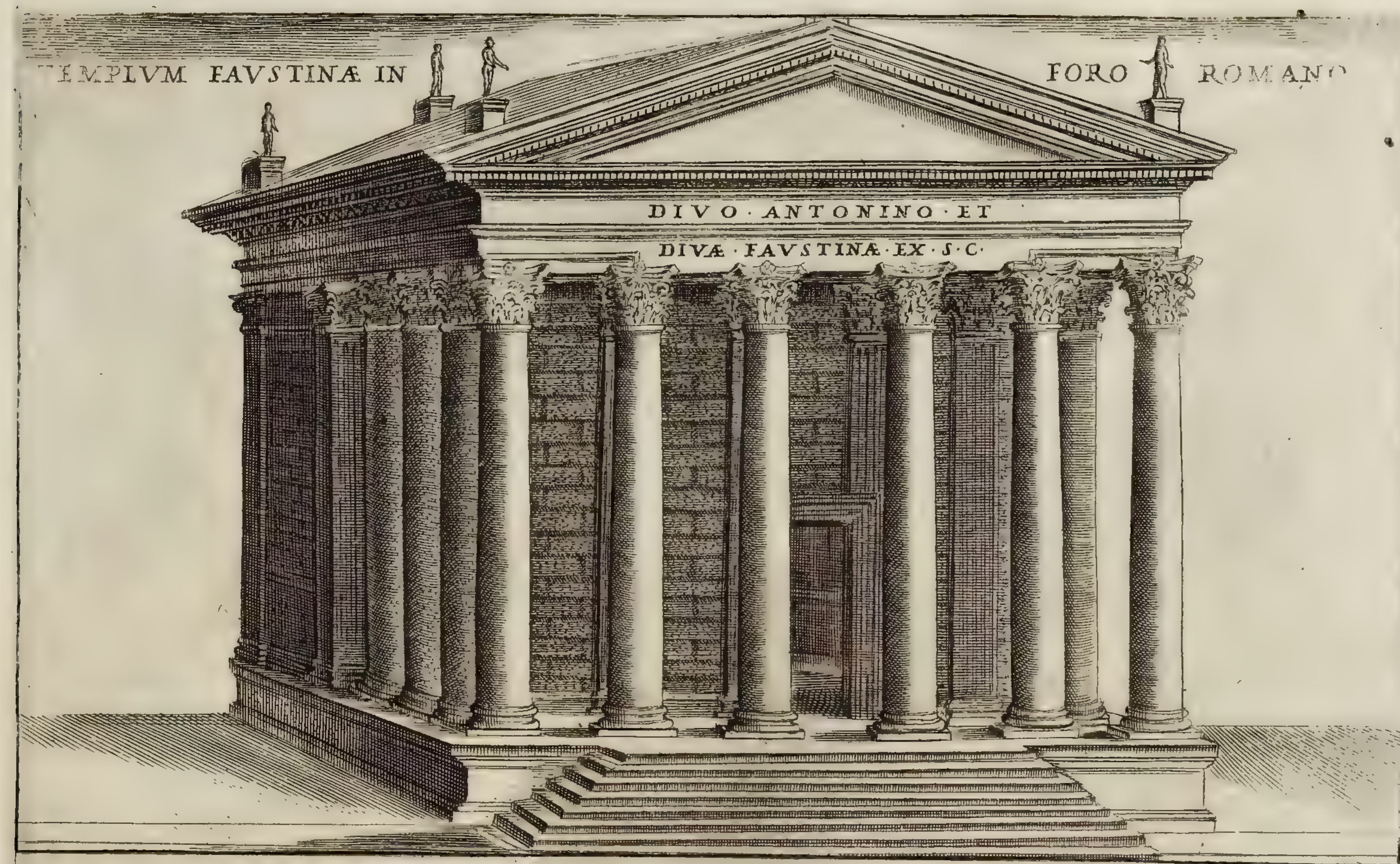

Ad templum et Coenobiũ S. Crucis in Hierusalem, quod olim Veneris et Cupidinis fanũ fuit hodie unũ è septem toto orbe ecclesijs celeberrimis peregrinationis ac pietatis ergo quò uniuersæ nationes christianæ criminũ suorũ ueniam adepturæ diuinæque gratiæ implendæ plenitudine confluunt ubi uiri Religiosi Cistercensis ordinis habitant qui crucẽ Christi Domini cuius sub titulo et uexillo militant in corpore suo portant. constat stetisse Tauri Statilij Amphitheatrũ uarijs ornatũ lapidibus, ut memorat Albertinus in opusculis, cũ tamẽ tota hęc intus fabrica ex lateribus stetisset cuius quidẽ et nõ alterius amphitheatri uestigia ibi quæ uidentur, esse idẽ Autor affirmat, et sanè uerius quã alij qui existimant illa ex Castrensi restare amphitheatro, de quo alibi. hodie maiori ex parte dirutũ coniunctũ urbis mænibus conspicitur cũ priscis illis temporibus ab urbis mænibus omnino abfuisset, quod ut bene notauit Faunus facile indicat coarctatã nunc esse Romam. Augustus cũ Romã ædificijs magis ac magis augeri, et illustrari uoluisset suasit huic Romano nobiliss. atq. ditissimo, ut huiusmodi amphitheatrũ cõstrueret, fecit quidẽ cæterũ nõ ad eam, quã deinceps alij alia, magnitudinẽ perduxit; tũ quia priuatus uir illud fecerit; tum etiã quod ex primis amphitheatris fuerit, atq. eo tempore Romanos gloria struẽdi amphitheatri nõ dum cepisset ut postea. affirmat namque Lipsius in suo amphitheatro et L. Faunus post C. Cæsaris amphitheatrũ quod in campo Martio struxerat, Statiliũ suum ædificasse, quem postea Vespas. secutum maximũ illud condidisse quod uocamus coliseum.

AB

Palatium Augusti quod ipse in Monte Palatino ubi spectat Auentinū, et imminet Circo Maximo in domo, in qua natus est, amplificata construxit mira specie et percommoda adiunctis ei porticibus egregijs columnis exornatis, bibliotheca item instructissima libris. tam latinis quam græcis statuis quoque et picturis. addito atrio forma sphærica ad præbenda uaria spectacula Imperatori et nobilitati uniuersæ. duobus quoque locis hinc inde dextra sinistraq; tractandis flectendisq; equis militibus quoque præsidiarijs et his seorsim a Palatio suis habitationibus attributis. Apollini etiam ibidem Augustus, ut ait Suetonius c. 29. suum constituit templum cuius in fastigio extabat currus Solis qui auro obductus mirum reddebat splendorem. fertur quoque hic nata laurus, eodem quo Augustus natus est die, cuius deinde ramis triumphantum et Imperatorum solita erant cingi tempora: in medio præterea collis Palatini collocatum erat templum Fidei a Numa Pompilio, quod uetustate collapsum restituit Augustus. De reliquis Palatini locis dicemus alibi. Sicui autem hic ædificiorum splendor: uidebitur ob eorum magnificētiam fidem excedere, is mirari desinet cum contemplabitur Romanorum ubiq; terrarum potentiam, potissimum cum plerunque ædificia ab uno inchoata perficerentur ab alijs, ut factum est in his Palatini montis ædificijs.

Hoc Templū ut uidetur fuit in foro Romano, decem ad huc extant eius columnæ, et aliquot ab hinc annis ingentes ibi aliæ fuerunt erutæ cū marmorib⁹ antiquis alijsq, uestigijs in fronte præfert hanc inscriptione D·ANTONINO ET D·FAVSTINÆ EX S·C· *Verū cū nescio quo casu corruisset, ex eius uestigijs quæ super fuere ædificatū fuit Templū diciturq, S.Laurentij in Miranda. Solitū autem erat gentiles Imperatorib⁹ præsertim templa dicare, eisq, in numerū Deorū relatis Flaminos & sacerdotes attribuere ab eorū nomine nucupatos. quod fecit Antoninus Pius Hadriano Patri et sane si quibus unquā Imperatorib⁹ id debebatur, debebatur duob⁹ præcipue Antoninis Pio patri et eius filio adoptato Philosopho, quib⁹ ad optimos Imperatores uidetur nihil defuisse præter cognitionē fidei X pianæ. Hoc miror quomodo duab⁹ Faustinis eorū coniugib⁹ de pudicitia suspectis huiusmodi honores senatus decreuerit nam de illa Antonini Pij hoc habet Iul. Capitolinus multa inquit, de eo ob eius libertatē et uiuendi facilitate dicebatur: et hæc merita fuit hos honores ante Antoninū ipsū, nam 3.° Imperij sui anno eam amisit, quæ à Senatu consecrata est delatis Circensibus ac templo et Flaminicis et statuis aureis atq, argenteis, et ipse Antoninus hoc concessit, ut imago eius cunctis Circensibus poneretur altera uero Faustina Antonini Philosophi coniux adeo fuit suspecta de adulterio ut ipse Cōmodus Imperator eius filius creditus fuit ex adulterio natus.*

Inter templum S. Bibianæ, et Vrbis moenia referente Marliano stetit Caij et Lucij Basilica, quã quidẽ Augustum sub eorum principum nomine sibi nepotum ædificasse autor est Suetonius. tametsi L. Faunus totum illud ædificiũ Lucij et Caij nomine non appellet sed porticũ duntaxat, quam una cum Basilica idem Augustus extruxit. cogimur quidem hoc credere ex corrupto uocabulo quo iste ad huc locus insignitur: nam hodie thermæ Gallutij dicitur; non quia ibi thermæ aliquæ sumptuosæ fuerint Lucij et Caij nomine conditæ: sed enim ut bene notauit Faunus quòd omnia ingentia ædificia thermas uulgus appellet: quem admodum et omnes statuas grandioris magnitudinis, colossos nominari non piget. præterea concamerata fornix quæ ad huc integra permanet attestatur quã præter Pantheonis illam mirabile nullã aliam superiorem inuenies. quia uero Basilicæ nomen incidit, sciendũ est ex Blondo Forliu. et Marliano Basilicas fuisse loca ubi solitum erat ius dici negotiatoresq frequẽter uersari. ut manifeste docet Vitruuius, his uerbis Basilicarum loca adiũcta foris quã calidissimis partibus oportet constitui, ut per hyemem sine molestia tempestatũ se conferre in ea negotiatores possent.

A.B.

THERMÆ·NOVATIANÆ HODIE TEMPLUM·S·PUDENTIANÆ.

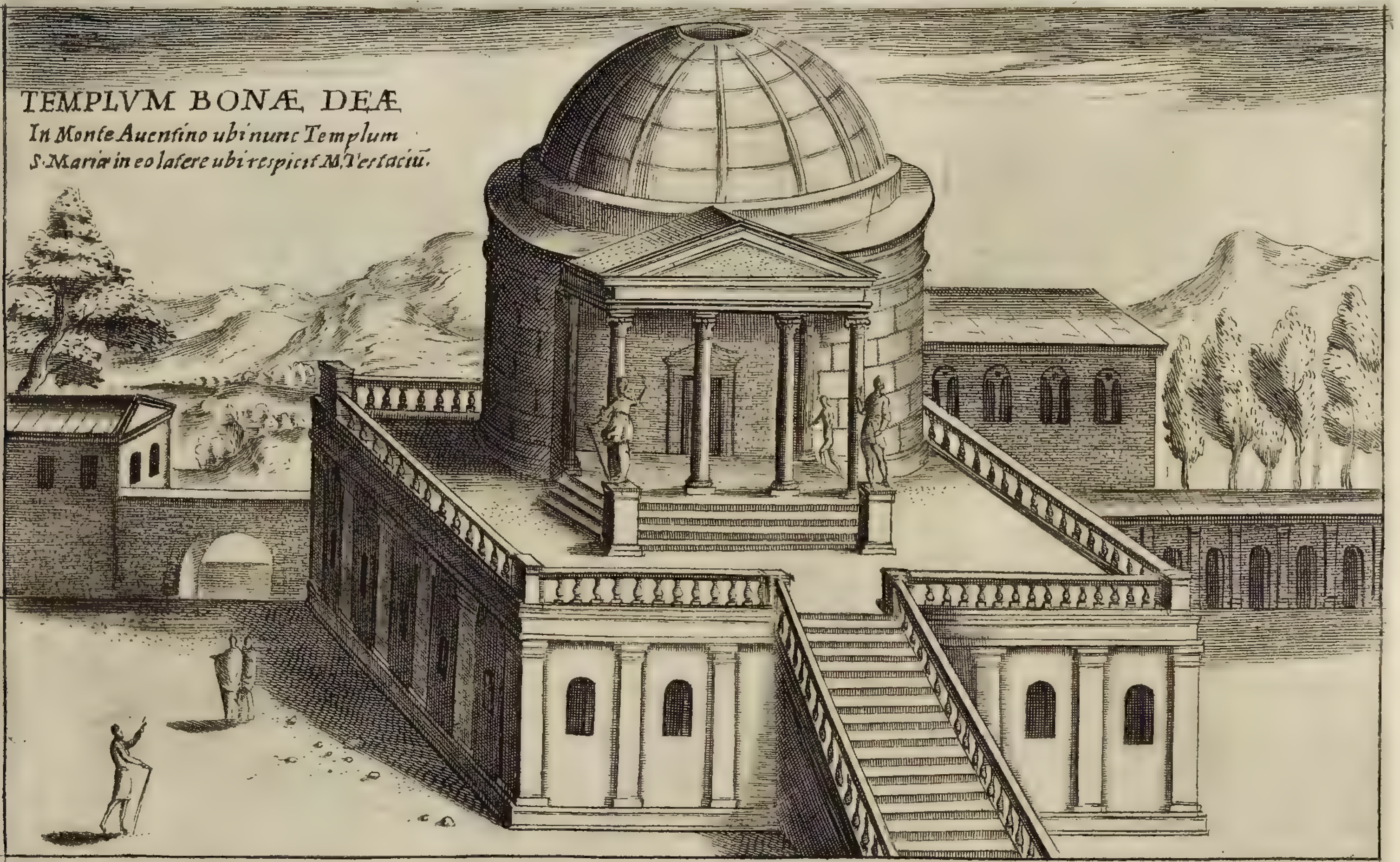
M·Nouatus frater SS. Virginum Praxedis et Pudentianæ thermas habuit non minoris structuræ et elegantiæ, quam multæ, quæ tunc Romæ erant Nouatianæ ab ipso uel conditore, uel possessore appellatæ. quas uidere est ex uestigijs quæ hodie uidentur in templo S. Pudentianæ nempe pauimenta uetustissima, fumosaq. cum caniniculis. ut diligenter Faunus annotauit Quas quidem thermas ut in ipsarum uirginum legendis traditum est ipse Nouatus è uita migraturus cum alteri suo fratri presbitero Timotheo ex testamento relinque: ret ipse Timotheus nihil terrenæ possessionis auidus, quippe qui ut uerus Christianæ pietatis cultor et suasor ad celestes diuitias aspirabat, eas recusauit. quam obrem Praxe: des eius soror Pium primum Pontificem rogauit, ut eas in templum ubi Deus Sanctiq. pie colerentur conuerteret. Antea in hoc loco creditur S. Petrus princeps Apostolorum et primus Christi Vicarius sacram rem primam operatus fuiße ibi que multos rebus christianis initiatos fuisse ipsa legenda commemorant. et 3000. SS. MM. corpora in cryptis sepulta iacet, quæ ab eadē S. Virg. et sorore illius Praxede sauiente persecutione ibidē fuisse humata, eiusdē Ecclesiæ monumenta tradunt. Quam nuper uetustate collabente Ill.mus Henricus Caetanus S.R.E. Card. Camerarius, et Ill. legatus decentiss.e restituit, ac Monacis Cistercien sibus Cong.is B. Mariæ fulliensis in colenda tradidit et sacellum in quo primeue Ecclesiæ christiani sacro Bap.te initiabantur, ita exornauit, ut nulli neque marmor, uarietate et pretio neq. totius operis pulchritudine et præstantia cedat.

Prodigiosus, ut in omni genere uitior; fuit Nero ita et tanquã effusiss. sugillatur ob eã domũ precipue quã Romæ edificauit quę referente Marliano totũ id spatiũ occupauit, quod incipit ab æde nunc SS. Io: et Pauli recta eundo ad colosseũ et carinas quousq ad aggere Tarquinij peueniamus, et Mæcenatis attingamus hortos, de qua fusius meminere Tacitus et Sueton. hanc ut extrueret innumerabiles Ciui um domos demolitus est, quod ẽ cõtra Aug. in suo foro fecerat. unde mordax illud epigramã ortũ habuit. Roma domus fiet, Veios migrate Quirites, Si nõ et Veios occupat ista domus. nec mirũ cũ Plin. ita quoque test: tetur. et quota pars ea apparatus fuit aureæ domus ambiẽtis urbẽ. Aurea appellauit, cũ antea trãsitoria diceretur ut scribit Sueton. postquã illã incendio semel absumptã restituit. At uero primũ ei nomẽ qua: drare uidebatur cũ domus hec aurea ita trãsierit, ut nec uestigia iã eo tẽpore successores eius remanere uoluerint. Intra domũ test Plin. æde Fortunæ inclusit que ex lapide phengite translucens forib' clausis claritate diei intus haberet. Sueton. mira de domo ista prosequitur his uerbis uestibulũ eius fuit in quo Colossus CXX. pedũ staret ipsius effigies tanta laxitas ut triplices porticus milliarias haberet. item stagnũ maris instar circũseptũ ędificijs ad urbiũ specie, rura insuper aruis atq uinetis et pascuis, siluisq. uaria cũ multitudine oĩu generis pecudũ ac ferarũ. in ceteris partib' cuncta auro lita dis: tincta gẽmis, unionũ conchis erant. Cęnationes laqueatæ tabulis eburneis uersatilibus, ut flores fistulis et unguẽta desuper spargerentur.

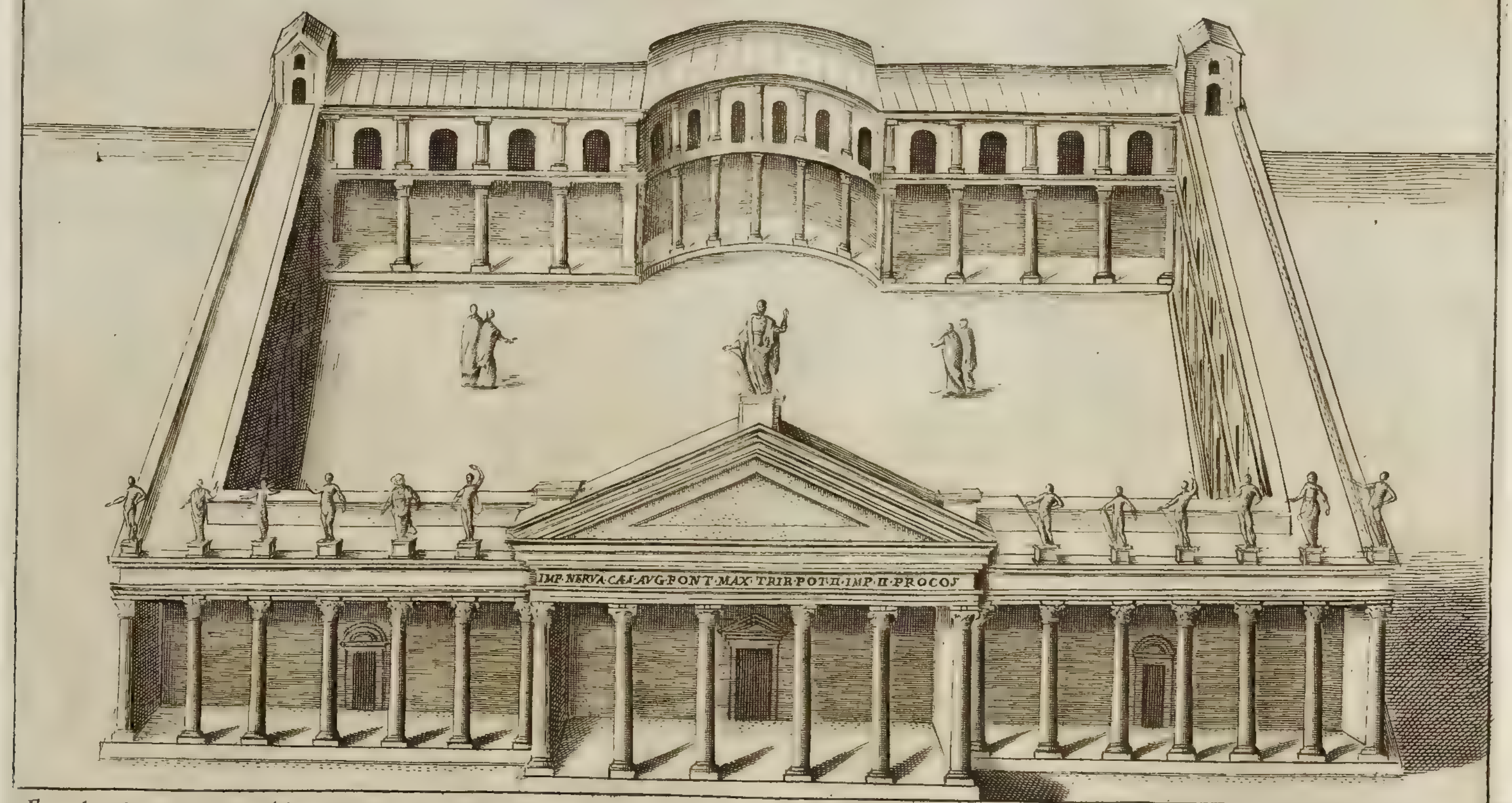

Quamuis olim ea Architectonicæ artis regula fuerit ex Vitruuio et alijs ut Deorum templa certis in locis statuerentur et hac ratione Mercurius forū sibi uendicaret. Nihilominus immutatū hunc ordinē uidimus. nam eundem Mercuriū ædem ad Circū maximū habuisse constat ex Ouidio, ubi statua ipsius posita erat pretiosis ornata margaritis. Fingitur Mercurius Iouis et Cyllenes Nymphæ Arcadis fuisse filius Deorū caduceator atq; interpres, cui quidem Virgilius et alij talaria hoc est pennas pedibus addunt ad uolandum, fatalem uirgam in manu gestare dici ut eas animas ab Orco reuocet, ac rursus eodem præcipitet, nec minus et somnos addat, atq; eripiat. Statius Papinius eidem galerum quo uolando nubes asserent, attribuit. eo Pater ipsius Iupiter usus est ad multas legationes obeundas, necnon et lenone ad sua stupra et adulteria celanda ut passim uidere est ex ipsis ethnicis Poetis. Itaque si Iouem lasciuum, et adulterū faciebant filium quoque eius Mercurium, lenonis officio, ut eius legationi fides haberetur, honestare consueuerant. Mercaturæ Musicæ, eloquentiæ præsse fingebatur. si tamen altius huiusmodi superstitio repetatur. inuenietur sane iam apud Phenices, Alexandrinos, Ægiptios sub nomine Missonis Tor, aut Tod ut inuentorem litterarum celebre numen extitisse,

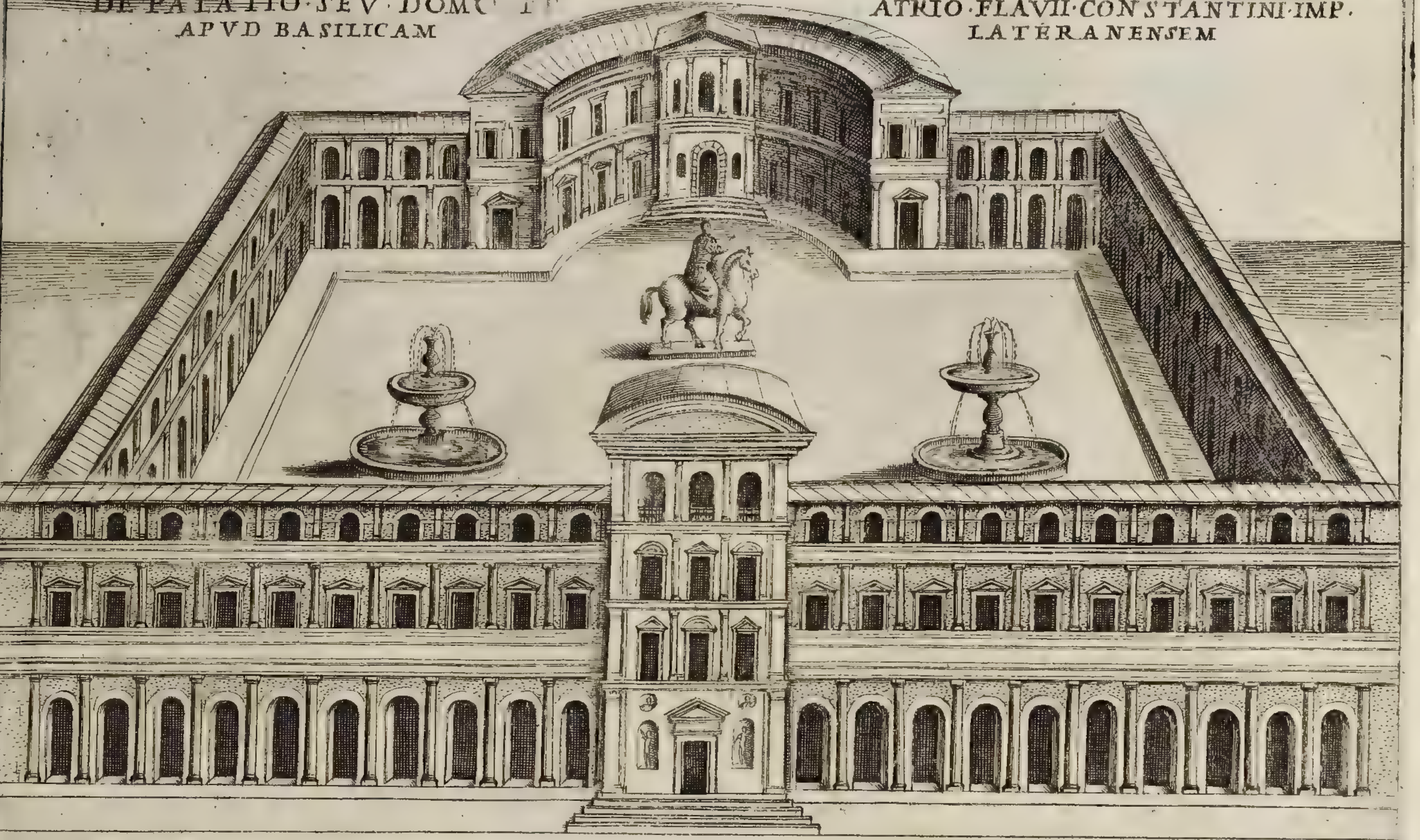
Templum hoc in Auentino monte construxit Claudia Vestalis in honorem fatuæ Fauni filiæ castissimæ; dicitur autem hæc tantæ fuisse pudicitiæ ut nemo illam dum uixit præter uirum suum mas unquam uiderit, quare ei solæ mulieres exclusis uiris quibus ne locum inspicere fas erat in operto sacrificabant. Clodius autem quod pro magno scelere de illo refert Cicero eo libidinis processit ut ausus fuerit ementito habitu ac muliebri specie illis interesse eaq; stupro polluere. Dicebatur autem Bona Dea uel quod eius nomine terrã intelligerent, quæ nobis omnia bona ad uictũ suppeditat, uel Cererẽ Deam frugum quæ ex terra nascũtur. appellabatur quoq; Diana, Lucina, Triuia, Argentea, quæ omnia sunt Lunæ nomina uel quod nocti præesset et nocturno tẽpore hæc sacrificia fierẽt uel quod Diana esset castiss.ª Virgo in siluis perpetuæue nationi dedita ut hominũ consortia fugeret, uel Lucina quod parientibus præesset. nonnunquam etiã uocabatur Proserpina seu Hecate inferni Dea quod huic quoque mulieres passis crinib⁹ noctu ad tedarũ lumina sacra facerẽt. Hæc a nonnullis dicitur fuisse Iouis, ab alijs Hyperionis ex Latona filia unico partu cũ sole seu Apolline edita. De hac mira fabulãt Poetæ et præsertim Ouidius.

FORVM NERVÆ

Erat hoc forum retro templũ nunc S. Adriani prope forũ Romanũ iuxta uel inter forum Augusti et Cæsaris; adhuc pauca quæ extant uestigia sed nuper deiecta indicant porticus et ædificij · elegantiam · ostendunt autẽ porticũ fuisse eximiã columnæ ingentes striatæ opere corinthio. cælatura lapidũ hic quoque uisebantur artificio admirabili quæ ostendunt opus exactissime fuisse perfectũ. Aiunt inchoatũ fuisse a Domitiano, sed deleto eius nomine exoso, Neruæ optimi Imperatoris nomine fuisse insignitum opus. quod quidem uerosimile uidetur quod Nerua tantũ uno anno et quatuor mensibus imperauit · Nunc deiecto ueteri templo S. Petri epistilia ex marmore columnis eius templi imposita ex inscriptione nominis Neruæ ostendunt ea fuisse ex hoc foro ad construendũ illud templũ a Constantino Magno translata, et fortasse etiam columnæ inde fuere allatæ quæ numero centum istud templũ præclaro ac longo ordine sustinebant. Hæc nr̃a adhuc ætate legebatur inscriptio IMP. NERVA: CAESAR: AVG· PONT· MAX· TRIB· POT· II· IMP· II· PROCOS. *quod quidẽ forum pulcherrimis statuis intus et foris erat exornatum de quo scribit Spartianus*

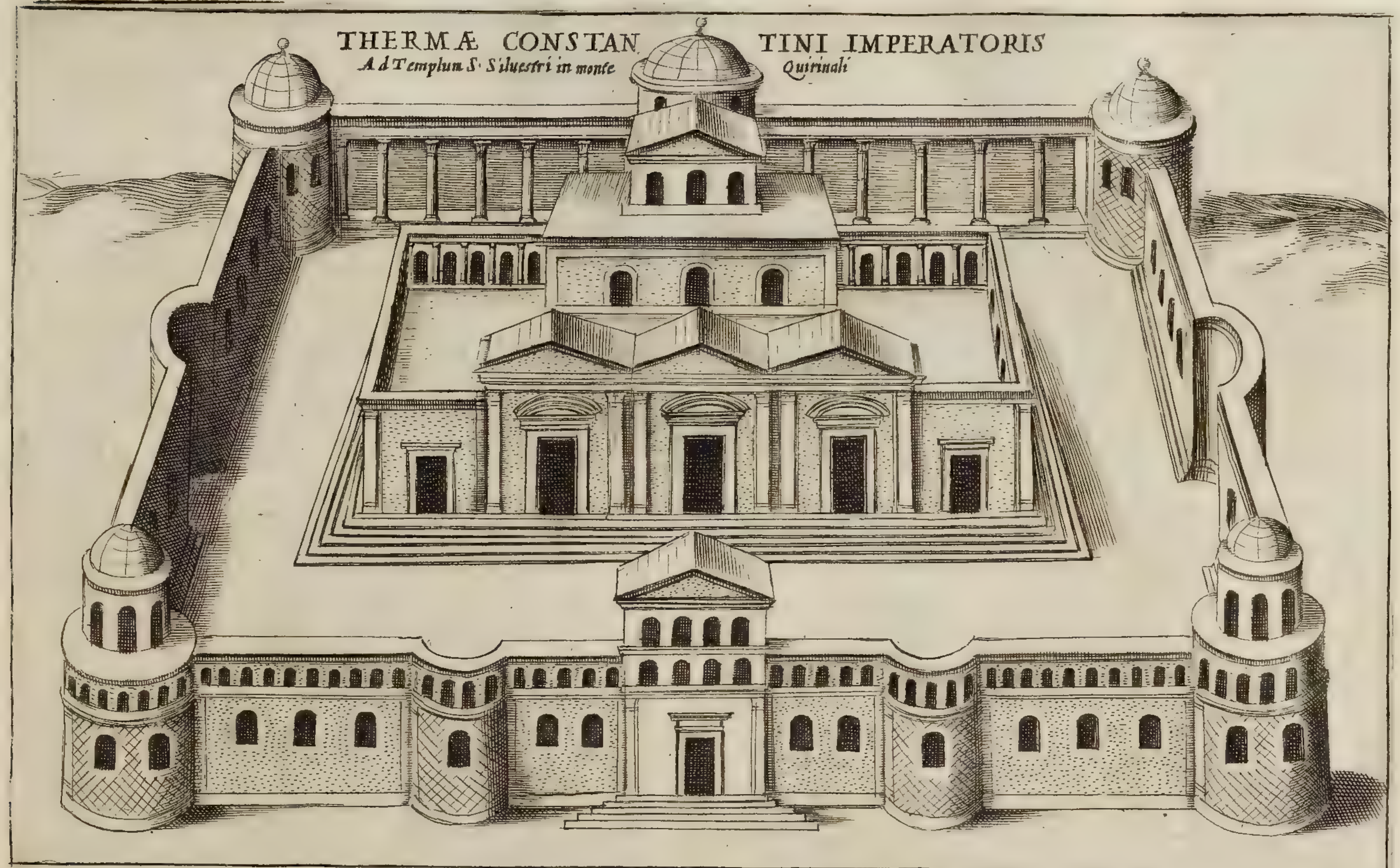
DE PALATIO SEV DOMO ET ATRIO FLAVII CONSTANTINI IMP. APVD BASILICAM LATERANENSEM

PropeBasilicā S.Ioannis cognomentoLateranen. e regione MonteCaelij dicta situ fuit Fla.Constantini Palatiū Lateranēse appellatū a uiro quodā Patritio et consulari maxime apudRempu. autoritatis quiLateranus dicebatur quē, cū esset Consul, crudelissimus Nero iussit interfici; ædes uerò istius amplissimas post longum temporis spatiū Constantinus Imp. obtinuit, quas amplificauit ac postremo S.Siluestro Pont.Max. cōcessit: et ab illo usq hoc temporis Lateranēse Palatiū, quo admodū et Basilica ei proxima nuncupatur. De hoc uiro Laterano et ipsius ædib. meminit Capitolinus his uerbis M.Aurelius educatus est in eo loco in quo natus est in domo aui sui iuxta ædes Laterani; ite Iuuenalis clausit et egregias Lateranor, obsidet ædes tota cohors. Fuit C onstantinus S.Helenæ filius, qui Maxentiū nequissimū Romæ imperatorē supauit cruce in cælo uisa his uerbis ornata In hoc Signo Vinces. In christianos beneuolus et mag.ᵐᵉ extitit. Imperator Romæ cōstitutus occasione lepræ qua laborauit, ad quā balneū ex infātiū sanguine preparauerat, opera S.Siluestri Sum.Pont. baptizatus sanatur. Deinde fusis Maximino et Licinio Tyrānis tranquille uixit prudēter, et animose se gessit; totū Deo et Ecclesiæ uniuersæ atq priuatis se dedit. Arianā heresim cōcilio Nyceno cōuicit; Idolatria euertit; Religionē Christianā propagauit adeo, ut Rege Persar; ad ritus Christianos induceret. meruit igitur Magnus cognominari, et a Senatu Rom. humanæ generat. instaurator Imperij amplitor et pacis ppetuæ cōseruator appellari et ideo a S.S. Greg. et Ambrosio et alijs abundātiss. comendari. tandē uero Opt.ᵐᵘˢ Imp. indignū iudicās Maiestatē suā Romæ totam Rom. Pontifice exercere, cui submissionē deberi cōgnouerat, deliberauit ea relinquere Cristi Vicario, et Constātinopolim suo nomine reedificauit ubi Imperiū habuit. Tande uero ex morbo piissime moritur. quod autē unus Platina asstimet Constātinū leprā nō laboraste et quidā alius assirmet in fine uitæ sacro fōte ablutū fuisse et in Arianā pestē incidisse allucināt. p̄fecto nomine Patris p. Filij eius d appell. accepte.

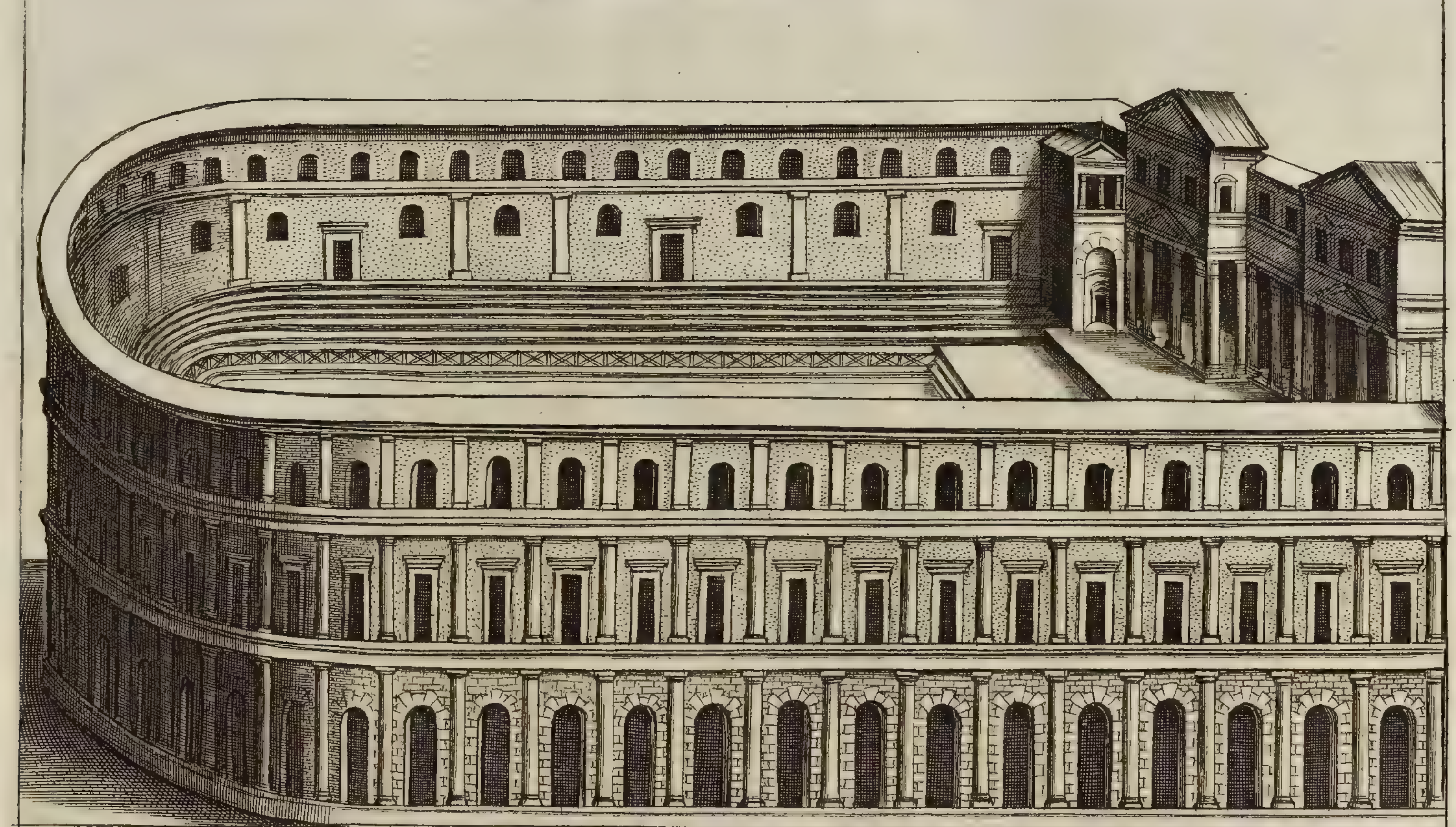

Arcum hunc Constantino posuit S·P·Q·R· ob reportatas uictorias, sed præsertim ob liberatã Vrbem quam tyrãnice inuaserat et administrabat Maxentius, profligato eius exercitu longe suo licet numerosiore ad pontem Miluium ubi Maxentius ex fuga quoniam iam longius Constantino obuiam prodierat, reuersus, de ponte artificiose coniunctis lintribus composito, in Constantini ruinam, prolapsus in Tyberim, cum magna suorũ manu misere perijt. Narrat Eusebius lib. 9 hist. Eccl. Constantinũ hanc uictoriam obtinuisse diuinitus uirtute S. Crucis, quam dubius de futuro belli exitu in cælo mira luce circumfusã uiderat his uerbis: IN HOC SIGNO VINCES *: quamobrem adeo deinceps felicissimis crucis auspicijs confidit, ut eam perpetuo exercitui suo ad modum Labari præferri iusserit. Vrbem uictor ingressus non solum hic Arcus, uerum etiam statuã fuit ei collocata manu dextera crucem gestans, his uerbis* HOC SALVTARI·SIGNO·VERÆ·FORTITVDINIS·INDICIO·VRBEM NOSTRAM LIBERAVI·

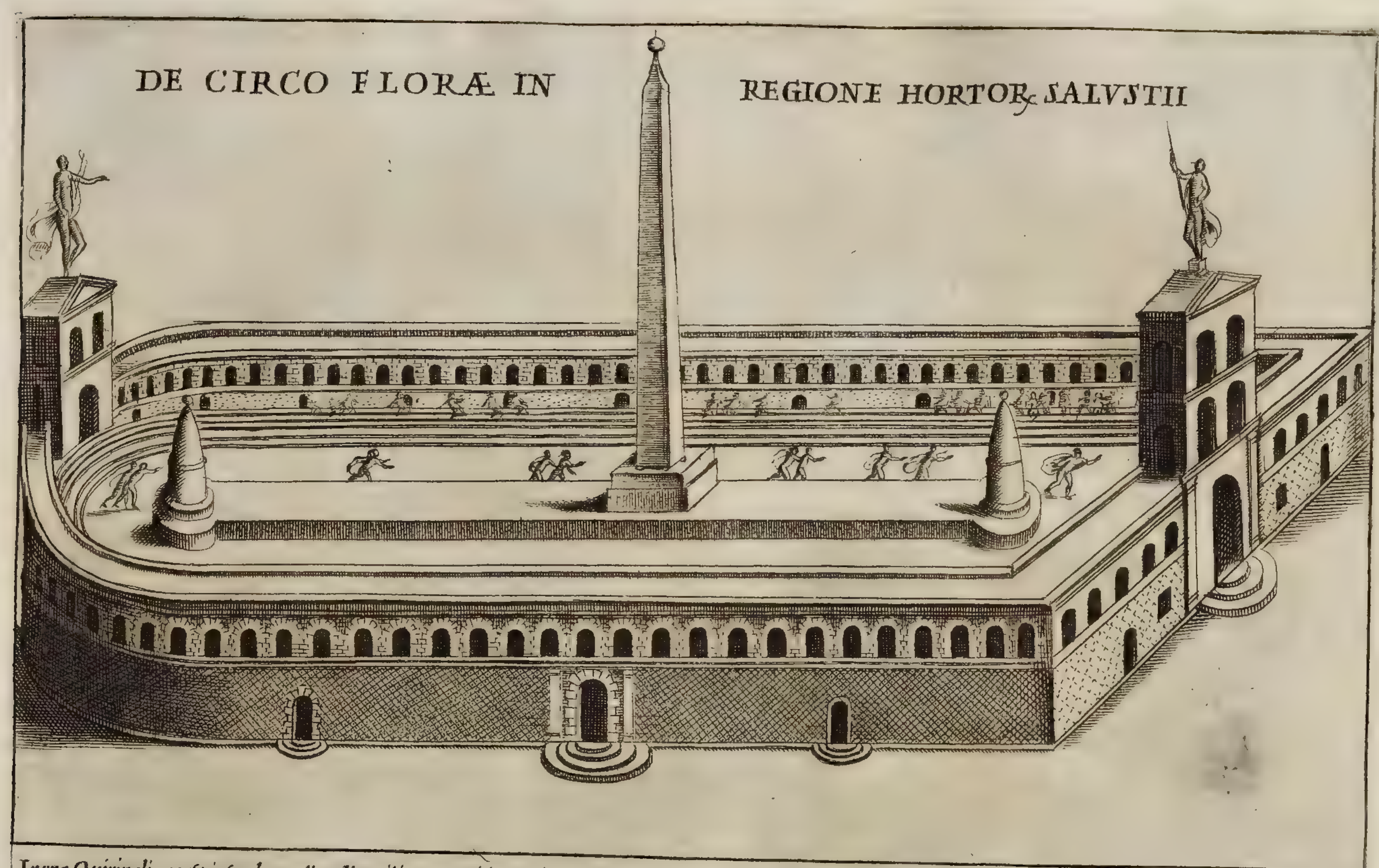

Thermas has in M. Quirinali Cōstanstinus Mag. cōstruxit Perpēna ciuili bello deiectas, utinfra dicitur, restituit, sed ijs uetustate ferme collapsis, in eodē soli uestigio, ibi eas Xpianiss.mus Imp.or Romanæ Ecclesiæ amplificator extr
uxerat eiusdē S.R.E. Ill.mus Card. Burghesius Pauli V. eidē Ecclesiæ nūc feliciter præsidētis nepos eiusmodi ædificiū cū adiunctis hortis excitat, quod haud scio an suo splendore ueteri, licet splendidiss.o ut ex eius uestigijs
nunc ad hanc nouam fabricam deiectis constitit ullo modo cedet. Imperatoris thermarū uestigia, quæ eximiæ fuisse magnitudinis, et elegantiæ testificantur. omnibus suis membris ac nume:
ris absolutissimæ fuerunt. quippe quibus nec picturæ, nec statuarum ornamenta deerant, quarū tres pedestres ipsius Imperatoris in habitu militari hodie in Capitolio iuxta ædē cognomē:
to Aracœli conspiciuntur ut bene annotauit Lucius Faunus. quarū thermarū maiestas et splendor ex eo conijci potest. quod in maximo pretio habebantur à S.P.Q.R. enimuero, cū belli
immanitate, et insolentia deformatæ, et semidirutæ extitissent Petronius Perpenna Vrbis prefectus ex ordine senatus. sumptuque publico reconcinnauit ut in ipsar, ruinis hæc in marmore
testatur inscriptio Petronius Perpēna magnus Quadrantianus V.C. MI. Præf. Vrbis Thermas Constātinianas longa iniuria, et abolendæ ciuilis, uel potius fatalis cladis uastatione ueheme:
ter afflictas ita ut agnitione sui ex omniparte pdita desperatione cūctis reparationis adferret; deputato ab ampliss.o ordine, paruo sumptu quantū publicæ patiebātur angustiæ ab extremo uindi:
cauit ex prouisione longissima in pristinam faciem splendoremq. restituit.

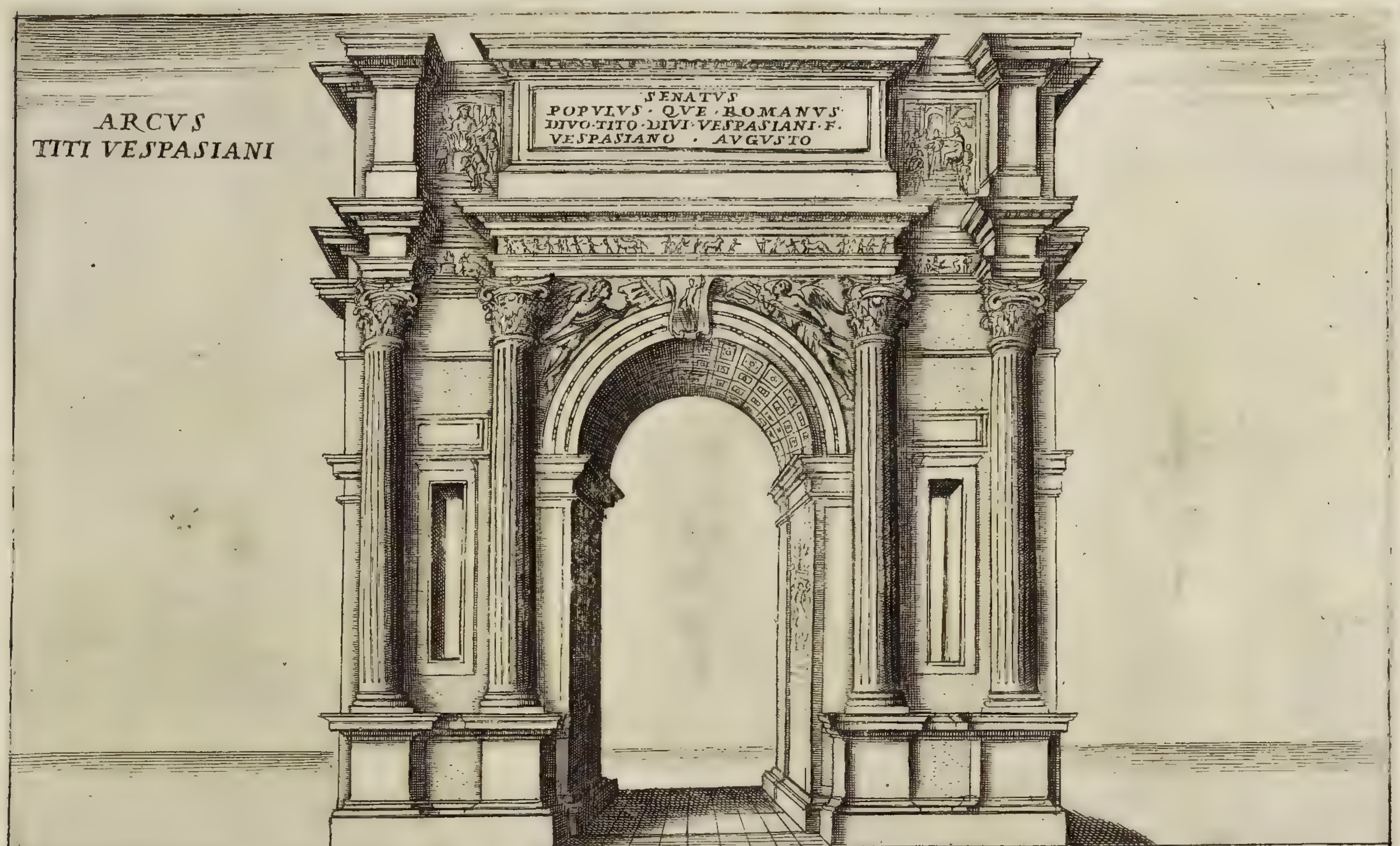
THEATRVM MARCI SCAVRI

*Hoc Theatrũ optime describit Plinius lib. 36. his uerbis Hic nimirũ Scaurus, fecit in ædilitate sua opus maximũ omniũ quæ unquã fuere humana manu facta nõ temporaria mora uerũ etiam æternita-
tis destinatione Theatrũ hoc fuit: schena ei triplex altitudine 360 columnar, in ea ciuitate, quæ sex hymetias non tulerat sine probro ciuis amplissimi ima pars schenæ e marmore fuit. Media e uitro
inaudito etiam postea genere luxuriæ suma tabulis inauratis columnæ ima duodequadragenũ pedum signa ærea inter columnas fuerunt tria millia numero. Cauea ipsa cepit hominũ 80000 cum
Pompei amphitheatri toties multiplicata urbe tantoq, maiore populo sufficiat large 40000 sedente sedet reliquus apparatus tantus attalica ueste, tabulis pictis, cæteraq, cura fecit ut in
Tusculanã uilla reportatis quæ superfluebant quotidiani usus delitijs incensa uilla ab iratis seruis concremarentur ad sextertia 1000. Aufert animum et a destinato itinere digredi cogit
contemplatio tam prodigæ mentis Hæc Plinius qui nõ uidetur probare tantum luxum quod nimium excederet modestiã ueterã Romanor. Adijcit deinde maiora de C. Curione qui
Scaurũ uoluit superare altero theatro quod fecit immo potius duobus e ligno Theatra (inquit paulo inferius) iuxta fecit amplissima e ligno cardinũ singulor, uersatili suspensa libra-
mento, in quibus utrisq, ante meridiano ludor, spectaculo edito inter sese auersis, ne inuicem obstreperent scænæ, et repente circũactis ut contiterant. Postremo iam die disceden-
tibus tabulis et cornibus inter se locantibus faciebat amphitheatrum, et gladiator, spectacula edebat ipsũ magis auctoratum populũ Romanũ circũferens hæc ille.*

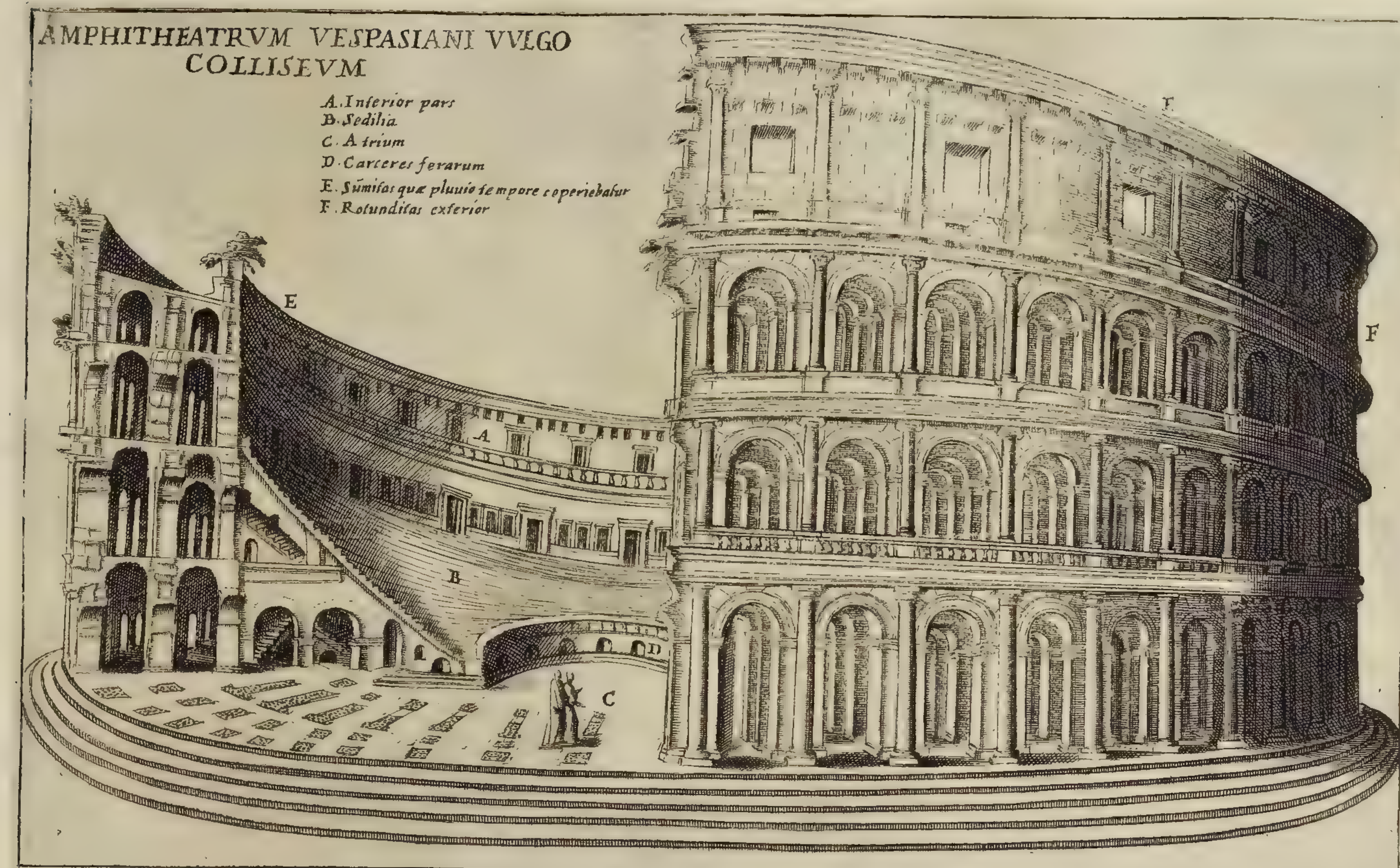
Inuna Quirinalis parte inter duos colles olim scilicet montē Apollinis appellatū et ubi capitoliū uetus fuit, iacet uallis exigua, quæ Floræ Circum continebat. Quæ quidē uallis muris erat circumdata adludos Florales, qui per infames et impudicas Meretrices sūmo cūdedecore foeminei sexus edebantur. Quis antiqui autem P. Romani auaritiam, et supersti: tionem non admiretur eo magis quod ipse rerum Dominus sibi hanc beluinam nedum humana turpitudinem persuaserit. ut eiusmodi spectacula fieri in ciuitate non modo sineret sed etiam constitueret ductus cupiditate ingentium diuitiarum quas ista Flora cum meretrix esset eximiæ pulchritudinis meretricio questu comparauit et illi reliquit eo pacto ut singulis annis in die natalis sui similes ludos ederet. ut refert Lactantius. qui quidem pudore suffusus cum hanc celebritatem sub nomini Floræ, quam Deam Florū putabat, cohonestaret, in maius absurdum deuenit, simili ritu Deos suos celebrari debere existimans. Fingitur autem Flora Dea quæ floribus præest, in quos à Zephyro uento amænissimo potestatem accepit in pretium uiolatæ pudicitiæ ut meminit Ouid. quam postea ipse duxit uxorem, et Cloræ in Floræ nomen immutauit. Huic er: go deinceps Ludos celebrare dicebant ut in frugibus atq; arboribus flores conseruare dignaretur. Quid tamen mirū si tunc ab scopo Christianæ Religionis aberrabāt.

Arcum Tito Vespasiani filio optimo Imperatori ita ut delitiæ generis humani diceretur S·P·Q·R· ad caput Comitij in uia sacra statuit, ut uictoriarum eius monumentũ et præsertim ob expugnata Hierosolyma quæ tandem post acerbissimam omnium fere obsidionẽ cepit, ad eam enim obsessos redegit inopiã, ut quod Iosephus narrat Hebræus, mater propriũ infantem (proh nefas) fame coacta, igni assum uorauerit, quæ omnia accidere, ut recte animaduertit Euseb. lib. 3. hist. Ecc. ita quemadmodũ a Xpõ Dño fuerant prædicta, ob cuius indignissimã necẽ tantã calamitatẽ subiere, adeo ut Titus ipse, alioquin ingenio clementissimus, miratus tantã stragem, sublatis in coelũ manib⁹ Deum testatus, dixerit, opus suum nõ esse; numerus cæsorũ et fame enectorũ, præter abductos in triumphũ, et ad metalla damnatos supputatur fuisse undecies centena millia. Ad monumentũ huius uictoriæ, ab uno latere Arcus conspicitur currus quadriiuga quo Imperator triumphans uehitur præcedentib⁹ 12 lictorib⁹ cũ suis quisq; fascib⁹; ab altero candelabrũ aureũ, tabulæ legis, mensa aurea, uãsa oĩa ex augustiss.° Salomonis templo sublata.

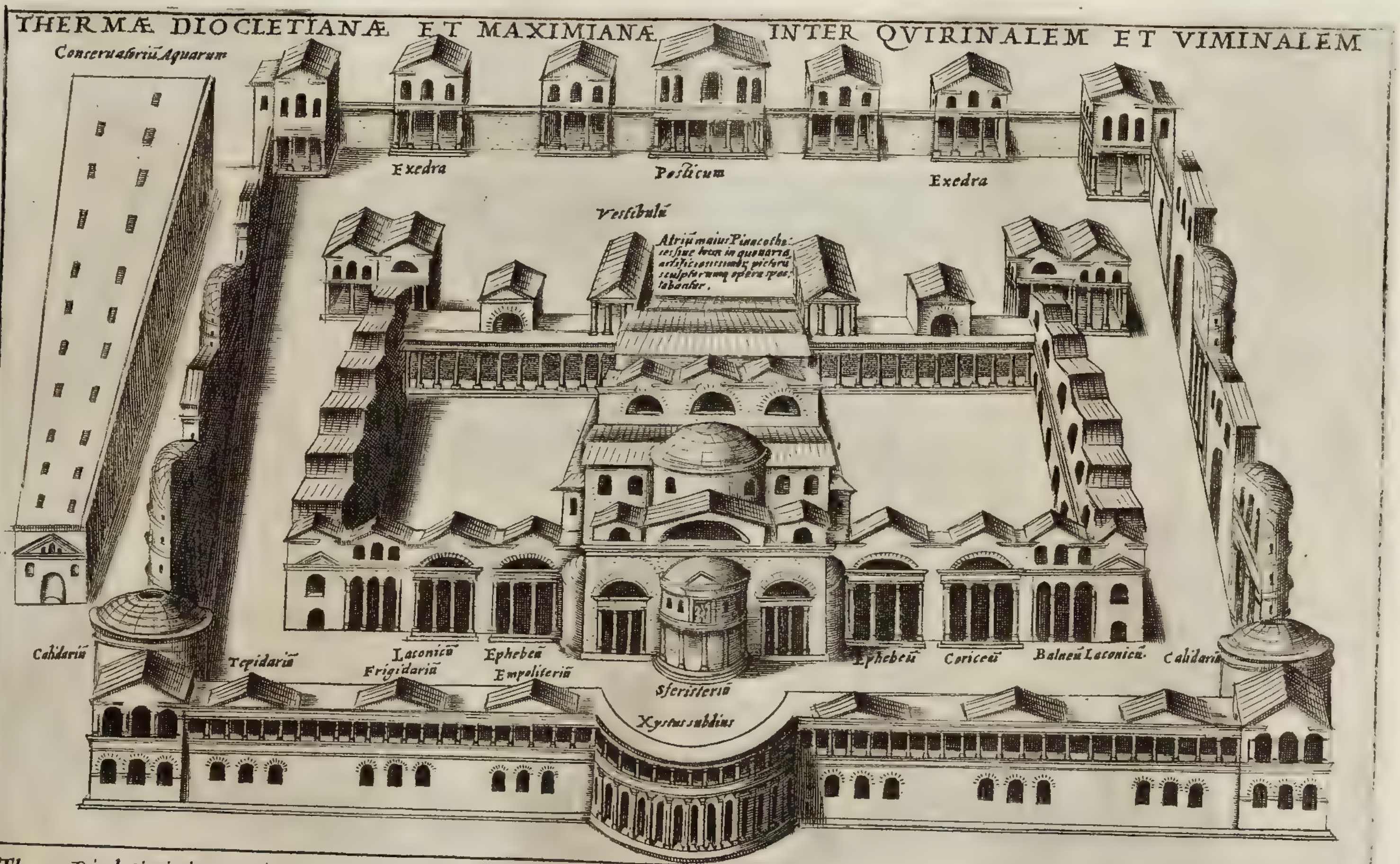
Huius adhuc cernuntur uestigia iuxta amphitheatrum Titi. dicebatur Sudans, quoniam ex ea defluebant aquæ abundantes ad reficiendos eos sitimq, eorum sedandã qui spectaculis in amphitheatro interfuerant. dicitur in eius summitate stetisse Iouis statua uel potius pila coniectura ducta ex numismatibus Titi ubi eius: modi meta cernitur. erat hæc compacta e lateribus ad cognoscendum locum. uides hic ab uno latere amphitheatrum Titi, ab altero Arcum Constantini. Vides hic præ: terea Ioannem Grossũ Heluetium pro more suo nobilibus Germanis antiquitates ostendentẽ Romanas, cuius ipsi, ut etiam nobiles Galli, sunt inspectores curiosissimi et merito quidem, nam præter quam quod decet honestos uiros huiusmodi honesta occupatio ad ponendum tempus utiliter et cum uoluptate interim dum alij illud im: pendunt, pecuniasq, profundunt in res cum honestate pugnantes et in plurima mala quæ secum solet afferre otium malorum omnium origo, proficiunt etiam hac cognitione ad cognoscendam rerum omnium uicissitudinem quomodo plurima nunc iaceant quæ olim floruerunt, adde quod multum facit hæc cognitio antiqui: tatis ad intelligendos et interpretandos profanos auctores.

Amphitheatrū hoc quod erat in medio Vrbis fuit à Vespasiano Imp. ex Tiburtino lapide inchoatū, perfectū à Tito præsertim ac Domitiano eius filijs, uel potius, ut alijs pla: cet, pfectū quidē fuit à Vesp.no à Tito autē dedicatū, et à Domitiano exornatū. Quatuor cōstat ordinibꝰ dorico nimirū ionico, corinthio, et composito; altitudo eius fertur palmorū 221 ⅓ latitudo seu diameter 760 Romanos pal. cōplectitur, si eam dimetiamur ab ambitu seu circulo primo eius exteriori, nā alioquin, cū ut Amphitheatrū sit compo: situ ex duobꝰ ueluti theatris, ac propterea cōpertū sit intus habere formā circuli potius oblongi, instar oui, quā rotundi, eius longitudo reperta fuit ab ijs qui eam sunt dimensi esse 820 pal. capiebat 87 millia spectatiū uarios ludos, certamina, tā gladiatorū, quā cū bestijs pugnātiū, quæ ibi ad oblectādū populū frequētius edebātur. spec: tabāt ūte ōēs pmiscue; postea statutū ut senatores seorsim spectarēt à cetera turba, quodquidē plebs ægre tulit; locus erat factus, ut si quis tardius ad spectādū accederet, aut citius, nondū finitis, alicui erat recēdēdū, id quidē posset absq. aliorū impedimēto, porticibꝰ ita seu gradibꝰ accomodatis, ut etiā ex uestigijs hactenus extātibꝰ potest agnosci. Inter alios autē qui cū bestijs pugnarūt, uel ad bestias dānabātur, erāt inocētes Xpiani, et pręcipue fama est S. Ignatiū fortiss. illū Xpi M. Io: Ap. discipulū hic leonibꝰ fuisse obiectum

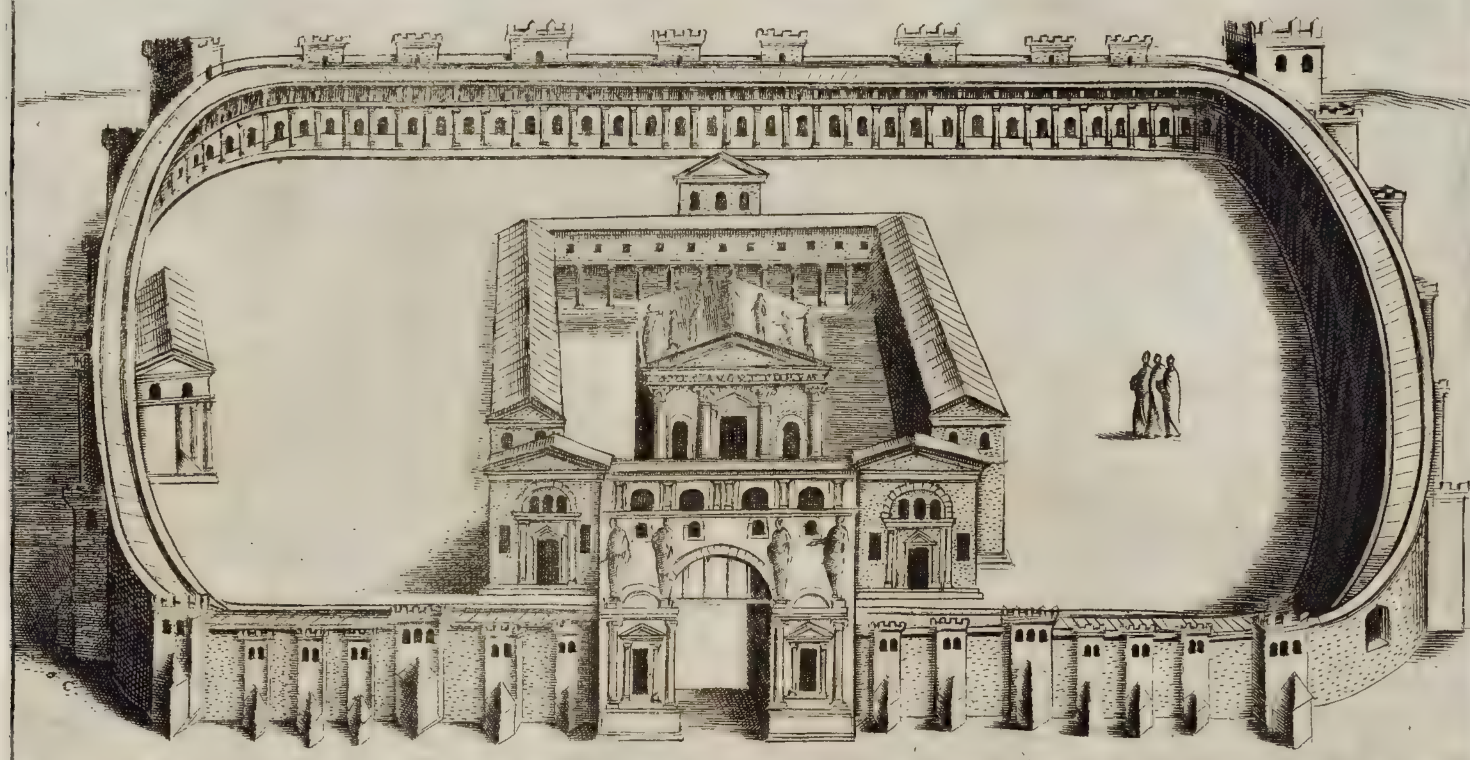
Vespasianus octauo anno cõsulatus sui hanc molẽ in media urbe cõstruxit, quod liquet ex nũmo cuius inscriptio Imp. Cęs. Aug. Cos. 8. P.P. et parte alia ipsumet amphitheatrũ expressũ. quod tamẽ Titus F. absoluit autore Lipsio. ac tempore decurrẽte M. Antoninus Pius teste Capitolino, deinde Heliogabalus referente Lampridio instãrauit. hodie trito sermone uulgi Colisseũ dicitur, quia Neronis cũ capite colossus in uicinio erat, quod et Lipsius diligẽter ãno: tauit; quo etiã loco pars domus Neronis extitit, et eiusdẽ stagna fuisse cõstat ex Martiale hic ubi cõspicui uenerab.ⁱˢ amphitheatri erigitur moles stagna Neronis erãt opus ampliss. et ab antiquis decantatiss.ᵘᵐ fieri, unde caput urbium potuisset. et Martialis citra adulationẽ dicere potuisset. omnis cęsario cedat labor Amphitheatro, unũ præcũctis fama loquatur opus. quid mirũ si hodie a nobis spectantib᷈ ita semirutũ atque cæsum ut Lipsij uerbis utar scintillas emittat prisci splendoris. eo sublimius quod Amianus affirmet ad ipsius sũmitatẽ ægre oculos humanos cõscendere. eo capacius, quod P. Victor referat 87 millia cepisse loca, intelligens tũ de sedilib᷈ gradarijs nõ autẽ de pulullis in quib᷈ sedisse cõmodi uult oct: ginta septẽ millia hominũ Amphitheatrũ ideo dictũ quod ea duobus quasi theatris cõficeret, quamuis Lipsius contẽdat id fuisse forma paulo magis porrecta et oblongo. cuius et õia mẽmbra, ornamẽta, et munera ipse accuratè et luculẽter prosequitur in suo amphit.ʳᵒ et Saturnalib᷈. refert autẽ Dion Niceus Titũ p dies 100. in hoc suo amphit.ʳᵒ gladiatores, Naumachias et uenatus edisse die namq dedicationis amphitheat. elephantes, ursos, apros et Pantheras taurosq ferociss.ⁱˢ imisit, quin etiã grues quę erat ad num.ᵉ 9 milliũ quos à fœminis ignobilib᷈ fecit occidi deinde gladiatores exhibuit qui hostili animo se mutuo incidabat. ut Ioui latiari uel infernali ut uocat Prudẽtius cuius ara ibi erat, se cõsecrãret, tãdẽ p ductus et me atus aqua, in amphit.ʳᵘᵐ e uestigio erupẽte naues hinc inde nauigãtes, et inter se pugnãtes aspiceres, tãdẽ uero multi ob fidẽ Xpianã hic spectaculũ facti fuerũt Deo Angelis et hominib᷈ inter quos S.ᵗ Ignatius Xpi frumẽtũ electissimũ bestiaʒ dentibus emolitus ad cœlestis bealitudinis deportatus fuit horreum.

Thermæ Diocletiani sitæ sunt inter colles Viminalẽ et Quirinalẽ locus Altasemita dicta; has iam a ueteribus institutas, ut indicat lapis ibi repertus, amplificauit et perfecit Diocletianus cum Maximiano collega: qui deinde illas exornarint et dedicarint constat ex lapide inibi inuento ubi hæc inscriptio. CONSTÃTINVS ET MAXIMIANVS INVICTI AVGVSTI SEVERVS MAXIMIANVS CÆSARES THERMAS ORNARVNT ET ROMANIS SVIS DEDICAVERVNT. Construebantur au: tem ad tuendam ualetudinẽ, nam cũ essẽt calidæ, hoc enim uocabulũ græcũ thermæ indicat, facile eas ingressi sudore manabant uel etiã aquis salubriorib9 reficiebãtur seruatis in subterraneis locis, dolia seu castra appellabantur unde aqua deinde in plurimas partes dispertiebatur, addebantur thermis loca seu aulæ amplis.ᵃ porticusq, ingentes seu xisti cũ exedris ad exercẽda corpora animosq, Ædificiũ sane ut ex uestigijs quæ adhuc extant apparet fuit Romana dignũ magnifi: centia, indicantia columnæ prægrãdes fornices siue arcus parietes admirabili õia opere cõstructa. quare locus et merito quidẽ diuino cessit cultui accõmodatis uestigijs ad Amplis. templũ S. Maria Angelor; ut alijs itẽ ad S. Bernardi; merito in quã quod structura hęc multa cõstet Xpianor; sudore XI enĩ millia dicũtur ab infestis. Xpiano nomini Imp. ædificia huic struẽ: da damnata seu addicta.

CASTRVM PRÆTORIVM

post Thermas Diocletianas ad Vrbis mœnia

Castrumprætoriu teste Suetonio locus erat celebratissimus à Tiberio Cæsare Pretorianis cohortibus quæ à custodijs Imperatoris erant constitutus, ne uagarentur, ac per hospitia ut mos erat, diuerterentur. Scriptores qui antiquitati student, uarie de huiusmodi situ opinatur, qui eum uia Appia nó procul ab æde S. Sebastiani collocát: Qui in extrema Vrbis parte ex Plinio fuisse cómemorát, inter uias Nomentaná, et Tiburtiná, ut hodie uestigia urbis mœnib^9 adiuncta in eo latere, quo Oriente respiciunt, ostendútur. Scriptores 2.ª sententiæ quo rum inuentor, ac delineator diligés est Pyrrhus Ligorius, uerisimiliter, immo et efficacius probare contendút, et ex ibide ruinis, et ex fuga Neronis qui cú in fundú Phæontis liberti sui pro: peraret iter faciens p uias salaria, et Nomentaná ex prætorio quod prope erat, Pretorianor clamore cótra se concitatú audiuit et expauit ut refert idé Suetonius. Huic equidé sententiæ sponte subscribo, quia fundaméns innititur. erat hoc castrú ex laterib^9 pulcherrimo opere reticulato cóstructú. ubi mansiones eleganter depictæ erant et porticus columnis suffulta ce mentitijs, maltha desuper súmo cú artificio coopertis. Intus ædicula teste Herodiano in gratiá Cæsar, siue Augustor, fabricata: ut ex tegulis ibi repertis uidere est cú hac inscriptione ex æde Augustor. p fistulas plúbeas aqua in húc locú deducebatur ut scribit Capitolinus quas Pop. Rom.^us in iurgio cú Prætorianis inito, quod ipsi loca et tépla cópilare uolebát abscidit unde co: acti Pretoriani pacé cú Populo cófirmare coacti sút. situs huius castri uineis hodie occupatur quáuis priscis téporib^9 ut idé Pyr. Ligorius testatur in suis paradoxis extitit téplú a Xpianis extructú.

Ante theatrum, quod sub nomine Marcelli nepotis ex sorore Octauia Augustus excitauit cuius pars ad huc ibi uidetur in ruina, curiā Octauiā fuisse tradit Appianus cui iuncta erat eius nominis porticus, quæ ut conijcitur a S. Nicolao in carcere usque ad S. Mariā in porticu extendebatur. In hac curia et porticu multas depictas imagines, statuasq. erectas Plin. memorat, et ab eximijs cōmendat auctorib' inter quas pictura erat Herculis, et aliæ ab Arthemone cōfectæ et statua Apollinis tenētis fulmen. nōnulla etiā delubra nempe Iunonis cū ipsius, Veneris et Esculapij simulacris. itē Apollinis ac ipsius duæ ibidē effigies, Latonæ et Dianæ, nouēq. Musar. Tandē aliæ considerādæ quæ in scolis ibi Octauiæ appellatis uidere erant, de quib' meminit idē Plin. In hoc tēplo S. Mariæ in porticu cōseruatur imago quędā B. Mariæ Virg. quæ habetur ex antiqua traditione delecta et portata fuisse p manus Angelorū B. Gallæ Virg. fil. Symachi Rom. patritij cuius uitā S. Gregorius PP. cōscripsit lib. 4. dial. c. 13. S. Ioāne Pont. Max. qui illud tēplū eidē imagini cōsecrauit. Deinde uero successores scilicet idē Greg. Alexander 2. Greg. 7. Celestinus 3. itē Calistus 3. Leo X. Adrian. 6. Paulus 3. pro sūma in eā pietate, quę multa miracula edidit presertim in pestilētia. qua Roma interdū laborauit, idē imago est in sapphiro ut uidetur mirabiliter delineata templū paucos ante anos additis Sacerdotibus ex Congr. Lucæ egregie fuit instauratū, est columna uisenda ex lapide pellucido.

PARMA
ROMA
SERENISSIMI·PRINCIPIS·RANVTII·FARNESII
PARMÆ·ET·PLACENTIÆ·
INVICTISSIMI·DVCIS
AVSPICIO·
ANTIQVÆ VRBIS SPLENDORIS
CŌPLEMENTV̄
IN QVO ROMANORVM IN TERRIS MARIQ; COPIÆ·DIGNITAS
MILITARIS·OMNES TERRESTRES NAVALESQ VICTORIÆ ET TRIVMPHI·
OMNES REGES REGINÆ ET PRINCIPES TRIVMPHATI·PONS IPSE TRIVMPHA
LIS·ROSTRALIS ET MILLIARIA COLVMNÆ·NVPTIALES RITVS·LITERAR ET PA
LÆSTRÆ GIMNASIA·THEATRA·TEMPLA·CVRIÆ·PALATIA·HORTI·VARIAQVE
ÆDIFICIA·DANIELIS DE ROMANO IMP·VATICINIVM·IPSIVSQ IMPERII TOPO:
GRAPHIA·ET CÆTERA·OĪA ADHVC DIGNIORA SCITV IN ÆRE GRAPHICE
DESCRIBVNTVR ET ELEGANTER COMMENTARIIS EXPLICANTVR.
IACOBO LAVRO ROMANO AVTORE ET SCVLPTORE.
ANNO·DNI·MDCXV·
Romæ Cū Priuilegio Sūmi Pontificis et aliorum Principum.
Superior permissu.
Ægide posthabita Pallas tenet inclyta Parma
Hic amat illa sophos, belligerosque viros.
Non doleo perijsse meas nunc, inquit, Athenas,
Cum mihi sint aliæ, quas mea Parma fouet:
Viuite Farnesi, manibus date lilia plenis,
Vt sua Parma legat lilia, Roma sua.
In quadro qualem genuit te Roma Quirinus,
Mars tuus ancilis margine gestat auus.
Scilicet immotum fore in aurea secula regnu
Augural æthereus dum tibi Pastor erit;
Dum tua prole uirum felix Farnesia uirtus
Te colet et studio consilioque teget.
And. Baianus Lusitanus.

Romæ cum Privilegio Summi Pontificis. *Superiorum permissu · Iacobus Laurus · f.*

SERENISSIMO PRINCIPI RANVTIO FARNESIO
PARMÆ ET PLACENTIÆ DVCI INVICTISSIMO.

Iacobus Laurus Romanus Felicitatem.

SOLENT, qui res suas potius iudicio, quam viribus metiuntur, Princeps Serenissime, earum magis exitus, quam primordia perhorrescere. Qui enim auspicantur; noua quadam inuentionis specie deliniti, sæpiusq; delusi, nulla hactenus Duce, nec dum etiam Comite experientia, omnia de ingressu; multa de progressu, non pauca de egressu sibi promittunt. Qui vero finem contemplantur, atque ita Poetæ sententiam secum animo volutant, Exitus acta probat, non possunt non trepidare, & si salua existimatione fieri potuisset, referre pedem, & ad initium euanescere, metuentes, ne caput pedibus capitiuè pedes respondeant, & altiori de se opinioni minus satisfaciant; si qui sunt, qui discrimen huiusmodi vereantur, in eorum ego nomen meum profiteor, Præsertim cum 28. ab hinc annis, Romæ mihi patriæ suorum olim Principum, Cæsarumque monumentis florentissimæ, nunc autem ob eadem partim diruta, & dissipata, partim demortua, nedum expirantia vestigia lamentabilis; egomet iuuenili quondam ardore correptus artem meam Ducem, & magistram secutus antiquitatum omnium studiosus, ne dicam superstitiosus, liberè, & audacter antiquæ matris ossa colligere non desierim, vt variè hic illicque composita, & ingenioso quasi artis spiritu excitata, in librum antiquæ Vrbis splendore prænotatum tanquam in monumentum congererem. Proposito quid hoc ieiunius, quid ineptius nisi suo fine compleretur? quid fine pulchrius, & suauius? quid tamen eo rarius quid difficilius? fine res omnes coronantur, fine existimatur gloria, fine victoria celebratur. Quamobrem mihi iam ad exitum properanti, & daturo ipsius Vrbis splendori complementum, difficilis via cum ex ipso fine, tum ex grauiore materia nunquam sic fortè visa, ne dum etiam agitata se obtulit, vnde timor incessens, audaciæ pennas eripuit, diffidentiæque, & perplexitatis monstra excitauit. Tantis his ego tenebris obuolutus quid facerem, quo me verterem, quo confugerem, nisi ad te vnum Parmæ Ducem inuictissimum? quem inuoco, cuius imploro præsidium, videns tuæ te Parmæ, tanquam ægidis fatalis obtutu huiusmodi, & maiora posse euertere, & dissipare prodigia. Etenim non ignoro quanti omnia scientiarum genera facias, cum nec minimæ quidem facultatis artificem munerari, ornareque desinas. Quid? si hoc tibi à natura insitum, & expressum à maioribus iure acceptum hæreditario confirmasti? Non equidem retrò longiùs, quam epistolæ lex patitur, Farnesiæ tuæ gentis antiquiores memorias excitabo, quin etiam recentiores tres tantum adducam, singulas suo modo, & genere probatissimas. In primis quis vnquam Pauli III. summi Pontificis tui Ataui, quis deinde Alexandri Illustrissimi Cardinalis Farnesij inclyta & beata illa tempora cum lacrymis, & veneratione non recolat, quibus tot in hac Vrbe litteræ, & ingenia, quot in Cœlo sidera, relucebant: quis tot hæc lumina excitauit, nisi Farnesia munificentia, & humanitas? qua viri illi sapientes illecti, aucti, & confirmati in Mecænatum suorum laudem, gloriamque vigilabant. Præterea ambo hi Principes non ignari antiquæ Vrbis expressam, & ante oculos propositam magnitudinem Christianæ fore Reip. commodo, & ornamento non mediocri; quòd eo homines diuersis ex finibus confluentes, ipsam in pristino, quàm maximo splendore constitutam videntes Euangelicæ vim potentiæ suauissimam, mirabilemque agnoscerent, quæ totius Orbis caput, quodtam arduum, & indomitum videbatur, Christi legi tàm mirè & iucundè submiserit; atque vniuersam ipsius Vrbis gloriam, & amplitudinem in statuis, & ædificijs cæterisq; id genus monumentis consistere, statuas propè innumeras magnis sumptibus comparandas, & eruendas, ac detegendas curarunt, quas partim in Capitolio posuerunt, partim domi conseruarunt, quibus totam, si diutius vixissent, Romam decorassent, multas Romanorum ruinas, eas quæ iustè, ac piè resarciri possent, instaurare cupiebant, quibus instauratis longe ipsa vetera superarent. Propterea non temerè factum esse iudico, vt eiusdem Pauli III. Pontificatu planta vrbis veteris incisa in marmor inuenta fuerit, quasi vero Roma ipsa tantorum Principum consilium, animumq; confirmans, exemplar illud ostenderit, quo se nouam, & recentem ædificare potuissent, nisi citiùs ad cœlestem patriam conuolassent. Testatur hanc animi celsitudinem Farnesiorum in Vrbe Palatium magnitudine, & artificio superbissimum, testatur Villa illa admirabilis Caprarolæ nunc, & olim totius Italiæ nobilissima, quò omnes, qui spectandi studio ventitare consuescunt, facile iudicare nequeunt quid in ea magis, formam ne singularem, molemne amplissimam, an structuram operosissimam demirentur? testatur Illustrissimi Odoardi quoque Farnesij Patrui imitantis vestigia illustratum vsque hodie Patrum Societatis IESV Templum, & domicilium perfectissimum. Quæ omnia Alexander Illustrissimus Card. Farnesius ad Dei gloriam, & Farnesiorum piæ, & inclytæ familiæ memoriam, incredibili sumptu construxit, nihil aliud tanta ex gloria sibi ipse vendicans, quam suo in templo planissimam, humi, iacentem, abiectamq; sepulturam. Quid hoc exemplo singularius, quid hac abdicatione diuinius? vt cætera, eaque innumera huius Principis ornamenta sileam, quæ in Patrui sui Pontificatu suoque in officio, cum Romæ, & totius Italiæ, ac Vniuersi Orbis vtilitate, & gloria exercuit, quæ cum in ipsius Pontificis laudem cuncta cesserint, de ambobus promiscuè meminisse præstat, quam singulis laudando minus satisfacere. Quid autem de altero Alexandro Celsitudinis tuæ Patre dignissimo referam? qui rei militaris peritia tantum sui nominis gloriam illustrauit, quantum Macedonis memoriam obscurauit. Quid enim in Flandria virtute, & consilio non peregit? cum Hispaniensium copiarum eò veniens imperator, multas ibi arces munitissimas, & inexpugnabiles occupauit. Quid Lutetiæ profuerit, omnium eius Poetarum, Oratorumq; vocibus dignè explicari non potest, cum tranquillum Sapientiæ, & Musarum domicilium, quo hodie fungitur Alexandro tuo acceptum referri fateatur, qui eam magna obsidione liberauit; tandem Typographiæ mater optimæ Antuerpia singulis ferè literis per eumdem Alexandrum sese receptam, & recuperatam testabitur. Cum vero præterita, nedum præsenti rerum suarum laude triumpharet, & in futura iam mentem animumq; defigeret, ætate eousque recens, ac feruentior, heù cum maximo totius orbis detrimento, & lacrymis mæroreq; rapitur. Farnesio Romanorum generi, antiquissimo, pijssimo, ornatissimo, & felicissimo; Nec non & Lusitaniæ Regum, atque Imperatorum Austriæ sanguini coniunctissimo, quis solem vnquam defuturum affirmabit? Ecce enim tu Princeps Serenissime, huic tanto lumini extincto similis decore, excellentia, & fœcunditate successeris. Qui ataui, Patrui, Patrisque splendorem, & ingenium tàm plenè, & accuratè exprimis, vt nemo te hodie (quod & per secula fiet) incolumi Farnesiam familiam omni gloria, & amplitudine maiorem non videat. Enimuero tu consilio, tu armis, tu litteris, & ingenio sic vales, vt vniuersi tui Remp. Principatus felicissime geras, fortissime tuearis, sapientissimeq; conserues, atque alios, qui re pollent huiusmodi foues, auges, & illustras, & Parma tua omnium artium virtutumq; altrice protegis. Quæ cum ita sint, te Princeps Serenissime deprecor, vt solita benignitate mei hoc vltimum laboris complementum suscipias, eo quidem difficilius, quod finem contineat, eo tamen absolutius, quod Romanorum omnia tam in Oriente, quàm in Occidente munera ciuilia, & militaria amplectatur, omnes vbique terrarum, marisque copias, consularem, & Prætoriam dignitatem, Reges, & Reginas, ac Principes quotquot in triumpho ducti diuersis fuere temporibus, columnam rostralem cum omnibus victorijs, triumphisque naualibus, columnam milliariam, vnde ab Vrbe ad omnes ei subiectas regiones distantia noscebatur, armatorumque equitum, peditumque habitus, & officia militaria, ludos gladiatorios, & saturnalia, & cætera in circis, & amphitheatris edi solita, ritus maximi creandi Pontificis, & inanium illius temporis sacerdotum sacrificia, & immolationes, nuptiarum mores & ritus, saltationes, diuersa ædificia, theatra, templa, curias, palatia, litterarum, & palestræ gymnasia, Danielis Prophetæ de Romano Imperio vaticinium, tandem ipsius imperij topographiam cum antiquis, nouisque nominibus, & succinctis hinc indeque versibus explicatam, perfectum opus non quia præstantiam Autoris vllam contineat; cæterùm quod perfectionis, & complementi finem amplectatur, eo solum nomine tuæ debitum Celsitudini, Quam Deus, &c. Datum Romæ

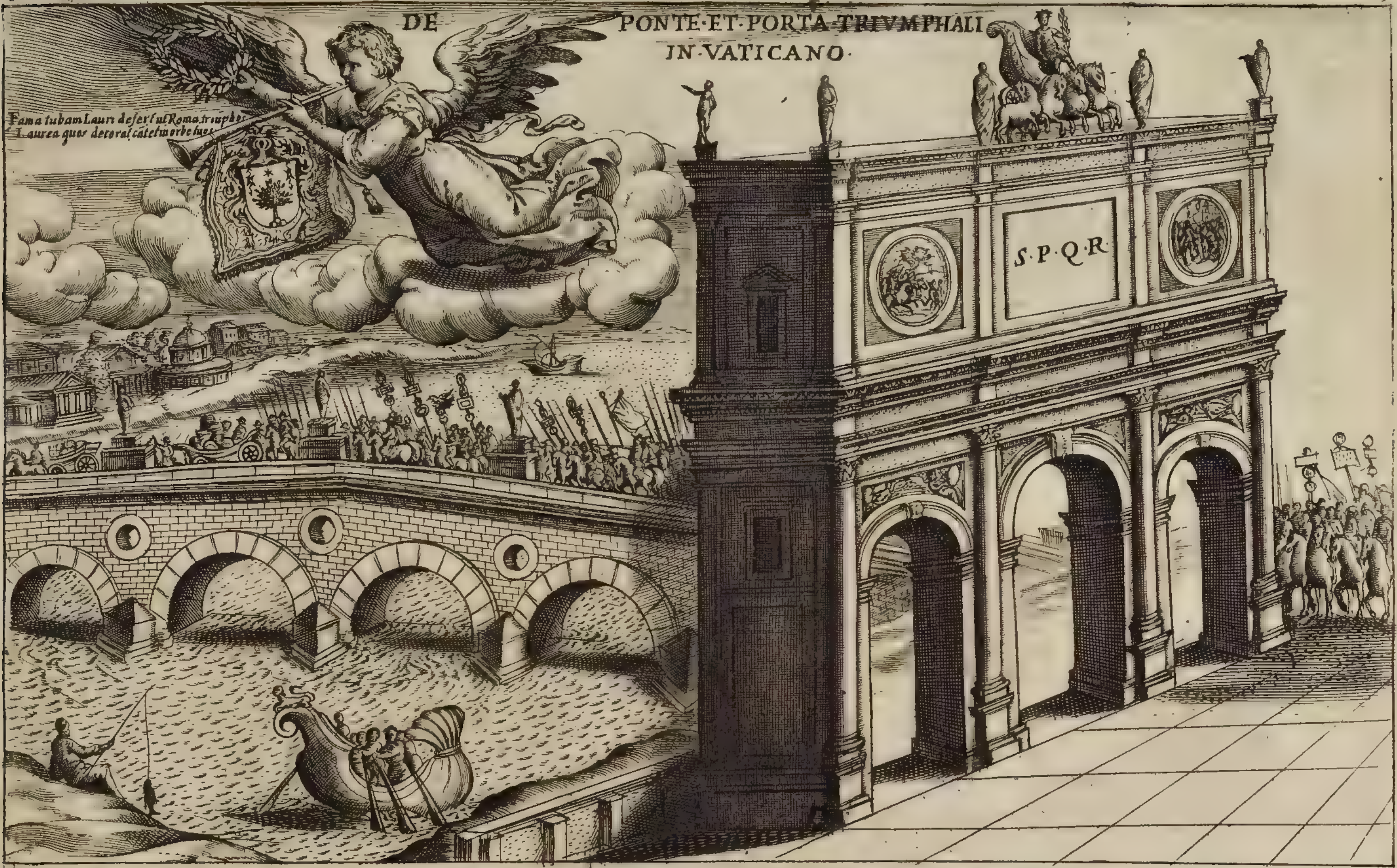

Quatuor hæc animalia quæ Danielis hoc in Vaticinio describūtur, Nicolaus Lyra sacrarū literarū interpres accuratiss. cū Bened. Pererio et alijs in comentario ad eundē locū docet; quatuor esse imperia fenme nobiliss.
Nemo enim est qui de Hierosolymæ excidio et Ecclesiæ Cath.cæ cladib. p membra Antichristi illatis, eorūq caput tēpore nouiss. inferēdis huiusmodi prophetiā explicās spōte Lyrani iudicio nō subscribat. Cū aute hoc in opere propositū
nihil de Romani Imperij gloria, et amplitud.e prætermittere, dabimus operā ut quā breuiss. et planiss. monstruosas hasce imagines explicemus; ut tandē ad quartā deueniamus, cuius ratione quid fusius de Romano Imperio dicere ualeamus
Prima igitur bestia Leenæ similis Chaldeor, designat imperiū tū ob eor, ferocitatē, tū ob libidinē, quā utraq Leenā affectā esse Naturæ scriptores cōmemorāt: tū ab principe eor, Nabucodonosore, qui quod diuinā affectauit, beluinā p septeniū uitā
in agris exegit propterea a Dauide psal. 78. Aper appellatus; expedit sic interpretari qd Daniel Propheta subiecerit supra pedes hanc leenā quasi hominē substitisse; ut innueret, ipsū resipijsse postea, et humanū sese ac fragilē agnouisse duas ualas
addidit, ut armor, opūq copias declararet; secūdo Vrsū expressit truculentia Leenæ inferiore, ut ostēderet Medorū, et Persar, imperiū, quor, Rex Cyrus mitius cū Iudęis in seruitute abductis egerat, tēplū eis reædificari præcipiens.
Præterea Medos ac Persas ursinę naturę cōposuit, ob cibor, parsimoniā, laborūq tolerātiā, quā max.e pollēt in bello, Trogo autore, ursi instar, qui modico cibo utitur et quasuis iniurias tēporis patientiss. tolerare cōsueuit. denique cum
triplici dentiū ord.e Danielianus hic Vrsus cōparet, qd Persæ tria Regna quasi ore mansa et cōtrita ita miscuerit, ut unū, ac tertiū, ut ita dicā, effecerint. 3.am feram Pardo similem fecit; ut ex Pardi pnicitate, et uariegatione regnū Alexādri, Grecorum
adumbraret, qui mira celeritate totū fere Oriēte, diuersa regna, et potestates imp.o subdiderūt. 4.r alis corporis robur, fortitudo animi, liberalitas et industria in Alexandro cōmendātur. Denique p 4.r capita 4. ipsius successores assignat
quib. moriturus diuisit Imp.um Na. Ptolomeo Aegiptū, Seleuco Syriā, Antigono Asiā, Philip.o Græciā testamēto reliquit. 4.tū et ult.o animali Romanū expressit Imp.m eo magis metuēdū, atq mirab.e quod hic sine nomine et lineamētis proprijs circūfertur,
quasi hac reuates innueret, nullis imaginib. neq colorib. Romanor, Monarchiā nec quo ad sapiētiā, nec uirtute, nec quo ad dominationē, et sæuitiā posse dipingi. ad hæc demostrare uolēs in huiusmodi animātis natura oium descriptar, uires et in
genia cōtineri. Huc etiā Rex psaltes allusit psal. 78. ubi Incognito cū alijs interprete, de Romanor, potētia agēs p Titū et Vespasianū in Hierosolymos exercēda singularis, inquit, ferus depastus est eā, nō leonē, nō Vrsū, nō Pardū dūtaxat
appellauit, sed ferā quasi ipsā faciēs ad hęc tria genus animātiā quia oīa in sese mūdi regna couerit, cūctisq potiss.ma imparuit unō et singulare; ferā ut ostēderet Romanor, singulare, monarchicā imperādi ratione. Denique et
singulare, ut feritatē quoq demostraret, quę sępe diuque (Christianā dum fide nō agnoscebāt) in ipsius milites inuictiss.os debacchati sunt. Si rem ergo pressius cōsideremus facile erit intelligi Romanor, unicā et singularē potētiā
ex cęteris ultimo coalescentē, singularū, quę extiterūt uires et attributa cōseruasse. Nōne Romanos Leoni siue Nabucodonosori similes dixerim, quis uis ita Imperatorib. stulte diuinitatē ambierūt ut nō solū eos morientes Diuor, so
rorte, sed etiā uiuētes ipsor, titulis et nomine decoraret, quis geminas eis alas negauerit illor, uictorias passim aligeras factis et simulacris adspiciēs, Nonne et ut Vrsus extitere patientiss., qui in bello laborib. et inediæ assuefacti sūt. Præterea
et humaniores, quā Cyrus, nisi sūt in suo Magno Cōstantino cū Christianis eo usque latitantib. et afflictis nō unū templū sed multa Romæ et ubiq gentiū uero DEO uni ac trino ædificari permiserit imo et ipse ligone arrepto SS. Petri et Pauli
Basilicæ fundamēta pfoderit. Tandē quid et nō Pardo cōparauerim: cū ob incredibilē uelocitatem qua res magnas, et arduas peragebāt, nequaquā quidē immemor Cæsaris illius sētentiæ Veni Vidi Vici cū de Pharnace triumphauit; tū ob
diuersi colores, ut ita dicā, nationes sibi uectigales atq subiectas nec etiā fuit Alexandro dissimile dū nouimus Romanā potētiam suo iā pondere corruentē, tandeq moriturā principatus diuisisse suos, atque uni Oriētis, alteri Occidentis,
et c. imperiū cōmendasse. Hinc etiā 4.r capita habuisse intelliges, quę totidē quasi uno tēpore coimperatores agnouerit. Quę quidē mundi regna unū qd hodie in Germania extat a Romanis ductū Imperiū respiciūt ac uere et incorrupte testatur insi
gnia quę Imperii illud Augustæ ante oculos nobis proponit dum Aquila una duob. cū capitib. nigricās dipingi cōsuescat: duplicitate quidē capitis mundi regna intueri significās, unitate Aquilæ unicum et singulare esse Imperium.

Quoties Romanoꝝ potentiā per Reges inchoatā, per Consules prouectā, per Imperatores absolutā cōspicio, nō possū nō Dei Opt. Max. in ea prouidētiā demirari: cū ex tātā uaria dominādi ratione nō imutari, sed cōseruari, nō iminui, uel in deterius prolabi, sed mirū in modū sic crescere, et augeri potuerit, ut toti terraꝝ orbi uenerabile sēper, et augustū caput erexerit. Etenim sub Romulo Rege primo nata, et sub sex alijs p 243. ānos enutrita intra 18. millia passuū exercuit, nec ultra Portum Hostiaq effudit Infātiā. sub Cōsulibus (quibus Dictatores, Decemuiros ac Tribunos ānumero) p ānos 447. adolescēs usquē trās Padū capta creuit Italia, Africa, Hispaniaq subactis, Gallia, et Britānia uectigalib.' Illyricis, Histris, Liburnis, Dalmatisq pdomitis, Achaia subiecta, Macedonia expugnata, Dardanis, Mæsis, Tracib' debellatis, accedēte Danubio, in Asia post Regē Antiochū depulsū, post uictū Mitridatē Ponti regno, et minori Armenia occupatis, adiūcta Mesopot.ª cū Parthis fœdere inito, cū Carduenis, Saracenis, et Arabib' prelijs gloriosē ac feliciter gestis, Iudea omni, Cilicia, et Syria superatis, tādēq Ægypto socijs adiūcta. Sub Imperatorib' incredibile est dictu, uirilis illius ætas uiguerit, et ad ānos integriº, et uirtutis accesserit. Ab Aug.º enim usque ad Theodosij supioris, et Honorij et Arcadij eius filioꝝ tēpora p ānos 440. Cātabri, Astures, totaq Hispania, Alpes marit.ª, Gottiæ que Rhetiæ, Noricū Panoniæ, et Mæsiæ imperio accesserūt: oīs ora Danubij in prouinciā redacta est, Pōtus oīs, Armenia minor, oriens totus cū Mesopotamia, Asia, Arabia et Ægyp. sub Imp. Rom. iure transiuit; Quo autē ordᵉ Rom.ⁱ hæc oīa assecuti fuerint, breuiter Sextus Ruffus ostēdit; et fusius in nr̄o catalogo omniū qui usque ad Imp. Iustinianū triūpharūt inuenies.

DE PONTE·ET·PORTA·TRIVMPHALI IN·VATICANO·

Ad locum ubi nunc Basilicã Principis Apostolorum mirandã suspicimus usq ad S. Petronillæ ædem, quondã Apollinis templũ, et Neronis circus. territoriũ patebat triumphale: Quos intra limites triumphaturus se continebat, donec omnibus ad triumphu ornamentis tota se ciuitas apparasset, unde triumphi ordo seruandus inciperet; quemadmodu Iosephus de Vesp. Titoq. testatur eos non in palatio maiori: sed in Isidis templo nocte quieuisse, et ad Octauianas ambulationes transijsse, uotisq. rite celebratis recessisse ad Portam quæ ab eo, quodq illam semper triumphor. pompa duceretur, nomen acceperit. Sueton quoq. de ea meminit, multiq. alij ex quibus manifesto liquet hanc portã diuersã longe esse a Capena aduersus nonnullos qui id gratis asseuerare nõ dubitant: cũ de ambulationes Augusti ad Mausoleũ pertineret, ut bene Marlianus annotauit. Erat autem hæc porta ad Tyberim in loco ubi hodie celebre S. Spiritus in Saxia xenodochiu; eodẽ uia et pons etiã triumphalis respondebat, quod fidem adstruit eiusdem uiæ particula salicibus munita nostris uisa temporibus post idem xenodochiu cuius pontis fulgentes aliquæ ruinæ nepe pilæ in medio extant Tyberi. In hoc ergo territorio triumphalis hæc extructa superbia per porta egrediebatur huiusmodi, atq. per hunc pontẽ triumphator in urbem inuectus in Capitolium contendeba Via autem quã in urbe faciebat pertinebat ad porticum ubi hodie S. Celsi templu, deinde S. Laurentiu in Damaso porro uiam sequebatur in campum Floræ forumq. quod piazza uulgo diciturlude. orum iuxta templu Iunonis transiens nunc uulgo S. Angeli in pescaria nuncupatum flectebat ad S. Georgium in Velabro, tandem sub Palatino, intra Circum Maximum ad latus Septizonij Seueri, per arcus Constantini, Titi et Septimij Capitolium conscendebat magna cum populi, exterorũq. lætitia qui ad tantã urbis gloriam et amplitudinẽ confluebant templor. eodie foribus bipatentibus, uij suffitus, florumq. fragrantia redolentibus, ubique symphonia et concentibus, ianuis muris, et fenestris eleganter uario serici colore, peristromatuq. genere exornatis Ex Pyrro Ligorio, Blondoq. et alijs.

Romanorum ab Vrbe condita vſque ad Imp. Iuſtinianum triumphi.

CVM omnia quæ ad Romani quondam Imperij maieſtatem conducunt, hactenus, benignè Lector, accuratiùs dicta ſint; non dubito, quin huius operis inſcriptioni & argumento quid adhuc iniuriæ, quidvè labis inferre valeam, ſi poſt triumphi ordinem, & celebritatem, poſt omnes nauales victorias & triumphos, poſt Reges, Reginas, ac Principes triumphatos, & in triumpho adductos, quæ omnia ſuo loco poſui, non omnes viros qui ab Vrbe condita vſque ad Iuſtiniani Imperatoris tempora ſumma cum gloria triumpharunt, triumphali eorum ponti ſubyciam. Quibus in recenſendis vix dici poteſt, quantum temporis & laboris impendium fecerim. Etenim nomina, dignitates, annos, recentiore, ſolitoq; numero obſeruatos, & quoties quotuſquiſque triumphauit, expreſſi: præterea Ouationes, & ſpolia opima, & qui ea obtinuerint, ſeparatim explicaui, vt virorum eiuſmodi præſtantiam facili negotio cognoſcas. Fruere & alia in hoc volumine maioris adhuc ſtudij, ſumptuſq; à nobis expecta.

Romulus Syluius Vrbis conditor, & Rex primus de Cecinenſibus, Cruſtaminis, & Antenatibus triumphauit annos ab Vrbe condita. 4
Idem de Camerinis, & Veientibus, eorumq; Rege & Fidenatibus.
Tullius Oſtilius Rex ter, primo de Albanis an. 85
Secundo de Fidenatibus an. 88
Tertio de Sabinis an. 98
Ancus Martius Rex bis, primo de Veientibus,
Secundo de Sabinis. an. 114
Tarquinius Priſcus Rex ter, primo de Latinis, ſecundo de Hetruſcis, tertio de Sabinis an. 120
Seruius Tullius Rex, ter de Hetruſcis trium phauit. an. 182. & 185. & 186
L. Tarquinius Superbus vltimus Rex bis, primo de Volſcis, ſecundo de Fidenatibus, & de Sabinis an. 220
P. Valerius Voluſi Publicola cos. bis, primo de Hetruſcis an. 245
Secundo de Sabinis an. 249
M. Valerius Voluſi cos. bis, primo de Sabinis an. 248
Secundo de Sabinis, & Veientibus an. 249
Idem Dictator de Sabinis an. 259
P. Poſtumius Tubertus conſul de Sabinis an. 248
Agrippa Menenius Lanatus cos. de Sabinis an. 250
Sp. Caſſius Veſcellinus cos. bis, de Sabinis an. 251
Idem cos. II. de Volſcis, & Hernicis an. 267
Aulus Poſthumius albus Dictator primus de Latinis. an. 254
T. Sicinius cos. de Volſcis an. 266
P. Voluſius Voluſi N. Publicola cos. de Veientibus, & Sabinis an. 278
T. Quintius Capitolinus cos. de Volſcis, Antenatibus an. 285
L. Lucretius Tricipitinus cos. de Volſcis & Aequis an. 291
L. Cornelius Maliginenſi Coſſus cos. de Volſcis, & Antiatibus an. 294
L. Quintius Cincinnatus Dictator de Aequis an. 295
L. Valerius Publicola Potitus cos. de Aequis bis an. 295 & 361
M. Horatius Barbatus cos. de Sabinis an. 304
M. Geganius Macerinus cos. de Volſcis an. 310
Mam. Aemilius Mamertinus Dictator, bis de Fidenatibus, & ſemel de Veientibus an. 316. & 327
A. Poſthumius Tubertus Dictator de Aequis & Volſcis an. 322
A. Cornelius Coſſus de Veientibus an. 325
A. Fourius Camillus 1. Dictator de Veietibus an. 357
2. Dictator de Galliſenonibus an. 363
3. Dictator de Volſcis, Aequis, & Hetruſcis an. 364
4. Dictator de Galliſenonibus an. 386
Cornelius Coſſus Dictator de Volſcis an. 368
T. Quintius Cincinnatus Dictator de Præneſtins an. 373
Ap. Claudius Craſſinus Regilenſis Dictator de Hernicis an. 391
T. Quinctius Perinus Capitolinus Criſpinus Dictator de Gallis Quirinalibus an. 392
C. Sulpitius Peticus de Hernicis an. 392
Idem Dictator de Gallis an. 395
C. Pœtilius Libo Vrſolus cos. de Gallis, & Tyburtibus an. 393
C. Plantius Proculus cos. de Hernicis. an. 395
C. Martius Rutilius cos. de Priuernatibus an. 396
Idem Dictator de Thuſcis an. 397
M. Fabius Ambuſtus 2. cos. de Tyburtibus. an. 399
M. Popilius Lænas cos. de Gallis Quirinalibus an. 403
M. Valerius Coruus II. cos. de Antiatibus, Volſcis, Satricaneiſq; an. 407
Idem III. cos. de Sannitibus an. 410
Idem cos. de caleneis an. 418
Idem Dictator de Marſis & Hetruſcis an. 452
A. Cornelius Coſſus Aruina de Samnitibus an. 410
T. Manlius Imperioſus Torquatus de Latinis, Campanis, Sidicinis, Auruncis an. 413
Q. Publilius Philo. cos. de latinis an. 414
Q. Publilius Philo primus procos. de Samnitibus Palæpolitanis an. 427
L. Furius Sp. Camillus cos. de Pedaneis & Tiburtibus an. 415
C. Mænius cos. de Antiatibus, Lauinis, Veliternis an. 415
L. Aemilius Mamertin. Priuernas cos. II. de Priuernatibus an. 424
C. Plautius Decianus cos. de Priuernatibus an. 424
L. Papirius Sp Curſor Dictator de Samnitibus an. 429
Idem cos. III. de eiſdem an. 434
Idem Dictator II. de eiſdem an. 444
Idem de eiſdem an. 460
Idem IIII. cos. de Tarentinis, Lucanis, & Bruttis an. 481
L. Fuluius Curuus cos. de Samnitibus, & Quirinalibus an. 431
Q. Fabius Maximus Rullian. cos. de Samnitibus, & Apulis an. 431
Idem II. procos. de Hetruſcis an. 444
Idem cos. de Samnitibus, & Hetruſcis, & Gallis an. 458
C. Sulpitius Ser. Longus III. cos. de Samnitib. an. 439
M. Valerius Maximus cos. de Samnitibus, & Soranis an. 441
C. Iunius Bubulcus Brutus cos. de Samnitibus an. 442
Idem II. Dictator de Aequis an. 450
Q. Aemilius Barbula cos. II. de Hetruſcis an. 452
Q. Marcius Tremulus cos. de Anagninis & Hernicis an. 444
M. Fuluius Curuus Pœtin. cos. de Samnitibus an. 448
P. Sempronius Sophus cos. de Aequis an. 449
Idem de Picentibus an. 483
P. Sulpitius Ser. Sauerio cos. de Samnitibus an. 449
M. Fuluius Pætinus cos. de Samnitibus & Acquinatibas an.
Cn. Fuluius Maximus Centumalus cos. de Samnitibus, & Hetruſcis an. 445
L. Poſthumius Megel cos. de Samnitibus, & Hetruſcis an. 459
M. Atilius Regulus cos. de Volſonibus, & de Samnitibus an. 459
Idem cos. de Salentinis an. 486
Idem cos. de Pœnis naualem egit an. 496
Sp. Caruilius Maximus cos. de Samnitibus an. 460
Idem II. Cos. de Tarentinis, Lucanis, & Bruttis an.
Q. Fabius Maximus Gurces Procos. de Samnitibus an. 462
Idem II. cos. de Samnitibus, Lucanis, Brutijs, & Quirinalibus an. 477
M. Curius Dentatus cos. de Samnitibus an. 463
Idem II. cos. de Sabinis an. 463
Idem II. cos. de Samnitibus an. 478
Et de Rege Pyrrho.
P. Cornelius Ruffinus cos. de Samnitibus an. 463
P. Cornelius Dolabella cos. de Gallis Senonibus an. 470
C. Fabritius Luſcinius cos. de Samnitibus, Lucanis, & Bruttis an. 471
Idem II. cos. de Lucanis, Bruttis, Tarentinis, & Samnitibus an. 475
Q. Marcius Philippus cos. de Hetruſcis an. 472
T. Coruncanus cos. de Vulſinienſibus, & Vlcientibus an. 473
L. Aemilius Barbula procos. de Tarentinis, Samnitibus, & Salentinis an. 473
C. Iunius Brutus Bubuli cos. II. de Lucanis, & Bruttis an. 478
L. Cornelius Lentus cos. de Samnitibus, & Lucanis an. 478
C. Claudius Canina cos. II. de Lucanis, Samnitibus, & Bruttis Quirinalibus an. 480
Cn. Cornelius Scipio cos. de Saſſinatibus an. 483
Ap. Claudius Craſſinus cos. de Picentibus an. 485
L. Iulius Libo cos. de Sallentinis an. 486
D. Iunius Pera cos. de Saſſinatibus an. 487
Idem cos. de Sallentinis & Meſſanis an. 487
M. Fabius Pictor cos. de Saſsinatibus an. 487
Idem II. cos. de Sallentinis & Meſſapis an. 487
M. Fuluius Flaccus cos. de Vulſinienſibus an. 489
M. Valerius Maximus Meſſala cos. de Pœnis, & Rege Siculorm Hierone an. 490
C. Duilius cos. primus naualem de Siculis, & claſſe punica egit. an. 493
L. Cornelius Scipio cos. de Pœnis, & Sardinia, Corſyca. an. 494
C. Aquilius Florus procos. de Pœnis an. 495
C. Sulpitius Patercul⁹ cos. de Pœnis & Sardis an. 495
A. Atilius Cælatinus Prę. ex Sicilia de Pœnis an. 496
L. Manlius Vulſo Long. cos. de Pœnis naualem egit. an. 497
Ser. Fuluius Pætinus Nobilior procos. de Coſſurenſibus, & de Pœnis naualē egit an. 499
M. Aemilius Paulus procos. naualem egit de Coſſurentibus, & de Pœnis an. 499
Cn. Cornelius Scipio Aſina procos. de Pœnis an. 500
C. Sempronius Blæſus cos. de Pœnis. an. 500
C. Aurelius Cotta cos. de Pœnis & Siculis an. 501
L Cæcilius Metellus procos. de Pœnis an. 502
Vs. C. F. N. Catulus procos. de Pęnis ex Sicilia an. 512
Q. Valerius Falto Prop. ex Sicilia naualem egit. an. 512
Q. Luctatius Cerdo cos. de Phaliſcis an. 513
A. Manlius Torquatus Acticus cos. II. de Phaliſcis. an. 512
P. Cornelius Lentulus Gaudinus cos. de Liguribus an. 515
T. Manlius Torquatus cos. de Sardis an. 518
Q. Fabius Maximus Verrucoſus cos. de Liguribus an. 520
Idem cos. de Tarentinis & Pœnis an. 544
M. Pomponius Matho cos de Sardis an. 520
C. Papyrius Naſo cos. de Corſis primus in monte Albano an. 522
Cn. Fuluius Centomanus procos. ex Illyricis naualem egit an. 525
L. Aemilius Papus cos. de Gallis an. 528
C. Flaminius cos. de Gallis an. 530

P. Furius

Triumph	Year
P. Furius Philus cos. de Gallis & Ligurijs	an. 530
M. Claudius Marcellus cos. de Gallis & Inſubribus, & Germanis	an. 531
Idem cos. de Comenſibus & Inſubribus	an. 557
Idem cos. de Gallis, Contrubis, & Liguribus, Eleatibuſque	an. 587
Idem II. cos. de Liguribus, & Eleatibus	an. 587
Idem procos. de Celtiberis	an. 602
L. Aemilius Paulus cos. de Illyricis	an. 534
Idem ex Hiſpania	an. 564
Idem II. procos. de Liguribus, Ingaunis	an. 572
Idem III. procos. ex Macedonia & Rege Perſe per triduum.	
M. Liuius Salinator cos. de Illyricis	an. 534
Idem II. cos. de Pœnis, & Aſdrubale	an. 546
C. Claudius Nero cos. de Pęnis & Aſdrubale	an. 546
P. Cornelius Scipio Africanus procos. de Pœnis, & Annibale, & Syphace Numidarum Rege ex Africa	an. 552
L. Furius Sp. Purpureo Pr. de Gallis	an. 553
C. Cornelius Cethegus cos. de Inſubribus, & Cæmanis Gallis	an. 556
Q. Minutius Ruffus cos. de Liguribus, Boeis, Galliſq; in monte Albano	an. 556
M. Porcius Cato procos. ex Hiſpania	an. 558
T. Quintius Flaminius procos. ex Macedonia de Rege Philippo per triduum	an. 559
M. Fuluius Nobilior procos. de Aetolibus, Ambracibus, & Cephalenia	an. 566
Idem procos. de Liguribus & Eleatibus	an. 595
P. Cornelius Scipio Naſica cos. de Boeis, Gallis	an. 562
M. Acilius Glabrio procos. de Aetholis & Antiocho Rege Syriæ	an. 563
L. Cornelius Scipio Aſiaticus procos. ex Aſia & Antiocho Rege Suriæ	an. 564
Q. Fabius Labeo præt. ex Creta Inſula naualem egit	an. 564
Cn. Manlius Vulſo procos. de Gallis Aſiaticis	an. 566
C. Calphurnius Piſo Prætor de Luſitanis, & Celtiberis ex Hiſpania	an. 569
L. Quinctius Criſpinus procos. de Luſitanis & Celtiberis ex Hiſpania	an. 569
P. Cornelius Cethegus procos. de Liguribus	an. 573
M. Baebius Tamphilus procos. de Liguribus	an. 573
Q. Fuluius Flaccus II. cos. de Hiſpania	an. 573
Idem cos. de Liguribus	an. 574
T. Sempronius Graccus procos. de Celtibris	an. 575
Idem II. procos. de Sardis	an. 577
L. Poſtumius Albinus procos. de Vaccæis, & Luſitanis	an. 575
C. Claudius Pulcher cos. de Hiſtris, & Liguribus	an. 576
M. Aemilius Lepidus cos. II. de Liguribus	an. 578
P. Mutius Sceuula cos. de Liguribus	an. 578
Ap. Claudius Centho procos. ouans ex Celtiberia	an. 579
C. Cicereius & Propr. ex Corſica in Monte Albano	an. 581
Cn. Octauius Propr. ex Macedon & Rege Perſe naualem egit	an. 586
L. Anicius Gallus Propr. de Rege Gentio, Illuricis Quirinalibus	an. 586
C. Sulpicius Gallus cos. de Liguribus Taicarnis	an. 587
N. Scipio Naſica cos. II. de Dalmateis	an. 598
Q. Opimius cos. de Liguribus	an. 598
L. Minucius Rufus. Propr. de Luſitanis ex Hiſpania	an. 601
L. Mummius Achaicus Propr. de Luſitanis ex Hiſpania Vlteriore	an. 603
L. Mummius Achaicus II. cos. de Acheis, & Corinthijs	an. 607
Q. Cæcilius Metellus Macedonicus. Propr. ex Macedonia de Andriſco Pſeudophilippo	an. 607
Q. Cæcilius Metellus Macedonicus II. procos. de Celtiberis ex Hiſpania	an. 612
Cæcilius Metellus Numidicus præn. procos. triumphauit de Numideis & Rege Iugurtha ex Africa	an. 626
P. Cornelius Scipio Africanus Aimilianus procos. de pœnis, & Aſdrubale ex Africa	an. 607
Idem II. procos. de Numantinis ex Hiſpania Citeriore	an. 621
Ap. Claudius Pulcher cos. de Salaſſis ex Alpibus priuatis ſumptibus triumphauit	an. 610
D. Iunius Brutus Gallaicus procos. de Luſitanis, & Gallaicis ex Hiſpania vlteriore	an. 617
Ser. Fuluius Flaccus. cos. de Vardis ex Illirico	an. 618
M. Cæſonius præt. de Scordiſcis ex Thracia	an. 618
C. Fuluius Flaccus cos. ouans de Serueis fugitiueis ex Sicilia	an. 619
P. Rupilius cos. ouans de Serueis fugitiueis ex Sicilia	an. 621
M. Perperna præt. ouans de Serueis fugitiueis ex Sicilia	an. 621
C. Sempronius Tuditan cos. de Iapudibus	an. 624
M. Aquilius procos. ex Aſia	an. 627
Idem procos. ouans de Serueis fugit. ex Sicilia	an. 654
M. Fuluius Flaccus. procos. de Liguribus Vocontieis	an. 630
Q. Cæcilius Metellus Balearicus de Balearibus	an. 631
C. Sextius Caluinus procos. de Saluijs, & Aruernis	an. 631
C. Caſſius Longinus procos. de Saluijs, & Aruernis	an. 631
Cn. Domitius Aenobarbus procos. de Allobrogibus Aruernis	an. 632
Q. Fabius Maximus Allobrogicus procos. de Allobrogibus Aruernis, Ruthenis, & Rege Bituito	an. 633
Q. Marcius Rex cos. de Sarnijs Alpinis	an. 635
L. Cæcilius Metellus cos. de Dalmaticus	an. 636
Q. Mucius Scæuula cos. de Dalmatis	an.
M. Aimilius Scaurus cos. de Gatiſcis, & Liguribus	an. 638
Cæcilius Metellus Balearicus pren. procos. triumphauit de Balearibus	an. 631
M. Cæcilius Metellus Diadematus procos. de Sardis	an. 640
C. Cæcilius Metellus Caprarius cos. ex Thracia	an. 640
T. Didius Propr. de Scordiſcis ex Thracia	an. 640
M. Liuius Aemiliani N. Druſus cos. de Scordiſcis, & Triballijs ex Thracia	an. 641
Q. Seruilius Cœpio Pr. de Luſitanis ex Hiſpania vlteriore	an. 645
Q. Cæcilius Metellus Numidicus procos. de Numidis, & Rege Iugurtha, & Africa	an. 646
C. Marius cos. II. de Numidis, & Rege Iugurtha ex Africa	an. 649
C. Marius cos. V. & Q. Luctatius Cauilam procos. vna de Teutonis Cymbris Germaneiſq;	an. 652
M. Antonius procos. II. de Numidis de Pyratis ex Sicilia	an. 651
Q. Lutatius Catulus procos. vna de Teutonis Cymbriſq; Germaneis	an. 654
L. Cornelius Dolabell. procos. ex Hiſpania vlteriore de Luſitan.	an. 655
T. Didius II. procos. ex Hiſpania de Celtiberis	an. 660
P. Licinius Craſſus procos. de Luſitanis	an. 660
Cn. Pompeius Strabo cos. de Aſculanis Picentibus	an. 664
P. Seruilius Vatia Propr. de Aſculanis Picentibus	an. 665
L. Cornelius Sulla felix Dictat ex Aſia Ponto, & Rege Mitridate	an. 672
Pompeius Magnus prænom. Propr. de Hiarba Mauritaniæ Rege ex Africa primus eques Romanus triumphauit	an. 672
Idem II. procos. ex Hiſpania adhuc eques Romanus triumphauit	eod. anno.
Idem III. procos. ex Aſia, Ponto, Cicilia, Paphlagonia, Cappadocia, Syria Iudæa, Iberia, Creta, Armenia, Piratis, & Regibus Mithridate, atque Tigrane per biduum III. triumphauit	an. 692
L. Licinius Murena procos. de Rege Mithridate, & Ponto ex Aſia	an. 672
Cn. Cornelius Dolabella procos. ex Macedonia	an. 674
C. Iulius Cæſar III. cos. ex Aegipto de Rege Ptolomeo	an. 707
Idem Cæſar IV. cos. de Iuba Mauritaniæ Rege ex Africa	an. 707
Idem Cæſar V. cos. ex Hiſpania	an. 708
Idem Cæſar VI. Dictat. Ouans in Monte Albano	an. 709
Imp. Cæſ. Diui F. C. N. III. Vir R. P. ouans quod pacem cum M. Antonio fecit	an. 713
Imp. Cæſ. Diui F. C. N. III. Vir R. II. ouans ex Sicilia	an. 717
M. Aemilius Lepidus II. III. Vir R. P. C A. procos. ex Hiſpania	an. 710
Idem procos. ex Hiſpania	an. 708
Q. Fabius Maximus cos. ex Hiſpania	an. 708
Q. Pedius procos. ex Hiſpania	an. 708
L. Munatius Plancus procos. ex Gallia	an. 710
P. Vatinius procos. de Illyrico	an. 711
L. Antonius cos. ex Alpibus	an. 712
M. Antonius III. Vir. R. P. ouans quod pacem cum Imp. Cæſare fecit	an. 713
L. Marcius Cenſorinus cos. ex Macedonia	an. 714
C. Aſinius Pollio procos. ex Parthis	an. 715
P. Ventidius procos. ex Tauro Monte, & Parthis	an. 715
Cn. Domitius Caluinus procos. ex Hiſpania	an. 717
T. Statilius Taurus procos. ex Africa	an. 719
C. Soſius procos. ex Iudæa	an. 719
C. Norbanus Flaccus procos. ex Hiſpania	an. 719
M. Antonius II. III. Vir. R. P. C. II. de Parthis, & Rege Armeniæ Artabaxe	an. 720
Cn. Domitius Cn. N. Aenobarbus procos. ex Hiſpania	an. 721
C. Iulius Cæſar Octauianus cos. V. de Dalmateis Iapudibus, & Galleis	an. 724
Idem Cæſar Octauianus cos. V. de Macedonia ex Actio	an. 724
Idem Cæſar Octauianus. V. cos. & Aegipto de Regina Cleopatra	an. 724
C. Albinus Carrinas procos. de Gallis Morinis, & Sueuis	an. 724
L. Autronius Pætus procos. ex Africa	an. 724
M. Licinius Craſſus procos. ex Thracia, & Getis	an. 725
M. Valerius Meſſala Coruinus procos. ex Gallia	an. 726
Sex Appuleius procos. ex Hiſpania	an. 727
L. Sempronius Atratinus procos. ex Africa	an. 732
L. Cornelius Balbus procos. ex Africa	an. 734
Imp. Nero Claudius F. Cæſar Aug. Germanicus ouans de Armeneis, & Partheis	an.
M. Plautius Siluanus procos. de Germanis	an. 750
C. Poppæus Sabinus Legatus Imp. Cæſ. Auguſti de Illyricis	an. 760
P. Silius Nerua procos. ex Alpibus, & Pannonijs	an. 738
L. Aſinius Gallus procos. de Sauromatis	an. 739
P. Cornelius Scipio procos. de Beſſis, & Scordiſcis ex Thracia	an. 742
Nero Claudius Ti. F. Ap. N. Druſus Germanicus procos. ouans de Cheruſceis Vſipetis Cenchreis Cauciſq; Germanis Sicambris	an. 744
T. Claudius T. F. Ap. N. Nero Germanicus procos. de Dalmateis, & Pannonieis ouans triumphasq. primus	an. 745
T. Claudius T. F. Ap. N. Nero Germanicus II. cos. de Germanis	an. 747
T. Iulius Auguſti F. Diui Iulij N. Cæſ. Claudianus III. Pont. trib. Pot. XIII. cos. II. procos. Imp. VI. de Illyricis Pannonijs Dalmatis, Germanis	an. 765
Idem N. Cæſar Germanicus Claudianus procos. de Cheruſcis Cattis Angriuarijſq; Germanis	an. 770
Druſus Iulius Ti. Aug. F. Diui Aug. N. Cæſar Germanicus Claudianus procos. ouans ex Germania	an. 773
C. Iulius Germanici Cæſaris F. Ti. N. Diui Aug. pronepos Cæſ. Aug. Germanicus Pont. Max. Trib. Pot. IIII. cos. III. Deſ. IV. procos. P. P. Imp. ouans ex Germania	an. 793
Ti. Claudius Druſi F. Ti. N. Cæſar Aug. Germanicus Pont. Max. Trib. Pot. V. cos. III. P. P. Cenſor Imp. VI. de Brittanneis	

tanneis an. 798
A. Plautius Siluanus procos. Legatus Ti. Claudij Cæſ. Aug. Germanici ouans ex Brittannia an. 799
Cn. Domitius Corbulo procos. Legatus Ti. Claudij Cæſ. Aug. Germanici ouans ex Gallia an. 800
Imp. Cæſ. T. Flauius T. F. T. N. Veſpaſianus Aug. Pont. Max. Trib. Pot III. cos. III. Deſ. IV. P. P. Imp. VIII. ſimul de Iudæis Hieroſolymitis Palæſtinis ex Suria an. 824
Cn. Iulius Agricola Legatus Imp. T. Cæſaris Veſpaſiani Auguſti ouans ex Brittannia an. 832
Imp. Cæſ. Diui Veſpaſiani F. T. Flauius Domitianus Aug. Germanicus II. Pon. Max. Trib. Pot. VI. cos. XVI. Cenſ. Per ſ. P. P. procos. Imp. XXI. de Qualis Dacis Getis Sarmatiſq. Germanis an. 845
Imp. Cæſ. D. Veſp. F. T. Flau. Domitianus de Qualis Getis Sarmatiſq. Germanis an. 845
Imp. Cæſ. Diui Neruæ F. Nerua Traianus optimus Auguſt. Germanicus Dacicus Pont. Max. Trib. Pot. V. cos. IV. Deſ. P. P. procos. Imp. III. de Pannonijs Daciſq. & Rege Decebalo ex Germania an. 855
Diuus Traianus Parthicus Aug. II. de Partheis Oſrohenis, & Rege Coſdroe ex Oriente an. 870
Imp. Cæſ. Diui Pij Fil. Diui Hadriani nep. Diui Traiani Parthici Pronepotes D. Neruæ abnepotes M. Aurelius Antoninus Auguſt. Armeniacus Parthicus Pont. Max. Trib. Pot. XIIX. cos. III. P. P. procos. Imp. III. an. 918
Aurelius Verus Antoninus Aug. Parthicus Pont. Max. Trib. Pot. IV. cos. II. P. P. procos. Imp. II. ſimul de Parthis Armenis Medis, & Rege Vologeſe an. 919
Imp. Cæſ. Diui M. Antonini Germanici Sarmatici F. Diui Pij N. D. Adriani pronep. D. Traiani Part. abnep. D. Nerua Adn. M. Aurelius Comodus Antoninus Pius felix Aug. Germanicus Sarmaticus II. Pont. Max. Trib. Pot. VI. cos. III. P. P. procos. Imp. IV. de Pannonijs Germanis an. 934
Imp. Cæſ. L. Septimius M. F. Seuerus Pius Pertinax Aug. Arabicus Adiabenicus Parthicus Pont. Max. Trib. Pot. VIII. cos. II. Deſ. III. P. P. procus. Imp. XI. an. 954
Imp. Cæſ. M. Aurelius L. F. Antoninus Pius felix Aug. Pont. Pot. III. cos. Des. P. P. procos. Imp. ſimul de Parthis Adiabenis, Arabiaq; & Rege Parthorum Artabano Imp. Cæſ. Diui Seueri F. M. Aurelius Antoninus Pius felix Aug. Britannicus II. Pont Max. Tribunic. Pot. XVI. cos. IV. P. P. procos. Imp. II. de Britannis an. 956
Imp. Cæſ. Diui Antonini F. Diui Seueri N. M. Aurelius Seuerus Alexander eius ſelix Aug. Pont. Max. trib. Pot. XIII. cos. III. P. P. procos. Imp. de Perſis, & Rege Artaxerxe an. 987
Imp. Cæſ. Diui Valeriani F. P. Aurelius Cornelius Licinius Valerius Gallienus Pius felix Auguſtus Pont. Max. Trib. Pot. XII. cos. VI. P. P. procos. Imp. de Perſis, & Rege Sopore an. 1017
Imp. Cæſ. L. Domitius Aurelius Valerius Aurelianus Pius felix Auguſtus Ghothic. Sarmatic. Palmyren. Perſicus Germanicus Pont. Max. Trib. Pot. V. cos. II. Deſ. III. P. P. procos. Imp. de Palmirenis ex Syria Gallis Germanis Gothis Tetrico, & Regina orientis Zenobia an. 1026
Imp. Cæſ. M. Aurelius Valerius Probus Pius felix Aug. Franc. Gothic. Sarmatic. Germanic. Partic. Pont. Max. Trib. Pot. V. cos. IV. Deſ. V. P. P. procos. Imper. de Germanis Blemijs Gothis Francis Sarmatis, & Parthis an. 1033
Imp. Cæſar C. Valerius Diocletianus Iouius Pius felix Aug. Perſicus Germanicus Britannicus Pont. Max. trib. Pot. XIIX. cos. VII. Deſ. VIII. P. P. procos. Imp. an. 1054
Imp. Cæſ. M. Aurelius Valeſius Maximianus Herculius Pius felix inuictus Aug. Germanicus Parthicus Britannicus Aegiptiacus Pont. Trib. Pot. XVI. cos. VI. Deſ. VII. P. P. procos. Imp. ſimul de Perſis Germanis Britannis Aegipto Africa, & Rege Perſarum Narſeo an.
C. Galerius Valerius Maximianus Nobilis Cæſ. Pont. Trib. Pot XI. cos. IV. Imp. ouans de Perſeis, & Rege Narſeo an. 1054
Fl. Valerius Conſtantius Nobilis. Cæſ. Pont. Trib. Pot. XI. cos. IV. Imp. ouans de Germaneis ex Gallia an. 1054
Imp. Cæſ. M. Aurelius Valerius Herculi F. Maxentius Pius felix Aug. Pont. Trib. Pot. V. cos. P. P. Imp. de Alexandro Tyranno ex Africa an. 1063
Imp. Cæſ. Diui Conſtantij F. C. Aurelius Valerius Flauius Conſtantinus Germanicus Britannicus Pius felix Aug. Pont. Trib. Pot. VII. cos. II. Deſ. III. P. P. procos. Imp. de Tyranno Maxentio an. 1064
Imp. Cæſ. Diui Conſtantij F. C. Valerius Aurelius Flauius Conſtantinus Pius felix Aug. Germanicus II. Pont. Max. Trib. Pot. XIIX. cos. VI. P. P. procos. Imp. de Licinio Tyranno ex Thracia an. 1076
Imp. Cæſ. Diui Conſtantini F. D. Conſtantij N. F. C. Iulius Conſtantius Pius felix Aug. cos. VI. de Magnentio Decentioq; Tyrannis ex Gallia an. 1015
Imp. Cæſ. F. Theodoſius Honorij F. Pius felix inuictus Aug. cos. de Scythis, & Getis, & Thracia an. 1132
Imp. Cæſ. Fl. Theodoſius Honorij. F. Pius felix Aug. II. Cos. de Scythis, & Getis ex Germania an. 1138
Imp. Cæſ. Fl. Theodoſius Honorij F. Pius felix Aug. III. cos. II. de Maximo Tyranno ex Gallia an. 1141
Imp. Cæſ. Fl. Theodoſius Honorij. F. Pius felix Aug. IV. cos. III. de Eugenio, & Abrogaſte Tyrannis, & Gallia an. 1146
Imp. Cæſ. Diui Theodoſij Fl. Honorius Pius felix Aug. cos. XI. de Atalo Tyranno ex Gallia an. 1168
Fl. Beliſarius Patritius V. C. cos. Deſ. Præf. Prætor. Africæ de Vandalis, & Rege Gilimere ex Africa an. 1286
Idem Beliſarius Patritius V. C. ex cons. ordinarius Præf. Prætorio Afric. & Italiæ de Gotthis, & Rege Vitige ex Italia an. 1291

DE OVATIONE.

Ovatio minor eſt triumphus, quia qui ouando vrbẽ ingrediebantur vno vtebantur equo, & à Plebeis, ſiue equitibus deducebantur ad Capitolium: qui autem triumphabant albis quatuor equis euecti à ſenatu præeunte in Capitoliũ ducebantur: fieri autẽ ouatio ſolebat, quoties non interfectis, ſed fugatis hoſtibus incruenta victoria erat, vel quoties bella non rite indicta, neq; cum iuſto hoſte geſta eſſent, aut hoſtiũ nomẽ humile, & nõ idoneũ foret, vtputa ſeruorũ pyratarũq; &c.

Qui ouationem meruerunt.

P. Poſthumius Tubertus cos. II. ouans primus de Sabinis an. 250
C. Aquilius cos. ouans de Hernicis an. 266
A. Manlius Vulſo cos. ouans quòd inducias cum veientibus fecit. Ibid. Octob. an. 279
Sp. Vecturius craſſus ouans de Volſcis, & Aequis an. 291
N. Fabius Vrbulanus cos. ouans de Aequis. an. 332
C. Valerius Potitus cos. ouans de Aequis an. 343
Manlius Capitolinus. cos. ouans de Aequis. an. 361
M. Fabius Ambuſtus. cos. ouans de Hernicis an. 393
M. Curius Dentatus. III. cos. ouans de Lucanis an. 463
M. Claudius Marcellus. III. procos. ouans de Syracuſanis ex Sicilia. an. 542
L. Cornelius Lentulus. procos. ouans ex Hiſpania. an. 552
M. Heluius Blaſio. procos. ouans ex Celtiberia an. 558
Q. Minutius Thermus. Præt. ouans ex Hiſpania Citerion. an. 558
M. Fuluius Nobilior. Pr. ouans ex Hiſpan. vlterior. an. 562
L. Manlius Acidinus Fuluian. procos. ouans ex Hiſpania Citerior. an. 568
A. Terentius varro propr. ouans ex Hiſpania citer. an. 470
Ap. Claudius cento. procos. ouans ex Celtiberia. an. 579
C. Fuluius Flaccus. cos. ouans de ſeruis fugitiuis ex Sicilia. an. 619
P. Rupilius. cos. ouans de ſeruis fugitiuis ex Sicilia. an. 621
M. Perperna prætor ouans de ſeruis fugitiuis ex Sicilia. an. 621
M. Aquilius procos. ouans de ſeruis fugitiuis ex Sicilia. an. 654
C. Iulius Cæſar VI. Dictator. ouans in monte Albano. an. 709
Imp. Cæſar Diui. F. C III. Vir. R. P. ouans, quod pacem cum Marco Antonio fecit. an. 713
Idem ouans ex Sicilia. an. 717
M. Antonius III. Vir. R. P. ouans quòd pacem cum Imp. Cæſare fecit. an. 713
Imp. Nero Claudius Diui Claudij F. Cæſar Aug. Germanicus ouans de Armenis, & Parthis. an.
Nero Claudius Ti. F. Ap. N. Druſus Germanicus. procos. de Dalmatis, & Pannonijs, ouans triumphansq; primus. an. 745
Druſus Iulius Ti. Aug. F. Diui. Aug. N. Cæſar Germanicus Claudianus procos. ouans ex Germania. an. 773
C. Iulius Germanici Cæſaris F. Ti. N. Diu. Aug. procos. Cæſar Aug. Germanicus. Pont. Max. Trib. Pot. IIII. cos. III Deſ. IV. procos. P. P. procos. Imp. ouans ex Germania. an. 793
A. Plautius Siluanus procos. Legatus. Ti. Claudij Cæſ. Aug. Germanici ouans ex Britannia. an. 799
Cn. Domitius Corbulo. procos. Legatus. Ti. Claudij Cæſaris Aug. Germanici ouans ex Gallia. an. 800
Cn. Iulius Agricola Legatus Imp. Ti. Cæſaris Veſpaſiani Auguſt. ouans ex Britannia. an. 832
C. Galerius Valerius Maximianus Nobilis. Cæſ. Pont. Trib. Pot. XI. cos. IV. Imp. ouans de Perſis, & Rege Narſeo. an. 1054
Flauius Valerius conſtantius Nobilis. Cæſ. Pont. Trib. Pot. XI. cos. IV. Imp. ouans de Germanis ex Gallia. an. 1054

De ſpolijs opimis.

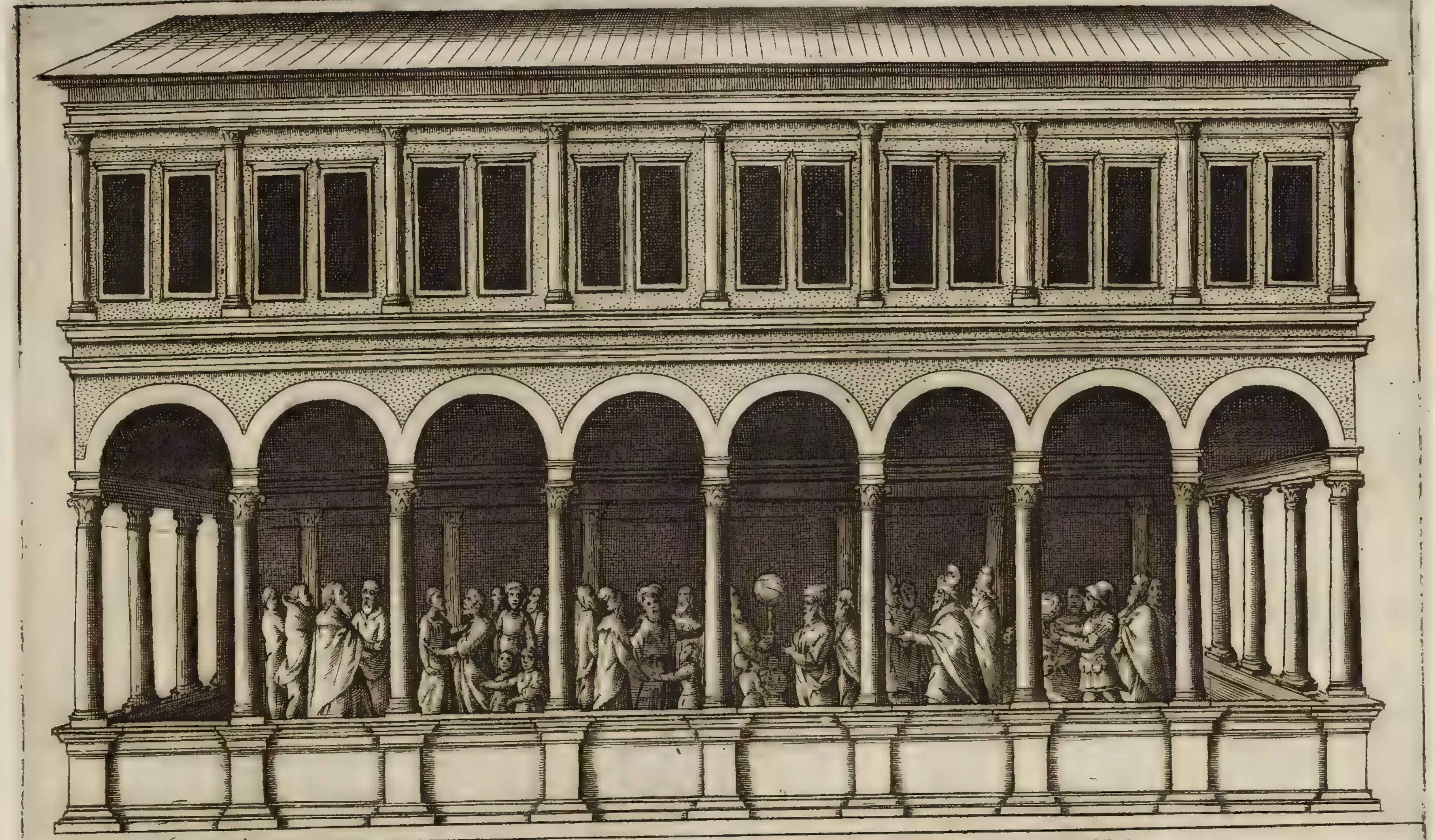
Spolia opima dicebantur ea quæ Dux Duci detrahebat.

Qui ſpolia opima adepti ſunt.

Romulus Rex primus Romanorum ſpolia opima rettulit ex Acrone Cecinenſium Rege interfecto. an. 16
A. Cornelius Coſſus. ſpolia opima ex Duce Hoſtium Laerte, Tolamnioq. Rege interempto. an. 325
M. Claudius Marcellus ſpolia opima retulit. Duce hoſtium Virdumaro ad Claſtidium interfecto. an. 531

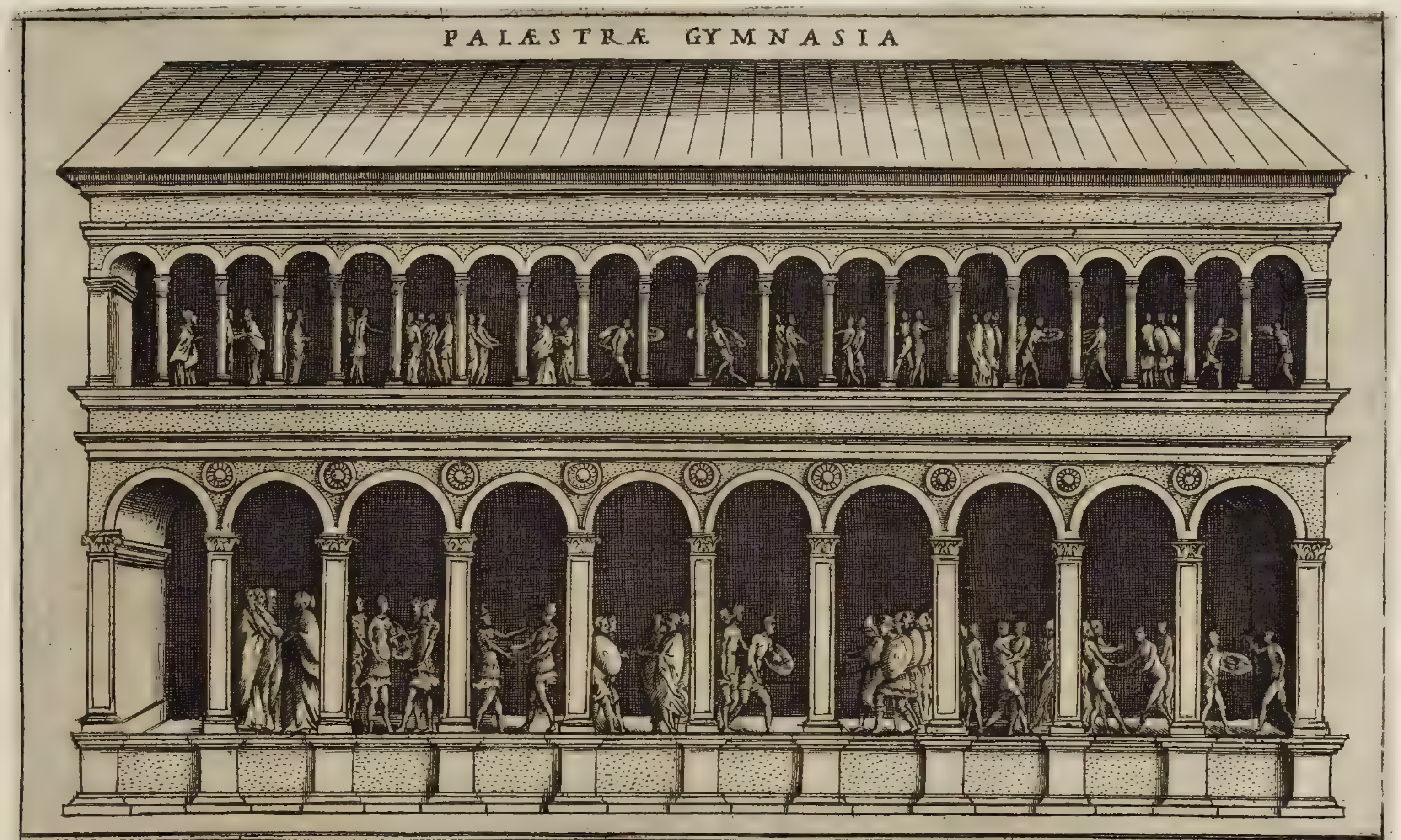

Nō facile dixerim studiose lector quātū studij et laboris in hisce Regibus Reginis, et Principib' atq. viris ampliss. Romanorū potētia subiugatis, ac diuersis tēporib' eorū ductis in triūpho colligēdis insumpserim. opus sane huc usque intractabile aggrediēs sæpissime eo recessisse, nisi præsertim tibi placendi desiderio, speq. adductus omnes obiectas difficultates abrupissē, ut quamuis defatigatus et sudās metā cōtingere. Magni igitur æstima hanc unius tabellæ imaginē, quæ puncto tēporis omniū Regū, et Reginar. ac uiror. max. dignitatis qui ab ipsis Romanis diuersis fuere tēporib' debellati, eorq. in triūphis adducti. 1. Rex Veientū senio cōfectus, Que p'. Romanos Rex Romulus superauit et in triumpho duxit Idib. Octob. Autorib' Plutarcho 12. Dionysio Liuio Solino et Valerio. 2. Volscor. Dux Aequus Clælius, qui quod Ardeā P.Ro. cōfederatā obsidione presserat uictus et ductus in triūpho M. Gegany Macerini Cos. D. Liu. ex Capitolinis triumphis. 3. Samnitū Dux Pontius captus, ductus in triūpho Q. Fabij Gurgitis Procos. Valer. l. V. Plutarch. 4. Syphax Rex Parnor. gloriose ductus in triumpho Pub. Cor. Scip. Africani. Polyb. Liu. Appian. Florus Eutropius. 5. Demetrius filius Philippi Regis Macedoniæ et Armenes Nabidis Lacedæmoniæ Tyrāni filius obsides ab eorū parentib' accepti ductiq. in triupho T. Quinti Flaminij. Plut. Flor. Eutrop. 6 Perseus Rex Macedoniæ cū Philippo et Alexandro filijs ducti in triūpho L. Æmily Pauli Procos et Gn. Octauij que quidē triumphū per triduū Roma celebrauit 1° die signa, tabulasq. 2° arma pecuniasq. 3° captiuos ipsumq. Regē esse transuectos meminere Orosius Florus et Velleius et Valerius Antia qui ex Liu. et Plutarc. tradit innumerab. tūc pecunia ab eo in ærariu allatā 7 Gentius Rex Illyrior. cū coiuge et liberis et fratre Carauātio ductus in triumpho L. Anitij Quirinalis. Liu. Velleius. Eutrop. Flor. Atheneus lib. 14 Plutar. in Paulo Appia nus in Illyrici et alij. 8 Aristonicus Rex Asiæ a M. Perperna capto, et in eius triūpho ductus Velleius. 9 Bituitus Rex Aruernor. Galliæ transalpinæ uictus et ductus in triūpho C. Cassij Longini et Sex. Domitij Caluinij qui simul et una die triūpharūt Orosius Vell. Appian. M. Marcellinus quidē Rex bis in triūpho trāsuectus uidetur significare Flor. his uerbis ut bene aduertit Sigonius. Nihil tā cōspicuū in triūpho, quā Rex ipse bis uictus discolorib' in armis argēteoq. carpēto qualis pugnauerat. secūdo ergo de eodē triūphasse coijcitur Domitius cū Fabio cū quibus illū pugnasse Strabo cōmemorat. 10 Iugurtha Rex Numid. et duo eius liberi in triūpho ducti a C. Mario Salustius Plut. Florus et alij. 11 Principes Pyratar. filius et fil. et uxor Tigranis Reg. Armenor. et Rex Iudeor. Aristobolus Mitridatis soror cū 5 filijs Albanor. Hiberor. Comagenor. Regis obsides triūphabāt in triūpho Gn. Pompei Mag. Plutarc. 12 Vergetorix Rex ductus in triūpho C. Cæsaris Dion. 13 Arsinoe Reg.a Ægypti trāsuecta in triūpho eiusdē Cæsaris. 14 Iubā Regis Mauritaniæ fil. qui et hist.a conscripsit captiuus in triūpho ductus ab eodē C. Cæsare. Dio App. Plut. Suet. 15 Cleopatræ statua (nāq. ipsa ne uiua ducēretur) aspid. spōtaneo morsu mortē sibi cōsciuerat elata in triūpho Octauiani Cæs. 16 Zenobia Regina uxor Odenati Regis Palmerenor. pretiosiss. indutauestib' intortis aureis gemis et unionib' eleganter exculta catenis more captiuor. [illegible] aureis cū hostiū armis et manubijs [illegible] tribus curribus auro gemmis q. ornatis. quar. unus Odenati Zenobiæ mariti ipsius Reginæ fuerat 3.' tandem a Perside dono missus Aurelij Cæs. in eius triumpho ducta cum uarietas ac multitud. ferat. F. Vopis. 17 Tetricus tyrannus Galliæ cum liberis in eodem Aurel. Cæs. triumpho [illegible] Vopis.

DE · ROMANO · VETERI · GYMNASIO · LITERARUM · SIVE · ACADEMIA ·

Falsò et immerito Plin: de natura cõqueritur: qd cũ cęteris animãtib' ad sese tuẽda, et cõseruãda uires, arma, agilitatẽ, normãq, prescripserit, hominẽ nudũ, inertẽ, imò et inermẽ ingenio, mẽbrisq in infãtia impeditũ procrearit: Tantus uir ipse consilio et literis non intelligẽs, eò magis humanę naturę prestãtiã cõmẽdari, quo obscurior ipsius ortus et maior nascẽdi imbecillitas extitisset. Homo enim in res creatas sapiẽtię et potẽtię habiturus imperiũ, quo pacto decẽtius in lucẽ, pdiret nisi eò quo ipsũ prouida natura parẽns edere cõsueuit, animãtia quę, quadã ueluti militiã sub homine exercẽt, tãquã milites, quor, precipuũ est munus obsequi, bene armati pcedant: Homo uero dux siue impator sine armis, dummodo cũ mente Dei solus cõpote, et animo ipsius Dei, nedũ rerũ omniũ capaciss°. diuinitus inspirato et adiuto, unde uirib', ingenio, et industria in dies magis et magis crescat cõpareat. Hoc quidẽ Romani quãtũ insita ipsa ratio suggerebat nõ ignorarũt, cũ suis in hominib' egregias naturę has dotes excolere, ne otio, lasciuiaq marcesceret nitebãtur. Cũ uero Imperatoriã Maiestatẽ armis et sciẽtijs muniri et decorari nécesse sit, nõ immerito eadẽ Pallodẽ militari et literario coli certamine faciebãt quam ad rẽ Gimnasiũ literaru, et Palestrę, hoc ad corporũ, illud ad animi exercitatione domos ampliss, nẽpe 1200. pedes ambitu cõtinẽtes, columnis circũfultas et ornatos extruxerũt spatiosas undiq porticus explicãtes quas meridię uersus duplices faciebant, nequid detrimenti à pluuia uentisq acciperẽt. intus aulę et mansiones distinctę erant, statuis et picturis ornatiss.° ala interius monachalis instar chori locus erat ubi iuuẽntus Romana literis dabat opera. eo Principes et patritij, nõ solũ honestę uoluptatis sed etiã disciplinę accipiendę causa uentitabãt. populoq p circuitũ ampliss.us ad spectãdũ locus patebat. Hic à uarias nationũ magistris doctiss.: õia scientiar, genera tradebãtur et scolasticis sep certaminib' cõfirmari cõsueuerãt. Quid igitur utilius, honestius et iucũdius Reip. quã huiusmodi academias celebrari, unde magis sapientiũ, preceptis, institutisq abundãter, sanctiss. sua munera administraret, et Remp, ipsa feliciss. Platonis illi similẽ reddãt, cũ Philosophos in se regnantes, Regesq philosophantes contineat. ex Vitruuio et alijs.

Idem met ambitus (autore Vitruuio) qui literarũ ut diximus, Palestræ etiam Gymnasia continebat ubi diuersi pugiles et Athletæ uarijs ac miris sese modis exercebant sub porticibus longe lateq. diffusis, quarum appellatione, uel ẽt hastarũ, quibus utebantur in pugna, Græco uocabulo Xystici dicebantur, et hoc nomine Iurisconsulti ut Alexander ab Alexandro obseruauit, eos intelligunt. non ibi deambulationes spatiosissimæ deerant, non arbores in ordinem, seriemq. dispositæ, quæ locum illum amœnũ et spectabilem exibebant. Hybernis fere temporibus eo Romani iuuenes confluebant, et qui se hasta qui claua, cæstu, ʼalfere, disco, qui pila, qui saltu, cursuq. fatigabant, ut neruos extenderent, uires compararent, metum paulatim adimerent, tandemq. ad seria uariaq. certamina audaciores euaderent. Quãuis u.º non negamus hanc artem cœpisse Romæ uilescere, quod ludiones huiusmodi alioqui suas in theatro operas locare consueuerant: nihilominus qui se se excolendi gratia, non eo lucrandi fine adducti eo conueuerant, non parum fecisse uidebantur, si quid inde laudis, præmijq. parassent; id enim ornamenti maioris sui loco reponebant. Vtinam iuuenes hodie Romani hoc se studio confirmarent ut sui nominis gloriam splendoremq. augerent.

COLVMNA MILIARIA IN FORO ROMANO

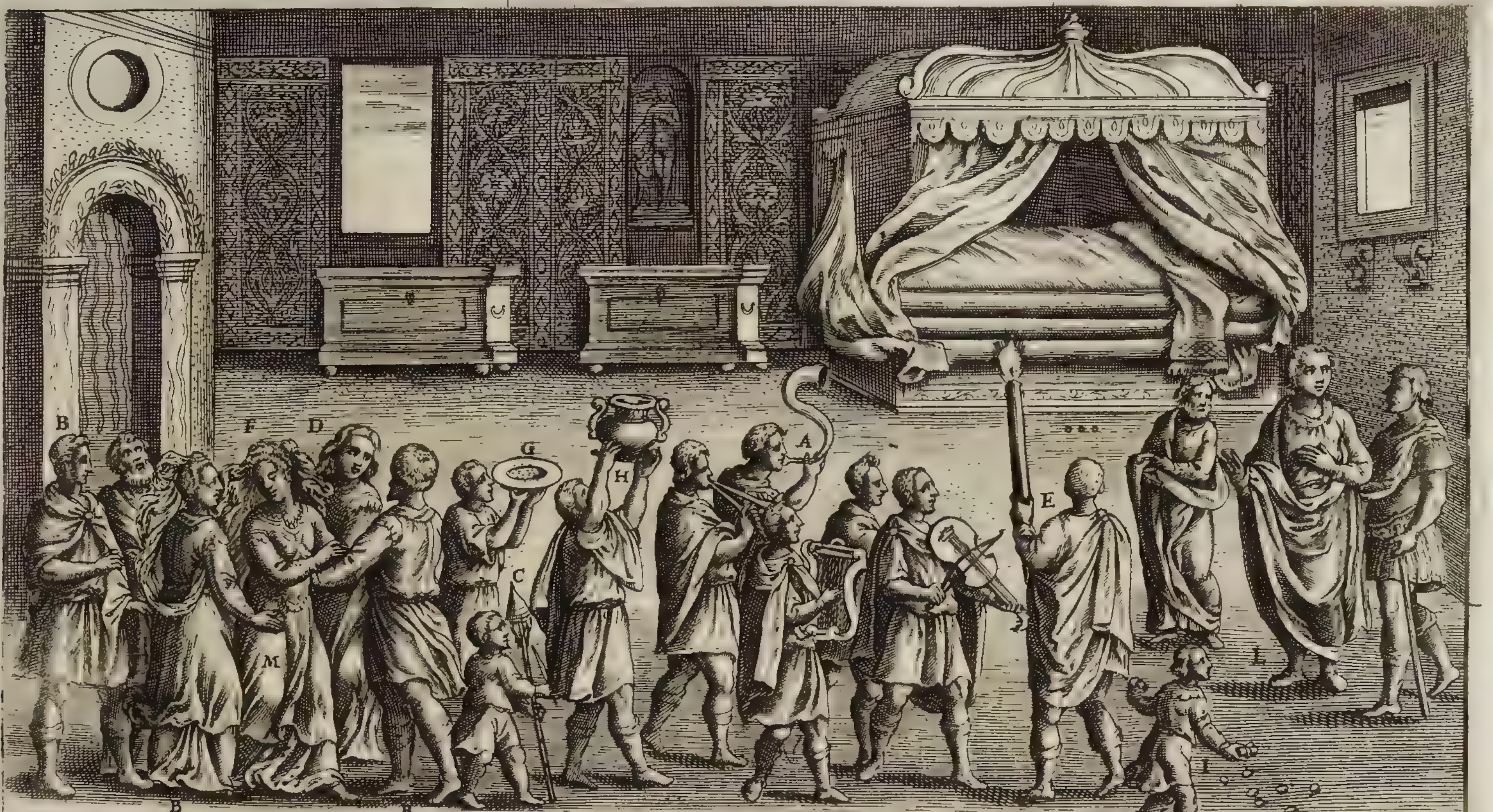

Romani iam olim totius orbis imperio prepotẽtes colũnã triuphãtis suæ urbis in medio quasi in ũbelico posuere; ut eo signo ueluti indice quoquouersus potẽtiæ et maiestatis gloriã demõstraret, atq. ipsã urbẽ quæ mũdi iã dici caput cõsueuerat, cor etiã illius esse innueret, unde uniuersis ac singulis regionib⁹, terrarũq. tractib⁹ respõderet: et tãquã suis mẽbris decus, firmamẽtũ, et salutem infũderet. colũnæ huius locũ nomen, et usũ uaria apud ueteres, et recentiores inuenio Plin. l. 24 eam quã ætate sua extitisse testatur, in capite fori Romani positã esse cõmemorat, et Tacitus et Sueton. iusta ædem Saturni qđ idẽ fere est. Appellationes etiã diuersas obtinuit; enim u.º meta, uel colũna dicitur; sed plerũq. aurei milliarij nomine desig natur. De usu tamen diuersissime Autores inter se discrepãt. Plutarchus enim tradit colũna fuisse aurea, in qua incisæ oẽs Italiæ uiæ finiebãt; Plinius u.º unde ipse met initiũ capiebãt; quod utrũq. nisi de uijs consularib⁹ et militaribus tenẽdũ sit, stare nõ potest; nam quo pacto diuersis uiar. flexibus, ac ordinibus conueniret? Altius quidẽ et solertius (quod initio mõstrare cœpimus) Romani rem huiusmodi attingebãt: dum mirabili artificio sparsũ ubiq. gentiũ imperiũ uno ueluti obtutu cõspicere, atq. uno in abaco numerare eo aureo utentes milliario uoluerũt. Quamobrẽ Gamutij sentẽtiam libens amplector, qui hanc eo erectã colũnã et dictã miliaria fuisse tradit, quod in illa miliaria uiarũ, quã copiæ cõpendio ac sine detrimento ideo uiæ illæ Consulares et militares dictæ ad prouincias ducebãtur, incisæ erant, ex quibus cognosceret quandiu cũ necesse erat, terra mariq. missi milites subsidio peruenirent. fidẽ quoq. adstruit R.dus admodũ, apprimiq. eru ditus Lope Vazques à Figueiroa, qui mihi retulit se à Mugnosio uiro Mathematũ peritiss.º, et emeritiss.º accepisse, huiusmodi colũnã alijs totius Imperij Ciuitatib⁹ in medio positis respondisse, ac proxime illis accedere immo et ipsas esse, quas hodie in Castiglia Rollos, in Lusitania pilorignos uulgus nũcupat, a. quidẽ tẽpore quo Rom. eo colonias deducebãt, in medio urbis erigere consueuerãt, quãuis res postea in desuetudinẽ abierit, ut quæ antea ad milliaria indicã da spectabat nũc u.º hodie (præcipue apud Lusitanos) ad exẽplũ edendũ Iustitiæ ibidẽ in nocẽtes deseruiat. lucẽ denique rei tandiu obscuræ doctiss. Hieronymus Surita Cæsar Augustanus attulit, qui in itinerario Antonini Pij disertis uerbis do cet ab Augusto (autore Dione hunc aureũ Milliariũ in capite Romani fori statutũ, ex quo spatia uiar. p urbẽ mearent: spatior. mensuris ab ipso milliario decurrẽtibus, neque Italiam modo, sed et uniuersas Romani Imperij prouincias eo decore, et ornamento affecta fuisse ut qui pro cõsulib⁹ eo munere fugerẽ facilius prouincias, urbes atq. conuẽtus obirẽt; præterea idem autor asseruit certa tunc itinera fuisse nõ magistratib⁹ modo sed principibus obire solita quæ ideo cõsulariũ et Regia dicebãtur. uide Amm. Marcell. et P. Victorẽ in libello de Regionib⁹ urb. ex quib⁹ exactiss. Autoris uerbis cõstat, quis Autor huius columnæ fuerit, quis usus, et quæ uiæ huiusmodi. ne lector existimet hanc milliariã esse illã, quæ in Capitolio hucusq. uisitur cũ eius in scriptio planissime doceat primi ab urbe milliarij tãtũmodo fuisse indicẽ. ut tandẽ lectori columnæ huius argumẽtũ usus q. magis inõtescat, antiquã ab urbe ad prouincias per uias tales eo tempore obire solitas distantiã et ad ornamẽtũ circa circa stationes habitũ uulgo diuersas apposui.

MATRIMONIVM A LATINIS OLIM ET ROMANIS NONDVM CHRISTIANIS FIERI SOLITVM.

Veræ Religionis simia superstitio non ad salutarem pietatis, morumq. disciplinam suis tradendam cultoribus sed ad eorum animos ad cultum Cacadæmonis misere imbuendos suos ritus in sacrificijs. sacrisq. sponsionibus excogitauit, ac mysticis tegumentis supposuit ut suam ipsius præstantiã, fidemq. commendaret. Cum ergo ueteres Romani Matrimonium mortalibus fædus à natura insitum, ac uniuersæ propagationis esse aditum cognouissent, id multis tegere et ornare cæremonijs ut sacrum suo modo redderent, decreuere. Quibus hic leuiter demonstratis, facile erit studioso lectori non paucam præcipuè ex antiquis Poetis de eiusmodi re loquentibus eruditionẽ percipere. unico, uulgari et consueto modo (ne de confarratione et sortitione loquamur, quarũ hæc aliquando, et raro, illa solis Pontificibus dabatur) antiqui Romani Nuptiarum fædus inire consueuerant usu et coemptione etenim dote tanquã pretio uxor uirum coemere uidebatur, quicquid in contrariũ sentiat Alexander ab Alexandro aduersus quẽ Virgilius testis adducitur illo carmine: Teq. sibi generũ Thetys emat omnibus undis. stipulatione facta A. ignẽ et aquã in limine appositam contingebant. qua etiam A. noua nupta aspergebatur, ut hoc duplici elemento ad uictum pernecessario inexplicabile illud interse uinculum demonstrarent, quod idem Romulus panis et aquæ symbolo fieri præceperat. B. uersicolore ueste induebantur, non secus quam ut innuerent uaria ingenia colorum disparitate designata unius uoluntatis quasi telæ ad concordiam intexta esse oportere. C. Iugum deinde subire faciebant ut æquali sese iugo matrimonij copulatos agnoscerent, ne unus se altero minus obstrictum ad fidem seruandam, atq. onera sufferenda existimarent. D. caput sponsæ obnubebant, ex quo uerbum nubere, fæminis peculiare duxit originem, pro signo matronalis pudicitiæ, quod uelum flammeum propriè dicitur idq. S. Doctor Hieronymus ad nostrarum Monialium uelum non inuenuste transtulit, Virginem appellans Christi flammeo consecratam. E. nupta ipsa præcingebatur cingulo ex lana græce zona dicto, nodo quodam quem dicebant Herculanum, implicatissimo. ut uirgini Herculis fæcunditate portenderent. qui (ut fertur) una nocte uirgines 50. uitiauit, et grauidas fecit; quem nodum maritus in toro geniali soluere poterat, unde zonam soluere iuste uel iniuste uirginem uitiare significat. F. continuo sponsam nuptiali sic mundo comptam lunata pelle pecudis sedere faciebant, forte non ob aliam causam, qua ut sponsam Lucinæ ope, quam Lunam quoque appellabant fæcundã quasi pecudem fore designarent. His addendus mos ritusque nunc etiam apud nos seruatus de annulo, quo sponsus sponsã sibi subarrhare consueuerat, et clauis, quã idẽ ipsam donabat, ut curam familiæ, reique custodiam cõmendaret; atque in diuortio eandẽ ab uxore auferebat, ut docte et ingeniose Petrus Victorius annotauit locum appositum adducens apud Ciceronẽ ex Philipp.

SPONSÆ COMITATVS · AD MARITI ÆDES SVB NOCTEM INVDENTIS

Egressā domo sua sponsā A tibicē, et is cui Talassiū siue Hymeneū, hoc est nuptiale carmen modulari curæ erat, antecedebāt. B stipabat chorus affiniū C colū comptā, et fusū cū stamine deferebat ut muneris muliebre id esse pensū, studiūq peculiare, uel equidē quantū opinione auguror, ut ijs insignibus pacti illius memoriā recolerēt, et confirmarent, quod Sabini iā Romanis pacifici, et concordes de suis filiabus, quæ per raptū sub eorū potestate erant, cū ipsis inierāt; ne eas scilicet in re ulla alia, quā in lini et lanæ factione occuparēt D. Duo patrimi et matrimi pueri ipsā quasi ex delitijs acclinantē hinc et illinc sustinebāt E tertius puer tædā ex pinu alba accensā ferens anteibat F. qua prælucēte ad uiri usq. et talamū ducebatur, unde et a poetis tædæ ipsæ pro cōnubio accipi solitæ G unus deinceps far tostum lance deferebat, quod tam erat in nuptijs religiosū, ut diffarrationis uocabulo diuortiū nō raro exprimerent H. alius uas portabat aureis gēmeisq ipsius ornamētis plenū et opertū. Eidemq domum ingressuræ I alius iuglādes nuces aspergebat, quo sponsū sponsaq. monitos uolebāt iā nuciū ætate, ac puerilia nugamenta reliquisse et aliamaturæ, seriæq. uitæ rationē suscipere oportere L. Sponsus eam uenientem aspectās iam fores, uti mos erat, lana, uittisq laneis, et lauro redimierat, ut eo quoque ornamento uxorē sui iterū officij cōmoneret M. illā autē uiro appropinqātē limen ipsū aut uestibulū transcēdere, nedū tangere nō sinebāt, quin etiā a suis quasi rapta trahebatur; ut designarēt tantū esse pretiū pudicitiæ, ut si fieri posset, nec iniusto quidē cōnubio prælibāda fuisset. Si Romani illi ueteres tātiuirginitatē faciebāt quo maiore pretio Christiani hanc celestē margaritā, p legē Euangelicā melius de eius docti prēstantia ducere debuisset, quā si quisquā ob prolis incrementū imminuere et labefactare cōstituat nō iā ipsi matrimonio tanquā naturæ fœderi, ut antiqui, sed uti etiam sacramento gēmā alia inestimabilē, nempe gratiā cōtinēti dantique acquiescat. si ergo nos Christiani melius omnibus pudicitiæ hanc gēmā cognoscimus quare illius pretium nō pensitamus, ne ipsā nisi cū Deo, eiusq gratia cōmutamus? Præterea postes ipsos suillo et lupino adipe inūgebāt quo ueneficia cæteraq id genus nocumēta abigi credebāt. Nec tandē tres illos asses prēterire debeo, quos sponsa ante talamū mysticē tractare cōsueuerat primū enim coniugi dabat pro signo coemptionis ut diximus; alterū sub pede cōtinebat deinde in ignē lariū cōburendū demittebat, quo docuisse censeo fœminæ iā nuptæ pecuniā esse cōtēnendā pedeq cōculcandā ac neq in fucos, mūdiq uanitate, sed in usū lariū, hoc est suæ domus absumendā; tertiū et ultimū in sacciperio, nempe maiori crumena reponebat, quasi benigne cū Dijs agendū sibi esse demonstrarent.

DE DIGNITATE MILITARI APVD ROMANOS

Dignitas militaris, qua nihil præstantius apud Romanos inueniri poterat, quatuor ornamenta continebat: primũ erat Labarum, siue siparum Imperatoris insigne purpure: um candyi, hoc est fusti seu hastili insertum, quod ante eudem in expeditionẽ aliquam exeuntem, deferebant, ut plane Gulielmus Choul Lugdunensis in lib. de religione Rom. expressit ex aureo Augusti numismate. In quo quidem Labaro, imperio declinante, Maxentius aquilam pingi fecit, ut ex ipsius quoque nummo perspicitur. Tandem uero Constantinus iam fidei Christianæ compos, et beneficiorum in se Christi Dñi immortaliter memor eo maxime, quod illius in cælo Crucem conspexerit, unde et uictoria de Maxentio qui cum pugnabat reportandam disertissime legerat his uerbis; in hoc signo uinces, deinde non aquilæ imaginem, sed cælestis agni Christi nomen hocmodo ☧ suis posteris in Labaro deferendam mandauit: quo etiam argumento Tertull. apol. aduersus gentes c.16. docet, imaginem Crucifixi labaro superadditam fuisse felicibus illis primeuæ Ecclesiæ temporibus ut bene obseruauit Iacobus Gethserus ex Societate Iesu in lib. cõl. Iun. Aliud erat Aquila, qua in uexillis Celeriq; suorum insignibus utebantur ut huius alitis symbolo quæ auium primatum obtinuit supereminentem alijs potentiam suam exprimerent, unde tamen hoc auspicati, non facile dixerim nisi innuenter ex Cornelio Nepote qui de L. Tarquinio Prisco Romanorum Rege V. breuiter scribens commemorat a suis, hoc est Græcis Romam aufugienti aquilam pileum sustulisse, quod ex Tanaquilis uxoris quæ augurandi disciplinam callebat sententia regnum sibi portendi cognouit, unde forsitan ex eo tempore aquilam sibi suisque in uexillo gestari fecerit. Tertium consulatus, quem, Regibus exactis, constituerunt, a consulendo mitiore uerbo dictus. bini creabantur Consules, primi quidẽ omnium L. Iunius Brutus et L. Tarquinius Collatinus; summam Imperij gerebant, copijs que imperabant. Ne autem regium aliquando nomen usurparent, neu in quemquam desæuire possent, ius ab eis prouocandi concessum. vltimum Tribunatus magnæ quidem autoritatis in bello, quem Imperator constituens, traditam sibi in milites potestatem significans gladio manu sua donato decorabat. munus erat, castrorum, equitum peditum que, ordini, et indemnitati consulere, munitioni, ne quid deesset, prouidere, milites iuramento constringere, emeritos, iussu tamen Imperatoris cum honoribus et immunitate de: mittere ignauos exauctorare, claues castror; custodire, ægrotos inuisere, uulneratos medicari, nomina militum scribere, ac potius memoriæ ut singulos nominare posset, defigere, militum tandem quæstiones dirimere.

DE ORDINE MILITVM ET MAGISTRATVVM MILITIÆ.

1 Rorarij ad primos congressus, parma gladioq. muniti.
2 Antesignani qui primi erant agminis.
3 Pilani qui pilis hoc est iaculis depugnabant.
4 Hastati qui erant fere tyrones.
5 Triarij magnæ uis et firmamenti in prælio, ex ueteranis.
6 Velites siue læuis armaturæ ad excursiones in hostile agmen faciendas in secūdo bello punico inuenti.
7 Sagittarij inter hos Ferentarij. idest funditores et c.

1 Milites pretoriani siue celeres ad custodiā Imperatoris.
2 Vrbani ex quibus uexillares cohortes delegebant.
3 Cataphracti suis iuuamēto erāt hostibusq. terrori, ūdique armis cooperti.
4 Statarij Equites suris inermibus, cetera munitissimi.
5 Accensi, in mortuorum locum suffecti.
6 Calones, et lixæ qui necessaria ministrabāt quę seruilia officia Bruttijs erant propria quibus eos Romani damnauerant ob eorum ad Annibalē defectionem
7 Picentes tabellarij et uiatores exercitus.

1 Milites centurioni suberant.
2 Centurio tribuno
3 Tribunus prefecto Castrorum.
4 Præfectus Legato.
5 Legatus Consulis parebat imperio

DE TERRESTRIBVS ROMANORVM COPIIS.

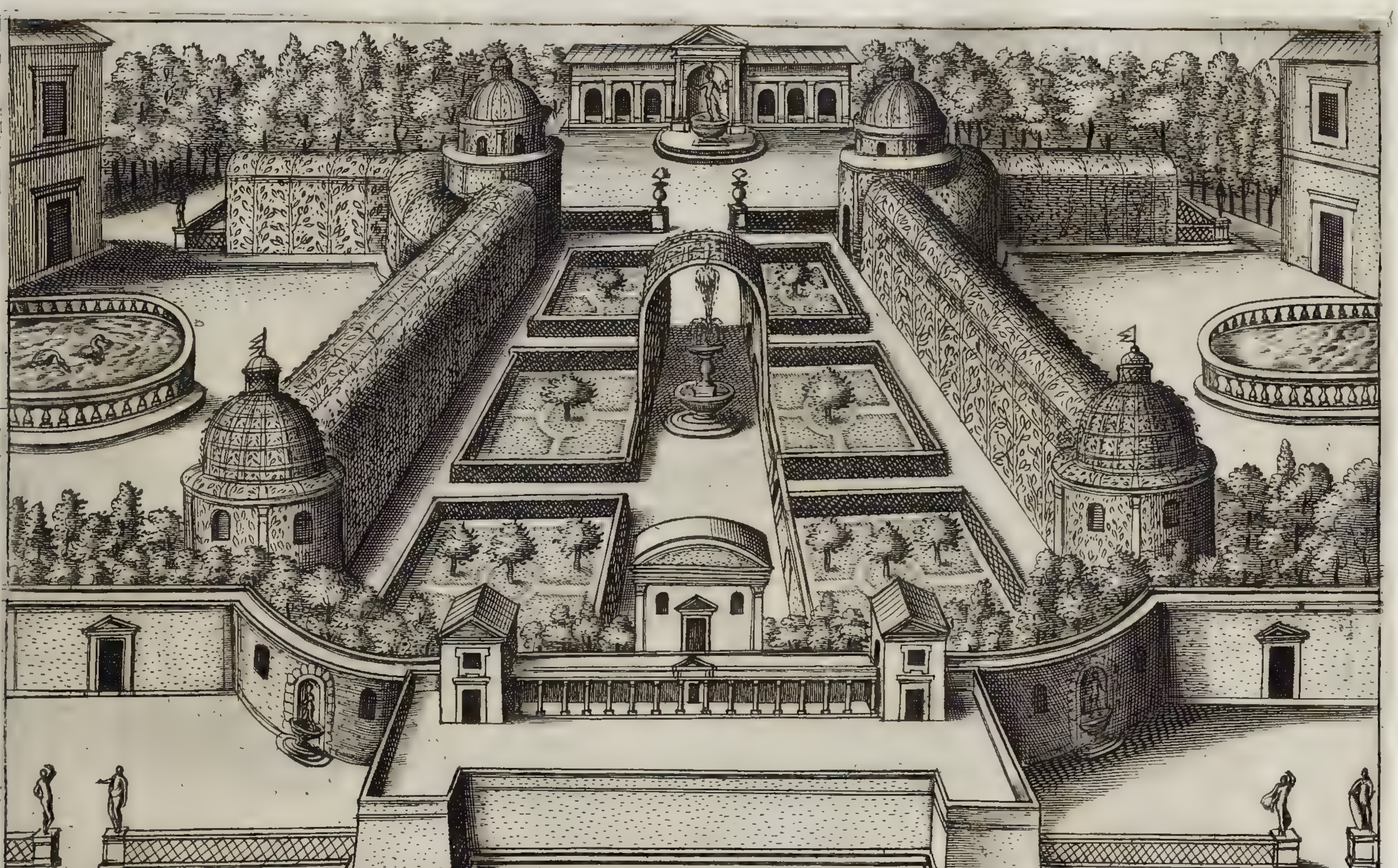
NON eſt dubium, quin Imperij Romani magnitudo indies magis, ac magis ex conſilio, & rei militaris peritia, ac potentia creuerit: & enim ſic hæc tria connectere Romani illi veteres norunt, vt vel in maximis periculis, & ſuorum internecione militum, deploratiſque rebus celebritatem ſui nominis, & gratiam conſeruare potuerint. cum autem vidiſſent neruos, & firmamenta Reipublicæ in militum magnitudine, & præfectorum prudentia, ac virtute conſiſtere Romani, in Vrbe, totoq; Imperio Legiones in præſidijs diſponere nitebantur, quas tria in genera diuidebant. Primi generis Prouincijs conſcribebant. Secundi Vrbis defenſioni, & Imperatoris Cuſtodiæ deſignabant. Tertij in claſſes mittebant maritimas: milites, qui Prouincias tuebantur, ſiue Prouinciales, numeroſiſſimi erant. Vrbani, & Prætoriani, vel celeres à Romulo vocati, & inſtituti, potentiſſimi; quippe qui quem vellent in Principem, aſſumebant, aſſumptumque mox deturbabant, erantque arbitri, & ipſius Imperij moderatores: Maritimi tandem vtiliſſimi, vt proximè dicemus cum de maritimis ſermo erit. Sub Auguſto & Tiberio vigintiquinque Legiones numerantur Dione, Tacitoque ſcribentibus: quin etiam ſub Traiano & Adriano ad triginta, & ampliùs peruenerunt, vt ex columnella cognoſcitur, vbi Legionum nomina inciſa ſunt. De Adriano diſertis verbis Appianus Alexandrinus affirmat, eius ſtipendia ducenta millia peditum, & armatorum quinquaginta meruiſſe, &c. quem vide in eius ad Parthica, Libycaque procemio. ſic autem diſpoſitas ex Tacito alijſque nouimus; in vrbe perpetuò ferè erant duodecim, quarum nouem prætoriæ dicebantur, treſque Vrbanæquæ Imperatoris Latera tegebant, & in Palatio excubabant. Præcipua mille centum & quinque pedites, & mille & triginta duos equites continebat, cæteræ pares inter ſe numero. Tres hæ tamen non ſemel ab exteris fuere militibus. Nam Auguſtus & Galba ad ſui cuſtodiam Calaguritanos vocarunt, C. Caligula Batauos, Antoninus etiam equites Germanos acciuit: Traianus nullos adhibuit, dictitans excubias militares, & corporis cuſtodes non Cæſaribus modo, ſed Auguſtis mulieribus, vt matri, & coniugi olim apparuiſſe. Iulius quoque Cæſar nullos admiſit, quod diceret ſatiùs ſibi eſſe ſemel morti ſuccumbere, quam metu aſſiduo detineri. Vrbani à Prætorianis diuerſis differebant inſignibus. Prouincialium Legionum tres habebant in Hiſpania, octo in Gallia ad Rhenum, duas in Africa, tres in Aegypto, tres in Suria, duas in Miſia ad Danubium, duas in Pannonia ad Danubium, duas in Dalmatia. Stationabantur ſemper à confinijs ſemotæ, ne quid Romanis ſocijsvè damni, & moleſtiæ, at hoſtibus plurimum inferrent nocumenti. Copiarum quoque inexhauſta Romanorum potentia arguitur, quòd in vno prœlio viginti millia, in alio proximo nouem millia; deinde quinquaginta millia deſiderati ſunt, & ſub idem tempus fame, & peſtilentia oppreſſi; præterea inteſtinis agitati diſcordijs, qui ſupererant, ni mentis ſolertia, animique conſtantia vterentur, actum de Imperio fuiſſet, vt Appianus obſeruauit. Præterea quod non in vnius Alexandri gloria, & ſalute, vt Macedones, nitebantur, ſed multos ei pares Alexandros habebant, quorum vno extincto, alius ſuperſtes præteritam reſarcire iacturam facillimè poterat, vt Liuius tradidit lib. 9. vltimò ad eorum commendationem accedet, quod Iuſtinus de ipſis teſtatum reliquit; nec enim cum vincebantur animis minui, nec cum vincebant, ſecundis rebus inſoleſcere conſuerant; victoriæ gloriam Romano nomini vendicandam, opum luxuriam ſocijs relinquendam curabant.

Non procul ab eoloco qui S. Georgius in uelabro dicitur ad signumq. Vertumni Domus P. Africani extitit magnifice ut tantū uirum decebat, extructa, quā Liuius scribit lib. 4 dec. 5. ex pecunia quadā publica postea Titum Semproniū emisse, ut ibi basilicā de suo nomine faceret, his uerbis Titus Sempronius ex ea pecunia, quæ ipsi attributa erat ædes P. Africani pene ueteres ad uertumni signum laneasq. et tabernas coniunctas in publicum emit, basilicamq. appellandam curauit, quæ Sempronia appellata est. P. Scipio cognomento Africanus ea fuit animi magnitudine, ut de se quid magnum ac diuinū cogitandi, fabuloseq. dicendi materiā suis dederit. Nam decem et octo annos natus adolescens patrem apud Ticinum fluuium singulari uirtute seruauit. clade cannensi nobilissimos iuuenes Italiam deserere cupientes sua autoritate compescuit: reliquias incolumes per media hostium castra canisium perduxit. XXIIII. annorum Prætor Hispania missus Carthaginē, qua die uenit, occupauit. a Virgine Hispana obsidibus sibi data, quæ omniū sua ad se oculos pulchritudo rapiebat, abstinuit, atq. uel ab eius conspectus temperauit. Asdrubalem Magonemq. fratres Annibalis Hispania propulsauit. Amicitiam cū Siphace Maurorū Rege coniunxit, Masinissā in societatem recepit. Consul ante annos factus Africā classe traiecit Hasdrubalis et Syphacis castra una nocte prorupit; reuocatum ex Italia Annibalem superauit uictis Cartaginensib' legem imposuit, unde Africanus cognominatus lādem repetundarū accusatus, librū rationū in conspectu populi scidit. ac die inquit Carthaginē uici deinde in uoluntariū sese amandauit exiliū ubi reliquum ætatis suæ uixit, ac moriens Vxori ne comitteret ut corpus suum Romam referrentur cum ab ingrata patria sua ossa possideri recusaret.

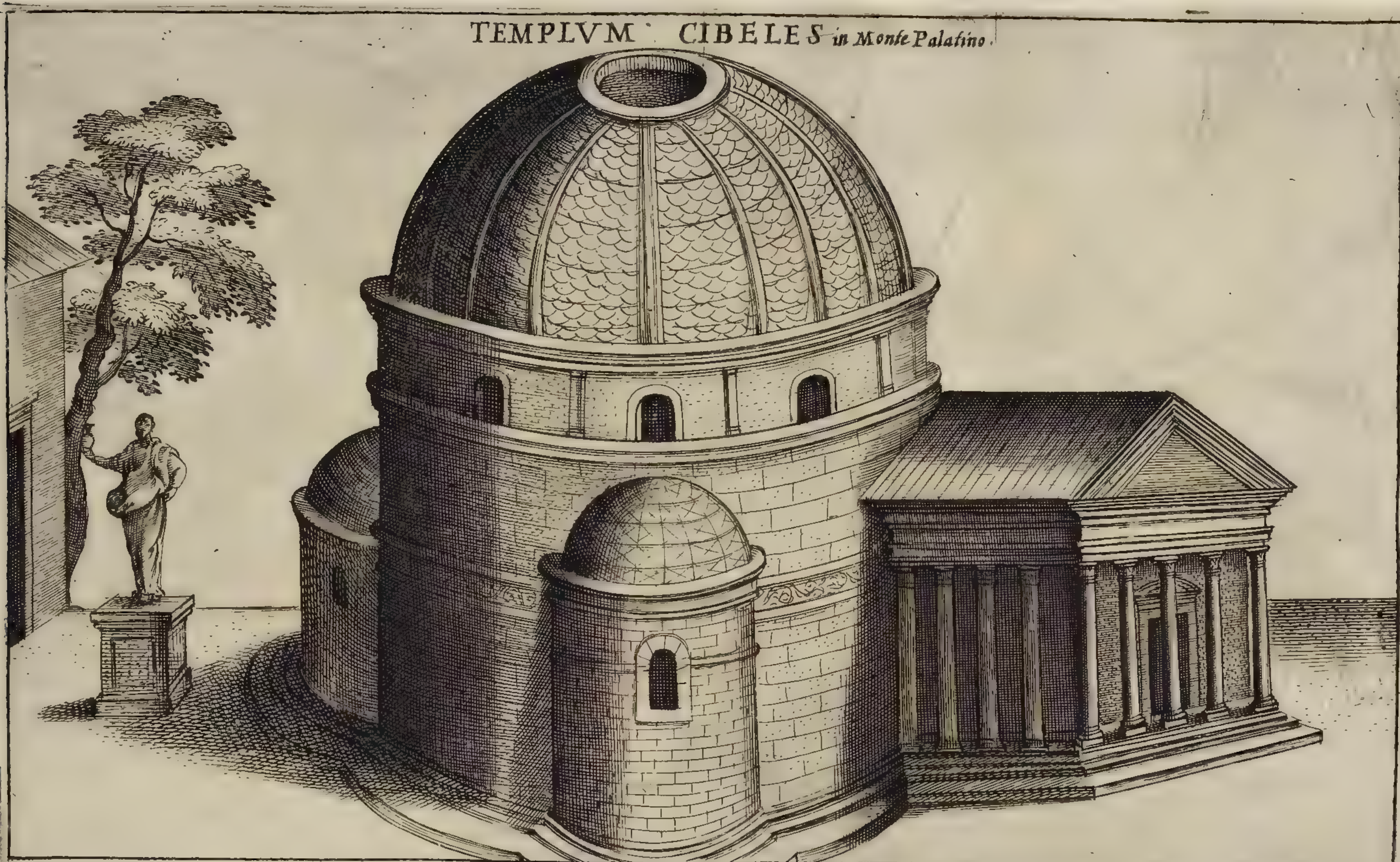

In monte Palatino Curia Saliorum fuit eo memorabilis, quòd autore Cicerone lib. de diuinatione cum eadem curia conflagraret incendio, inuentus est ibidem Romuli Lituus incombustus ac integer, a Dæmone quidem præseruatus, ut nefariam augurandi disciplinā, quæ impie lituo fiebat, miseris Ro: manis suaderet. Salij Sacerdotes à Numa Pompilio duodenario numero constituti, quem postea Tullus Hostilius auxit ad 24 qui et deinceps in plurimos abierunt adeo, ut numerosissimum collegium constituerent. Nemo Salius creari poterat, quin utroque parente orbatus extitisset. Pileum, quem et apicem uo: cant, gestare consueuerant, trabea hyanthini coloris ueste utebantur, ut constat ex numismatibus Antonini Pij, atq. Cæsaris Aug. Hos quidem Salios scribit Liuius Mense Martij in Martis Gradiui celebritate in ipsius honorem Salarium carmen cantantes per Vrbem discurrere, atq. saltantes, unde salij appellati ancile uibrare manū ad illius scuti formā confectum, quod à cælo in regiam Numæ fuisse lapsum fabulosa tradebat antiquitas. quem ut saltum siue tripudiū agitarent æneis baltheis, gladioq. accingebantur, togas fibulis annectebant. Alias dextra lanceam, aut uirgam ferentes, leuaq. thraciā peltam sculpi, pingiq. solebant.

HORTI · P · OVIDII · IN · VIA · FLAMINIA · SVPR ·
Colles Hortulorum ·

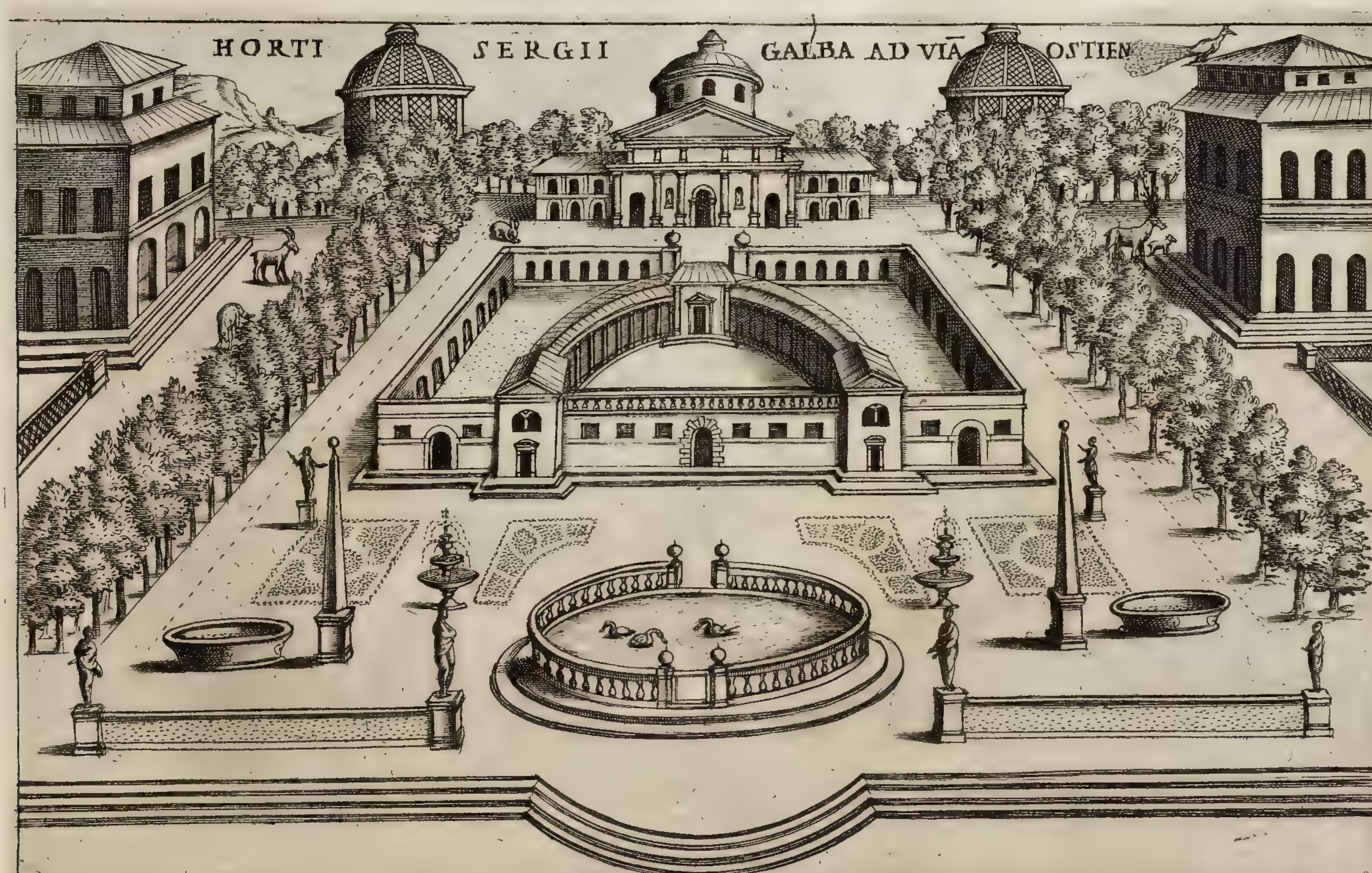
Ad arcũ Claudiũ iuxta uiã Flaminiã P · Ouidiũ Nasonẽ Poetã habuisse hortos nõ dubiũ: cum ipse de Ponti exilio scribens commemoret. Nec quos pomiferis positos in collibus hortos, Spectat Flaminiæ Claudia iuncta uiæ: quemadmodũ et in . de tristib. domũ nõ longe a Capitolio sibi fuisse dicit: hanc ego suspiciens, et ab hac Capitolia cernens quæ nostro frustra iuncta fuere lari. Neque etiam dubium quin horti isti delitijs et amænitate alijs, quos hucusque descripsimus adæquarint quid eos a maioribus suis qui equestris erant ordinis, acceperat. enimuero crediderim ibi Nympharum inter fontes colludia, et Satyrorum crebras inter nemora indagines non defuisse per effigiem, nec cætera, quæ uir tantus ingenio studioq. poesios, suis carminibus adumbrauit. Fuit Ouidius patria Sulmonensis genere clarus patrimonij diues, ut diximus, Retor et orator mirabilis, quã artem non coluit ex proniore in Musas obsequio atque ingenio profluente quo omnes sui temporis poetas, qui et apud nos maximi iudicantur, omni in genere imitandos proposuit, ac re ipsa perfecit. nam tersus et fæcundus eloquio, iudicio excussus, sententijs clarus, et acubus, ordine, styloq. rarissimus fuit; ut omnia quæ ipsius extant in Rep. literaria monumenta testan tur. Tandem quo, nescio, iure miser exulauit, et in Ponto per octo fere annos usq. ad mortem delituit: cũ nullus sit qui causas exilij asseuerare audeat præsertim cũ ipse duas innuens, unamq. ex primens alteram sub astu uelit intelligi, et aliquando amice rogat occultari, dicens: ut quid præterea peccarim, quærere noli: ut pateat sola culpa sub arte mea: i dest arte amandi, quam cõposuerat: cuius pretextu Augustus, ne se traduceret, poetam amandauit in exilium suspicor tamen fuisse, quod Cæsaris quid arcanũ aliunde sibi notũ detexerit ut ex 3º de trist lib. Inscia quod crimen uiderũt lumina, plector, qđ errorem merito appellat; quippe qui maximus esse solet, Regis aperire sacramentũ, ut diuinis docemur oraculis.

Pub. Nasica quẽ falsæ illius diuinitatis oracula et senatus optimũ suæ ætatis ciuẽ iudicarũt, primus Cibeles Deorum matris credita ab antiquis relig. Christianæ tunc rudib. simulacrũ in tẽplo Victoriæ, quod erat in Palatio col-
locauit cui postea Iunius Brutus tẽplũ ibidẽ cõdidit, et dicauit, ludisq. Megalẽsib. exornauit. Quid uero causæ fuerit, quare Deã istã eatenus peregrinã suorum in ordine Deorum ac numero habere cœperint, cõmentatur ut refert
Cornelius Nepos c. 83. Anibale Italiã deuastãte Sibillinorum librorum responsis urgẽtib. simulacrũ Cibeles Deæ à Pesinũte ciuitate Phrigiæ accersitũ, nauisq. per Tiberim deportatũ adhæsisse uadis, nec ulla ui unquã inde extrahi
potuisse quoad Vestalis Virgo Claudia incestus antea accusata inocentiã suã præ se ferret, quia zona, qua præcincta erat naue illã facile impulit mouit, ad portũq. applicauit. quia u.° simulacrũ luto infectũ erat, postero die in Al-
mone flu. ablutũ Nasica per Capenã portã in Vrbẽ aduexit. Ne hoc quãuis uerũ esset lector admiretur, nouerit Dęmonẽ suis à natura uirib. ad hęc peruenire potuisse, ut de alia Vestali Virg. traditur, quæ pariter ut florẽ pudicitię
nõ usque eo raptũ demõstraret cribro aquã fluminis tenuit quę tamen potẽtia ad uaticiniũ extendi nulla modo potest. quo quidẽ spiritu ex arcano Dei cõsilio Sibillę prędite fuerũt: ut per numismata uidere est Seueri, Getæ, Iuliæ Piæ et
Antonini Pij effigies huius Deæ uarię in marm. quãuis uc materia ducebatur; modo. n. ut ex antiquo marm. Romæ hodie uidetur curru leonũ sedit, una manu tympanũ globũ u c tenẽs altera spicas frumẽto grauidas cui et corona in
capite turrigerã imponebãt cũ hac subscrip. M.D.M.I.F. altinus l. Cornelius Scipio Orectiu V.C. Augur et ... inuæret terrã ędificijs siue suis mõtib. quas turrib. coronari. timpanũ adiũgebat, ut terræ rotũditate, uel uetorum, uim in ea inclusam
demõstraret. spicas addebant, ut oẽ genus fructuũ designaret quo tellus tãquã oium sola mater uiuẽtes pascere, et nutrire cõsueuit modo uero cũ eadem corona, sceptroq. fingebatur mãmisq. multitudine, ut ipsã totius orbis nutricẽ exprimerent duos
brachijs leones sustinẽs simbola quidem ipsius potẽtiæ et fortitud. diuersas circũ retinẽs animantes ut eas quasi suo ex utero produxisse ostendere tãdẽ uero geminos ceruos ad pedes habẽs nõ ideo ut eam se esse Dianam agnoscerent, sed puto ut
melius significarent terræ partus similes esse ceruarum, quę nõ pariunt nisi tonitruis ac imbrib. terreantur, et madefiant hæc ideo mater Deorum credebatur, sacerdotes ei eunuchi seruiebat quo Gallos appellabat Boccatiu.

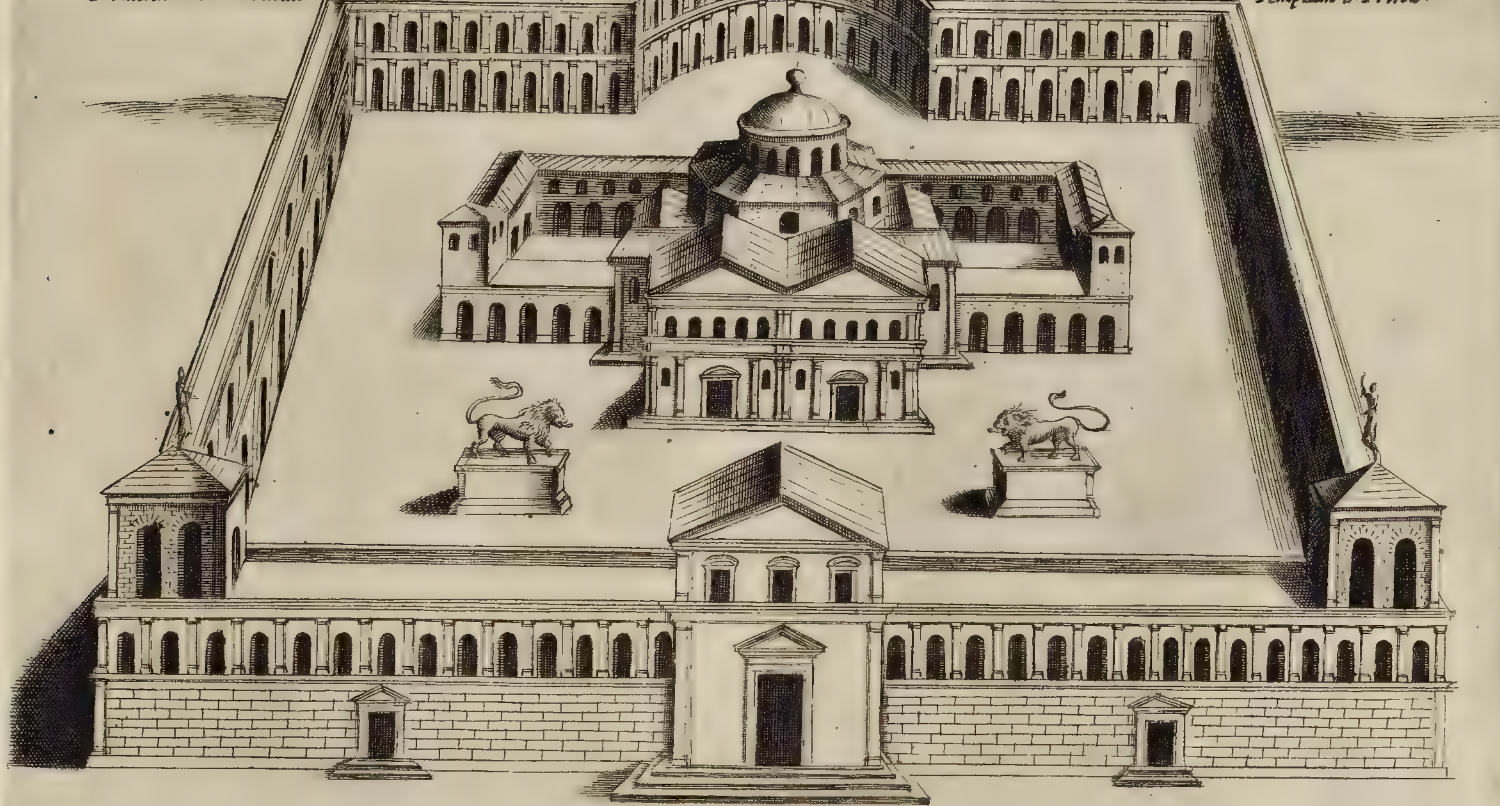
Moles Ælij Adriani Imp. constructa ab eodē Mausolei instar condendis suis suorūq; Antoninorų cineribus ad ripam Tiberis addito ponte eximio qui ab eius nomi: ne pons Aelius dicitur, opus plurimis exornatum statuis ingentes columnæ fulciebant, tribus ordinibus surgebat, primus inferior loco basis referebat figuram quadratā alter rotundam, tertius et supremus iterum quadratā opere ut firmior esset moles, dorico: huic superposita fuit Adriani statua ex ære inaurato, cuius loco peste Romæ grassante, in fastigio uisus fuit Archangelus Michael S. Gregorio et uniuerso populo supplicanti gladium sanguine infectū recondens, eoq; pes: tilentiam cessasse: lapis uestigiorum angeli notis insignis uisitur etiamnum in templo Aracæli. Bonifacius VIIII. redegit in fortissimam arcē Alexander VI. in meliorem et munitiorem reddidit formam perfecit demum Pius IIII. qui illam munitissimo muro circumcinxit. Adrianus hic plurima gessit memoratu digna et præter cætera recusauit triumphum sibi a senatu decretū, quod quicquā nollet de Traiani gloria detractum cui is debebatur, domuit Hebreorū pertinaciam, instau: rauit Hierosolyma, compescuit Dacos a Traiano superatos, Gallos item Anglos et Hispanos, et cū audisset Xpianos innocentes inauditos condemnari rescrip: sit ne id fieret, nisi in leges cōperirētur deliquisse Moles hæc deiecta fuit a Gothis, sed Belisarius Dux a Iustiniano cōtra eos missus deturbauit in eosdē multas statuas et col:

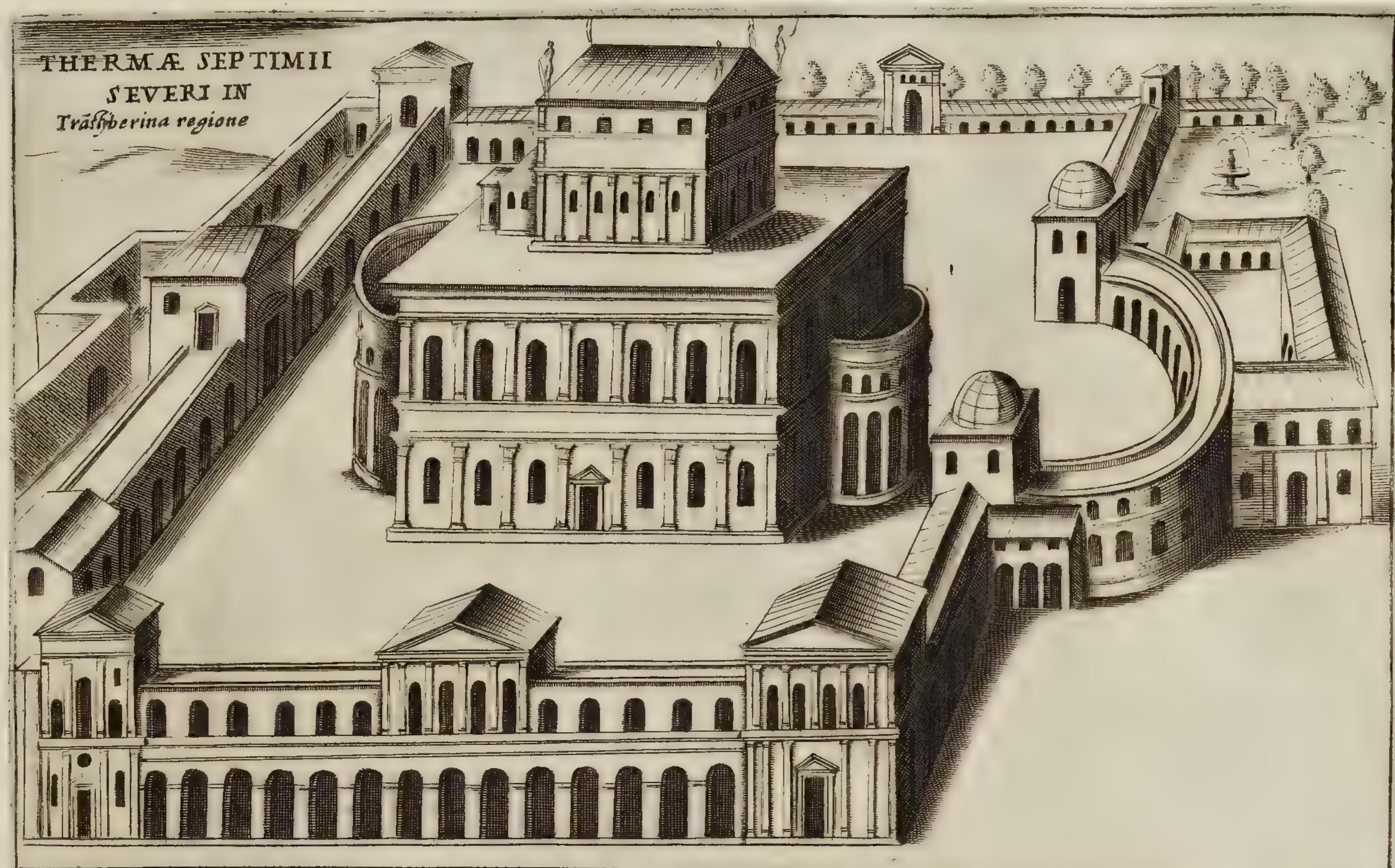
Ad uiam Ostiensē quodā, ac nūc etiā ita nūcupatā quod ad Portū Ostiæ uiatores duceret, quę ab ultima urbis porta citra Tyberi initiū habuit. Erāt Sergij Galbæ Imp. Horti luxuria, amœnitate, fructuq. arborū, ac ædiū superbia nobiliss: cū enim locus ille natura siluesceret et soli ubere peculiari difflueret, nō mirū, si arbores situ et cultura grandiores opacitate frondiū, ramorūq. multitudine terrestrē ibi altū paradisū efficeret. præterea nō deerāt ei loco fōtes artificiose et elegāter exstructi qui p diuersos ducti canales ac p siphones emissi cadente liquidoq. cristallo hortēsē illā uiriditatē pomorūq. colores distingueret. Nemus ipsi quoq. adherebat umbrosissimū, omni siluestriū plantar. genere cōsitū ubi feræ ac sicures animātes impune uagabantur et tuto uolucres uolitabāt, tutoq. catillabāt. Fuit Galba ex antiqua et honesta Sulpitior. familia, qui p Patrē se à Ioue, p matre u. à Pasiphæ Minois Cretæ Regis cōiuge progenitū iactitabat. cū multos domi forisq. magistratus nō sine laude obijset, a Tyberio, Caligula, Claudio et Nerone amplius titulis et honorib. exornatus, agnosci à populo atq. haberi cœpit in pretio. Nec tamē a literar. laude abhorrebat; etenim preterquāquod liberalib. disciplinis esset imbutus, legū peritia floruit. Primus fuit qui cū nec ua consaguinitatis nec adoptionis quid Cæsares attigisset, ad militare assumeretur imperium Senatorio deinde calculo cōfirmatus. cum uero magnor. pariuq. sibi sanguine et autoritate ciuiū, uerūtamen morib. uitaq. imparium cōsilio tandē in senio uteretur, multa temere, et infeliciter admisit, quippe qui deditus istor. arbitrio suo alioqui recto fungi nō poterat: et p ipsor. indignitatē sinistre gessit Remp. quare ipsa Resp. iniquor. sē cōsilio et uoluntati supposita diutius nō patiēs, atq. tot reos toties extremo dignos supplicio uita facultate honoreq. donari et inocētes codēnari et alia huiusmodi contra iustitiā et honestate ppatrari Galbā e medio tollere cōstitui, et idcirco successorē designare copulsus, et Othonē (qui sibi consuleret) illi fore cōstituens (o infelicem Principis exitum) ab ipso Othone fuit ipse occisus et alij qui sibi erant à consilijs, obtruncati; ex Plut. et Sueton. in uita Galbæ et Claudij. singulare ijs qui regnant exemplū, ne quemquā sibi a consilijs asciscant, nisi qui recti conscentia et pietate Principum mentem dirigere, rationem confirmare, et arbitrium in bono æquoq. defigere nouerit; ne Dei iram, hominumq. desperationem, et furorem incurrant.

THERMÆ TRAIANI IMPERATORIS IN MONTE AVENTINO AD

Armilustrum ubi hodie Templum S. Priscæ.

Iuxta suas thermas Traianus palatium magnifice condidit in monte Auentino ubi hodie templū S. Priscæ. ut referunt Marlianus et Faunus. Thermæ ea magnitudine et artificio extructę fuerunt, ut Principis animi magnitudinē, et egregias artificis manus ostenderent. ibi omnia membra ad id fabricę requisita uidebantur, et ubi balnea cōmodissime sine aliorꝫ inuidia exer: ceri poterant; quæ columnis et statuis decorauit quas ex triumphis aduexerat. pauimenta marmorib⁹ strauit, quibus et diuersicoloribus parietes incrustauit, laquearia et fornices ex maltha inaurata elaborauit. fuit Vlpius Traianus uiuente Nerua adoptatus, cuius ex obitu in imperiū successit, natus Italicæ urbe cōfinio Hispalis ut uolūt Eutropius in uita Traiani, et Eusebius in chronicis, Sextus Aure: lius, et Antonius: Nebrisensis mira in oēs, præsertim pauperes magnificētia, incredibili prudētia et æquitate, belli domiq. felicissimus, ut pote quo Imperāte Roma reuiuiscere, et ad pristinā dignitatē redire uisa est. Dacos et Deceualū eorꝫ Regē, qui tunc Valachiā et Transiluaniā habitabāt, superauit, de ipsisq. triūphauit. Armeniā, Parthiā, Nisibē, et Babyloniam subiugauit. deinde uero omnib⁹ Euphratis et Tygris regionib⁹ peragratis et in ditionē redactis Oceanū penetrauit ubi Indicas Gangeticasq. prouincias perdomuit, quo Romanorꝫ potentia nō peruenerat. Iudeorꝫ Cyrenēsiū et Ægyptiorꝫ rebellionē uniuersa eorum occisione cu: rauit. a Dęmone uero delusus tertiā Ecclesiæ cladē inuexit quam postea de Xpianorꝫ relig.e et morib⁹ aliter eruditus, mitigauit. in Hispania pontē, quē dicūt d'Alcantara teste S. Isidoro ædificauit; Romæ Colū: nā a se dicta Dacicis insculptā prelijs excitauit, quo eius cineres translati diu in ipsa sūmitate quieuerūt. Quo circa meruit Princeps optimus appellari, et post ipsius obitū quicūq. Imperator creabatur, nō alia ei bona precabātur, quā ne fortunatior Octauiano Augusto, nec melior Traiano existeret. Seleuciæ moritur Anno Dñi 119.

Thermæ Septimij Seueri ut testatur Helius Spartianus ædificatę fuerunt in regione transtyberina sed ubinam certo nesciunt antiquarij quæ quidē regio ut hodie sic eo tempore infima et obscura erat ob aeris intēperiē, quæ ideo referente Marliano a uilissimis et sordidas artes exercentib' habitabatur, forte ut huius fabricæ magnitudinē locus ille illustraretur, et balneorum usu sanitatē protegerent ab Austris qui pestifere perflant regionē illā quemadmodū et Aurelianus ut scribit Vopiscus alias ibidem construxit hyemales. itaque Seuerus cū magno Princeps animo fuisset architecturā ab alijs uariauit, sicut in Septizonio fecerat cū uero ad amplitudinē deesset locus, altitudine recompensare uoluit, qua facile omnes alias thermas superauit in: tus et foris columnis et statuis exornauit quæ columnæ cū marmorib' hodie extant in templo SS. Chrysogoni et Cæciliæ. ut refert Franciscus Albertus Floren.s in opusculis absolutiss.es fecit cū omnib' suis membris ubi hipocausto nō deerat, nec apodyteriū, nec unguentariū, nec cādaria nec tepidaria, nec frigidaria cellæ ad id operis necessariæ, nec etiā cænationes deerant ampliss.ª ad disputandū quib' et nōnullas cryptoporticus, et porticus patentes circumcirca addidit ut pro temporis opportunitatē ibi exercitationes, ludiuè fierent. fuit Septimius Afer, ui armorū imperio potitus est ante omnia Pertinacis mortē uendicauit omnib' qui eum occiderāt, imperiūque Didio Iuliano uendiderant, exautoratis. Deinde Romā pomposiss. peruectus senatū, P.Q.R. bene de se sesperare iussit. Pe: sceno Nerone, et Albino qui imperiū affettauerāt debellatis, Artabano Rege Persidis supato, ac prudēter res Rom. administrauit. fuit tamen apprimè cupidus, et ambitiosus, propositiq. tenaciss. inimicis crudeliss. quietis Eccle.æ persecutionem excitauit.

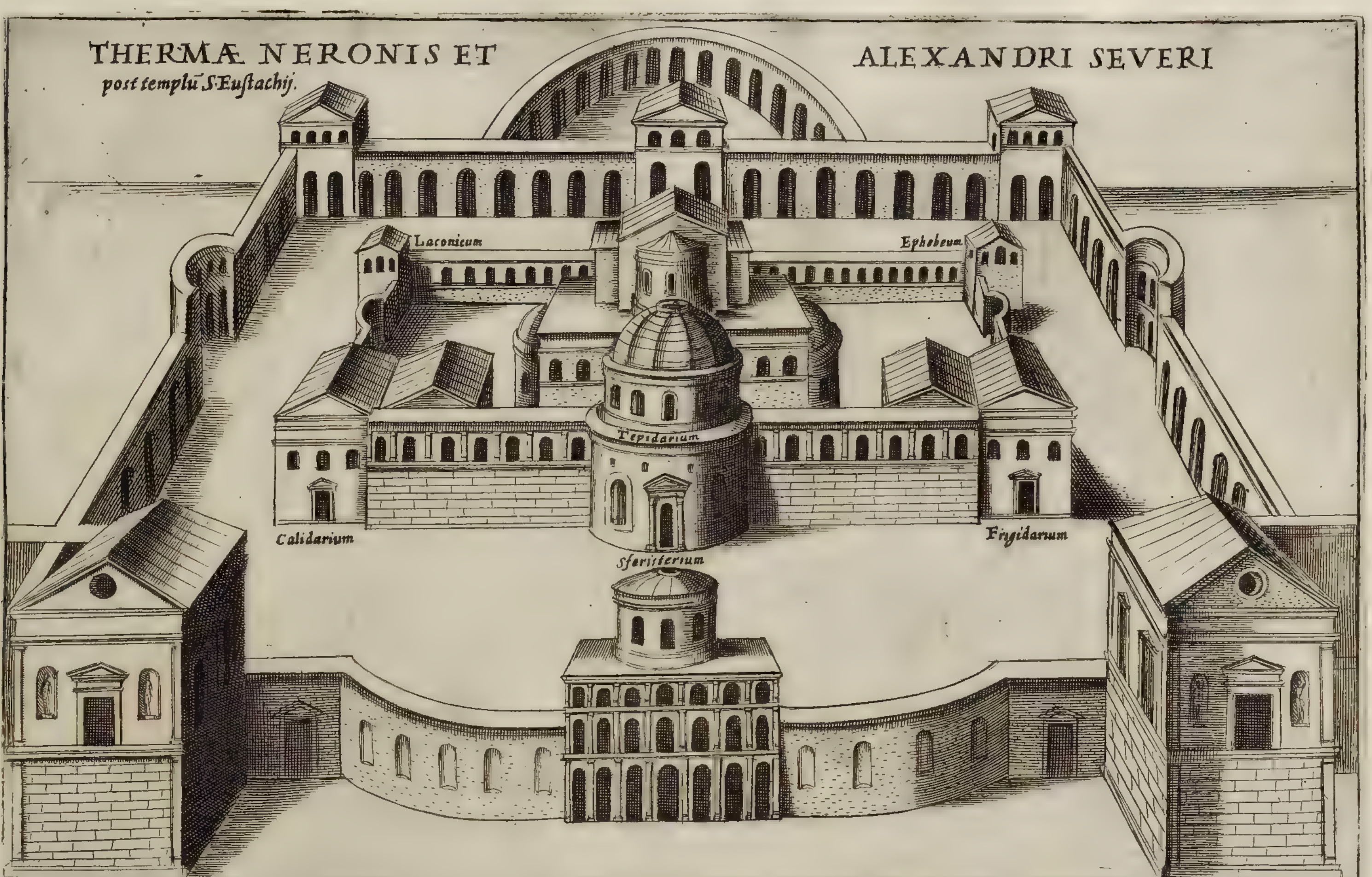
DE ARCV DOMITIANI HODIE ARCO DI PORTVGALLO

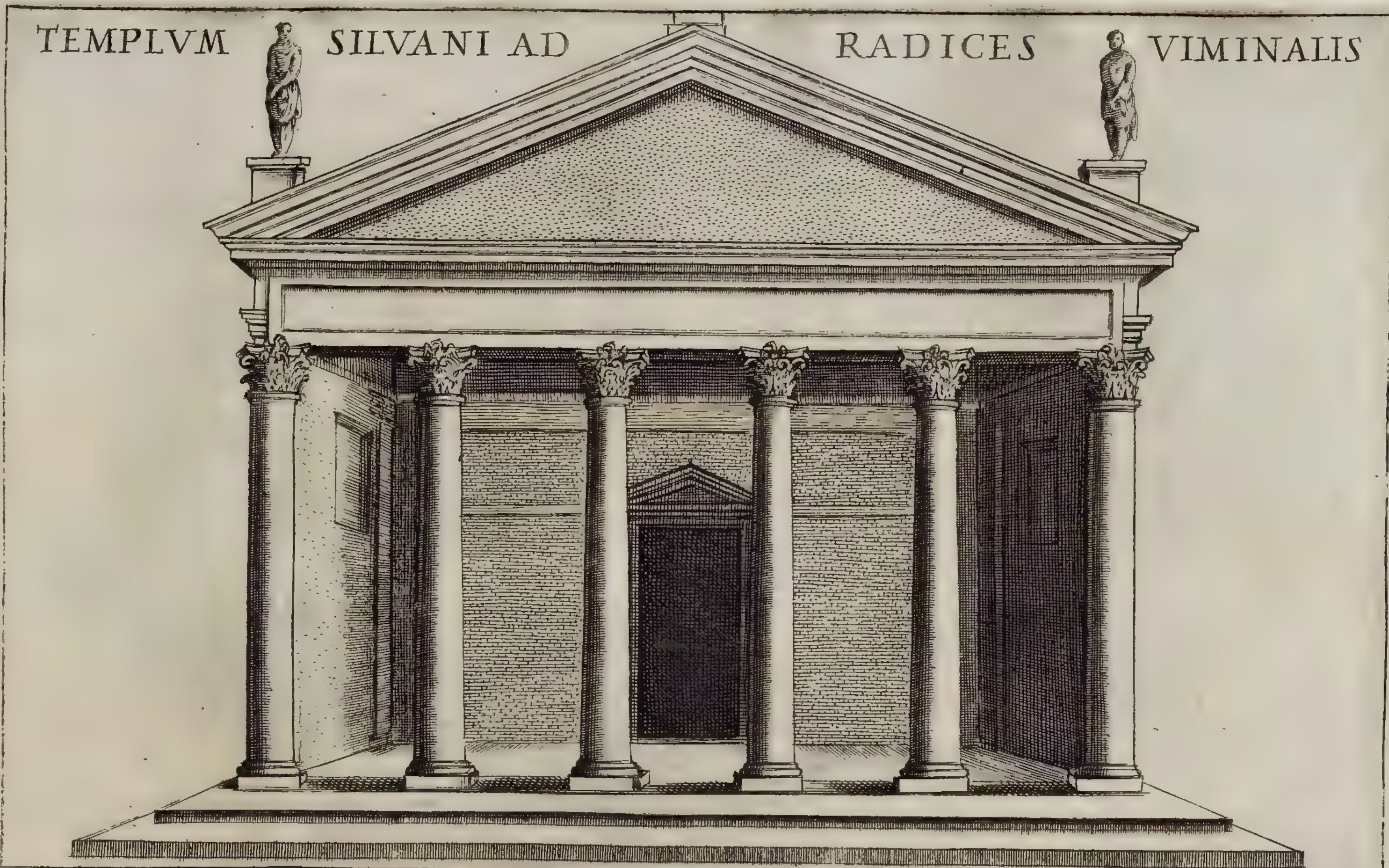
Inter alia adulationis argumenta, quibus ueteris Romanis suos imperatores, aut Ciues triumphantes excipere solebāt, arcus erant triumphales artificiosissime elaborati, quos quidē erigebant, ut inuerent mortale illos naturā exuisse, et ad imortalitatē aspirasse. cum uero in tota Vrbe Romæ .36. Arcus huiusmodi extetissent diuersis Imperatoribus excitati nō minoris structuræ, et elegantiæ fuit Arcus hic in honore Domitiani extructus, unde et Domitiani appellatur, quanuis eundē inuenio Tripolis quoque appellari: Hodie uero Arco di Portogallo. lapidibus marmoreis erat incrustatus cū quatuor pulcherrimis columnis ex natura uersi coloribus ut uestigia ad huc indicant cum statua ipsius Domitiani in procera statura ut docet Sueton. expressa ad eum modū, quo ex eius Numismatis uidetur excussa. Infra direptæ urbis erat effigies prope Victoria, Pallasq. gratulatis specie. uerū hoc indignē; quia si credimus Plinio Iuniori in Panegyrico Traiani Domitianus nō ligitime triūphauit ut similes honores iustē mereretur, nisi quos ficte et per metū ei ciues conferebant. tandem indigne Vespasiano Patre Titoq. fratre gessit Imperiū. fuit namq. luxuriæ deditissimus, infestiss. præsertim senatorib. uiris q. patritijs, Christianis, et Iudæis ex stirpe Dauidica quos ad ultimu suppliciū persecutus est. tandē et museis, quos transfigebat in otio. unde dicteriū illud ortū habuit cū namq. quæreretur qui cū esset Domitianus: respōsū est nec musca quidē quia homines, et muscas occidebat ne quis alius supesset. cum uero qui male agit, male quoq. occumbat præmiū sui sceleris accepit, nam ab Stephano Maioredomus qui corona græcè dicitur occisus fuit.

THERMÆ NERONIS ET ALEXANDRI SEVERI

post templũ S. Eustachij.

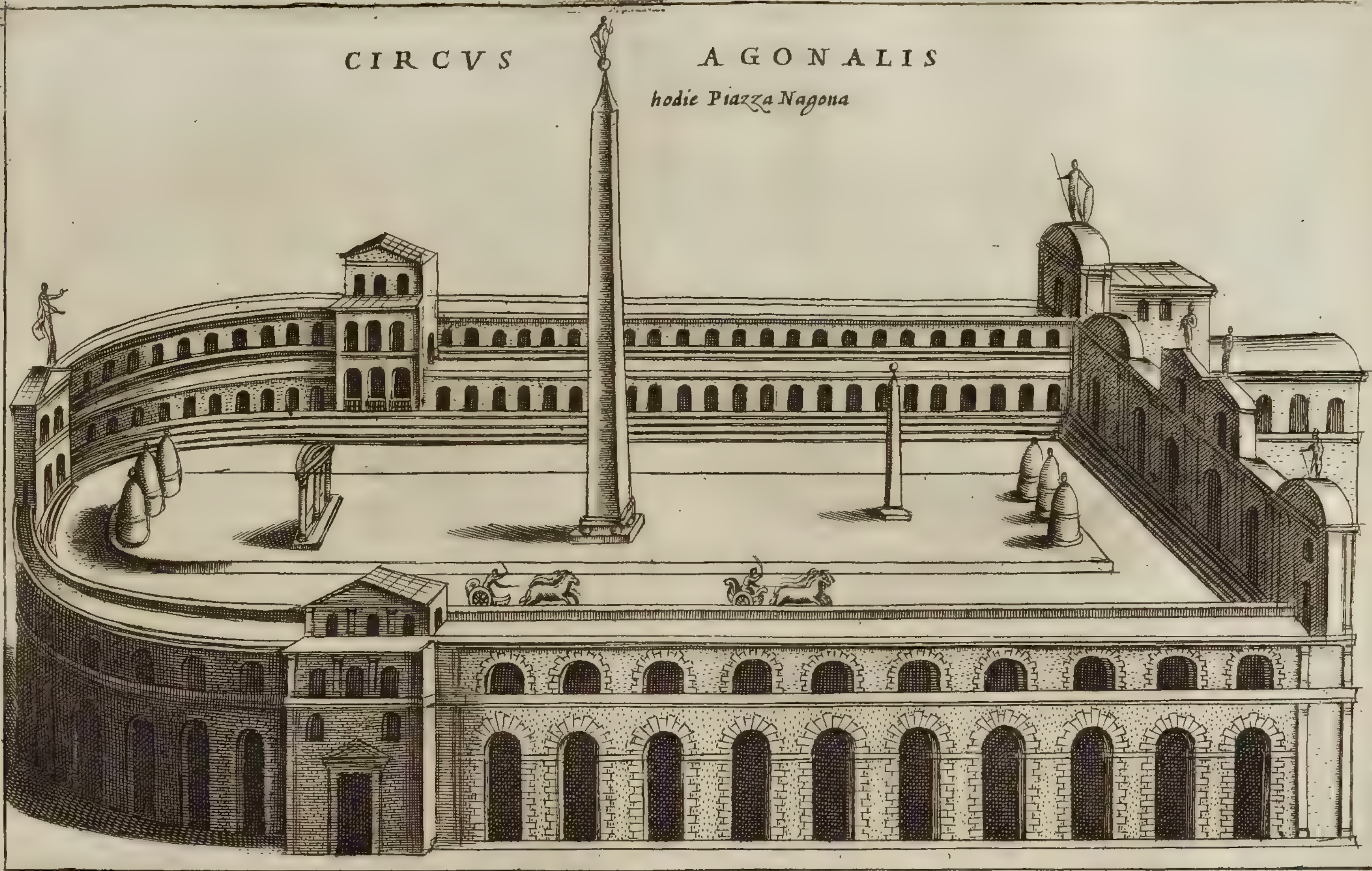
Post templum S. Eustachij ubi fornices nonnulli extant Nero suas thermas constituit quarũ et meminit Suetonius et Martialis elegantiã cõmendauit. nõ desũt tamen qui hasce thermas cum Alexandrinis, confundãt, dicentes eas postea Ab Alexãdro Alexandrinas fuisse dictas, ut Eutropius affirmat id nominis suo tempore conseruasse cõmemorans. cæterũ parũ uersimile uide: tur. eò quod testatur Lampridius ipsũ Alexandrum thermas sui nominis condidisse, iuxta eas, quæ Neronianæ fuerant, aqua inducta Alexandrina quæ nũc dicitur. quod quidẽ accidere potuisset si usquam legeretur Alexandrum Neronianas instaurasse, ut legitur suas eis proximas extruxisse quibus et siluã addidit plantatã in domorũ spatio quas propterea emerat, et deiece: rat. falsò ergo opinãtur qui dicũt illas stetisse ubi nunc S. Alojsij est templũ: cũ constet ex Sexto Ruffo ibi Adrianũ fuisse thermas. Fuit Alexander Seuerus Heliogabalo ex parte Mameæ matris consobri: nus, adoptatus ab eodẽ eliogabalo successit imperio, sed a Patris impuris moribus quã maximi alienus. enimuero uitæ innocẽtia, mira in homines humanitate præcelluit, adeo ut imperiũ tunc eius incruentũ diceretur. rebus tandẽ in Persidi feliciter gestis in Germanos tumultuãtes arma cõuertẽs Maximino proditore militiaq. cõiurante cũ matre sub tentorio occisus fuit 13 anno sui imperij ætatisq. 24 Primus post Adrianũ pietatis ueræ lumen admisit, etenim in sacello domus suæ Christũ sibi colẽdũ proponebat. naturalis legis dictamẽ usurpabat. quod tibi nõ uis alteri ne feceris.

Ad eam partem radicum Viminalis montis, quæ pergit in occasū, templū Siluano positū, et sacratū fuisse constat, et ex uetustiss. marmorib' ibidē effossis, ut Faunus attestatur, et ex testamento in marmor inciso in prouincia interamnēsi Lusitaniæ reperto, Iocundi militis, qui in bello Viriati Lusitani occubuit, quod quia integrū est, ac nullis breuiaturæ notis conscriptū, et quidquā satis studiosis facere poterit, hic inserere operæpretiū mihi uisū fuit. Iocundi. Ego Gallus Fauonius Iocundus P. Fauonij F. qui bello cōtra Viriatū occubui Iocūdū et prudētē filios, e me et Quintia Fabia coniuge mea ortos, et bonor. Iocundi patris mei et eor. quæ mihi ipsi acquisiui hæredes relinquo. hac tamen conditione ut ab urbe Roma huc ueniant, et ossa hinc mea intra quinqueniū exportent, et uia latina condāt in sepulcro iussu meo condito, et mea uoluntate, in quo uelim neminē mecū, neque seruū, neq. libertū inseri, et uelim ossa quorūcūque sepulcro statim meo eruatur, et iura Rom. seruētur in sepulc. ritu Maior. retinēdis uolūtate testatoris. et si secus fecerint, nisi legitimæ oriantur causæ, uelim ea omnia quæ filijs meis relinquo pro re: parando tēplo Dei Siluani, quod sub Viminali mōte est attribui, manesq. mei a Pont. Max. et a Flaminib' dialib' qui in Capitolio sut ope implorēt ad liberor. meorū impietate ulciscēda: teneātur que sacerdotes D. Siluani, me in urbē referre, et sepulc. me meo cōdere. Volō quoq. uernas qui domi meæ sūt oēs a Prætore Vrbano liberos cū matrib' dimitti, singulisq. librā argēti puri, et ueste unā dari. In Lusitania in agro VIII. cal. Quintiles bello Viriatino Siluanū Deū siluar. nō dum Xpiana fide imbuta credit antiquitas, qui cū Faunis et Satyris in numero Semideor. uel potius mōstruor. uel Demonū incubor. recēset a Bocatio, qui affir. eo stultitie nonullos sui tēporis Rom. deuenisse, ut matrib' infamię nota inurere nō dubitātes, ab his se genitos diceret ex quor. nū. forte Iocūdus hic uel potius Iniocūdus miles extitisset, qui ex lōgiquo nobilitatis suæ ergo Siluani meminerit.

Naumachia ita dicta à prælio nauali. ad exercēdā enim iuuentutē Romanā nō solū terrestri, sed etiā nauali prælio Naumachiæ instruebātur, quod nō minus classe quā castris Romanū prorogaretur imperiū. Hanc Domitianus Imp. extruxit sub colle hortulorꝝ, loco sane cōmodo, quod facile in uallē hanc, Martia dicebatur, poterant aquæ per aquarꝝ ductus ex locis editiorib⁹ deduci. Effossa enim terra, undique muro cinxit fossam amplissimā, in quā ex aquæductis emissa aqua, lacū seu pelagus efficiebat latissimū, ita ut nauib⁹ ac triremibus esset locus ualde cōmodus. tali enim artificio nūc educebatur aqua nunc reducebatur finito prælio, ut ubi modo pelagus, nunc tellus uideretur; cū peregre aduentantiū præsertim stupore atque oblectatione. Adhuc supersūt nō nulla uestigia ex quibus aliquo modo colligitur quāta fuerit eius magnitudo, nō desunt qui uolunt ad Tiberim ferme excurrisse nauib⁹ enim hic triremiū instar naualia, ut dixi, cōmittebantur prælia, nō minore spectātiū uoluptate quā ea gerētiū utilitate, eo modo in Circis et Amphitheatris terrestria prælia inibātur. Ex his enim exercitationib⁹ ille fructus constabat, ut et otiū pelleretur ex Vrbe, populus teneretur, et Rom.ⁿᵃ præsertim iuuentus ablegato otio assuefieret prelijs quib⁹ Romanū ꝑpagādū et tuendū erat imperiū cōmittēdis.

*Memoriæ proditū est Numā Pompiliū sacra quādā Iano instituiße quæ Agonalia dicebātur ad VI id Ianuarij quo die Sex Pompeio et Gellio scribentibus Rex ipse hostiam in monte Quirinali imolabat. Tunc uero ludi quidā
et spectacula edebantur in foro ab eorū editione agonum, uel agonali appellato unde hodie Nagona nomen obtinet corrupto uocabulo. Ideo locus iste sic dictus ut cū Marliano et alijs sentiam, quod undique sine angulo patebat,
at uero agon apud Græcos rem sine angulo significat quia circus erat forma circulari sed oblonga locos sic habens dispositos ut alter alterius prospectū non impediret. in curriculo duæ metæ pari interuallo utrinq. positæ
erant circum quas equi et quadrigæ concursabant, ut illud Horatij meta feruidis euitata rotis indicat; quæ metæ interdū ad equestres decursiones tollebantur teste Sueton. dicente nā quo latius dimicaretur sublatæ metæ.
sunt qui affirmēt in hoc circo solū certa festa agonalia celebrari nō uidentes hoc nomine apud Grecos omnes ludos et spectacula contineri ut paßim apud Autores inuenies. in hoc ergo circo quē admodū et in cæteris certa:
men equestre, curule, et uenationes agitari solitas iudico. quis aute hunc circū struxerit minime constat, nisi apud eos qui eundē cū Flaminio confundūt, dicentes a Flaminio fuiße conditū. in ea opinione fuit Pandulphus Lateranensis
hostiarius ecclesiæ quē refert Albertinus in opusculis, qui affirmat in loco ubi prius in circo Flaminio Apollinis ædes fuit, Adrianū Pontifice primū ædificasse ecclesiam S. Apollinaris. nō tamen ignoramus hunc circū Alexan:
dri Seueri nomine dictū fuiße, ut notauit Faunus quod ab eo fuißet instauratus. Forū hoc hodie Nagonū est quadrangulum unū ex orbis terræ foris spectatissimū, et spatiosiss. non solū ob ædificiorū maiestate, quib⁹ circūdatur nec
ob elegantia duorū fontiū qui hinc et inde p satyros aquarū uim maximā iaculantur utrū etiā ob ecclesiā ibi Hispanorū S. Iacobo sacrā quæ ministrorū uitæ exemplo altaris cultu, chori concinnitate, festorū celebritate Romæ singulari:
ter spledet eo magis quod hoc forū die resurrectionis Dominicæ dū matutino tempore fit ipsius pcessio lapadib⁹ illustratur, muro sulphureis ccepto igne pulueris apparatu renidet, suauiss. mulcetur cantu populi uel ex longinquo cōcurrentis freque:
tia celebratur qua in re quidem Dei et Catholici se se Regis famulos Romæ et ubique gentium testificantur.*

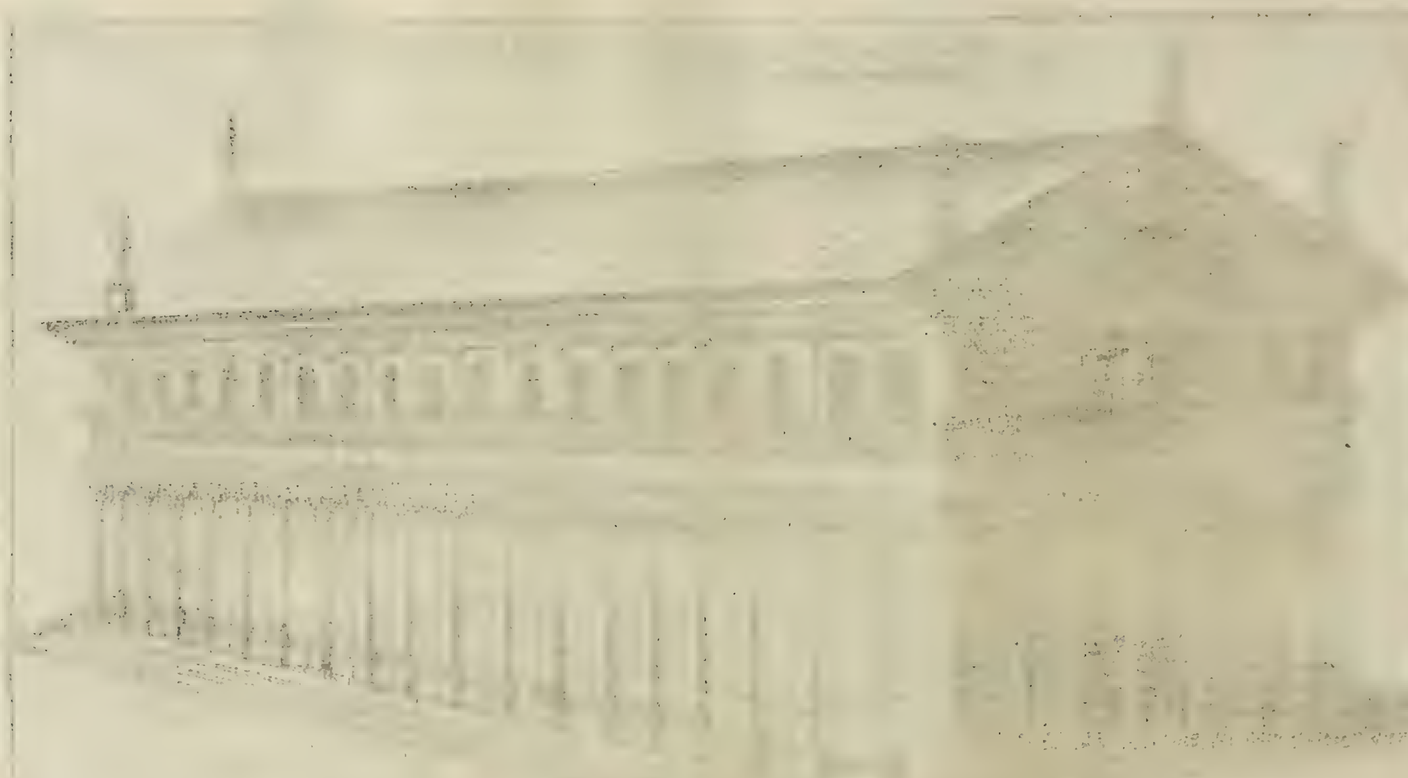
A B

BASILICA SIVE PORTICVS ANTONINI PII

ad plateā que uulgo di pietra dicitur.

In ea urbis parte, quam piazza di pietra uocant, rerū antiquarū eruditi cōmemorant, et columnā, quam hodie alibi magna cū admiratione suspicimus, Antonino pio excitatā et hoc superbum ædificiū fuisse: sed quidnā fuerit, inter se dissident. Gamuccius aliȷ̀que affirmant Antonini ibi porticum stetisse et basilicā. aliȷ̀ quorū ex numero est P. Victor templū huic bono Principi a S.P.Q.R. positum peribent. cui quidē opinioni facilius aſsensior cū L. Fauno dicēte, ad ædē S. Stephani de Trulli eidē loco uicinā huius templi extare uestigiū in porticu peruetusta, cuius nec principiū, nec finis ullus discernitur 11, tantum ingentes quidē columnas marmoreas ita esse dispositas, ut in quadro porticus illius templi extructa uideatur; quod Antonini opus fuiſse putant. Nihilominus hæc moles qualis quāta: uè fuerit ab Antiquariȷs ex ornamento, plantaq. dignoscitur; totā fere malta fuisse confectā, et eleganter sculpturis excultā. addunt etiā prægrandē hanc porticū supra duo et quadraginta opere corinthio colūnas, quibus fulciebatur, se protendisse. magnitudinē profecto et elegantiā huius operis colliges amice lector, si quando iter ea faciens in undecim illas uastissi. corinthias columnas quæ hodie cū sua coronide, basi, aliȷsq. ornamētis supsunt, oculos intendas. Fuit Antoninus Pius Imperator talis, ut uere morib. pietate cognominis adimpleret; fuit enim (ne cū P. Victore religiosū appellem) Princeps bonus, pacis amantiss. clementia, modestia, iustitiaq. præclarus; Scipioni sententiā illā celebrē uerbis, req. ipsa usurpans, malle se ciuē seruare, quā mille ex hostibus necare. optimo ergo iure Numæ cū Pompilio exequabat. tantū uero bonitatis fama exemplo que præluxit, ut barbaræ, et remotiss. nationes, quæ catenus imperiȷ Romani iugū nō senserāt, allectæ de pace et foedere legatos ei mitteret. O quātū Deus bone, in Principe probitas, et mansuetudo cōmendatur, quantū habet roboris et potētiæ: cū ea, quæ bellor. magnitud. prestare nō posit, facile uitæ gloria, et honestate conficiat. nec enim quē quā magnate appellauerim, quin propter honestā uiuendi rationē magnete agnouerim. Tandē uero postquā 70 iam ānos natus. 23. sic imperauit, cum omniū dolore, lacrymisque discessit.

*Ex omnibus Romæ ueteris monumentis nullū fere est, quod Romanorū facultates ingeniū et scientiā demonstraret quā Septizonij moles illamirabilis quā Plinius memorat, Septi-
soliūq. appellat, alij Septodiū uocare nō dubitant de cuius artificio abunde nouimus, nihil prorsu de Autore, nonnulla de loco conijcimus. De artificio constat, quidē septē habuisse
solaria cū colūnar, totidem peristilijs septem cælestiū zonar, in terris simulacra referens unde et nomen accepit: id iuxta noui Septizonij ruina fuisse autumant Antiquarij quæ in Six
ti V. pontificatū puenies, quomodo se quondam habuerit ostēdebat quā tunc temporis minitante, ne qui eius spectandæ gratia ueniebant aliquando quid cladis acciperent, dirui ipse Summu
Pontifex imperauit. De Autore nulla mentio reperitur cū de nouō nullus dubitet. Nam Elius Spartianus de Septimio Seuero testatur, cū Septizoniū faceret, nihil aliud cogitasse, quā ut ex Africa
uenientes suū opus cōspiceret. quod sane de nouo, nō autem de ueteri instaurato Septizonio, ut uerbū ipsū facete indicat, intelligimus; quare de antiqui conditore nihil adhuc accepimus. locus uero
(si Pyrro Ligorio habenda fides) ille dicitur, qui thermis Antonianis propie est. Huius antiqui Septizonij sacræ et profanæ literæ meminere. nam Sueton. narrat Titū natū esse iuxta Septizoniū, et in Actibus
Apost. scriptū legitur Apos. Petro ante Septisoliū in uia noua cecidisse fasciolā e suppurato diuturno cōpe de crure hoc quidē de ueteri nō autē de illo Septimij Seueri (de quo alibi) quod tūs esse non
poterat, intelligitur locus plane celebris et conspicuus ac inuidendus non ob Titi Imp. natiuitate, uerū ob Princ. Apost reliquia quā contigit et accepit ex plaga illa beata, quā ex caten: pro Xpi Iesu nomine suse
sceptis sustinuit.*

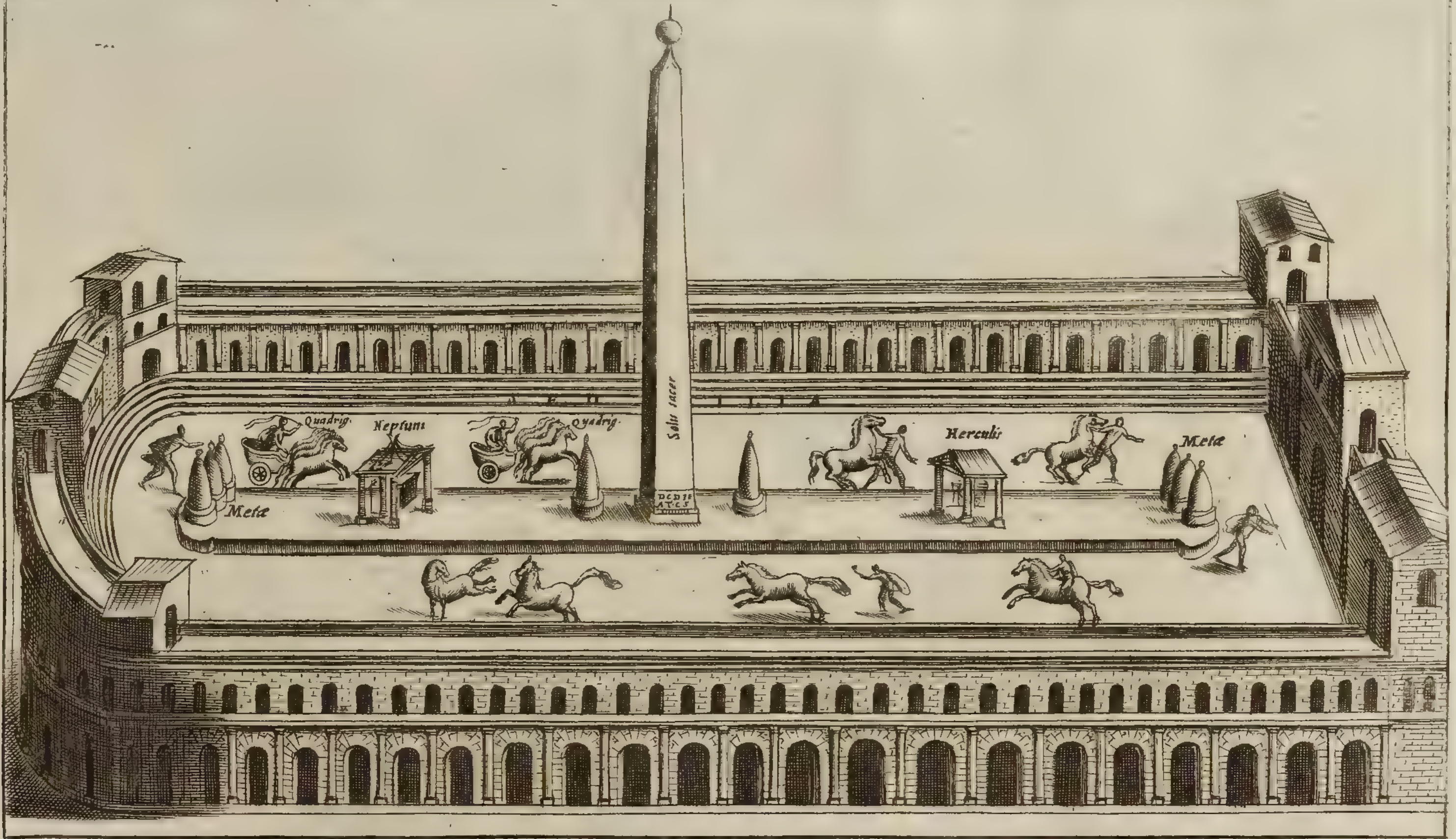
Supra Carinas in monte Exquilino Marlianus et Fauno Autorib⁹ suas Thermas Vespasianus extruxit quæ ut scribit Albertus Florent. in opusculis capaces hodie dicuntur ob aquar capacitatē uulgo 7 Sale sed 9 quidem erant in modū cisternar efformate, ut aquas reciperet harū thermar usui p uaria loca distribuendas; magnifice excultæ nō solū ob multitudinē statuar, quas ibi locari iussit sed ob mirabilē artificiū, quo ipsi fornices atq muri intus ex maltha elaborati erant in quibus multas mansiones, siue receptacula ad corporis et animi exercitationes miro ordine diuisit, alia circularia, alia in hemicycli formā composita ubi et cōmodius de re philosophica disputaretur, et balnea essent aque calide, tepide atq frigide pro ut necessitas postulabat, ad corporis nō solū delitias, uerū etiā sanitatē Fidē faciunt ornamēta que in huiusmodi ruinis inuenta sunt. inter que crater ille fuit insolitæ magnitudinis quem Paulus V Pont. Max. loco deiectū quo Iulius II. erutū e ruinis Titi Vespasiani, constituerat renouata et ornata basi restituit et collocari iussit in atrio Vaticani Palatij quod uulgo dr de beluedere. unde syphon grandis aquar ad altitudinē unius fere haste erumpit, que ibidē receptæ hinc inde eleganter effluunt. crater sic adunque confectus est ut cereus pedum marmoreus uideatur. cōstat autem huiusmodi thermas Vespasiani fuisse ex Palatio pulcherrimo quod ipse habuit in eo loco ubi nunc S. Petri ad Vincula tem: plum uisitur, ut ex 2. marmorib⁹ uisū fuit in quor altero erat flama sculpta cū titulo hoc, Ioui, in altero uero hec uerba Vespasianus Aug. per Collegiū Pontificū fecit, quoniā Imperatores sæpe ad thermas palatiū construebant ut uidere est ex thermis Antonini Caracalle. Titus autē Vespasianus inter bonos Imperatores numeratur ob egregias animi dotes que in principem a rebus Xpianis alienum quadrare possunt. fuit namque literar nō mediocriter eruditus, adeo liberalis ut diem quo benificus nō extiterit illū perdidisse diceret. Verūtamen celeberrimus quod eo Deus opt. Max. usus est uindice et ultore Hierosolyme, que execrabili sacrilegio, et incredibili impietate filiū suū unigenitū, quē ad eius salutē et gloriā in terras miserat, post uaria tormēti gen extremo crucis supplicio afficere nō dubitauit.

NAVMACHIA NERONIS

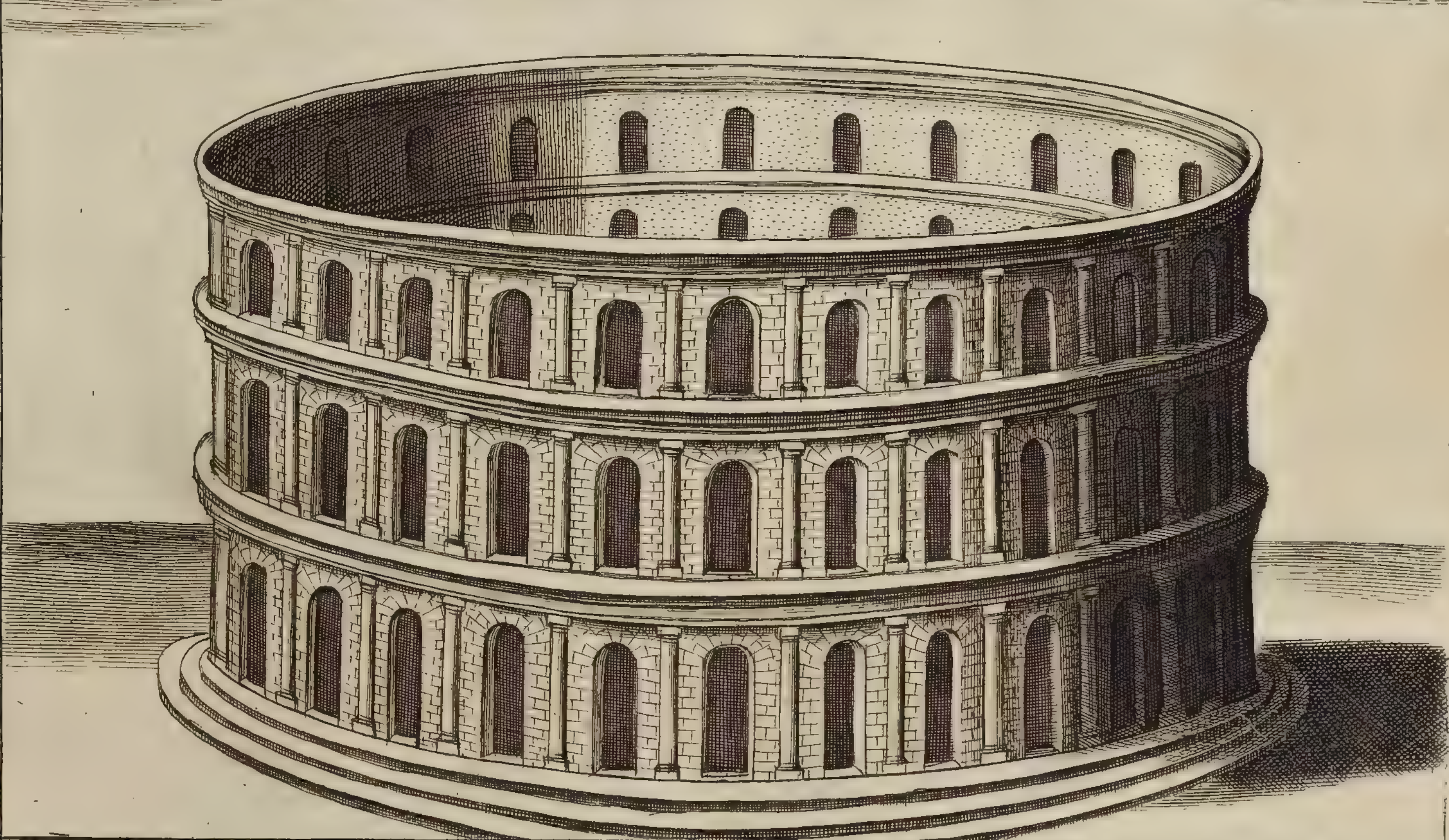
Naumachia Neronis dicitur fuisse in Vaticano retro Basilicã S. Petri sub colle ubi nunc Porta pertusa · concauitas loci undique effossi etiamnũ indicat ibi fuisse Naumachiã Exhibuit Naumachiã marina aqua innantibus bellũs, inquit Dio in eius uita et canetabat, ait idem nõnunquam et in publico Naumachia præclusa · in uita S. Petri dicitur fabricatũ eius Templum prope naumachiã et S. Leo III · hic ædificasse hospitale quod dicebatur ad naumachiã · de hac nõ meminit Martialis cum ait Hic ubi conspicui uenerabilis amphitheatri Erigitur moles stagna Neronis erant nam hæc stagna erant in domo illa amplissima et aurea Neronis quam a Palatino in Esquilinũ usque perduxit de qua dicebatur Roma domus fiet Veios migrate coloni · Et Martialis idem unaq, iam sola stabat in Vrbe domus · stagnũ hoc circumseptũ erat ædificijs ad Vrbis similitudinẽ · Habuit quidem satis loci ad ædificandum hanc domum nam incendium illud ingens quo conflagrauit maxima Vrbis pars spatiũ amplũ reliquerat ædificio Huius incendij culpam cum ille ipse crederetur auctor coniecit in innocentes Xpianos ac propterea atrocissimũ de eis sumpsit supplicium hic in hortis suis Pereuntibus inquit Tacitus Xpianis uidelicet addita ludibria ut ferarum tergis contecti laniatu canum interirent aut crucibus affixi aut flãmandi, atque ubi defecisset dies in usum nocturni luminis urerentur Quæ cũ ita sint locus hic tanto martyrio clarus est sũma ueneratione a nobis prosequendus et frequentandus.

CIRCVS NERONIS IN VATICANO VBI HODIE TẼPLVM D·PETRI

Hunc Circum, siue septũ Tacito autore lib. 15. annal. Nero sibi constituit in Vaticano aduiã triumphalẽ, iuxta hortos, quos ad suppliciũ xpianorũ tribuerat, ad equos domandos et exercẽdos ubi et ipse sub aurigæ habitu circẽses ludos celebrauit. uidetur autẽ circus iste excurrisse à templo D. Petri usq, ad templũ S. Michaelis Archãg; quia legitur Bonifaciũ PP. in sũmo circo ecclesiã S. Michaeli dedicasse. In hoc circo stetit obeliscus ille eximius opera Augusti Cæsaris Alexandria Romam inuectus naui monstruosę magnitudinis, de qua meminit Plin. in acumine pilã habens inauratã quę Cęsaris seruare cineres uulgò credebatur. cũ hac gemina inscriptione D. Cęsari D. Iulij F. Augusti item Ti. Cę. D. Aug. F. Aug. sacrũ. hodie D. Petri Aguglia uocatur ob eius templũ ibi uicinũ. Quã Sixtus. V. in Dei gloria et Sanctiss. eius crucis exaltatione inumerabili sumptu in medio foro collocauit. hunc etiã circũ Caij hoc est Caligulæ appellat Plinius lib. 36. c. 11. tertius inquit obeliscus est in Vaticano Caij et Neronis principũ circo. Fuit autem Nero tã crudelis et iniquus teste Suetonio ut nullũ in se flagitij genus nec in alios crudelitatis intactũ reliquerit. matrẽ enim Agrippinã fecit abscindi; Senecã preceptorẽ scissis uenis in balneo usq, ad mortẽ deficere, Romã suã patriã et rẽpub. incẽdi, cuius incẽdiũ cythara, cãtuq, celebrauit. Christianos in quos incẽdij culpã reiecit, multos perire fecit, inter quos D. Petrũ cruci affigere et D. Paulũ obtrucare. Ideo cũ in extremo uixisset opprobrio, Romaniq, imperij decremẽto, quòd duas amisisset Armenias, itẽ duæ eius legiones à Persis sub iugũ missę fuissẽt. summo cũ dedecore, miserrimè mortuus est. nã desperatè fugiẽs se ipsũ pugione cõfodit, neminẽ sui quã seipsũ carnificem et Neronẽ inueniens.

AMPHITHEATRVM CLAVDII IN CAMPO MARTIO

Inter magnifica edificia quæ in campo Martio quondã intuentiũ oculos rapiebãt fuit Claudij Amphitheatrũ ad septa siue ouilia ut uocabant miro opere et artificio constructũ imo potius ab eo absolutũ, quod à Tiberio imperfectũ acceperat. testatur hoc quidẽ Suetonius qui et scribit Neronẽ ludos spectauisse et proscenii fastigio munere quod in Amphitheatro ligneo in regione campi Martij intra anni spatiũ fabricato dedit. monstruosũ sane fuit et innumerabili sumptu confectũ, ut hac in re sicut in cæteris luxũ suũ demonstraret. fuit Claudius Imperator primus hoc nomine Drusi filius, et auunculus Caligulæ, imperiũ obtinuit nõ meritis, sed militũ temeritate. nã cũ senatus infestũ illo tempore Cæsaris nomen cũ eius tota familia extinguere uoluisset, au fugiẽs Claudius timore correptus in locum palatij abditissimũ se abscondidit ibi à milite repertus quod ut alij, compilatũ uenerat lætis acclamationib⁹ exceptus est ac deinceps Imperator creatus. Mauritaniã quę ab eo defecerat ad Imperiũ Rom. reuocauit atq. perdomuit. fuit principio moderatus et humanus: sed tamen genio suo postea indulgens minus temperãs in libidinẽ, immanitatẽ et crapulã totũ se dedit fuit adeo memoria lubricus, ut multos, quos occidi iusserat ad ludos et spectacula uocaret. tandẽ opera uxoris Agrippinæ interfectus fungorũ edulio, quib⁹ adeo delectabatur ut diceret fungos Deorũ esse cibũ, quòd sua sponte nascerentur. uixit 64 ãnos 14 uero imperauit.

ARCVS TRIVPHALIS GRATIANI

Ad Ædem S. Celsi

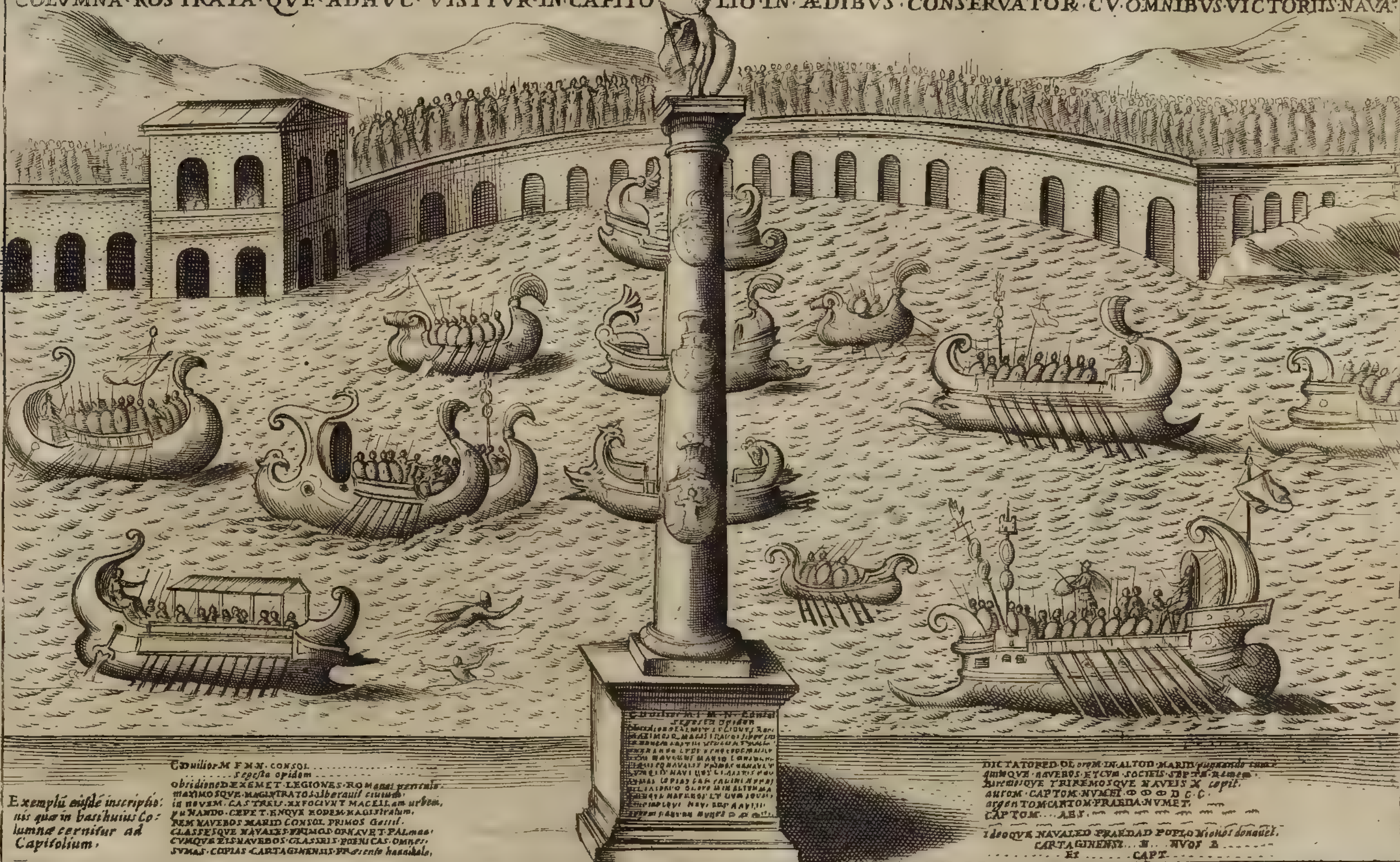
Ad templum hodie S. Celsi Gratianum Imp. cum Valentiniano ac Theodosio arcū habuisse triumphalē miræ magnitudinis constat ex marmore ibi inuento cū simili inscriptione IMPPP. CÆSSS DDD. NNN. Gratianus, Valentinianus et Theodosius pii felices et semper AVGGG. arcum ad concludendū opus omne porticuū maximarū æterni nominis sui pecunia propria fieri, ornari que iußerunt. Quo quidem argumento colligi potest, huiusmodi arcū fuiße et mole et artificio admirabile, multisq. laborib. et figuris ornatissimū: cum tres Potentissimi Principes, quorum singuli uniuersā struere, et decorare Romam potuissent uni operi cōmunem ultimamq. manum imposuerint. cuius uestigia Iulio II. Pontif. Max. multa extabant, ac hodiè extitisset: ni partim multi lapides ad nouas inde fabricas translati fuissent; et partim proh dolor (id quod sine stomacho, simul et planctu dici non potest) in confectione calcis decocti, et consumpti fuerunt. propterea quod Albertinus uerus illius temporis antiquarius testatur unum se uidisse lapidē calcarij clibani condemnatū notum ex inscriptione quam refert. Gratianus filius Valentiniani post patrui Valentis obitū Orientis et Occidētis imperiū tenuit, Gothos superauit, industria à uiribus Theodosij Hispani prefecti, quem postea ob preclara ipsius merita consortē sibi fecit Imperij, eidem partē Orientis attribuens. tandē à Maximo Tyranno in uia Italiā uersus occiditur nouē et 20 annos nō ultra natus, utique nō occidendus si ad imperiū diligenter attenderet, eiq. atq. sibi inuigilaret, quā in re se remissius gessit. fuit tamen egregiæ indolis et Christianus in remq. christianā sicut ipsius Pater optime affectus.

DE COPIIS ROMANORVM MARITIMIS.

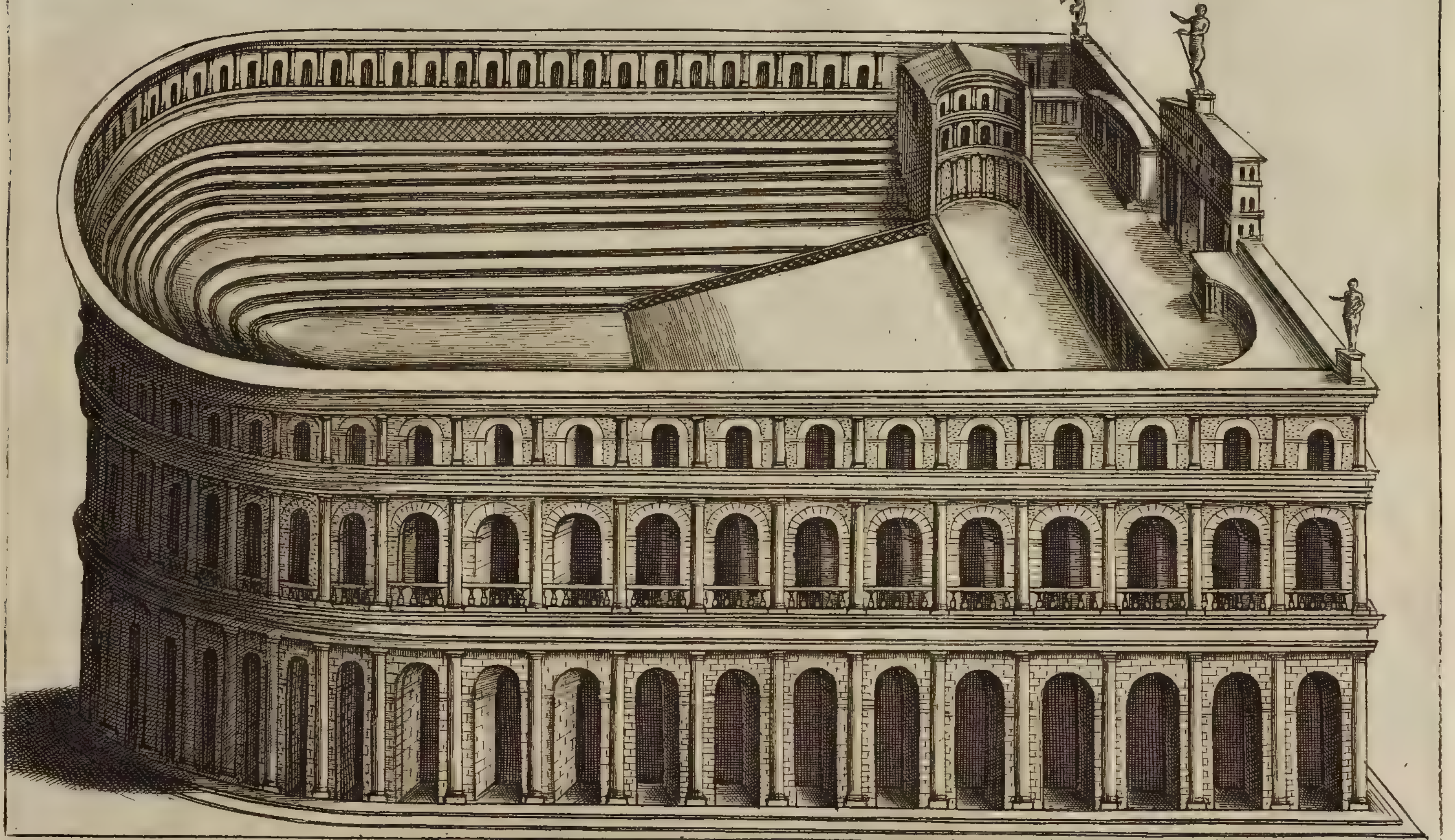
Per maria, et fluuios portus habebant, ubi classes in promptu esset ad maris inferi, superique defesione ex Suet. Tacito lib 4. anal et Vegetio. duos maximos, ceteros minores, in quibus maiores, uel minores copias cōtinebāt. Portus Miseni et Rauēnæ: ille, quia est ad Sicilia, classes recipiebat ad Galliā, Hispaniās, Mauritania, Africā, Aegyptū, Sardinia, et ipsā Siciliā cœrcēdas, et a Pyratis defēdēdas. Hic uero qui 250 naues Dione uel potius Iornāde teste capiebat classim habebat, quæ Epyrū, Macedonia, Greciā, Propōtidē, Pontū, Cretā, et Cyprū et reliquā Orietis regionē plustrabat. cæteri ad huc portus minores erant, uidelicet, Coloniæ, et Fregij uel Foro Iulij in Gallia Narbonē ex Tacito l. 4 ānal. et in Ponto ad initiū maris Mediterranei supra Bizantiū, qui Portus, ut meminit Strabo l. 7. centū nauiū capax erat ubi Iosephi Historici tēpestate tria millia militū et 40. naues longas rostratas cōtinebāt; et in Ostia ut ex Suet.° colligitur. Preterea p̄ fluuios classes disponebāt népe in Rheno ubi erāt copule, naues nō ita grādes imo potius nauiculæ, liburnæ hoc est biremes: et in Danubio, ubi genus erat nauiū quas Lusorias appellabāt quib' flu' di: currebāt; et in Euphrate aduersus Parthos. in qib' ijs copijs 100 millia armatoṛ et remigū uersabātur. ubiq turres Pharos dictas erigebāt, unde luminaria p̄ nocte disposita uia late nauigalib' præsertim portū intraturis ostenderet.

COLVMNA·ROSTRATA·QVE·ADHVC·VISITVR·IN·CAPITO LIO·IN·ÆDIBVS·CONSERVATOR·CV·OMNIBVS·VICTORIIS·NAVA.

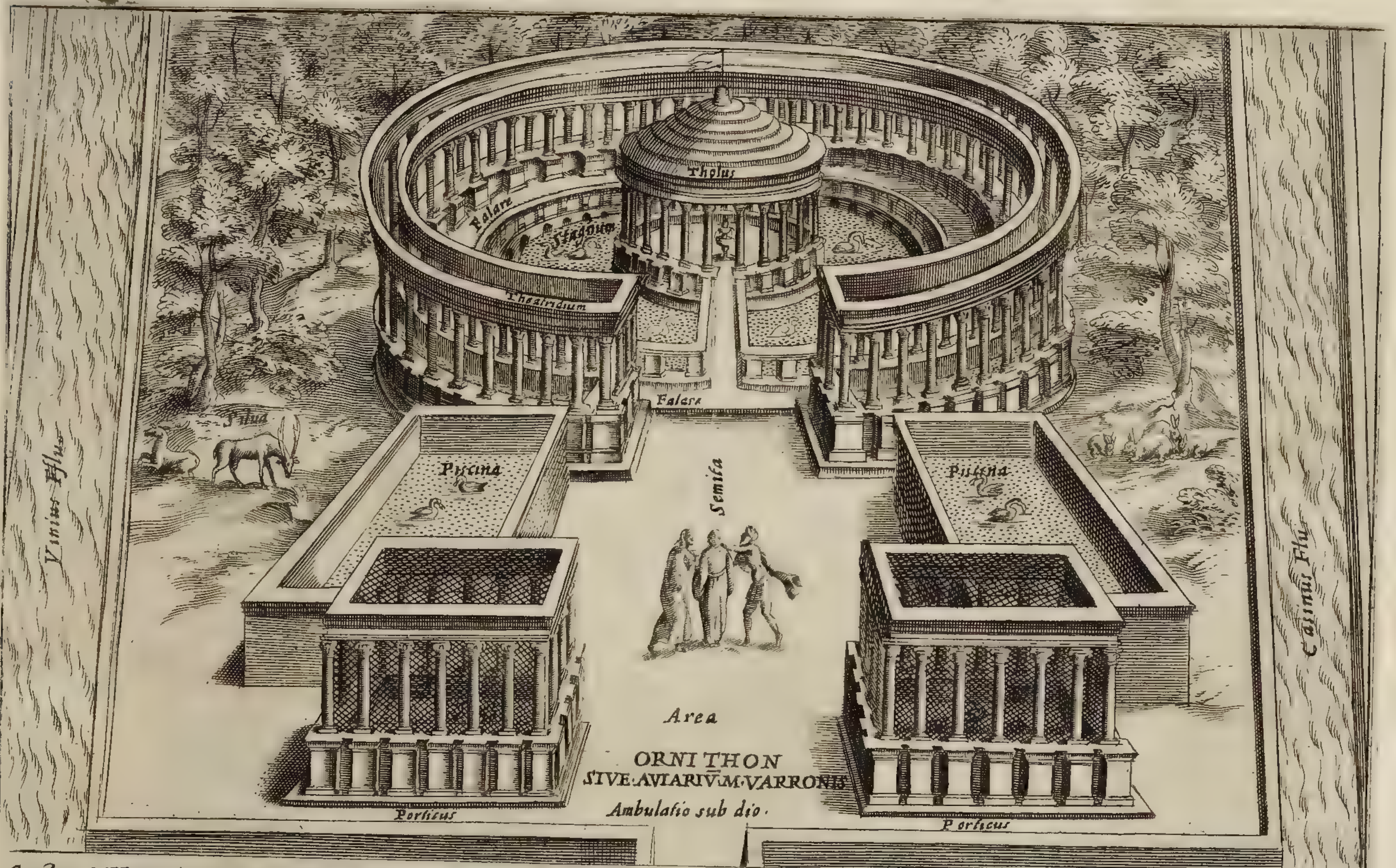

Romani genus ut Plin. uerbis utar in gloriā suā effusissimū tātar, laudū hinc et illinc pullulātiū segete nō cōtēti singulis singula erigere et sacrare monumēta uoluerūt; quæ imortali tropheo suor, ducū memorias cōseruarēt: quaobrē columnā excogitarūt, quę qd nauiū efficta rostra protedebat, et ex hostiliū captaq nauiū rostris cōflata erat, rostrata merito dicebatur, naualiū unde decor, insignia depēdebāt, sita erat in Capitolio, ubi et hodie semidiruta parietiq infixa cū antiquiss. inscrip. uisitur. ad eū locū oratores, qd cliētes suos dicēdo tuebātur, dicere pro rostris lector, intelligas. Autor huius colūnæ C. Duilius fuisse creditur, qui cū triūphū naualē p. egisset, a Senatuq id honoris accepisset, ut sibi a cœna reuertēti tibicines caneret, et funale præferretur quotidie, eā erexit; Martiq cū spolijs cōsecrauit, ut disertis carminib. Sillius Italicus cecinit lib. 6. Rostra gerēs niuea surgebat mole colūna, exuuias Marti donū quæ Duilius alto Ante oēs mersa Pœnor, classe dicabat, cui nocturnus honos funalia clara sacerq post epulas tibicen adest. fauet etiā antiqua, de qua memini, inscriptio: nec aliter intelligēdus est Plin. 34. p. ergo qui Romanus suasit naui concēdere Oppiū Claudiū Caudice fuisse Suet. in Tiberio p̄ibet, eo cognominatū, qd tabular, cōtentiāex quib. naues edificātur, caudicē appellare cōsueuerāt, et ipse Claudius eodē autore Trāquillo p. fuit qui freto classe traiecto Pœnos Sicilia expulit, quaobrē huic Oppio Claudio, qui aditū nauigādi alq hostes inuadēdi patefecit, posteri uictorias et triūphos suor, gloriā accepta referre debuissēt. p. qui naualī prelio uicit I. fuit C. Duilius qui ad Milas sonques cepit Anibalī, primusq triūphauit. 2. Cor. Scipio Cos. de Pœnis Sardis et Corsis naualī ex uictoria triūphauit, ut ex tabulis Capitol. cōstat. 3. A. Aquilius Florus procōsul Amilcarē Pœnor, ducē paucis nauib. supauit. Oros. Gellius l. 3. Pli. 22. Frōtin Val. l. 5. 4. Cn. Octauius Pretor Kalen. deceb. de Rege Perseo naualē triūphū egit, Velleius, et Plin. l. 34. 5. Attilius Regulus Cos de Pœnis triūphauit quia seniore Anībale prelio naualī uicerat. Oros. Flor. in epit. 6. Attil. Calatinus paucis nauib. uictor Amilcaris triūphū duxit. 7. Luctatius apud Ægatē in mari Siculo Hanonē Pœnor, ducē gloriose deuicit qua in pugna 63 naues punicas cepit et 125 demersit. Eutrop. 8. Seruilius Pretor predones maritimos uicit, et uectig. impio Ro. fecit. Marcelli l. 14. et Cretā Ciliciāq bello pyratico p domuit. Iust. l. 2. et eo bello Paphiliā obtinuit et Ciliciā Pisidāq deuicit ac fecit prouinc. Iornan. 9. M. Agrip. rostrata nau. cor. a C. Cesare donat. ē p̄ et triūpālī more in urbe peruectus. Dion. 10. Octauius Aug. Antoniū et Cleopatrā ad Actiū naualī prelio uicit. 11. L. Æmilius Regillus pretor ... pheru ... et Chiū cū prefectis Reg. Antioc. pugnāt classe eius uicit, fudit, cēcidit, fugauitq ac naues ... cū oibus ... cepit. 12. ... 12. Cn. Ful. Cētumalus ex Illyricis naual. triump. egit. 13. Q. Fab. Q. F. Q. N. Labeo pre. ex Creta Insula naual. egit. 14. Cn. Octauius Cn. F. Cn. N. O. P. R. ex Maced. et Rege Perse na. egit.

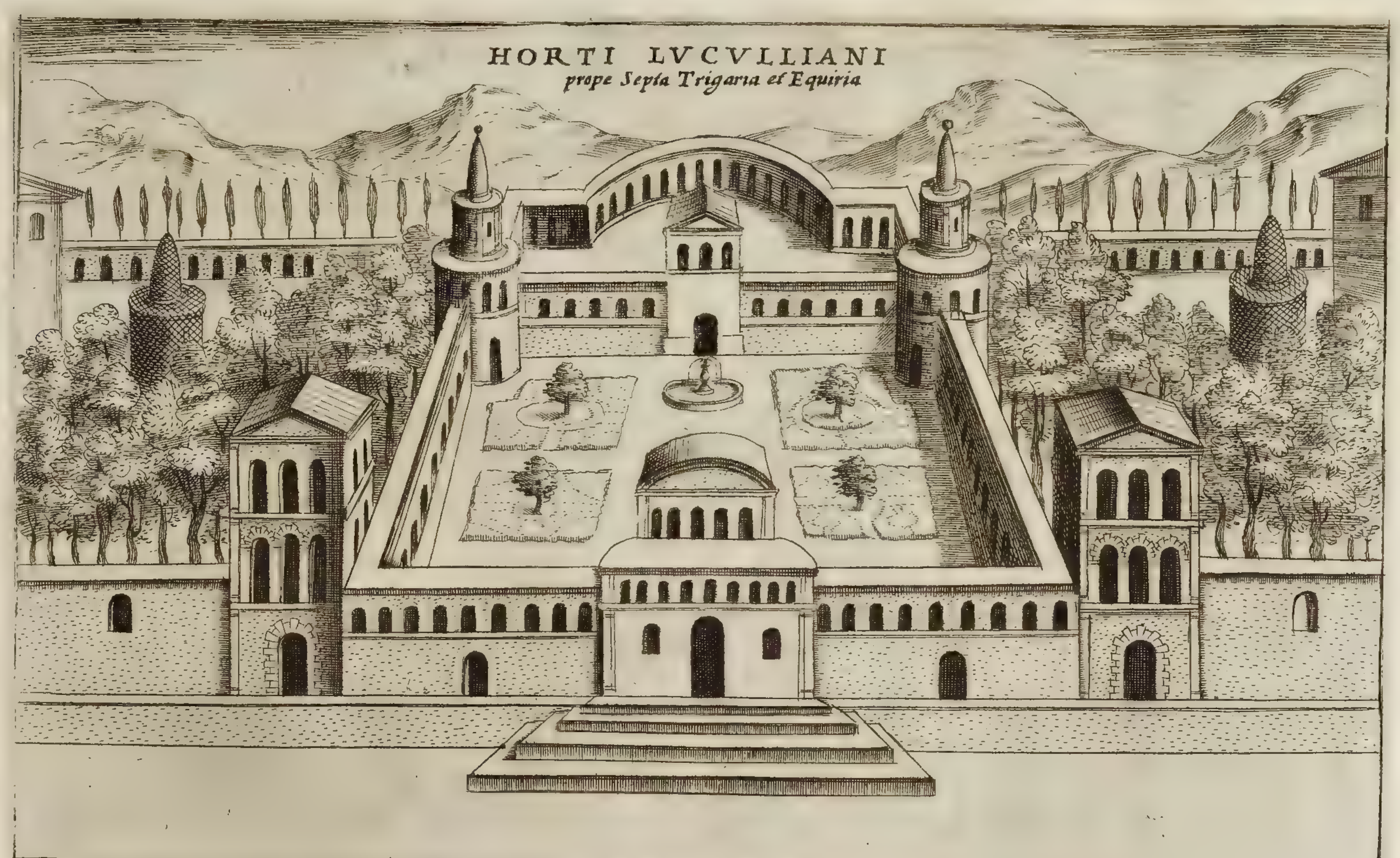
THEATRVM CORNELII BALBI GADITANI

Cum Augustus vrbem Romã ornatiss. faciẽdã curaret, Cornelio Balbo uiro ditiss.° et liberaliss.° psuasit, ut ad eius uoluptatẽ et elegãtiã theatrũ cõstrueret: qd quidẽ Balbus ita cõfecit, ut inter, duo illa celebriora Põpeij Marcelliq. theatra nnumeretur ab Antiquarijs, nã loca 30. millia cõtinebat ubi 4.or ex onice inestimab.lis pretij colunas collocauit. quod autẽ a Claudio Cæs. dicatũ fuisse scribat alij dre astideũ ceteris id eo forte cõtigit, qd Cæs. inire gratiã uellet, primasq. illi cõcedere, qui eũ ad rẽ huiusmodi magnificã excitauerat, non autẽ ut falso opinãtur, Balbi fuisse appellatũ ab ipsius cryptæ uicinitate nõ animadu- maxime sibi ipsis repugnare cũ dixisset Cesaris hortatu theatrũ illud a Balbo fuisse cõstructũ dissidet tamen Antiquarij de huius molis loco uaria ac diuersa sentiẽtes. etenim Faunus, qui etiã de situ dubitat, refert aliquos fuisse sẽtentiã inter Panteõ, et theatrũ Põpeij stetisse, ut hodie sub palatio Ducis Cesarini apparẽt uestigia, et uidetur eidẽ dedisse palatio fundamẽta. Fuit Cornelius Balbus, ut Blondus affirmat ex Gadib.s Hispaniæ ciuitate oriundus, primus qui Pompeij Mag. beneficio ciuiũ nu.o fuit adscript.s; nec Roma unquã, Cornelio Tacito autore, tãtis hũc aduenã titulis et ornamẽtis augere pœnituit, qui acerrime pro illius sẽp gloria et salute dimicauit: pro quib.s meritis cõsulatũ obijt ãno ut scribit Plin. lib. 7. a cõditione Romæ 713 fuit eo etiã diuitiar. cumulo preditus, ut e uita decedẽs infinitã quasi pecuniæ multitudinẽ Pop. Rom.o diuidendã reliquerit. quã etsi Lipsius, qui ex Dione Nic.o hoc memorat, ad certã sũmã reuocare nõ potuit, tamẽ subductis rationib.s inuenit 25 drachmis singulos diuidẽdis Romanis unicuiq. aureũ obtigisse qui apud nos hodie 25 denarios cõstituit. Merito igitur huius uiri magnificẽtiã Lipsius admiratus, quid inquit Heredib.s testamẽto reliquisset, quãdo incredibile hoc auri pondus pop.o diuidendũ mandauerit. dignũ profecto facinus Hispano pectore quod uiuẽs nedum moriẽs magnitudinẽ suã celare nõ potuit. si ultima Hispania hunc Romæ uirũ donare potuit qui et tantæ gloriæ et ornamẽto fuit, quid p Deum immortalẽ de ceteris faceret, quos suis ex uiscerib.s eidẽ uel ad eruditionẽ uel imperiũ tradidit. quid de Seneca et Quintiliano uiris Cordubẽsib.s referã quor. alter Philosophiæ alter Rhetoricæ lumen extitit. Quid de Lucano Corduben. etiã ac de Martiali Tarraconen. de Musis tã bene meritis dicã; silentio ne prætermittã Traianũ Hispalensẽ, nũquid Adrianũ ex Hispania oriundũ; num M. Antoninũ Pium, quẽ Capitolinus ex Hispanis origine traxisse memorat. de Bonoso sermo erit qui etiam referẽte Vopisco Hispano concretus sanguine creditur, nõne et Theodosiũ cũ Arcadio et Honorio liberis Hispanũ omnes agnoscunt et uenerantur, omnes quidem rebus feliciter et animose gestis Imperatores clarissimos; de antiquis satis est dixisse hactenus, ne in multis sit alijs, quos postea Hispania genuit, atq. huc usque gignit, immorandũ. Tandẽ Pacati in Panegyrico Theodosij argumentum hoc satis uno uerbis expediam. Hæc durissimos milites, hæc expertissimos duces, hæc facundissimos Oratores, hæc clarissimos uates parit, hæc Iudicum mater, hæc principum &c.

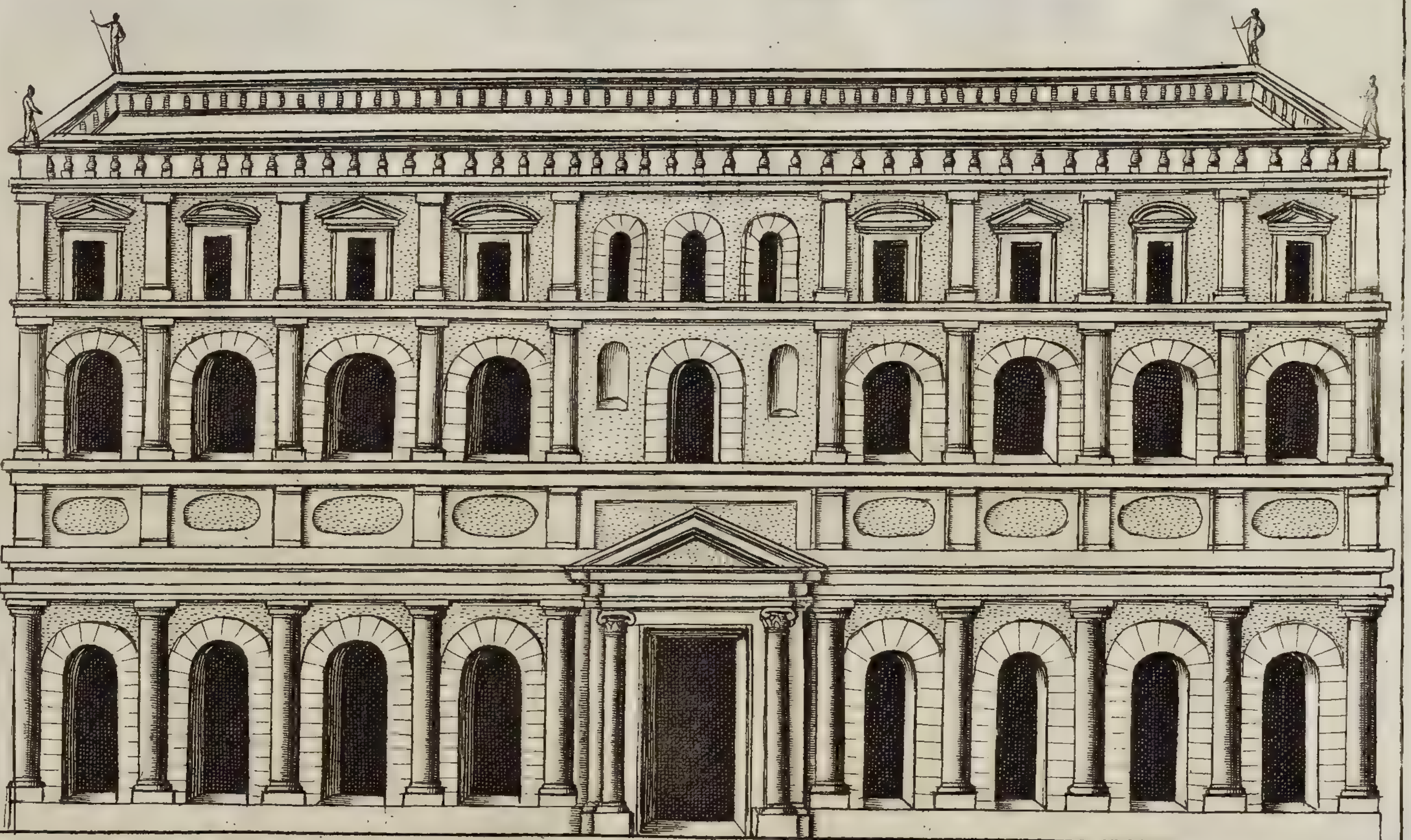
Constat ex M·Varrone (ne equidem in alijs immorer) in eius de re rustica libello Romanos ne in epulo, triumpho et collegijs, quid ex terrestribus uolatilibusq deesset animātiū, loca quędā habuisse extra urbem magnis apparata molibus, quæ huiusmodi altilia continerent. Quæ autem auium erant receptacula ornitones græce latineq auiaria dicebantur; quorū tria genera, duo manifeste, tertiū innuenter docuit ipse Varro. Vnū extructū delectationis causa, quale ipsius Varronis fuit sub Casino, quod hic graphice ex Pyrro Ligorio descrissimus: alterū fructus causa, quo genere Macellarij domi forisq habebāt loca clausa, et rure maxime conducta in Sabinis, quod ibi propter agri naturā frequentes apparēt turdi: tertiū delectationis fructusq causa quod Lucullus in Tusculano supbe et elegāter extruxit ut in eodē tecto Ornithonis inclusū tricliniū haberet, ubi delicate cœnitaret, et alios uideret in mazonomo positos coctos, alios uolitare circa fenestras captos. sub hac Hornithone erāt pauones, turtures, turdi, cothurnices, anseres, querquedulæ, anates. Eonamq deuenit luxus et lautela Romanorū, ut iā nō gallinas, neq colūbas, ut antiquiores, enutrirēt: sed hæc auiaria mutato nomine, quod uocantur Ornithones, quæ palatū suaue domini parauit, ut tecta maiora haberēt, quā tum habebāt totæ uillæ, in quibus stabularētur turdi, ac pauones et c. Varronis sunt uerba lib. 3. de re rustica quem lector uideas ut luxū detesteris, quæstū uero quo possis honestiore modo amplectaris.

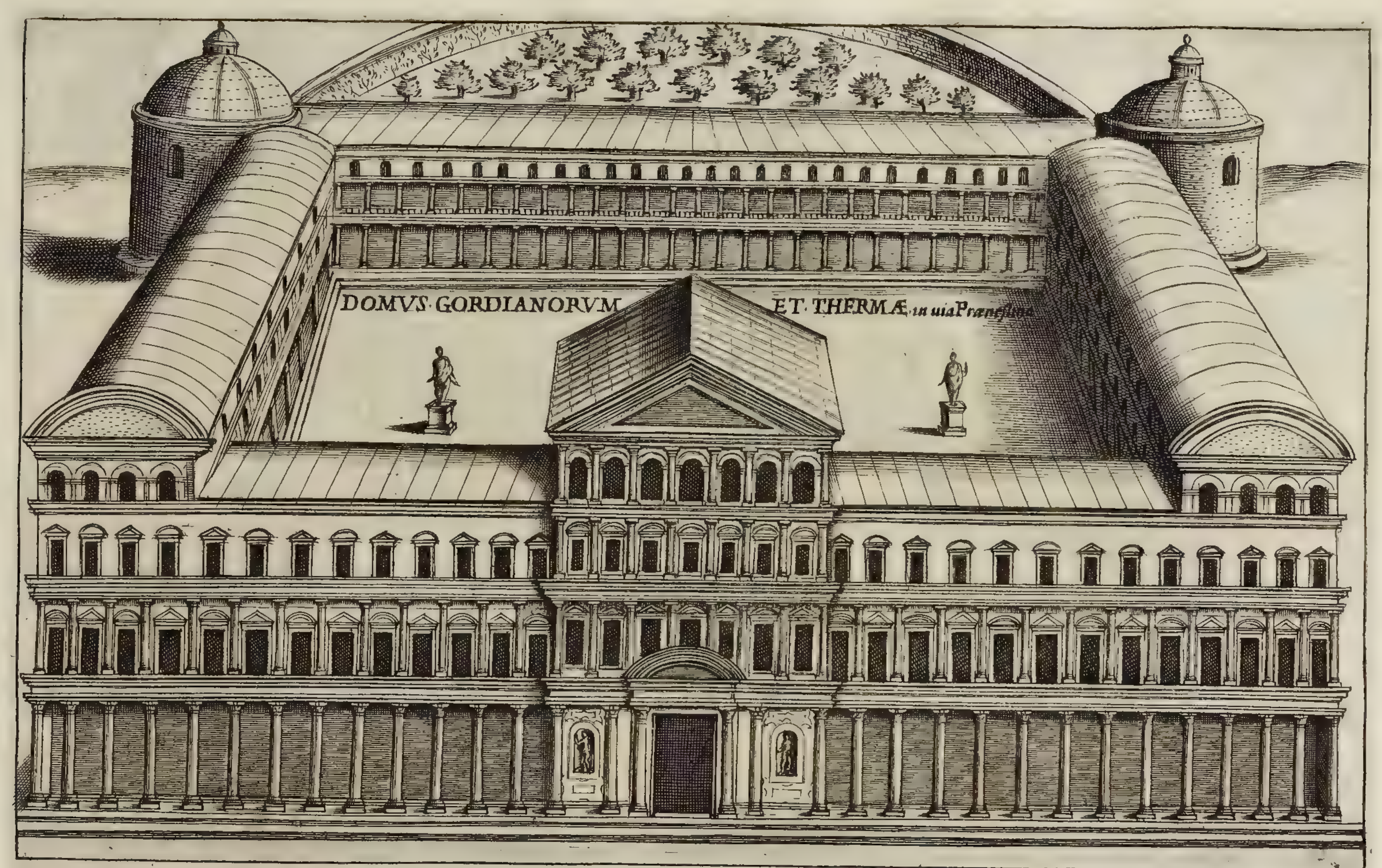
In Campo Martio prope septa Trigaria et Equiria quorum et adhuc nomen extat in loco qui S. Maria d'Equira dicitur Horti erant à L. Lucullo consiti, qui eam regionis partem serie, amenitate tũ siluestriũ, tum domesticar, arborũ, atq ubertate fontiũ ædiũq artificio, et apparatu illustrabat, qui ut erat ditissimus, et fabricandi studiosiss.[us] et enim nigri coloris marmora eo usq tẽporis incognita ad ædificãdũ urbẽ asportari fecerat suo deinceps a nomine Lucullea dicta) ac pręterea liberaliss.[us] proculdubio dignã in illis suo animo et nomine magnificẽtiã demõstrasse creditur. villas etiã nõnullas habuit pulcherrimas multis et maiorib) et minorib), ornatas cœnaculis in quib) uiros uel sũma uel mediocri dignitate preditos epular, splendore excipiebat quas adeo habeba in promptu ut Blondus ex Plutarcho referat eum à Cicerone coquisitũ aliquãdo ad cũ ipso ex improuiso cõuiuãdũ, nihil aliud fecisse prorsus quã promo suo iussisse his uerbis uade et appara apud Apol.[em] cœnaculũ intelligẽs Apol.[is] cuius ibi simulacrũ erat cõsecratũ ubi regale cõuiuiũ Cic.[ni] nõ sine eiusd mag. stupore edidit. Puer cũ a Patre uidis.[et] in cõuiuijs alioqui lautiss.[is] semel uini Grecũ ministrari cõuiuis paternã liberalitatẽ supare cõtẽdẽs ex Asia reuersus Pop.[o] dona dedit atq distribuit 100 mille cados eiusdẽ uini (erat autẽ cadus quod apud nos hodie doliolũ qd barile uocamus) magnis atq arduis reb) assiduã nauabat opã nec nisi re pfecta quiescebat ideo nõ imerito aliquãdo à Popeo et Cic.[ne] Xerses togatus est dictus quod paruo tẽporis interuallo mõte apud Puteolos ingẽtẽ eruiso loq equari fecerit quo locus ad milliariũ patet et hodie ad Agnana Appellatur. fuit et disertiss.[us] rei literariæ ac bellicæ peritiss.; quã obrẽ singulari studio, et munificentia uiros quouis scientiar genere claros prosequutus est, nec tamen a militari gloria alienus fuit nam tota Ciliciam, Asiam, Bithinia, Paphlagonia, Galatia, Ponti, Armenia armis occupauit et Phasidis adusque fluuiũ uictor [illegible] quasi gloriosum de Rege Mitridate triũphũ egit qui p circum Flaminium celebratus fuit in quo armis decẽ curribus falcatis regis amicor, ducũ exornatis 60 [illegible], 110 longis nauibus ære rostratis statua mitridatis aurea pedes 6 longa et multis alijs diuitijs in illa partis uictoria cũ 8 mulis, qui lecticas uehebant aureas et 86 alias argenteas: et ad summam 270 millia [illegible] singulis [illegible] 90

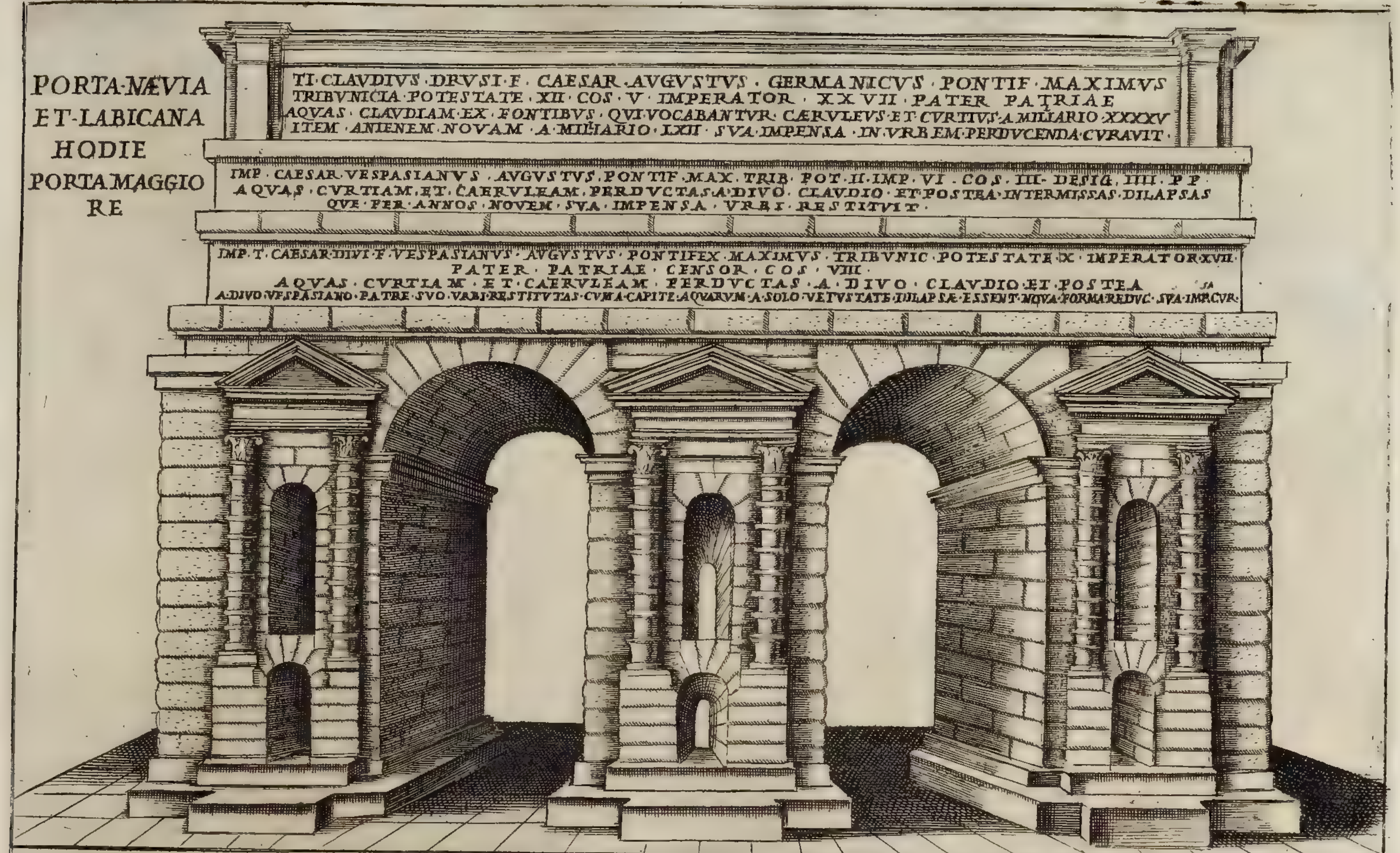
DOMVS · P · VALERII · PVBLICOLÆ ·

Monumentis compertũ est Pub. Valeriũ Publicolã duas habuisse ędes diuerso tẽpore sed in eodẽ loco cõditas qui hodie Velia, et caput plateæ in Vrbe dicitur primas sũptuosis[as]. fuiſse phibẽt ut pote quæ colũnis ornatiss[ę] erãt atq mã-
sionib' et diuersis diuisę cœnaculis quę in magno pretio haberẽtur, tamẽ ab eodẽ cõditore Publicola una nocte dirutę sunt ut populi suspicionẽ multorq inuidẽtiã remoueret, dicẽtiũ hanc nõ domũ sed tãquã arcẽ a Publi-
cola extructã. Ideo uir hic clariss[us] ac optimẽ de Rep. meritus maluit se tãtarq ędiũ priuare omnino gloriaq̃ cõmittere ut sinistra de se Pop. Ro. animis insideret opinio: quare ex ruinis ibidẽ secũdas posuit nõ ea magnificẽtia qua ante
sed ta structurę ipsius forma admirab.[e] Fuit Publicola antiqui illius Valerij unde et cognomẽ habuit qui Romuli tempestate max.[ę] autoritatis exhĩt, qua pace inter Sabinos et Rom.[os] cõposuit, nepos singulari eloquẽtia preditus ac diutiſſ quę oĩa in Rep.
sẽp utilitate defensionẽ q cõuertit in singulos officiosis.[s] eius tẽpore cũ Tarquinij Sup. Rom.[or] Reg. F. stuprũ Lucretiæ intulisset, ipsius cõsilio, atq uirtute Pop. Ro. Regẽ ipsũ cũ omni regia cliẽtela, et familia eiecit ac semp ab Vrbe deterruit. Qua
obrẽ cũ iure optimo sũmã illã dignitatẽ a populo optatẽ et rogatẽ sumere potuiſset ac debuisset, nihilominus incredibili animi magnitud.[e] renuit ac se Romanorq defẽsorẽ, et uindicẽ predicauit. cũ autẽ Tyrãni eiecti insidias p seruũ resciuiſset
ipse cũ Bruto et Caio Minutio in Proditores animaduertere decreuit ac Tyranũ cũ ipsius opib' bellũ inferre cuius proditionis autores cũ ex litteris Tarquinij interceptis, atq resignatis pala fieret, duo Bruti filij et totidẽ ipsius Valerij. ipse niẽt
liberos suos p[r]. obtrucari iuſſit cũ tandẽ cõsul Publicola Tarquiniũ supaſset. p fuit qui dignitatẽ cõsulari in Vrbe quadriga inuectus triupharet in quo quidẽ triupho ac alibi mansuetud.[e] sua semp signa dedit iubens fasces cõsulares sine securib'
circuferri populo quo mirabilẽ sui beniuolẽtiã excitauit cũ antea eidem populo eo gratiõr extitiſſet q d Publicolæ nomẽ acceptiſſet. senatoriũ ord.[m] ad numerũ 164 ampliauit leges aliquot tulit pop.[o] ipsi utiles quã una damnatis a
Consule concedit ius prouocationis ad populum altera prohibet ne quis iniussu populi magistratus inire possit sub capitali supplicio 3.[a] annis soluendi ad bella pecunia pro virib' unicuique distribuit [illegible] et pauperis grauiſſimi fuiſset.

Nullus fere Rom·antiquitatū autor est, qui de domo Gordianorū magnifice uerba nonfaciat, quanuis uero Andreas Fuluius Sabinen. c.19 2. ipsius cū alijs Gordiani operibus uestigium in urbe nullum extare dicat. Nihilominus Lucio Fauno, immo et antiquiori Capitolino habenda est fides asserentibus, in uia Prænestina, non procul ab æde S. Eusebij, ut hodie ipsa docet uestigia, huiusmodi adeo superbū stetisse palatium, ut 200· uno stilo, atq ex uno latere columnas haberet, quarum Albertinus in opusc. c.33. ex aliorum lectione meminit 50. fuisse Simiddas, 50· alias Numidicas, totidem Claudianas, reliquas tandem Tisteas· Exquo uidere est, quanta præclaræ huius domus magnitudo foret, quæ Gordianæ familiæ memoriā præ cęteris in Vrbe conseruaret. Præterea quod et thermas incluserit, quas Capitolinus et alij memorant, omnium terrarum (Romanis exceptis) nobilissimas. Gordianus, ut scribit Pomponius Letus, adeo magnificus fuit, et literarum studiosus, ut sexaginta duo millia librorum habuerit. Parthos iam erumpentes ingenti clade superauit. proxime Philippū antecessit qui Imperator Christianus primus extitit. tertio anno eius imperij millesimus ab urbe condita impletus est annus; quare ludis magnificentissime celebratus anno a natiuitate Dñi ·CCXLVII·

Porta Neuia, et Labicana nunc Porta Maggiore dicta ut ex sua inscriptione apparet, quæ quidē ostendit, à quo extructa et ornata fuerit. Hæc etiam castellū et receptaculū aquarū erat, quæ in diuersa urbis loca distribuebantur. Primus uerò qui eas induxit, et aquæductū fecit, fuit Claudius Drusus Cæsaris Augusti filius, cum antea XXXXV millibus a Roma passuū aquam cerulea et curtia induxisset. Præterea induxit aquam Anienis noui quæ LXII passuū millibus a Roma aberat quæ ab dijs Imperatorib⁹ instaurata fuit, ut ex inscriptionib⁹ quæ adhuc incisæ extant uidere est magnis expensis per arcus supra terram, partim subterraneos pro opportunitate loci deriuatā cum uerò arcubus dirutis aquæductus aqua funditus periret felicis recordationis Sixti V. arcus et aquæductus subterraneis et qui supra terra extiterant per multa millia passuū dissipatos mira celeritate, et expensis refecit et instaurauit et Vrbis ad benificiū et ornamentū reduxit usque ad montē Quirinale ubi ibidē eius mirabili memoria apparet in fonte pulcherrimo qui p tria ora diffluit. et inde palatiū Pontificū Quirinalis et uniuersū montē necnō et eximiū uiridariū Thermis uicini qd Ill.mus Card.lis Montaltus absoluit et multis statuis antiquis adornauit. et alias urbis partes ad cultū et elegātiā irrigat. ab hac Porta Maiore duæ uiæ, altera Prenestina, altera Labicana incipiūt.

1. Anianu ea tota pars uocatur quæ lacus est Antru ut uulgo dicitur Canu quod ingressi Canes semimortui cocidunt: qui si in proximu lacu merguntur, reuiuiscunt.
2. Astruni uel Regia uenatio densissimi nemores et animaliu siluestri feracissima circuitu. 6. mill.
3. Sulfataria, olim foru Vulcani, ut dicitur altissimis sulpharariisq motib' circudata in cuius culmine caletes aquæ scaturientes ebulliunt.
4. Ecclesia S. Proculi olim teplu Iouis a Calphurnio ædific.
5. Molu prope Puteolos falso creditur a Caligula substrut. ut ex inscriptione antiquis.ª ibide reperta patet.
6. Piscinæ ueteres ubi reperiuntur gemæ, et plur. antiq. mon.ᵗᵃ
7. Mons Barbarus, olim Gaurus uini pretio copiaq. celeberrim. nunc steriles ac passim saxosus.
8. Mons Nouus, siue Cineru dicitur qui an. 1338 una noc. te est excitatus
9. Villa Ciceronis Academia nucupata olim plur. portic. Ill.ⁱˢ
10. Lacus Lucrinus olim piscib' laudatiss. aclatissimus: nunc uix eius uestigia apparet.
11. Lacus Auernus ab animalib' fætore relictus de quo Virgil. 6 Ae.
12. Piscina mirabilis erat quæda coserua aquæ aut castrum, ut divideret aquam per uaria uiridaria.
13. Antru Sibillæ Cumana est ad sinistra auerni, maximum in eo rumor aquar. exauditur, et uario artificio cameræ spectabur.
14. Mons Misenus plurima habet sub se antra a miseno Aeneæ tibicene ibidem mortuo nomen accepit.
15. Crypta tragonaria est a radice mõtis Miseni inter mare mo: tum et ins Prochyt.
16. Mercatu sabathi nuc dicit. olim Circus in quo ludi Miser. hab.
17. Centu cellæ antiquitus aquas ad hortos irrigandas asseruabãt.
18. Villa Marij et Iul. Cæs: ex antiquis uestigijs creditur esse inter mare mortuum et sinum Baiarum. terdum altis montibus.
19. Arcus felix dictus, siue felicis pulcherrimi artificij extat in:
20. Castru Baiar. quo loco extat nouu præsidiu ac prope par: tu cernitur templu Dianæ et Veneris.

Finibus Putheolor. 35 Balnea continetur, ex quibus calentes aquæ uarijs ægritudinibus utiles emanant et plurima etiam antiquarum monumenta quæ singula expressimus, ut appa: ret in hac ipsa descriptione.

COLLEGIVM · ROMANV̄ SOCIETATIS · IESV
cum ad præstantiss. scientias, uariasq. linguas comparandas, gymnasijs, extructum à
PONT · MAX · FEL · RECORDATIONIS GREGORIO · XIII · PONTIF · ANNO · X ·

Pontifex ille Max. felicis sanctæq. memoriæ Gregorius XIII meritò uirtutum ac scientiarū omniū Mæcenas appellādus, quòcūque Euāgelici tuba puenit eloquij, suæ in Deum pietatis insigne specimen amādauit. Vbique enim Collegiā ac Seminaria pro pueror. doctrina, et educatione costruxit, censuq. abunde ānuo cumulauit, quæ plerūq. Patribus è Societate IESV omni literatura et exēplo, cultuq. Christiano cōspicuis administrāda cōmisit; utpote quib⁹ uniuersæ iuuentutis flosculos ad in Ecclesia Dei fructus suo tēpore producēdos irrigare cura, studiūq. fuit. Vt ex eor. præsēti admīstrat.ne cū lata Dei ipsius gloria et Xpanæ Reip. pfectu manifestiss.e costat. Romæ ergo Collegiū uel solo hoc nomine notiss. ac pcelebre cōdidit Pontif. an. X. Vbi uniuersis Latini, Græci, Hebraici idiomatū, pariterq. sciētiar. et uirtutū celebratur emporiū. Deinde multa alia in eadē Vrbe Seminaria pro Ecclesiæ Xpianæ apud Hæreticos, et Infideles militantis subsidio posuit: nempe collegiū Germanicū et Hungaricū ann. II. Anglicū et Græcū, et Neophytor. ann. V. et ubiq. alia ut Seminariū Illyricor. ad Vrbē Lauretanā an. VIII. Seminaria Pragæ in Boemia, Viēnæ in Austria in Vrbe Cratz apud Styriā, Olmutij in Morau, Brāsburgh in Prussia, Musipot in Lorena an. IX. Domus professa Soc. Iesu et collegiū in Vrbe Funai apud Iaponen. an. XI. Præterea Seminaria Claudiopoli in Transyluania, et Vilnæ in Lituania. Ansucci et Arimæ in Iaponia tandemque Augustæ in Germania anno XI.

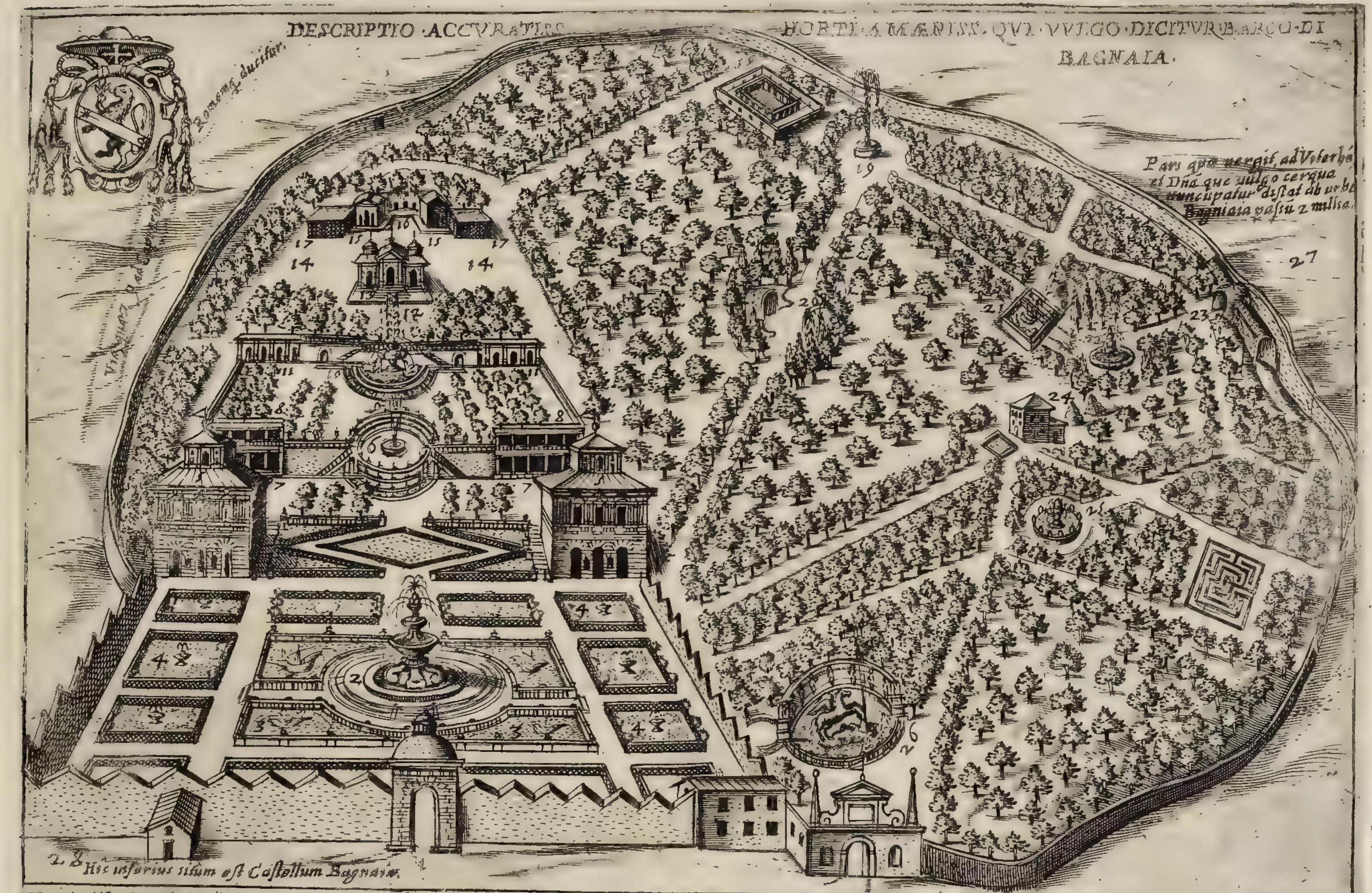
DEL SEREN.MO GRAN DVCA DI TOSCANA PALAZZO ET GIARDINO NEL MONTE PINCIO IN ROMA

Nel Monte Pincio ui è il sontuoso Palazzo et Giardino del Serenis.mo Gran Duca di Toscana ornato di statue antiche et d'altri nobiliss.i adornamenti Regij.
1. Palazzo ornato dentro e fuori di belliss.e statue antiche et fregi, et istorie di rileuo di marmo antiche d'inestimabil ualore come appar a chi uede il loco istesso et li notati numeri delle cose piu notabili alla p.a sallita di dentro al p.o piano una loggia cō otto colōne. 2 uicino la porta uerso al giardino doi leoni 3 Sabine dētra le loggie 4 Mercurio di metallo che uersa aqua in un uaso 5 Fregi antichi di basso rileuo 6 istorie antiche di basso rileuo 7 teste di Gioue. 8 Statue una di Gioue 9 Bacco 10 Mercurio 11 Sabine 12 Venere 13 Cerere 14 Apollo 15 Giunone 16 Flora 17 Prigioni di porfido 18 Meninsi Glads 19 Pomona 20 Pallade 21 Fonte che salle l'aqua cento scalini 22 Pili grandi antichi 23 Galleria doue sono uintiquattro Statue antiche et sopra ogni nichia una testa 24 Ercole 25 Cerere 26 Apollo 27 Diana 28 Ercole 29 Cere 30 Gioue 31 Palla 32 sallita al bosco 33 piano et bosco che circuisce grā spatio piu di quel che appare 34 sette nichie con figure belliss.e 35 stat.a di Roma grande 36 Font.e di musaia 37 spartimēti de semplici cō arbor de frutti nani 38 spartimēti d'alberi de frutti ne uiali 39 Cleopatra 40 historia de Niobe cō 14 figl.i di marmo al naturale 41 Pozzo che da l'aqua al giard.o 42 murag.a di Ro. 43 Monte in forma di Mausoleo cō acipressi 44 Cuppola in cima al mōte cō fontana che salle l'dal condotto antiche l'aqua Verg.ne da 225 cāne in circa 45 porta della grotta sotto al monte.

Villa con il Palazzo et Giardino, fatto dalla felice mem.a del Ill.mo et R.mo Hippolito Estense Card.le de Ferrara cō spesa di 800 milia scudi senza le liberalita de paraguanti et il numero de schiaui che operauano che nō se ne da cōto di spesa. Admirabile per l'artificiose fontane et altre cose marauigliose come p numeri qui si uede segnati. 1. il Palazzo sontuoso fuori et dentro con statue ben compartito di camere et sale in molta numero cō tetti adorni et staze guarnite di dāschi uelluti et sete ricamate riccamēte da poter riceuere ogni grā Principe si come il Grā Card.le d'Este fel.ce mem.a solea fare in alloggiarli splendidamēte il qual di presēte è in mano di Card.le del istessa Sereni. famiglia et della medesima generosita esplendore cōtinouādo nelle medesime spese et di quel che era alcune cose mutate in meglior uso. 2 Giardino secreto 3 Fonte del Alicorno 4 Padiglione cō quattro fōtane che uersan aqua in forma di spechio 5 Gioco di palla 6 Font. di Leda 7 Font. di Teti 8 Font. doid' Esculapio 9 Font. d'Aretusa 10 Font. di Pandora 11 Font. di Pomona 12 Font. di Flora 13 Viale che trauersa il giardino cō aque solterranee che di sopra buttan aqua 14 Font. del C. Pegaso 15 do Fōt. di Bacco 16 Grott. di Venere 17 Fōt. Grande cō 3 colossi uno la Sibilla Erculeano e Aniene f. cō 10 Ninfe che uersā aqua 18 F. del Imp.r 19 Grotta del Sibilla 20 F. di Diana e di Pallade 21 Font.a che rappresēta Roma 22 F. del Vccelli che cāta p uia d aqua 23 F. de Draghi 24 Fōt. dl Dea dell natura che p forza d aqua un organo sona uarij madrigali 25 F. d'Antinoe 26 Peschiere 27 Peschiere 28 F. di Nettuno 29 F. di Venere 30 F. de Tritone 31 Laberinti 32 Giardini de semplici 33 Scale cō base che uersan aqua 34 Intrata del Giardino cō cerchiate e uerdure e doi font rustiche 35 laghetti fuor del giardino 36 Citta de Tiuoli.

Hoc Aedificiū hortis, fontibus silsuisq, cōpositū impēse mireque afundamētis extrusit Ill.^mus ac R.^mus D. Io: Franciscus Gambara Brixien. Nuncuero ad Ill.^m et R.D. Cardinal Mont'Altū pertinet qui omni studio ac diligentia loci amœnitate ad maiore elegantiā spatiūq perduxit, nullis non parcendo sumptibus, ut suum celebritas eo trahens uniuersos terrarū principes illis æque, ac pie imo et abūde satisfaceret.

Loca insignea huius horti.

1. Introitus Barci.
2. Fons Piscinarū.
3. Piscinæ
4. Hortuli cū fōtibus
5. Palatiolū depictū.
6. Fons Casuæ
7. Cryptoporticus Veneris et Neptuni.
8. Hypoporticus auiarij
9. Fons trapezis siue tabulæ
10. Fons Syrenum.
11. Porticus deambulatoriæ
12. Fons catenæ
13. Fons coralli
14. Nemus abietum
15. Mansiones Musaꝝ
16. Diluuium
17. Auiariū cū nemore
18. Cōceptaculū seu conserua aquarū.
19. Fons conseruæ.
20. Fons Draconū.
21. Fons Bacchi.
22. Fons Anatū.
23. Fons Vnicorni.
24. Conserua niuiū
25. Fons glandium.
26. Fons Parnasi

Ill.mo Dño D. Marco Philippo Fuggero Baroni in Kyrcberg et Waissenhoren Dño in Biberbach et Pockhsperg. Dño suo Colendiss.mo

Iacobus Laurus. D.D.

1. Porta princip.le del Giard.no
2. Fontana del Palazzo.
3. Palazzo cõ diuerse statue antiche belliss.e n.° 40
4. Font.na delle Colonne.
5. Fontana d'Attalante
6. Porta del Vicolo
7. Fontana de Delfini.
8. Fontana della Natura
9. Fontana de Bacco
10. Font.na del Diluuio
11. Giard.no sec.to cõ fõtana
12. Font.na dell' Fiume
13. Fontana del Bollore
14. Sallita escenta de scalini fatta a' laberinto.
15. Guglia ouer piram.de
16. Brutto buono
17. Testa d'Alessandro Magno
18. Casino di S. Sisto con dentro et di fuora Statue n.° 20.
19. Laberinto cõ alberi intorno et nel' mezzo un Drago.
20. Peschiera grande
21. Boschetto con molti Animali di pietra con un Pastore.
22. Pilo historiato di rileuo antico.
23. Chiesa della Nauicella
24. Casa del Giardiniero.
25. Giard.o de melang.i e font.a
26. Compart.ti de Semplici.
27. Vccelliere
28. Font.a sotto la loggia
29. Font.a del Facchino
30. Bollori d'acqua
31. Cascata d'acqua da Atta lãte alla fontana del fiume
32. Specchio alato al Pal.o cã M. Moro cõ cop. d. sepl.ci
33. Scale che ua al basso dall' Attalante.
34. Loggia da due par.te scesa cõ font.e giu p le scal.e

Statue antiche in diuersi lochi dell' Giard.o n.° 72.

Busto di Cicerone cõ altri busti antichi n.° 53.

9

ANTIQVÆ VRBIS
7
Oriens
Occidens
Septentrio
Meridies
Castrum Pratorium
Aqua Martia Tepula et Iulia
Aqua Claudia et Anio nouus
Porta Numentana
Porta Salaria
Porta Pinciana
Via Collatina
Aqua Virgo
Porta Lauicana
Porta Coelimontana
Porta Latina
Porta Capena Via Appia
Porta et uia Ardeatina
Porta Trigemina Via Ostiensis
Porta Portuensis
Porta Ianiculensis
Porta Septimiana
Porta Triumphalis
Via Triumphalis
Via Campana
Via Latina
Vallis Aegeria
Collis Ortulorum
Regio IX. Circus Flaminius
Regio XIII. Transtiberim
Regio XIII. Auentinus
Moles Aelij Adriani
Circ. Adriani
Circ. Neronis
Naumachia Neronis
Mons Vaticanus
TIBER FLV
T. Pantheon
Circ. Maximus
Amphi. Vespasiani
Sepulc. Cestij
Doliolum
1 T. Iouis Capitolinus
2 T. Vestæ
3 T. Pacis
4 T. Romæ
5 T. Faustinæ
6 T. Saturni
7 T. Iouis Statoris
8 Ar. Seueri Boarij
9 Settizoniũ Seueri
10 Insula Tiberina olim Iouis Licaonij
11 T. Fortunæ Virilis
12 T. Portumni
13 Meta Sudans
14 Arcus Domitiani
15 Arcus Gordiani
16 Ar. Marci et Veri
17 Ther. Alexandrine
18 The. Neroniane et Adri.
19 Forum et T. Mineruæ
20 Curia Hostila
21 Basilica Al. Seueri
22 Basilica Antonin.
23 Pons Ianiculus
24 Pons Palatinus
25 Basilica Augusta
26 T. Mart. Vltoris
27 Basilica Al. Seueri
28 Pal. Augusti

ROMAE VETERIS AC RECENTIS BREVIS DESCRIPTIO.

ROMAM ad fluenta Tyberis in Latio sitam, non procul a mari Mediterraneo inaugurato condidit Romulus, Rheæ Siluiæ, Vestalis virginis filius, anno ab orbe condito 3252. ab excidio Troiano, vt placet Dionisio 432. vt Eutropio 394. vt Velleio 437. 11. kal. Maias Quod attinet ad Siluiam Numitoris Albani Regis sobolem, filiumq. Romulum, Vrbis Parentem, cognoscet, qui velit, ex sexta huius codicis pagina rem luculentius euoluente.

DE PORTIS.

NOuæ Vrbis angustus ambitus, vtpote qui solum Palatinum, & vt placet quibusdam, Capitolium clauderet. Exiguæ vrbis sat quattuor fuere portæ: quarum prima dicta est Mugonia à boum mugitu, qui ex ea emittebantur. Altera Romana, quæ, vt ait Varro, à Roma dicta est, quæ habet gradus in Naualia ad volupiæ sacellum. Tertia Ianualis, à Iano, vt idem testatur; erat enim ibi positum Iani signum. Quarta Carmentalis ad radices Capitolii, & Forum nunc Montanarium sita. Ad Vrbis incrementa, creuere portæ; vsq. eo, vt Augusto Principe, quatuordecim, numerarentur. videlicet Flumentalis, seu Flaminia, nunc à Populo dicta. Collatina, seu Pinciana. Collina à Collibus, Quirinali, & Viminali, æquata ibi planitie, iūctis. Salaria, ex eo dicta, teste Varrone 4 de ling. lat. lib. 32. c. 7. quod illa Sal in Sabinos portaretur. Viminalis, seu Nomentana, hodie s. Agnetis, & Pia Gabiura, siue s. Laurētii. Esquilina, siue Labicana, cognomēto Maior. Cæli mōtana, quod in Cliuo mōtis Cælii sita est; nūc s. Ioannis. Ferētina, seu Latina ex eo, quod mittit in Latiū. Capena, seu Appia, nūc s. Sebastiani. Trigemina, à trigeminis fratribus Horatiis inde egressi ad pugnandū cū tribus Curiatiis, hodie s. Pauli. Naualis, seu Portuensis. Ianiculēsis; nūc s. Pācratii. Fōtinalis, seu Septimiana à Septimio Seuero. Postrema Aurelia, quæ olim visebatur prope Adriani Molē. hodie non extat. Solent hic quidam de viis sermonem attexere; de quibus ego vnam secutus viam breuitatis non agam; ne, vt qui modo de portis coner eadem rursus cum stomacho legentium repetere: Viarum enim omnium nomen, ratioque ferè est communis cum portis.

DE COLLIBVS.

ROmana tellus natiuo quodam fastu superbiens, humileq. indignata solum septem extumescit in iuga, quibus velut in coronam dispositis regium ob uallat caput; nimirum septenis coronari collibus debuit, cui non vnius regni; sed orbis vniuersi portendebatur imperium. E Collibus Palatinus primum cadit in numerum, vt qui primò habitari cæptus est: hic hodie amænos translatus in hortos Farnesia educat lilia; & rubicundam Martyris, Virginisq. Anastasiæ rosam non ignobili veneratur in templo. Proximus à primo numeratur Capitolinus: vbi nunc in templum sublimata clarissimum cælo propior Ara colitur Cæli Hunc sequitur Auentinus superbificis olim structionibus; nunc sanctorum Alexii, Sabæ, Sabinæq. ædibus illustrior. Succedit Cælius in Laterano à Cælio Vibienna Hetruscæ Gentis Duce, Magni quondam Constantini ædificiis: nunc s. Ioannis Basilicæ spectabilis. Cadit subinde in Censum Esquilinus, in quo antiquitus militum excubabant vigiliæ; hodie Cælituum Regina, excitata sibi niuium prodigio nobili æde, Vrbi inuigilat suæ. Reponitur in sexto Viminalis, à Ioue Vimineo dictus, vbi Thermas Diocletianas omnium maximè integras religio reseruauit, vt in templum Maximæ Virgini sacrarentur, & quidni Martyrum Reginæ sacrarentur illæ ædes, quas sudor, & cruor martyrum compegerant? Claudit numerum Quirinalis, ita dictus à Quirino, cuius nobile fanū ibi visebatur, hodie monti, gemini equi marmorei, egregia Phidiæ, ac Praxitelis opera, dedere nomen. Quà modo ædes spectantur Pōtificiæ operosissimum olim templum erexerat Soli Adrianus. Et in quas iustius ædes succederet Sol gentium, quam in habitacula Solis? Non procul à Quirinali, Collis exurgit hortorum: nunc Pincius, quem etiam Trinitatis ab illustri eius templo, dicunt. Porrigit hic semet ad portam vsque Flaminiam: nunc intra: olim extra mænia reponendus: vti Vaticanus in quo miraculum illud orbis Principis Apostolorum Basilica inspicitur; vti etiam dimidium Ianiculi montis. Vtrumq. enim si incipias ab Ecclesia s. Onuphrii ad portā vsq. Septimianā; extra Vrbē numerabis; cū dimidiū alterū à porta s. Pācratii, seu D. Petri in Mōte aureo ad portā Portuensem vsque, mænibus claudatur.

DE PONTIBVS.

COllium numerum merito æquauere pontes: par etenim erat, vt quot fuerant Trophæa collium vrbi erecta triumphanti, tot Tyberino ritu triumphantium in Vrbem influenti statuerentur arcus. Pontes igitur hi sunt: Miluius extra portam Flaminiam: Aelius ab Adriano factus. Vaticanus quē Triumphalem dicunt, cuius hodie ipsa nec supersunt vestigia. Ianiculensis, nunc Sixtus. Cæstius nunc s. Bartholomæi. Fabricius, nunc Quattuor capitū. Palatinus, seu Senatorius, nunc s. Mariæ, cuius dimidium Clemēte 8. P. Max exundāte præter morē Tyberi absūptū est. Addūt aliqui Aemiliū ab Aemilio Lepido Prętore Auctore; hic antea dictus est Sublicius è trabibus, tabulisq. cōfectus: vnde se Horatius Cocles aduersus gētē Hetruscā cōmisit; ab hoc etiā, quod eius curā gererēt, Pōtifices dictos autumāt; nā in eo vel vnū clauū figere religioni erat.

DE REGIONIBVS.

TRes olim, aut quattuor, vt placet Varroni, in regiones partita vrbs est. Suburranam, Esquilinam, Collinam, Palatinam; sub Octauio Augusto augustioribus laxata spatiis in 14. Quarū vel à loci situ, vel à celebrioribus ædificiis nomē est factū. Prima Regio dicta est portæ Camenæ, seu Capenæ. 2. Cælimōtana. 3. Isidis, seu Serapidis 4. Viæ sacræ. 5. Esquilina, 6. Altę semitæ. 7. Viæ latæ 8. Fori Romani. 9. Circi Flaminii. 10. Palatii. 11. Circi Maximi. 12. Piscinæ publicæ. 13. Auentini montis. 14 Transtyberina.

Quis verò pari oratione exequatur immanes ędificium structuras ad multiplcia ludorum genera exhibenda diuino penè artificio elaboratas? Erāt pro ludis, & spectaculis, quæ passim per annum celebrabantur, Theatra, quadrata forma, Amphitheatra, sphærica, seu ouata; Circi, oblonga. Erant ad abluenda corpora, Thermæ, seu lauacra in modum prouinciarum, vt loquitur Ammianus, extructa. Basilicæ, & porticus, quo ad negotia peragenda, ciuium cōfluebat multitudo. Erant ad Naualia certamina represētanda Naumachiæ, quò aquæ ducebantur è longinquo petitę. Hypodromi ad cursum equorum ad equestrem exercitationem, compacti, & ipso penè numero plura ædificia visebantur, non tam ad ornatum Vrbis, quam ad miraculum Orbis extructa. Quorum imagines in hac postrema impressione vna cum notis adiecimus; Vt tuæ verius, Amice Lector, cupiditati obuiam iremus, quam nostri apud te nominis commendationem, laboris vsuram exiguam, aucuparemur. Vale.